

Maanpuolustuskorkeakoulu

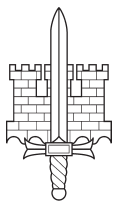
Sotataidon laitos

Julkaisusarja 2: Tutkimusselosteita nro 6

Kohti liikesodankäyntiä

Verdunin taisteluhaudat ja Ardennien panssarihyökkäykset suomalaisin silmin

Maanpuolustuskorkeakoulu

KOHTI LIIKESODANKÄYNTIÄ

Verdunin taisteluhaudat ja Ardennien panssarihyökkäykset
suomalaisin silmin

©Maanpuolustuskorkeakoulu ja tekijät

Kannen kuva:
Lassi Piirainen

Piirrokset:
Verdun: Lassi Piirainen
Ardennit: Raimo Ruokonen

Kartat:
Raimo Ruokonen, Lassi Piirainen ja kirjoittajat

Toimituskunta: Mikko Karjalainen, Lassi Piirainen ja Raimo Ruokonen

Taitto:
Kalevantuli/Matti Vartiala

Maanpuolustuskorkeakoulu
Sotataidon laitos
Julkaisusarja 2: Tutkimusselosteita nro 6
ISBN 978-951-25-3090-8 (pdf)
ISSN 2343-5283 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-951-25-3091-5 (sid.)
ISSN 2343-5275 (painettu)

Painopaikka:
PunaMusta Oy
Tampere 2019

SISÄLLYS

JOHDANTO

Maanpuolustuskorkeakoulun tukisäätiön tervehdys	1
--	----------

Ev Kari Pietiläinen

Sotahistorian tohtoriopiskelijat opintomatalla Verdunissa ja Ardenneilla	5
---	----------

Apulprof Mikko Karjalainen

Sotahistorian tohtoriseminaari sotataidollisen tutkimusällyn takaajana	11
---	-----------

Dos, Evl Marko Palokangas

VERDUNIN TAISTELUHAUDOISSA

Operaatio Gericht 1916 – teoria Ranskan armeijan veren vuodattamisesta kuiviin.....	17
--	-----------

Maj Lassi Piirainen

Saksalaisten ja ranskalaisten yhtymätyypit Verdunin taistelussa	29
--	-----------

Kapt Miro Palm

Verdunin taisteluun osallistuneiden joukkojen keskeinen sotamateriaali 1914–1916... 	41
---	-----------

VTM Markku Palokangas

Verdunin linnoitusketju ja taistelu Fort Vaux'sta – betonia ja bunkkereita vai tulta ja liikettä?	51
--	-----------

Kaptl Antti-Veikko Haimila

Huollollista tulta ja liikettä – etappijärjestelmä Verdunissa 1916 ja Suomessa 1918.....	63
---	-----------

Kapt Raimo Ruokonen

Tuli ja liike Verdunissa, Sommessa ja Brusilov-offensiivissa.....	73
--	-----------

Kapt Erik Stenström

ARDENNIEN PANSSARIHYÖKKÄYKSET

Operaatio Wacht am Rhein 1944 – uhkapeliä korkein panoksin	83
---	-----------

Kapt Raimo Ruokonen

Puuttuva suksi tökkää heti – St. Vithin taistelut joulukuussa 1944.....	99
--	-----------

Maj Ilkka Tuomisto

Panssarisotaa suomalaisin ja saksalaisin silmin 1941–1944.....	111
FM Heidi Ruotsalainen	
Tankintuhoojia ja panssarijääkäreitä – panssarintorjunta Ardenneilla ja Karjalan kannaksella 1944–1945	123
FM Aki Piesala	
Divisioonan tiedustelu hyökkäyksessä – Panzer Lehr ja hyökkäys Bastogneen 1944.....	137
Kapt Toni Mononen	
Komentajuuden merkityksestä taistelussa menestymiseen – kenraali George S. Pattonin ristiriitainen persoona.....	149
Maj Mika Jääskeläinen	
”Sirpinsivallus” – salamasodan muunnelma Schlieffen-suunnitelmasta.....	159
Kenrm (evp) Jukka Pennanen	

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULUN TUKISÄÄTIÖN TERVEHDYS

Arvoisa lukija

Käsissäsi on artikkelikirja, joka kätkee sisäänsä monta näkökulmaa suomalaiseen sotatieteiden tutkimukseen. Innokkaan lukijakunnan lisäksi sotatieteellinen tutkimus tarvitsee kehittyäkseen tutkimustyötä ohjaavia innovaattoreita. Toisaalta tutkimus tarvitsee tekijänsä eli tutkijan tai tutkijoita, joilla on tieteellistä osaamista laadukkaan tutkimustyön toteuttamiseksi. Kolmanneksi tutkimus tarvitsee rahoittajansa. Sotatieteellisen tutkimuksen tekeminen vaatii monenlaista ammattiosaamista, jota ei ole saatavissa ilmaispalveluna.

Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian professori, kenraalimajuri (evp) Vesa Tynkkynen on tutkimustyötä ohjaava innovaattori, johon katseet kääntyvät suomalaisessa sotataidon historian tutkimuksessa. Tämän kirjan ilmestyessä juuri reserviin siirtynyt professori Tynkkynen on nostanut vuosien 2013–2019 aikana sotahistorian tutkimusvolyymin Maanpuolustuskorkeakoulussa täysin uudelle tasolle. Väitöskirjojen ja muiden tieteellisten sotahistorian tutkimusten määrällinen kasvu ja laadullinen korkealuokkaisuus ovat vahvistaneet Maanpuolustuskorkeakoulun asemaa suomalaisten tiedekorkeakoulujen tutkimuskentässä. Kirjan johdanto-osuudessa valotetaan Tynkkynen koaman tohtoriopiskelijaryhmän toimintaa viime vuosina.

Tämän kirjan tekijöinä ovat olleet Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian tohtoriopiskelijat. Opiskelijoiden ajatustyönä syntyneet artikkelit luovat kuvaa 1900-luvun maailmansotien sotataidollisista kehityskuluista. Kirjoittajien ote artikkeliteemoihin on ennakkoluuloton. Artikkelien laatiminen omien väitöstutkimusaiheiden ulkopuolelta on oiva osoitus professori Tynkkynen johdolla syntyneestä hedelmällisestä tutkimusmiljööstä sotahistorian oppiaineessa.

Rahoittajalle eli Maanpuolustuskorkeakoulun tukisäätiölle käsillä oleva kirja on erinomainen esimerkki sotatieteellisestä tutkimustyöstä, joka tukee akateemista sotilaskoulutusta. Maanpuolustuskorkeakoulun Tukisäätiön tarkoituksena on tukea maanpuolustusta edistävää tieteellistä tutkimus- ja opetustyötä, perinnetoimintaa sekä näitä tukevaa julkaisutoimintaa Maanpuolustuskorkeakoulussa. Tämän kirjan kaltaiset tutkimushankkeet tekevät säätiön tarkoitukset mitä parhaimmalla tavalla toteen.

Minulla on tukisäätiön puolesta ilo kiittää kirjan tekoon osallistuneita. Kirjan toimintuskunta, Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisupäällikkö ja kirjan taittaja ansaitsevat

parhaat kiitokset. Tutkimuksen julkisaattaminen on tiimityötä parhaimmillaan. Yhteistyömme Maanpuolustuskorkeakoulun kanssa on saumatonta. Sotataidon laitoksen julkaisusarja on erinomainen alusta tämän kirjan julkistamiseksi.

Kirjaan kirjoittaneet tutkijat ansaitsevat ison kiitoksen ajatuksia herättävistä, analyttiseen muotoon kokoonpannuista artikkeleista. On hienoa, että sotahistorian tohtoriopiskelijat ovat tekstiensä kautta halunneet kiittää professoriaan ja samalla luoneet uudenlaisen tradition Maanpuolustuskorkeakoulun jatko-opiskelijoiden parissa.

Haluan säätiön puolesta kiittää professori Tynkkystä pitkäaikaisesta yhteistyöstä ja ennen kaikkea suomalaisen sotatieteellisen tutkimuksen ja sotilaskoulutuksen hyväksi Maanpuolustuskorkeakoulussa tehdystä työstä. Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimustraditio on kehittynyt viime vuosina vauhdikkaasti, eikä vähiten Herra Professorin ansiosta.

Eversti Kari Pietiläinen

Puheenjohtaja

Maanpuolustuskorkeakoulun Tukisäätiö sr.

Mikko Karjalainen

SOTAHISTORIAN TOHTORIOPISKELIJAT OPINTOMATKALLA VERDUNISSA JA ARDENNEILLA

Verdunin taistelu on yksi laajimmin tutkituista ensimmäisen maailmansodan tapahtumaketjuista. Niin aikalaiset kuin myöhemmät tutkijat ovat kuvanneet ja analysoineet taistelussa tehtyjä sotaliikkeitä, kärsittyjä tappioita ja epäonnistumisia. Sama pätee toisen maailmansodan aikaisiin taisteluihin Ardenneilla loppuvuodesta 1944. Molemmat taistelukokonaisuudet heijastelevat yleisemminkin maailmansotien sotataidollista kehityskulkua.

Neljännesvuosisadan kuluessa tapahtunut muutos kulutussodankäynnistä liikesodan käyntiin oli todentunut Verdunista Ardenneille vääjäämättä. Ensimmäisen maailmansodan mutaisten taisteluhautojen reunoilla karmivan suuria miestappioita aiheuttaneiden konekiväärien sijaan taistelukenttää hallitsivat toisessa maailmansodassa ennennäkemättömällä nopeudella edenneet dieselinkatkuiset panssarijoukot.

Miten edellä kuvattu liittyy Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon laitoksen sotahistorian tohtoriopiskelijoihin? Maanpuolustuskorkeakoululla valmisteltavat sotahistorian väitöskirjat käsittelevät muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta Suomen sotahistoriaa ja suomalaisen sotataidon historiaa itsenäisyyden ajan kontekstiin sidottuna. Suomen kansallisen puolustusjärjestelmän historialliset juuret ja järjestelmän kehittyminen ovat tutkimuksen keskiössä. Tätä taustaa vasten Verdunin taisteluhaudat ja Ardennien panssarihyökkäykset tutkimus- ja opintomatkakohteena voi aiheellisesti kyseenalaistaa.

Kysymykseen löytyy kuitenkin looginen vastaus. Yhtymäkohdat Verdunin, Ardennien ja Suomen sotahistorian välillä tulevat todeksi, kun tarkastelemme asiaa konkreettisesti sodankäynnin historiallisen kehityksen ja periaatteiden kautta. Ranskasta – ensimmäisen maailmansodan voittajavaltiota – haetut ja saadut mallit vaikuttivat itsenäisen Suomen puolustuslaitoksen kehitykseen 1920 -luvulla ja toisaalta Saksan merkitys Suomen sodankäyntikyvyn takaajana vuoden 1940 lopulta jatkosodan päättymiseen syksyyn 1944 saakka on kiistaton. Suomalaisen sotataidon historiallisia juuria ei pystytäkään tarkastelemaan irrallaan kansainvälisestä 1900-luvun alkupuoliskon kehityksestä.

Vähäisin syy tämän kirjan laatimiseen ei myöskään ole sotahistorian tohtoriopiskelijaryhmää vuodesta 2013 saakka luotsanneen sotahistorian professori Vesa Tynkkysen panos. Tynkkysen luomasta tohtoriseminaarikäytännöstä voimme lukea tarkemmin

toisaalla tässä teoksessa, mutta tässä yhteydessä on syytä kohdistaa muutama tarkempi ajatus tohtoriseminaarilaisten vuodesta 2017 alkaen vuosittain toteuttamiin ulkomaan opintomatkoihin.

Ensimmäisestä Viroon suuntautuneesta matkasta alkaen ovat matkaohjelmaan kuuluneet tohtoriopiskelijoiden matkalla pitämät, ennakoon määritetyistä aiheista etukäteen laatimat tutkimukselliset tietoisut. Virossa opiskelijoiden tutkimusluupin alla oli Baltian alueen sotahistoria. Kolmipäiväisen matkan keskiössä olivat erityisesti vuoden 1944 tapahtumat, jolloin Suomen kohtalo oli osaltaan kiinni siitä, miten saksalaiset onnistuivat puolustamaan asemiaan puna-armeijan hyökkäystä vastaan. Sinimäkien autenttisilla taistelupaikoilla konkretisoitui matkaseurueelle se tosiasia, että Suomen kohtalonhetkiä ratkottiin vuonna 1944 Karjalan kannaksen ja muiden Suomen rintamaosien lisäksi myös Suomenlahden eteläpuolella.

Vuonna 2018 opintomatka suuntautui toukokuun alkupuolella Ranskan Normandiaan. Matka koostui maihinnoususotatoimen ja monikansallisen operaation tarkastelusta. Näkökulma kohdistui nimenomaan sotataidon historiaan. Opiskelijoiden esittämät alustukset muun muassa Omaha Beachilla ja saksalaisten hautausmaalla herättivät käsittelyssä olleet teemat eloon ainutlaatuisella tavalla. Operaation hämmäntävän suuret mitasuhteet avautuivat matkalaisille erinomaisella tavalla nousuveden huuhtoessa varpaita maihinnousurannalla. Jo pelkästään maihinnousun ensimmäisen päivän miestappioiden suhteuttaminen tapahtumapaikkoihin antoi seurueen jäsenille pysähdyttävän muistijäljen.

Vuoden 2019 huhtikuussa opintomatka-perinne jatkui Belgiaan ja Ranskaan suuntautuneella matkalla. Kuten mainittua, matkan teemana oli muutos ensimmäisen maailmansodan kulutussodankäynnistä toisen maailmansodan liikesodankäyntiin. Esi-merkkitaiseluina olivat Verdun 1916 ja Ardennit 1944. Jo perinteeksi muodostuneeseen tapaan tohtoriopiskelijat saivat tehtäväksi laatia sotahistoriallisen alustuksen ennakoon sovitusta teemasta. Samaan aikaan kävi ilmi, että matka olisi viimeinen professori Tynkysen johdolla toteutettava. Tästä kumpusi ajatus laajentaa ja syventää alustuksia siten, että ne julkaistaisiin artikkelikirjana. Kirjan sisältöä hahmotellessa kävi nopeasti ilmi, että opiskelijat olivat tarttumassa teemaan, josta suomalaisessa sotahistorian tutkimuskentässä on aikaisemmin kirjoitettu sangen niukasti.

Opintomatkat nyt ja tulevaisuudessa

Yksinkertaisella tavalla ajateltuna autenttisten taistelupaikkojen ja sotahistoriaan muutoin merkittävän muistijäljen jättäneiden paikkojen omakohtaista todentamista ei ole sotahistorian tutkijan syytä väheksyä. Taistelukenttä on historiallisessa kontekstissa aina ainutlaatuinen fyysinen paikka, jonka ymmärtää parhaiten paikan päällä.

Sotataidollisesti sekä ensimmäisessä että toisessa maailmansodassa taistelukentällä piti huomioida omassa ja vihollisen toiminnassa niin liikkumiseen, suojautumiseen kuin tulenkäyttöön liittyvät mahdollisuudet ja rajoitteet. Osa näiden vaateiden todentamisesta onnistuu kyllä tutkijalta karttalehteen, aikalaisen kirjoittamaan taistelukertomukseen tai myöhemmän historian tutkijan tekemään tutkimukseen perehtymällä. Vähintäänkin toinen osa havainnoinnista tarkentuu parhaiten autenttiseen ympäristöön tutustumalla, jolloin tutkijalla on mahdollisuus tavoittaa mahdollisimman aidolla tavalla tapahtumien historiallinen henki. Itse konkretisoisin ajatuksen siten, että sotahistorian tutkijan tulee pyrkiä ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä kyseisen aikakauden ihmisen ajatusmaailmasta käsin.

Vielä tärkeämpi funktio on kuitenkin opintomatkojen aikana opiskelijoiden keskenään ja ohjaajien kanssa käymä sotatieteellinen keskustelu ja pohdinta. Sotahistorian tutkimus, muun sotatieteellisen tutkimuksen tavoin, on pääosin yksilön toteuttamaa. Omiin ajatusten testaamiseen epämuodollisessa, pohdintojen esiintuomiseen kannustavassa tieteellisessä ympäristössä ei ole kovinkaan usein mahdollisuuksia. Oman mausteensa keskusteluihin tuo se, että opintomatkalle osallistuvat professorit ja muu henkilökunta ovat opiskelijoiden tavoitettavissa koko matkan valveillaoloajan.

Opintomatoilla pidetyt alustukset ja edellä kuvatut keskustelut valmentavat tutkijoita yhtäältä väitöskirjan julkiseen puolustamiseen väitöstilaisuudessa, mutta toisaalta myös väitöksen jälkeiseen tieteelliseen keskusteluun osallistumiseen. Jälkimmäisen soisi olevan jokaisen väittelevän tutkijan tähtäimessä jo väitöstyön ollessa valmisteilla. Professori Tynkkysen johtamassa tohtoriopiskelijaryhmässä ulkomaan opintomatkat ovat tarjonneet oivan alustan oman argumentointikyvyn kehittämiseen.

Kolmas päämäärä opintomatoille syntyy tohtoriopiskelijoiden sotatieteellisen ajattelun laventamisesta. Väitöskirjatutkimus kahlitsee usein tekijänsä pohtimaan varsin kapeatseisesti sitä teemaa, joka väitöskirja-aiheeksi on valikoitunut. Päivittäisen – tai itse asiassa valitettavan usein yöaikaan – tapahtuvan tutkimustyön pitäessä otteessaan vaatii väitöskirjatutkijalta melkoisia ponnisteluja lukea tai selvittää oman tutkimusteeman reunoille tai suorastaan ulkopuolelle sijoittuvia asioita. Tämä on harmillista, sillä on yleisesti tunnustettua, että isot tutkimukselliset oivallukset tapahtuvat usein tilanteissa, joiden ei etukäteen voida nähdä suoraan liittyvän tutkimusteemaan. Viron opintomatkan aikana Suomen Tallinnan puolustusasiamiehen alustus Baltian ja Venäjän nykytilanteesta on esimerkki siitä miten kriittisen ajattelun polttoainetta on syytä kerätä myös oman tutkimusaiheen ulkopuolelta. Viimeisimpänä, muttei vähäisimpänä antina opintomatoilla on alustusten ja keskustelujen myötä luonnollisesti ollut joukon yhteen hitsautuminen. Yhteiset kokemukset synnyttävät valmiuksia luontevaan yhteistyöhön myös jatkossa.

Mitä opintomatoilla voitaisiin jatkossa tavoitella? Suomalaisella sotatieteellisellä tutkimuksella on omat tunnusmerkkinsä, mutta ulkomaisista tutkimusyhteisöistä oli-

si varmasti saatavissa vaikutteita suomalaisen tutkimuksen eteenpäin viemiseksi. Tutkijayhteistyö, tutkijavaihdon käynnistäminen ja muut tämänkaltaiset ihmisten välisen yhteistyön muodot voisivat olla jatkossa tohtoriopiskelijoiden opintomatkojen arkipäivää. On tunnettua, että varsinkin itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä ulkomaiset vaikutteet olivat isossa roolissa Suomen puolustusvoimien kehitystyössä. Tätä peilaten ulkomaisten arkistomateriaalien tuntemus niin Saksassa, Ranskassa, Ruotsissa kuin muuallakin Euroopassa avaisi vähemmän käytettyjä lähdeaineistoja suomalaisen sotahistorian tutkimuksen hyväksi.

Työkalu tutkimusosaamisen kasvattamiseksi

Suunnitellessamme Vesa Tynkkysen kanssa ensimmäistä sotahistorian tohtoriopiskelijoiden ulkomaan opintomatkaa vuonna 2017, ei ollut olemassa yhtä suurta visiota siitä millaisia tuloksia matkan avulla saavutettaisiin ja muodostuisiko matkoista ylipäättään toimiva työkalu opiskelijoiden tutkijaymmärryksen kehittämiseksi. Niin kuin sotatieteellisessä tutkimuksessa ajoittain käy, hyviä tuloksia saattaa syntyä myös tavalla, jossa lopputulos ei vastaa täysin sitä mitä on tavoiteltu.

Kolmen opintomatkan myötä on vahvistunut ajatus siitä, että alkuperäisiin sotahistoriallisiin tapahtumapaikkoihin ulotettujen matkojen kautta on saavutettavissa kokemuspääomaa, joka konkretisoituu opiskelijoiden kehittyneinä tutkijavalmiuksina. Se, että vuoden 2019 opintomatkan anti on pystytty tohtoriopiskelijoiden voimin tiivistämään myös tämän kirjan sivuille, on oiva osoitus mahdollisuuksista, joita opintomatkojen myötä avautuu.

Seuraavien vuosien opintomatkasuunnitelmat ovat vasta muotoutumassa. Vuodesta 2015 professori Tynkkysen kanssa sotahistorian tutkimuskoulutuksesta ja sotahistorian tohtoriopiskelijoiden ohjauksesta vastanneena totean, että opintomatoista saavat hyödyt ovat kiistattomia, vaikkakin vaikeasti mitattavia. Tämä universaali totuus tutkimusymmärryksen kasvun mittaamiseen liittyvistä haasteista pätee yleisemminkin.

Edellä kirjoittamaani pohjaten koen, että Tynkkysen aloittamaa sotahistorian opintomatkaperinnettä on syytä jatkaa. Syntyykö myös seuraavien matkojen myötä kirjalliseen muotoon laitettuja artikkelikirjoja, aika näyttää! Tärkeintä kuitenkin on, että opintomatkojen myötä sotahistorian tohtoriopiskelijoiden kyky perustella omat tutkimukselliset löydöksensä ovat ainakin piirun verran aikaisempaa korkeammalla tasolla. Väitteen todentamiseksi kannattaa lukijan paneutua tohtoriopiskelijoiden tähän kirjaan laatimiin artikkeleihin ajatuksella.

Marko Palokangas

SOTAHISTORIAN TOHTORISEMINAARI SOTATAIDOLLISEN TUTKIMUSÄLYN TAKAAJANA

Sanotaan, että Maanpuolustuskorkeakoulussa asuu suomalaisen sotataidon kansallinen viisaus. Todellinen sotataidollinen äly piiloutuu sotakoulun käytäville monin eri tavoin. Yksi monista sotataidollisen ajattelun ja tieteellisen tutkimuksen älyistä on vuosina 2013–2019 ilmentynyt sotahistorian oppituolinhaltijan, professori, kenraalimajuri evp. Vesa Tynkkysen tavassa kasvattaa tutkijoita ja sotatieteilijöitä tohtoriseminaarissaan. Sotahistorian alalta väitöstutkimusta tekeville tohtoriopiskelijoille ”Tynkkysen seminaari” on varmuudella kehittänyt ja lisännyt tutkimuksellista älyä.

Oppituolista luopuminen ja professorin virasta ansaitulle eläkkeelle jääminen ei Vesa Tynkkysen tapauksessa tarkoita tutkimuksen lopullista jättämistä – päinvastoin. Uskoisin, että tulevina vuosina professori emeritus saa aiempaa enemmän aikaa keskittyä omaan tutkimukseensa, opiskelijoiden ohjaamisen ja kaitsemisen asemesta. Jotta sotahistorian professuurista ja sen antoisista vuosista jää jotakin muisteltavaa, päätin kaikkien hänen ohjauksessaan olleiden tohtoriopiskelijoiden puolesta kirjoittaa arvostamalleni professorille jotakin muisteltavaa näistä vuosista. Artikkelini sisältää useita omakohtaisia muistoja, mutta yleisesti artikkelin teemana on professorin rooli väitöstutkimuksen edistymisen ja tutkimusälyn kasvattamisen ”takuumiehenä”.

Seminaarikäytännöistä ja ”seminaarikäytännöistä”

Olen itse saanut osallistua usean eri professorin johtamaan tohtoriseminaariin. On helppo todeta, että erilaisia seminaarikäytänteitä on tasan yhtä paljon kuin on professoreja. Kokemieni seminaarikäytäntöjen taso on vaihdellut laajalti ala-arvoisen ja kiitettävän välillä. Todella laadukkaita ja erinomaisesti opiskelijaa palvelevia seminaarikäytäntöjä olen todistanut vain yhden eli Tynkkysen seminaarin. Moni on hämmästellyt seminaarin vaikuttavuutta ja sen eteenpäin katsovaa tavoitteellisuutta, mutta turhaan. Kyse on vain ja ainoastaan ohjaajan halusta sitoutua ja saada aikaiseksi tuloksia, vieläpä hyvin yksinkertaisin menetelmin.

Yksi keskeinen periaate Vesa Tynkkysen seminaarikäytännössä on ollut säännöllisyys ja tiheys. Oppituolinhaltijana Tynkkynen järjesti tohtoriopinnoissa oleville opiskelijoil-

leen helmikuusta 2013 kesäkuuhun 2019 yhteensä 58 seminaari-istuntoa.¹ Määrä on mil-
lä tahansa mittarilla huima, sillä vuosittain istuntoja oli keskimäärin 10 erillistä kertaa.²
Tämä antoi opiskelijoille säännöllisen mahdollisuuden kontribuoida oman tutkimuk-
sensa osia, toimia respondenttina tai opponenttina, saada ja antaa vertaispalautetta sekä
osallistua tieteelliseen keskusteluun. Tässä korostuu professorin rooli tutkimuksellisen
keskustelun fasilitaattorina.

Vaikuttavuuden arviointia tutkimusälyn näkökulmasta

Vuosien 2013–2019 aikana pidetyistä seminaari-istunnoista voi tehdä hyvin mielenkiin-
toista analyysia. Erilaisina lukuina esitettynä seminaarit kuulostavat tilastotieteeltä, mut-
ta kun analysoidaan hieman syvemmin niiden tuottamaa vaikuttavuutta, jäävät luvut
vain fasadiksi todellisen älyn kehittämisen varjoon. Sukelletaanpa hetkeksi tylsien nu-
meroiden taakse.

Professori Vesa Tynkkynen ohjauksessa oli vuosina yhteensä 33 tohtoriopiskelijaa,
joista jokaisella oli erilaiset ammatilliset taustat ja osaamisvalmiudet. Näistä on kesään
2019 mennessä väitellyt menestyksekkäästi kahdeksan sotatieteiden tohtoria, arvosa-
najakauman ollessa Cum laude approbaturista Eximia cum laude approbaturiin saakka.³
Kahdeksasta väitelleestä kaksi on jo vuoteen 2019 mennessä saavuttanut myös dosen-
tuurin Maanpuolustuskorkeakoulussa. Ajanjaksolla opinto-oikeudestaan luopui yhteen-
sä kuusi henkilöä. Täten sotahistorian tohtoriohjelmassa on edelleen 19 henkilöä, joiden
työt etenevät kovaa vauhtia kohti esitarkastusprosessia sekä väitöstilaisuutta.⁴

Kun lasketaan kaikkiin 58 seminaari-istuntoon osallistuneet opiskelijat, päästään ker-
roissa lukuun 476 ja ohjaajien osalta lukuun 102.⁵ Siten niin opiskelijoilla kuin ohjaajilla
oli satoja mahdollisuuksia ja tilaisuuksia osallistua akateemiseen keskusteluun ja eten-
kin saada riittävästi palautetta omasta tutkimuksestaan. Yksi monista säännöllisen semi-
naarikäytännön vaikuttavuuden kulmakivistä on ollut ohjaajien sitoutuminen, mahdol-

1 Tynkkynen, Vesa: *Tohtoriseminaarit 2013–*, Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian tohtoriseminaari-istuntojen muistiinpanot ja seminaaripäiväkirja ”Musta vahakantinen vihko” vuosilta 2013–2019. Vesa Tynkkynen yksityiskokoelma.

2 Palokangas, Marko: Vesa Tynkkynen seminaarimuistiinpanoista laatima Excel-taulukko, Helsinki 4.6.2019. Sähköinen tiedosto tekijän hallussa.

3 Maanpuolustuskorkeakoulu: *Maanpuolustuskorkeakoulun tohtoripromootio 2018*. Maanpuolustuskorkeakoulun toinen tohtoripromootio 6.–8.9.2018 Helsingin Santahaminassa, keskustassa ja Hietaniemen hautausmaalla (ja Suomenlin-
nassa). Toim. Aki Aunala, Helsinki 2018; Maanpuolustuskorkeakoulu: [http://www.mpkk.fi]. Väitöstiedotteet vuosilta 2014–2018.

4 Tynkkynen, Vesa: *Tohtoriseminaarit 2013–*, Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian tohtoriseminaari-istuntojen muistiinpanot ja seminaaripäiväkirja ”Musta vahakantinen vihko” vuosilta 2013–2019. Vesa Tynkkynen yksityiskokoelma; Maanpuolustuskorkeakoulu: [http://www.mpkk.fi]. Väitöstiedotteet vuosilta 2014–2018.

5 Palokangas, Marko: Vesa Tynkkynen seminaarimuistiinpanoista laatima Excel-taulukko, Helsinki 4.6.2019. Sähköinen tiedosto tekijän hallussa.

lisuus tosiasialliseen palautteen antamiseen sekä opiskelijoiden keskinäinen vertaistuki. Seminaareissa myös valmistauduttiin professorin omien kokemusten ja vertaistuen ryhdittämänä tuleviin väitöstilaisuuksiin. Kustoksena toimiessaan, Vesa Tynkkysellä oli tapana kysyä väitöstilaisuuden alussa väittelijältä: ”Jännittääkö?”. Itse muistan tuon tilanteen ja monisatapäisen yleisön edessä esitetyn kysymyksen kuin eilisen päivän.. Mutta, jo pelkästään kymmenien seminaari-istuntojen, opponointien, oman työn ja ajattelun kyseenalaistamisen kokemuksella oli professorin kysymykseen helppo vastata rehellisesti: ”*Sopivasti!*”. Todellisuudessa väitöstilaisuus tuntui Tynkkysen seminaarien ja kaiken valmennuksen jälkeen kuin kävelyltä keväisessä puistossa.

Vesa Tynkkysen seminaari-istunnot eivät kuitenkaan olleet pelkkiä tutkimusten esitelytilaisuuksia tai keskustelukerhoja. Seminaareihin liittyi yleensä jokin teema, usein myös asiantuntija-alustus tai joskus myös tutkimusmenetelmällistä opetusta. Vaikka professori Tynkkysen tapa ohjata tohtoriopiskelijoita painottui pitkälti sotataidon historian kovaan substanssiin, mahtui istuntojen lomaan yhteensä kuusi tutkimusmenetelmiin keskittyvää tietoisuutta ja 23 muuta sotahistorian lähteisiin, tutkimukseen tai tapahtumiin liittyvää alustusta. Yksi esimerkki sotahistorian kovan substanssin hyödyntämisessä olivat vuosittaiset teemoitettut seminaarimatkat niin kotimaassa kuin ulkomailla. Näitä matkoja tehtiin yhteensä kuusi kappaletta ja niiden teemat nivoutuivat taitavasti seminaarilaisten sotataidollisen älyn kasvattamiseen.

Professorilla oli myös tapana isällisen pisteliäästi muistuttaa niin virkatehtävissä kuin vapaa-ajallakin ohjattavia tohtoriopiskelijoitaan aina heitä tavatessaan kysymällä: ”*No, mitenäs se väitöskirja etenee?*” Tätä tapaa tohtoriopiskelijoiden parissa kutsuttiin leikkisästi ja varsin hyväksyvästi ”Tynkkysen niskaruuviksi”. Ja siitä professori piti omalla tavallaan huolen, että ruuvi niskassa tuntui, mutta ei häirinnyt keskittymistä. Professori koettiin tästä huolimatta helposti lähestyttäväksi, jokaiseen erilliseen tutkimukseen syvällisesti sitoutuneeksi ja ennen kaikkea tutkimuksen ohjaajaksi – ei valvojaksi. Hän itse totesi monta kertaa *oman päänsä olevan samassa silmukassa tohtoriopiskelijan pään kanssa*, sillä ohjaajana ja tulevana kustoksena hänellä oli asiassa yhtä paljon voitettavaa tai hävittävää. Suurta viisautta ja sitoutumista.

Ohjausta seminaarien ulkopuolella

Tohtoriopiskelija tuntee toisinaan olonsa varsin yksinäiseksi pakertaessaan loputtomalta tuntuvan tutkimuksensa parissa. Voin ylpeydellä todeta, että tätä tunnetta ei Vesa Tynkkysen ohjauksessa juuri tuntenut. Professorina Tynkkynen tuki opiskelijoitaan jatkuvan ja tiiviin ohjauksen lisäksi monin eri tavoin. Hän ohjasi opiskelijoita hakemaan säätiöiltä ja rahastoilta rahallista tukea tiedonhankintaan, arkistotyöskentelyyn tai haastattelumatkoja varten. Jokaiseen apurahahakemukseen hän myös kirjoitti ohjaavan professorin

puoltolausunnon evp-kenraalin vakaalla käsialalla. Virassa oleville upseereille Tynkkynen pyrki järjestämään arvovaltansa peliin laittaen tutkijaesiupseerin lyhyitä virkasuh-teita ja eläköityneille opiskelijoille hän järjesteli työtiloja ja huoneita aina silloin, kun nii-tä oli vapaina Maanpuolustuskorkeakoulun kampuksen rakennuksissa.⁶

Arkistotyöskentely ja alkuperäislähteiden analysointi muodostivat Tynkkysen mu-kaan väitöstutkimuksen menetelmällisen kulmakiven. Esimerkiksi Kansallisarkiston Rauhankadun tutkijasalissa Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian tutkijoiden käy-tössä ollut oma tutkijakoppi tuki tätä kehitystä.⁷ Siellä sai rauhassa tutkia alkuperäisiä so-tahistoriallisia dokumentteja, hurjastella lähteiden parissa ja kehittää omaehtoisesti sota-taidollista älyä. Lisäksi omalta kohdaltani syksyisellä kyyhkymetsällä tai haulikkoradalla vietetyt yhteiset hetket ohjaajan kanssa sisälsivät aina tutkimukseen liittyviä lukuisia kes-kusteluja. Ne veivät työtä eteenpäin kohti ohjaajan ja opiskelijan yhteistä tavoitetta – eli väitöstilaisuutta.

Ajokortti hankitaan kovaa ajamista varten

Puolustusvoimien, sotataidon ja sotatieteellisen tutkimuksen kannalta elämme vaka-via, mutta samalla mielenkiintoisia aikoja. Maailman tapahtumat ja ennen kaikkea krii-sit ovat kautta aikojen osoittaneet, että niiden tutkimisella on merkitystä. Vesa Tynkky-sen näkemyksen mukaan tieteestä ja sen sovelluksista on merkittävää hyötyä sotataidon kehittämiselle, välillisesti jopa kriisien tai sotien välttämiseksi. Sotataidollisen ajattelun ja älykkyyden kannalta omakohtaisen sotakokemuksen arvo on yhtäältä kiistaton ja ylei-sesti tunnustettu. Toisaalta upseeri voi oppia ja syventää taktista ajatteluaan myös mui-den kokemuksista – sotahistoriasta. Etenkin rauhan aikoina on sotahistorian tutkimisel-la pyritty korvaamaan taistelukokemusten puutetta.⁸

Tynkkysen näkemyksen mukaan historiallisten esimerkkien soveltaminen käytäntöön vaatii kuitenkin erittäin hyvää ymmärrystä, aikaan, paikkaan ja olosuhteisiin sidotun erottamista yleisesti pätevistä tapahtumakulusta. Sotataidon historian tutkiminen vaatii myös sotien tapahtumahistoriasta poikkeavan esimerkkiaineiston ja monipuolisemman lähdepohjan. Sen ollessa pitkälti teoreettisia kirjoituksia, valmisteluita ja ohjeita mah-dollista sotaa varten, on tutkimuksessa kiinnitettävä suurta huomiota lähdeaineiston to-distusvoimaan ja kattavan kokonaiskuvan muodostamiseen lukuisista yksityiskohdista. Sotataidon historian tutkimukselle ominainen piirre on lähdeaineiston sirpaleisuus, on-han kyse historiallisista jäänteistä. Vaikka yksityiskohdat eivät ole historiankirjoituksen

6 Karjalainen, Mikko: Puhelinhaastattelu 3.6.2019, Helsinki. Muistiinpanot ja materiaali tekijän hallussa.

7 Sama.

8 Tynkkynen, Vesa: Haastattelu 2.6.2019, Helsinki. Muistiinpanot ja materiaali tekijän hallussa.

itsetarkoitus, etenkin sotataidon historian tutkimuksessa vain niiden avulla voidaan rakentaa palapeli, joka kestää koottuna kriittisenkin tarkastelun ja toimii samalla jatkuvan kehityksen sekä päätöksenteon peruskivenä. Nämä kaikki edellä mainitut seikat korostuivat professori Vesa Tynkkysen ohjauksessa ja hänen tavassaan laajentaa opiskelijoidensa älyllistä horisonttia.

Lopuksi on syytä analysoida professorin painottamia tavoitteita eli sitä, mistä väitöstudiumissa lopunperin onkaan kysymys. Olen todistanut lukuisissa tilaisuuksissa Vesa Tynkkysen sanomaa siitä, että väitöstudium ja tohtorin oppiarvo ovat vasta alku itsenäisen tieteellisen tutkimuksen tekemiselle – niin sanottu rekkakortti isojen kuormien ajamista varten. On aivan turhaa ja sulaa hulluutta hankkia itselleen ajokortti takareunan koristeeksi, jos sillä ei aja. Tässä Tynkkysen filosofiassa piilee myös hänen kauaskatseinen älykkyytensä jatkuvuuden takaamiseksi. Opiskelijasta tohtoriksi, tohtorista dosentiksi ja dosentista professoriksi edetään kovalla työllä sekä jatkuvalla laadukkaalla tutkimuksella. Suurella kiitollisuudella ja nöyränä kaikkien ”Tynkkysen tallissa” opiskelien puolesta voin todeta, että tähän filosofiaan on helppo yhtyä!

LÄHTEET

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Haastattelut

Karjalainen, Mikko: Puhelinhaastattelu 3.6.2019, Helsinki. Muistiinpanot ja materiaali tekijän hallussa.

Tynkkynen, Vesa: Haastattelu 2.6.2019, Helsinki. Muistiinpanot ja materiaali tekijän hallussa.

Muut julkaisemattomat lähteet

Palokangas, Marko: Vesa Tynkkysen seminaarimuistiinpanoista laatima Excel-taulukko, Helsinki 4.6.2019. Sähköinen tiedosto tekijän hallussa.

Tynkkynen, Vesa: Tohtoriseminaarit 2013–, Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian tohtoriseminaari-istuntojen muistiinpanot ja seminaaripäiväkirja ”Musta vahakantinen vihko” vuosilta 2013–2019. Vesa Tynkkysen yksityiskokoelma.

JULKAISTUT LÄHTEET

Kirjallisuus

Maanpuolustuskorkeakoulu: *Maanpuolustuskorkeakoulun tohtoripromootio 2018*. Maanpuolustuskorkeakoulun toinen tohtoripromootio 6.–8.9.2018 Helsingin Santahaminassa, keskustassa ja Hietaniemen hautausmaalla (ja Suomenlinnassa). Aki Aunala (toim.), Helsinki 2018.

Verkkojulkaisut

Maanpuolustuskorkeakoulu: [<http://www.mppk.fi>]. Väitöstiedotteet vuosilta 2014–2018.

Fort Vaux'n tähystyskupu, piirros Lassi Piirainen (tussi ja vesiväri).

VERDUNIN TAISTELUHAUDOISSA

Lassi Piirainen

OPERAATIO GERICHT 1916 – TEORIA RANSKAN ARMEIJAN VEREN VUODATTAMISESTA KUIVIIN

”Courage, on les aura!” (“Courage, we’ll have them!”)

Kenraali Henri Phillippe Pétain (24.4.1856–23.7.1951)¹

Strategiset ratkaisut vuoden 1916 alussa

Ensimmäinen maailmansota oli osoittautunut jo puolentoista vuoden aikana aivan jokikin muuksi, kuin mitä sotaan lähteneet valtiot olivat odottaneet. Hyökkäykselliset sotatoimet länsirintamalla olivat päättyneet kilpajuoksuun Atlantille. Resurssien vähetessä sota oli juuttunut lännessä kuluttavaksi asemasodaksi. Odotukset lyhyestä ja voitokkaasta sodasta eivät olleet toteutuneet.

Ympärysvallat olivat kokeneet useita takaiskuja eri rintamilla vuoden 1915 aikana. Itärintamalla keskusvallat olivat pakottaneet venäläiset armeijat vetäytymään takaisin Puolassa ja Galitsiassa. Balkanilla Serbia oli kukistettu ja miehitetty. Gallipolissa britit ja ranskalaiset olivat ajautuneet pattitilanteeseen. Merellä Iso-Britannian kuninkaallinen laivasto ei ollut kyennyt suojaamaan kauppalaivoja Saksan sukellusveneiden hyökkäyksiltä. Saksalaiset olivat onnistuneet pienin resurssein sitomaan Afrikassa brittien joukkoja, jotka olisi tarvittu kipeästi muualla. Niinpä ympärysvallat järjestivät joulukuussa 1915 kokouksen laatiakseen suunnitelman tilanteen muuttamiseksi vuoden 1916 aikana.

Ranska oli onnistunut syksyllä 1914 romuttamaan saksalaisten Schlieffen-suunnitelman Marnen taistelussa. Se oli kuitenkin kärsinyt noin 300 000 sotilaan tappiot pelkästään kaatuneina.² Sodan alusta alkaen joulukuuhun 1915 mennessä Ranskan koko-

1 *Rohkeutta, me saamme ne.* Pétain toimi ranskalaisten joukkojen komentajana Verdunin alueella 26.2.1916 alkaen. Hän käytti lausetta 10.4.1916 antamansa päiväkäskyn lopussa. Kyseessä on perimätiedon mukaan Jeanne d’Arcin (Orleansin neitsyt) aikanaan käyttämä lause. Toinen Verdunin taistelun ranskalainen motto: *”Ils ne passeront pas!”* (*”They shall not pass”!* - *”Ne eivät pääse meidän ohi!”*) oli kenraali Robert Nivellen lanseeraama.

2 Jouko, Petteri: Ranskalaisen strategian ja taktiikan kehityspiirteitä, teoksessa *Tuleva Sota - Ennustamisen sietämätön vaikeus* (Toim, Vesa Tynkkynen), Maanpuolustuskorkeakoulu ja Edita Publishing Oy, MPKK:n julkaisusarja 1, Otavan kirjapaino Oy, 2017, s. 20.

naistappiot olivat kasvaneet jo noin miljoonaan sotilaaseen kaatuneina ja kadonneina.³ Ranska ei enää kestäisi yhtä mittavia tappioita.

Saksalaiset näkivät oman tilanteensa edullisena ja Saksan asevoimien päällikkö, kenraali Erich von Falkenhayn arvioi viimeisen ponnistuksen kallistavan tasapainon Saksan eduksi. Ainoaksi todelliseksi vastustajaksi nähtiin Englanti. Saksalaiset tiedostivat myös sotateollisuuden raaka-ainepulan muodostuvan ongelmaksi pidemmällä aikajänteellä. Falkenhayn odotti ympärysaltojen yrittävän läpimurtoa vuonna 1916 pakottaakseen Saksan puolustuskannalle. Saksan oli iskettävä ensin ja otettava aloite itselleen. Vaihtelevasta sotamenestyksestä huolimatta sodan osapuolet olivat suurin piirtein yhtä vahvoja vuoden 1915 päättyessä.⁴

Verdun verisen kamppailun näyttämönä

Tänä päivänä Verdunin kaupunki loistaa idyllisyydellään Maasjoen (ranskaksi Meuse) varressa. On vaikea uskoa, että kaupunkiin ja läheisille taistelualueille ammuttiin Verdunin taistelun aikana yhteensä noin 25 miljoonaa kranaattia. Sodan ja taistelun jäljet näkyvät vielä näin sadan vuoden jälkeenkin taistelupaikoilla, mutta Verdunin kaupunki on käytännössä rakennettu uudelleen ensimmäisen maailmansodan jälkeen.⁵

Verdun on vanha ja historiallinen kaupunki, jonka gallialaiset aikanaan perustivat. Sillä on ollut oma historiallinen merkityksensä useissa historian vaiheissa. Maasjoki jakaa alueen kahtia ja joen itäpuolella maasto kohoaa jo muutaman kilometrin päässä kaupungista metsäiseksi ylängöksi, jossa syvät painanteet kiertävät korkeita kukkuloita. Samanlainen ylänköalue sijaitsee noin 10 kilometrin päässä kaupungin luoteispuolella. Verdunin kaupunki jää sitä ympäröivien ylänköalueiden katveeseen Maasjoen varressa.⁶

Verdunin kaupungin ympäristö linnoitettiin vahvasti 1870-luvun puolivälistä alkaen. Ensimmäisen maailmansodan alkaessa kaupungin ympärillä oli yhteensä yli 40 erilaista linnoitusta tai linnoitetta. Linnoitusten merkitys nähtiin kuitenkin vähäisempänä syksyn 1914 taisteluiden jälkeen, kun Belgiassa Liegen ja Namurin sekä Ranskassa Maubeugen linnoitukset oli tuhottu saksalaisten raskaalla tykistöllä.⁷

3 Greenhalgh, Elizabeth: *The French Army and the First World War*, Cambridge University Press, 2014, s.126. Hänen mukaansa tappiot olivat sodan alusta joulukuuhun 1915 mennessä 509 407 kaatunutta, 410 864 kadonnutta ja 960 416 haavoittunutta. Yhteensä 1 961 687 sotilasta.

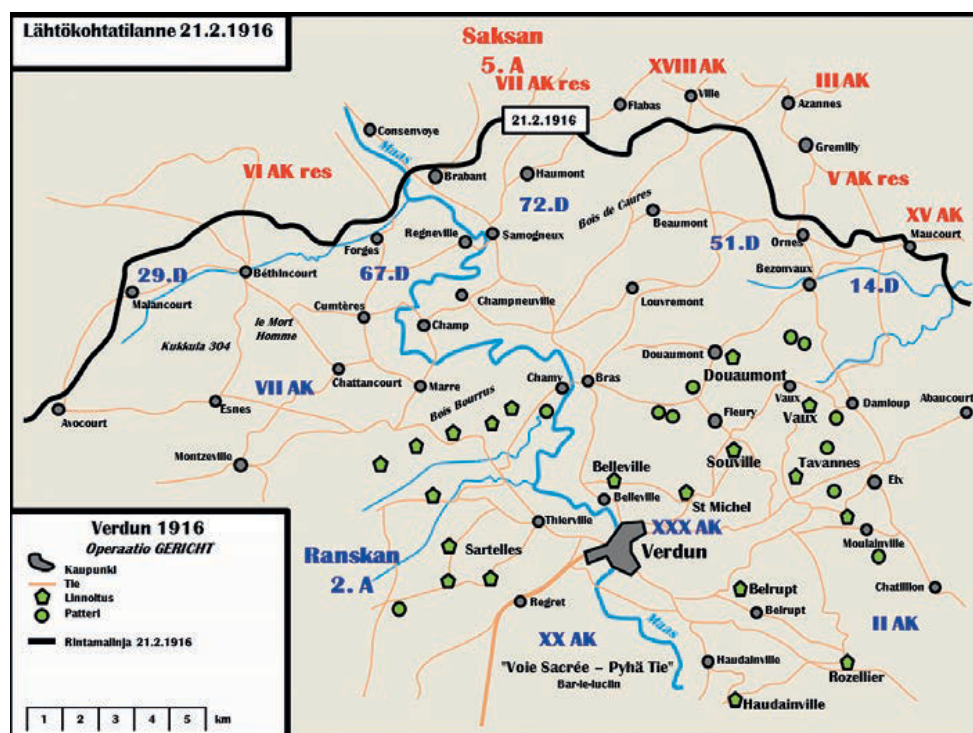
4 Pétain, Henri, Philippe: Verdun. The Dial Press, 1930, s. 17.

5 Coombs, Rose E. B: *Before Endeavours Fade - A Guide to the Battlefields of the First World War. After the Battle*, 2016, s. 202-203.

6 Drury, Ian & Martin, William: *Verdun - They Shall Not Pass*. Osprey Publishing, 2001, s. 15-16.

7 Donnell, Clayton: *The Forts of the Meuse in World War I*. Osprey Publishing, 2007, s. 54. Saksalainen näökulma tulee esille teoksessa: Romanych, Marc & Morshead, Henry: *42cm "Big Bertha" and German Siege Artillery of World War I*. Osprey Publishing, 2013, s. 26 - 37.

Ranskan 3. Armeijan joukot olivat torjuneet syksyllä 1914 onnistuneesti saksalaisten hyökkäyksen Verdunin alueella kenraali Maurice Sarrailin johdolla ja rintama oli vakiintunut. Syksyllä 1914 muodostunut asemasotalinja kulki länsi-itäsuunnassa Champangen alueelta kohti itää ja teki mutkan Verdunin alueella kääntyen siellä kohti etelää. Verdunin alue muodosti siis eräänlaisen niemimaan saksalaisten etulinjaan.

Rintamatilanne ja kamppailun osapuolien suunnitelmat vuonna 1916

Strategisesti Falkenhayn suunnitteli, että ranskalaiset kukistettaisiin ensin. Hän oletti, että suunnitelman onnistuessa britit todennäköisesti pyrkisivät irtautumaan sodasta. Brittien lyömiseksi suoraan ei ollut mahdollisuuksia, koska maasto heidän rintamalohkollaan mahdollistaisi hyökkäyksen aikaisintaan vasta toukokuussa 1916. Lisäksi brittien lyöminen olisi vaatinut noin 30 divisioonan irrottamista, mihin saksalaisilla ei ollut mahdollisuuksia.⁸

8 Selinheimo Osmo: *Falkenhayn Saksan sotatoimien johtajana*, SKK:n DT, 1930, s. 50.

Saksan yleisesikunta (OHL) päätyi suunnittelun myötä siihen johtopäätökseen, että ranskalaiset puolustaisivat Verdunin aluetta hinnalla millä hyvänsä, kuten he olivat tehneet syksyllä 1914. Falkenhayn väitti, että puolustamalla Verdunia ranskalaisten veri vuotaisi kuiviin. Jos ranskalaiset kuitenkin perääntyisivät, heidän moraalisia kärsisi niin suuren iskun, että välttämätön läpimurto olisi mahdollinen.⁹

Tarkoituksena oli pyrkiä ratkaisuun massiivisen tykistövoiman käytöllä. Maastosta ja rintamatilanteesta johtuen saksalaiset voisivat käyttää tykistöään kolmesta eri suunnasta. Sen jälkeen Saksan jalkaväki pystyisi valtaamaan vihollisen asemat vaivatta ja tykkityltä voitaisiin siirtää eteenpäin. Merkittävä muutos taktiikassa verrattuna aikaisempiin sotatoimiin oli uusien iskujoukkojen, *Stosstruppen*, käyttö hyökkäyksen kärkenä.¹⁰ Suunnitelmassa oli kuitenkin puutteita. Hyökkäys haluttiin alkuvaiheessa rajata vain Maasjoen itäpuolelle.¹¹ Lisäksi vaativia sää- ja maasto-olosuhteita ei otettu riittävästi huomioon. Keisari kuitenkin hyväksyi suunnitelman, joka sai nimeksi *Gericht*.¹²

Vaikka Verdun oli ranskalaisille tärkeä linnoitettu alue, heidän puolustusvalmistelunsa alueella olivat puutteelliset. Alueen pohjoisosassa, Bois des Cauresin alueella rintamavastuussa ollut everstiluutnantti Emile Driant oli raportoinut asiasta jo joulukuun puolivälissä 1915. Tykkeitä ja ampumatarvikkeita oli liian vähän, tykistön linnoittaminen oli kesken ja puhelinkaapeleita ei ollut kaivettu kunnolla maahan.¹³ Kenraali Joseph Joffren esikuntapäällikkö, kenraali Édouard de Castelnau kävi 20. tammikuuta 1916 Verdunissa ja havaitsi Driantin ilmoittamat tiedot oikeiksi. Hän lähetti alueelle pioneeripataljoonan tekemään linnoitustöitä, mutta se ei käytännössä ehtinyt aloittaa työskentelyä ennen saksalaisten hyökkäyksen alkua.

Ranskalaiset eivät erityisesti odottaneet saksalaisten hyökkäystä Verdunissa. Verdunin rintamaosuus oli ollut hyvin hiljainen syksyn 1914 jälkeen. Hyökkäys olisi ollut mahdollinen yhtä hyvin myös Nancyssa, Champagnen alueella tai Nordissa.¹⁴ Ranskalaisilla oli käytössään tiedustelutietoja saksalaisten rakentamista uusista rautateistä ja miehistösuojista, sekä uusista tykistöpattereista.¹⁵ Niitä ei kuitenkaan tulkittu hyökkäysvalmisteluiksi.

9 Långhjem Eric: *Falkenhayn Saksan sotatoimien johtajana*, SKK:n DT, 1930, s. 36. Hyökkäyskohteen vaihtoehtona oli myös Belfort. Verdun oli kuitenkin vain noin 20 km päässä Saksan päärautatiestöstä. Se oli Saksalle sekä uhka että mahdollisuus kuljetusten takia.

10 Drury, Ian & Embleton, Gerry: *German Stormtrooper 1914-1918*. Osprey Publishing, 1995, s. 6.

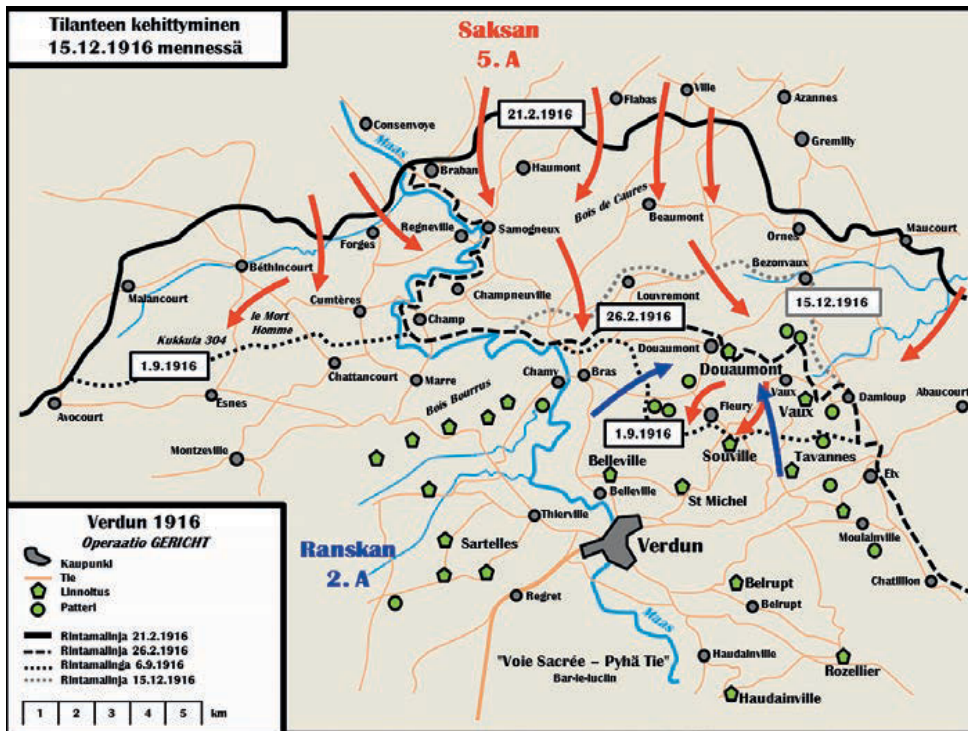
11 Greenhalgh (2014), s. 133. Saksalaisen 5. Armeijan esikuntapäällikkö, kenraaliluutnantti Konstantin Schmidt von Knoblesdorf esitti suunnitteluvaiheessa hyökkäystä joen molemmin puolin, mutta Falkenhayn ei hyväksynyt sitä.

12 Tuomio tai tuomioistuin.

13 Drury & Martin (2001), s. 25. Ensimmäisen taistelupäivän jälkeen ranskalainen XXX Armeijakunta olisi tarvinnut 160 000 metriä puhelinkaapelia vaurioiden korjaamiseksi. Käytössä oli vain 100 000 metriä.

14 Jankowski, Paul: *Verdun - The Longest Battle of the Great War*. Oxford University Press, 2013, s. 15.

15 Drury & Martin (2001), s. 26.

Kamppailun kulku ja lopputulos

Operaatio *Gerichtin* oli määrä alkaa 12. helmikuuta 1916, mutta huono sää aiheutti lykkäyksen hyökkäyksen käynnistämiseen. Tässä vaiheessa ranskalaisilla oli jo aavistus tulossa olevasta hyökkäyksestä, mutta valmistelut jäivät melko vähäisiksi. Säässä tapahtui pientä parannusta vasta 20. helmikuuta, joten seuraava päivä valittiin uudeksi hyökkäysajankohdaksi. Siihen asti kaikkien aikojen mittavin tykistökeskitys alkoi aamulla 21. helmikuuta ja kuusi saksalaista divisioonaa valmistautui hyökkäämään iskuportaana vihollisen aseisiin.¹⁶

Taistelun ensimmäinen vaihe kesti noin kaksi viikkoa, aina 4. maaliskuuta 1916 saakka. Tässä vaiheessa saksalaiset hyökkäsivät kolmella armeijakunnalla pelkästään Maasjoen itäpuolella. Saksalaisten alkumenestys oli hyvä ja 24. helmikuuta edellytykset läpimurtoon olivat olemassa. Sitä ei kuitenkaan hyödynnetty ja ranskalaiset saivat täydennysjoukkoja jo seuraavana yönä. Saksalaisten näyttävin menestys tapahtui 25. helmikuuta, jolloin Douaumontin linnake onnistuttiin valtaamaan ilman varsinaista taistelua. Verdunin alueen puolustuksesta vastannut kenraali Frédéric Herr esitti tässä vaiheessa

16 Drury & Martin (2001), s. 88.

vetäytymistä Maasjoen itäpuolelle, mutta Ranskan asevoimien päällikkö kenraali Joseph Joffre kielsi sen. Herr vaihdettiin kenraali Philippe Pétainiin 26. helmikuuta 1916.

Douaumontin kylän valtaaminen osoittautui kuitenkin saksalaisille linnaketta vaikeammaksi tehtäväksi, jossa molemmat osapuolet kärsivät merkittäviä tappioita. Kylä onnistuttiin valtaamaan vasta 4. maaliskuuta useiden hyökkäysyritysten jälkeen. Tämä taisteluvaihe viivytti saksalaisten etenemistä ja antoi kenraali Pétainille aikaa lähettää vahvennuksia rintamalle.

Taistelun seuraava vaihe kesti aina elokuun loppuun saakka. Tässä vaiheessa saksalaisten hyökkäys laajeni myös Maasjoen länsipuolelle ja taistelut Vaux'n linnakkeen valtaamiseksi käynnistyivät. Ranskalaiset pyrkivät myös saamaan vastahyökkäyksillä menetettyjä alueita takaisin. Maasjoen länsipuolella ei päästy ratkaisuun useista yrityksistä huolimatta. Ranskalaiset onnistuivat pitämään puolustusasemansa ja heidän tykistönsä pystyi jatkamaan tulitusta saksalaisten sivustalta Maasjoen itäpuolelle. Saksalaiset valtasivat Vaux'n linnakkeen 8. kesäkuuta kiivaiden taisteluiden jälkeen. Itärintamalla käynnistynyt Brusilovin hyökkäys pakotti saksalaiset siirtämään reservijoukkojaan länsirintamalta itään. Saksalaisten viimeinen voimakas hyökkäys käynnistyi tulivalmistelulla 22. kesäkuuta Thi-aumontin, Fleury'n ja Souvillen alueella. Tulivalmistelun yhteydessä saksalaiset ampuvat yli 100 000 kaasukranaattia, jotka vaikuttivat tehokkaasti varsinkin tykistön tuliasemiin. Saksalaisten hyökkäys eteni 23. kesäkuuta vain muutaman kilometrin etäisyydelle Verdunin kaupungista, kunnes pysähtyi ranskalaisten kiivaaseen vastarintaan.

Ympärysaltojen hyökkäys Sommassa oli suunniteltu alkamaan 29. kesäkuuta 1916. Hyökkäyksen tulivalmistelu alkoi 24. kesäkuuta ja alkava taistelu pakotti saksalaiset suuntaamaan reservinsä Sommen suuntaan. Saksan edellytykset menestykseen heikkenivät tämän jälkeen merkittävästi, vaikka taistelut jatkuivat Verdunin alueella elokuun puoliväliin saakka. Saksan keisari Wilhelm II kutsui sotamarsalkka Paul von Hindenburgin neuvotteluun tilanteesta 28. elokuuta. Falkenhayn pyysi eroa tehtävästään ja se myönnettiin hänelle 29. elokuuta 1916.¹⁷ Hindenburg sai 2. syyskuuta alkaen tehtäväksi viedä Verdunin taistelun loppuun.

Taistelun viimeisessä vaiheessa aloite siirtyi ranskalaisille. He käynnistivät 20. lokakuuta voimakkaan vastahyökkäyksen menetettyjen alueiden takaisinvaltaamiseksi. Ranskalaiset joukot valtasivat takaisin Douaumontin 24. lokakuuta ja Vaux'n 2. marraskuuta. Joulukuun puolivälissä rintamalinjat olivat lähellä tilannetta, joka oli vallinnut Verdunin taistelun alkaessa 21. helmikuuta 1916. Kenraali Robert Nivelle syrjäytti Joffren Ranskan asevoimien johdossa joulukuun lopussa 1916.

Falkenhaynin suunnitelma Verdunin taistelun osalta onnistui vain osittain. Ranskalaiset kärsivät koko pitkän taistelun aikana yhteensä arviolta 377 200 sotilaan tappiot. Omien tappioiden suuruus oli yllätys Falkenhaynille. Saksan armeija heikkeni Verdunin

17 Selinheimo Osmo: *Falkenhayn Saksan sotatoimien johtajana*, SKK:n DT, (1930), s. 55.

taistelussa kärsittyjen, arviolta 337 000 sotilaan tappioiden myötä.¹⁸ Ranskalaisten tuhoaminen pelkästään tykistöllä oli epäonnistunut.

Lopuksi

Verdun taistelulla on iso merkitys ranskalaisille, koska se on toistaiseksi heidän viimeinen merkittävä sotilaallinen voittonsa. Ranskalaiset onnistuivat lyömään tässä verisessä puolustustaistelussa hyökkääjän ilman liittolaistensa tukea.¹⁹ Saksalaisten johtopäätös ranskalaisten puolustustahdosta Verdunin alueella osoittautui oikeaksi, mutta haluttu lopputulos ei toteutunut.

Yksi keskeinen puute saksalaisten suunnitelmassa oli hyökkäykseen varattujen joukkojen vähyys. Vain yhdeksän divisioonaa oli varattu hyökkäyksen iskuportaaseen ja sen välittömäksi reserviksi.²⁰ Tällä voimalla ei ollut mahdollisuutta päästä hyökkäykselliseen ratkaisuun, joka näkyikin siinä, että saksalaiset eivät pystyneet käyttämään ensimmäisten päivien menestystä hyväksi.²¹ Falkenhayn ilmeisesti uskoi, että ratkaisuun päästäisiin pelkästään massiivisella tulenkäytöllä. Hän kuitenkin epäonnistui viemään strategisen päämääränsä johtamisketjussa taktiselle tasolle, jolloin divisioonat hyökkäsivät hyökkäsivät samalla tavalla kuin aiemmin. Ranskalaisten tykistön määrä kasvoi taistelun edetessä ja niin kasvoivat myös saksalaisten tappiot.

Falkenhayn oli johtanut Saksan sotatoimia syksystä 1914 alkaen. Hän oli ottanut johdovastuun kenraali Helmuth von Moltkelta 4. syyskuuta 1914 Marnen taistelun tappion jälkeen. Tunnusomaista hänen toiminnalleen oli eräänlainen varovaisuus ja tappioiden välttäminen sekä reservien varaaminen useisiin toimintasuuntiin. Falkenhaynia voidaan tästä näkökulmasta pitää sotapäällikkönä, jolle käsketty tehtävä ylitti hänen sotilaalliset kykynsä.²² Kaikesta huolimatta keskusvallat onnistuivat kuitenkin taistelukentällä paremmin kuin ympäröivät, ja tuottivat enemmän tappioita vastustajilleen.²³

18 Corum, James S: *The Roots of Blitzkrieg - Hans von Seeckt and German Military Reform*. The University Press of Kansas, 1992, s. 3. William Martin päätyy samansuuruisiin arvioihin. Ranskalaisten tappiot olivat 162 000 kaatuneina ja kadonneina sekä 216 000 haavoittuneina. Saksalaisten tappiot vastaavasti olivat 142 000 kaatuneina ja kadonneina sekä 187 000 haavoittuneina.

19 Jankowski (2014), s. 3. Ranska hävisi Saksalle vuonna 1940, eikä Afrikan ja Indokiinan myöhemmissä sodissa voitettu taisteluita.

20 Selinheimo Osmo: *Falkenhayn Saksan sotatoimien johtajana*, SKK:n DT, (1930), s. 53. Kuusi divisioonaa oli varattu alkuvaiheessa iskuportaaksi ja kaksi divisioonaa jäi reserviksi. Uudempien lähteiden (esim. Drury ja Martin, 2001) mukaan joukkoja olisi kuitenkin ollut yhdeksän divisioonaa. Suuruusluokka on joka tapauksessa sama.

21 Pribyla, Kenneth R: *Historical analysis of the battle of Verdun - 1916*, 1984, s. 5.

22 Långhjelm (1930), S. 41.

23 Ferguson, Niall: *Julma Sota*. WS Bookwell Oy, 1998, s. 497. Kokonaisuutena keskusvallat taistelivat ensimmäisessä maailmansodassa hieman pienemmillä armeijoilla, mutta ne kykenivät tappamaan koko sodan aikana vähintään 35 % enemmän ympäröivien sotilaita, kuin menettivät omia sotilaitaan. Ne kykenivät myös ottamaan keskimäärin 25–28 % enemmän vankeja kuin vastapuoli.

Yksi ranskalaisten onnistumiseen vaikuttanut asia oli joukkojen kierrätys Verdunin alueella. Divisioonat olivat keskimäärin kaksi viikkoa rintamavastuussa. Ranskan armeijan 330 jalkaväkirykmentistä 259 oli jossakin vaiheessa Verdunin rintamalla. Erään upseerin mukaan ”tavanomainen kiintiö” rintamavastuuta oli kahden kolmasosan tappiot, jonka jälkeen rykmentti vaihdettiin etulinjasta.²⁴ Ranskan armeijan vuonna 1923 tekemien Verdunin taisteluun liittyvien tutkimusten mukaan puolustustaistelussa tuli kuitenkin enemmän tappioita kuin vastahyökkäyksissä.

Monet toisen maailmansodan avainhenkilöt ja myös sotataidon kehittäjät saivat sotakokemusta Verdunin alueella. Saksalaisista esimerkiksi Erich von Manstein toimi esikuntaupseerina ja Heinz Guderian tiedustelu-upseerina 5. Armeijan esikunnassa. Friedrich Paulus taisteli 2. Preussilaisen Jääkärirykmentin mukana, Carl-Heinrich von Stülpnagel pataljoonan komentajana ja Günther von Kluge tykistössä. Ranskalaisista Philippe Pétainin lisäksi muun muassa Charles de Gaulle osallistui Verdunin taisteluun. Hän jäi jopa saksalaisten vangiksi, mutta onnistui pakenemaan takaisin omalle puolelleen.²⁵

Taktiikassa oli tapahtunut merkittäviä muutoksia jo ennen ensimmäistä maailmansotaa.²⁶ Linja- ja kolonnataktiikka olivat tulossa tiensä päähän. Taktiikan ja organisaation kehitys kulkevat aina käsi kädessä. Tässä kirjassa Miro Palm käsittelee omassa artikkelissaan Saksan ja Ranskan armeijoiden perusyhtymätyyppejä ja niiden käyttöperiaatteita. Molemmat maat kehittivät organisaatiotaan sekä taktiikkaansa sotakokemusten pohjalta jo sodan aikana. Saksalaisen taktiikan ja organisaation kehityksellä oli oma merkityksensä myös Suomen armeijan syntyvaiheille vapaussodan jälkeen.

Euroopan teollistumisella ja aseteknologian kehityksellä oli myös merkittävä vaikutus taktiikkaan kehitykseen ennen ensimmäistä maailmansotaa. Markku Palokangas käsittelee omassa artikkelissaan Verdunin taisteluun osallistuneiden joukkojen keskeistä sotatavarustusta. Tarkastelussa ovat sotamateriaalin laadulliset ja määrälliset muutokset vuodesta 1914 vuoteen 1916, erityisesti jalkaväen ja tykistön sotamateriaalin osalta.

Ranskalaiset olivat käyttäneet merkittäviä resursseja linnoituksien rakentamiseen Ranskan-Preussin sodan jälkeen. Linnoitusten merkitys oli suuri ranskalaisille molemmissa maailmansodissa. Antti-Veikko Haimilan artikkelissa tarkastellaan Verdunin linnoitusjärjestelmää ja Vaux’n linnoituksen taistelua. Hän tuo artikkelissaan esille linnoitusten käyttöperiaatteita ja merkitystä Verdunin taistelun lopputulokselle.

Keskeinen asia ranskalaisten taistelun onnistumiselle olivat huolto ja täydennykset. *La Voie Sacrée* (pyhä tie) oli noin 75 kilometrin huoltoreitti Bar-le-Ducista Verdunin linnoituskaupunkiin. Huoltoreitin suojaamiseen ja ylläpitoon panostettiin koko ajan. Tiellä

24 Englund, Peter: *Sodan Kauneus ja Kauheus*. WSOY, 2009, s 288-289.

25 Drury & Martin (2001), s. 85-86.

26 Esimerkkeinä Yhdysvaltojen sisällissota vuosina 1861–1865, Ranskan-Preussin sota vuosina 1870–1871 ja Buurisodat vuosina 1880–1881 sekä erityisesti vuosina 1899–1902.

kulki koko Verdunin taistelun ajan lähes katkeamattomana virtana armeijan ajoneuvoja lähes puskurit kiinni toisissaan. Verdunin huoltotie tunnettiin sodan aikana vain nimellä *La Route* ²⁷, ja mahtipontisempi nimitys keksittiin vasta sodan jälkeen. ²⁸ Nykyään tie on Ranskan kansallinen muistomerkki. Raimo Ruokonen tarkastelee omassa artikkelissaan ranskalaisten huoltoa ja etappijärjestelmää, joka perustui taistelun aikana ensimmäistä kertaa moottoriajoneuvojen käyttöön.

Verdunin taistelu oli ensimmäisen maailmansodan mittavin ja pisin taistelu. Siitä on vaikea löytää voittajia. Tutkimuskohteena se on yhä kiinnostava ja aiheeseen liittyvää tutkimusta tehdään edelleen. Erik Stenström tarkastelee artikkelissaan Verdunin taistelun ratkaisukohtia ja vertaa taistelua kahteen kesällä 1916 käytyyn taisteluun: Sommen taisteluun länsirintamalla ja Brusilovin hyökkäykseen itärintamalla. Tarkastelun keskiössä on tulen ja liikkeen tasapaino.

Verdunin taistelulla on edelleen karmiva maine. Se jäi monessa mielessä pelkäksi suureksi teurastushuoneeksi. ²⁹ Taistelualueelle pystytetty päämuistomerkki Douaumont Ossuary kertoo omalla karulla tavallaan samaa tarinaa. Muistomerkki rakennettiin vuosina 1922–1932 ja sen kivijalassa on edelleen noin 130 000 saksalaisen ja ranskalaisen tunnistamattoman sotilaan jäännökset. Muistomerkin edessä olevalla hautausmaalle on haudattu yli 16 000 sotilasta. Douaumont Ossuaryn edessä olevalla terassilla on pronssinen laatta muistona Saksan liittokansleri Helmut Kohlin ja Ranskan presidentti François Mitterandin historiallisesta tapaamisesta, joka tapahtui kyseisellä paikalla 22. syyskuuta 1984.

27 Suom. Reitti.

28 Nimityksen *La Voie Sacrée* keksi Wikipedian mukaan sodan jälkeen kirjailija Georges Bernanos. Peter Englundin mukaan nimityksen keksi kuitenkin poliitikko ja toimittaja Maurice Barrés. Englund kertoo, että historioitsija ja kirjailija Ian Ousby (26.6.1947 – 6.8. 2001) on arvioinut nimen kuvaavan *Via Dolorosa*a – *Tuskien Tietä*. Ousby on rinnastanut tietä pitkin kulkevat sotilaat ja heidän kärsimyksensä Kristuksen vaellukseen Golgatalle ristille naulittavaksi. Englund (2009), s. 288.

29 Långhjelm (1930), s. 37. Långhjelm käyttää tätä ilmausta jo vuonna 1930 ja muut tutkijat vielä 2000-luvulla. Termi on ilmeisesti erään amerikkalaisen ambulanssikuljettajan vuonna 1917 kirjoittama.

LÄHTEET

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Tutkimukset ja opinnäytteet

Pribyla, Kenneth R.: *Historical analysis of the battle of Verdun – 1916*. Air Command and Staff College Air University, 1984.

Länghjelm, Eric: *Falkenhayn Saksan sotatoimien johtajana*. Diplomityö. Sotakorkeakoulu, Helsinki 1930.

Selinheimo, Osmo: *Falkenhayn Saksan sotatoimien johtajana*. Diplomityö. Sotakorkeakoulu, Helsinki 1930.

JULKAISTUT LÄHTEET

Kirjallisuus

Brown, Malcolm: *Verdun 1916*. History Press, 2003.

Buckingham, William F.: *Verdun 1916 – The Deadliest Battle of the First World War*. Amberley, 2016.

Coombs, Rose E. B.: *Before Endeavours Fade – A Guide to the Battlefields of the First World War*. After the Battle, 2016.

Corum, James S.: *The Roots of Blitzkrieg – Hans von Seeckt and German Military Reform*. The University Press of Kansas, 1992.

Donnell, Clayton: *The Fortifications of Verdun 1874–1917*. Osprey Publishing, 2011.

Donnell, Clayton: *The Forts of the Meuse in World War I*. Osprey Publishing, 2007.

Drury, Ian & Martin, William: *Verdun - They Shall Not Pass*. Osprey Publishing, 2001.

Drury, Ian & Embleton, Gerry: *German Stormtrooper 1914–1918*. Osprey Publishing, 1995.

Ferguson, Niall: *Julma Sota*. WS Bookwell Oy, 1998.

Greenhalgh, Elizabeth: *The French Army and the First World War*. Cambridge University Press, 2014.

Englund, Peter: *Sodan Kauneus ja Kauheus*. WSOY 2009.

Foley, Robert T.: *German Strategy and the Path to Verdun*. Cambridge, 2015.

Horne, Alistair: *Verdun 1916* (suomennos teoksesta *The Price of Glory*). Porvoo 1966.

Jankowski, Paul: *Verdun – The Longest Battle of the Great War*. OUP, 2014.

Jouko, Petteri: Ranskalaisen strategian ja taktiikan kehityspiirteitä, teoksessa *Tuleva Sota – Ennustamisen sietämätön vaikeus* (Toim, Vesa Tynkkynen). Maanpuolustuskorkeakoulu ja Edita Publishing Oy, MPKK:n julkaisusarja 1, Otavan kirjapaino Oy, 2017.

Petain, Henri, Philippe: *Verdun*. The Dial Press, 1930.

Romanych, Marc & Morshead, Henry: *42cm “Big Bertha” and German Siege Artillery of World War I*. Osprey Publishing, 2013.

Artikkelit

Foley, Robert: *Verdun – The Killing Field*. *History Today*, September 2016, s. 30–37.

Turner, Barton J.: Intent upon Destruction: *German Strategy at Verdun, 1916*. *Canadian Military Journal*, Vol. 19, No. 2, Spring 2019, s. 44–50.

Miro Palm

SAKSALAISTEN JA RANSKALAISTEN YHTYMÄTYYPIT VERDUNIN TAISTELUSSA

Saksalaiset ja ranskalaiset yhtymätyypit ensimmäisessä maailmansodassa

Vuoteen 1914 mennessä divisioona oli vakiinnuttanut asemansa yleisesti eurooppalaisissa armeijoissa yhtymätyyppinä, joka yhdisti jalkaväen ja tykistön yhteisen johtoportaalle. Divisioonat taas muodostivat armeijakuntien iskuvoiman. Vahvuudet vaihtelivat ranskalaisen divisioonan 15 000 miehestä Venäjän 21 000 mieheen. Saksalaisen divisioonan vahvuus oli 17 500 miestä. Ratsuväki, jonka asema taistelukentillä ennen ensimmäistä maailmansotaa oli ollut varsin vankkumaton, oli keskitetty pääosin erillisiin prikaateihin. Divisioonien omat ratsuväkiosat olivat muutaman sadan miehen vahvuisia ja niitä käytettiin pääsääntöisesti tiedustelu- ja suojaamistehtäviin.¹

Jalkaväkidivisioonan organisaatio perustui Euroopassa pitkälti preussilaiseen malliin, jossa divisioonan rungon muodostivat 12 jalkaväkipataljoonaa. Ne oli koottu yleisesti neljän rykmenttijohtoportaalle, jotka taas muodostivat kaksi prikaatia. Ainoa poikkeus oli brittiläinen divisioona, jossa pataljoonista oli muodostettu kolme divisioonan johdossa olevaa prikaatia. Rykmenttijohtoportaiden tehtävä brittiläisessä mallissa oli vastata täydennysjoukkojen kouluttamisesta varuskunnissa. On syytä muistaa, että tuon aikaiset prikaatit eivät olleet vielä rinnastettavissa sotatoimiyhtymiin, sillä niiltä puuttuivat itsenäiseen toimintaan vaadittava aselajiosat.²

Jalkaväkirykmentit olivat kolmijakoisia. Saksalaisilla rykmenttiin kuului vielä pataljoonien lisäksi konekiväärikomppania, jolla oli kuusi konekivääriä. Ranskalaisilla konekiväärit oli sijoitettu pataljoonien johdossa olleisiin konekiväärikomppanioihin. Konekivääreiden kokonaismäärän osalta ranskalaiset ja saksalaiset divisioonat olivat saman vahvuiset, mutta taktisen käytön osalta saksalaiset olivat edellä. Ranskalaiset käyttivät konekivääreitä passiivisesti, sivustojen suojaamiseen ja tavoitealueiden puolustukseen. Merkillepantavaa on, että ranskalaiset arvioivat konekivääritulen olevan tehotonta lineaarisesti hyökkäävää vihollista vastaan. Raskaan konekiväärin koettiin myös hidastavan jalkaväen liikettä raskaan painonsa takia.³

1 House, Jonathan M. (toim. Theodore A. Wilson): *Combined Arms Warfare in the Twentieth Century*. University Press of Kansas, 2001, s. 19.

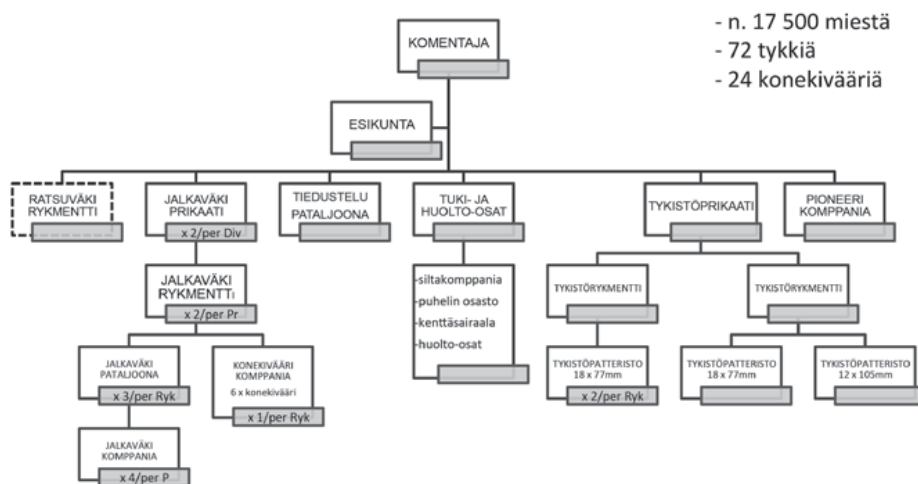
2 House, s. 19–20.

3 House (2001), s. 20; Greenhalgh, Elizabeth: *The French Army and the First World War*. Cambridge University Press, Cambridge 2014, s. 33–34.; Jouko, Petteri: Ranskalaisen strategian ja taktiikan kehityspiirteitä. *Tuleva Sota – Ennustamisen sietämätön vaikeus*. Vesa Tynkkynen (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu ja Edita Publishing Oy, MPKK:n julkaisusarja 1, Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2017, s. 52–53.

Vaikka divisioonien vahvuudet erosivat osin jopa merkittävästi toisistaan, keskeisimmän eron muodosti divisioona tykistö. Divisioonien orgaaninen tykistö erosi eri maiden kesken sekä käytettävien kaliiperien että määrävahvuuksien osalta. Esimerkiksi ranskalainen vuoden 1914 divisioonakokoonpano sisälsi vain 36 kappaletta kevyitä 75 millimetrin kenttätykkejä. Organisatorisesti tämä tarkoitti kolmea tykistöpatteristoa, joihin kuului kuhunkin kolme nelitykistä 75 millimetrin patteria joissa kussakin kolme tulipatteria. Saksalaisessa vuoden 1914 divisioonaorganisaatiossa tykistö oli selvästi vahvemmin edustettuna. Divisioonan orgaaniset tykistöosat oli keskitetty tykistöprikaatin johtoon. Tykistöprikaatiin kuului kaksi tykistörykmenttiä, joissa kummasakin oli kaksi tykistöpatteristoa. Toinen tykistörykmentti oli varustettu 77 millimetrin kenttäänauunoilla ja toinen sekä 77 millimetrin että raskaammilla 105 millimetrin kenttähaupitseilla. Saksalaisen divisioonan kokonaisputkimäärä kohosi näin jopa 54 tykkiin, mikä oli huomattavasti enemmän kuin ranskalaisessa divisioonassa.⁴

Saksalaiset joukot Verdunin taistelussa

SAKSALAINEN DIVISIOONA 1914

Kuva 1: Saksalainen divisioona⁵

Saksalaisten osalta Verduniin suoritetusta hyökkäysoperaatiosta vastasi 5 armeija, jonka komentajana toimi 34-vuotias kruununprinssi Wilhelm ja esikuntapäällikkönä kenraali

4 Sama, s. 20–21.

5 House (2001), s. 19–23.; Gudmundsson, Bruce I.: *Stormtroop tactics – Innovation in the German army, 1914–1918*. Praeger Publishers, 1989, s. 95.

Constantin Schmidt von Knobelsdorf. Armeijan⁶ iskuportaan muodosti kolme armeijakuntaa; VII, XVIII ja III Armeijakunta⁷. Operaation alkuvaiheessa reservinä oli XV Armeijakunta. Kutakin armeijakuntaa oli täydennetty noin 4 500 koulutetulla tai sotakokemusta omanneella sotilaalla, mikä oli merkittävä vahvennus.⁸

Armeijakunnan taisteluvoiman muodosti kaksi jalkaväkidivisioonaa. Divisioonien alaisuudessa toimivat niin sanotut prikaatijohtoportaajat, joiden johdossa oli kolme jalkaväkirykmenttiä. Verduniin lähetetyt divisioonat oli jo organisoitu prikaatien ja rykmenttien lukumäärien osalta vuosina 1916–1917 toteutetun divisioonien uudelleenjärjestelyjen mukaisesti. Organisaatioita oli muutettava suurista tappioista ja miehistöpulasta johtuen, mutta myös taktisista syistä. Uudistuksen tavoitteena oli lisätä aktiivisten divisioonien määrää⁹. Divisioonien jako prikaateihin ja rykmentteihin käytännössä hylättiin ja divisioonan kaikki jalkaväkirykmentit koottiin yhden prikaatijohtoportaatan alle. Rykmenttien määrää vähennettiin neljästä kolmeen, mutta jalkaväkiomppanioiden määrä pataljoonissa nostettiin kolmesta neljään. Samalla myös joukkueiden miesvahvuutta sekä kokoonpanoa supistettiin¹⁰ ja ratsuväkiyksiköitä lakkautettiin.¹¹

Uudistuksen myötä divisioonien johtamisrakenne yksinkertaistui ja johtaminen helpottui, sekä muuttui joustavammaksi ja suoraviivaisemmaksi. Uudistus myös mahdollisti joukkojen tehokkaamman rotaation ja kouluttamisen. Uudistuksen taustalla olivat Saksan yleisesikunnan analysoimat sotakokemukset. Sotakokemukset olivat osoittaneet, että taisteluiden voittaminen edellytti jäykän puolustusdoktriinin muuttamista. Uusi doktriini¹² painotti syvyyden, joustavuuden ja vastahyökkäysten merkitystä puolustuksessa sekä kumosi vaatimuksen etulinjan jatkuvasta miehittämisestä hinnalla millä hyvänsä.¹³

Uuden puolustusdoktriinin ja samanaikaisesti kehitystyön alla olleen iskuosasto-konseptin myötä myös divisioonaa pienempien yksiköiden merkitys ja toiminnanvapaus kasvoivat. Esimerkiksi puolustuksessa etualueen pataljoonan komentaja johti kaikkia pataljoonan vastuualueella olevia joukkoja, jopa mahdollisen vastahyökkäyksen suorit-

6 Joukkojen määrä ja Viidennen Armeijan kokoonpano vaihteli taisteluiden aikana.

7 VII ja XVIII AK hyökkäsivät ranskalaisten 72. Divisioonaa vastaan, III AK taas ranskalaisten 51. Divisioonaa vastaan.

8 William, Martin (ed. Johnson, Lee): *Verdun 1916 – "They shall not pass"*. Osprey publishing, Lontoo 2001, s. 20 ja 27; Pribyla, Kenneth R: *Historical analysis of the battle of Verdun – 1916*. Air Command and Staff College Air University, 1984, s. 2; [http://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Verdun], luettu 15.3.2019; [<http://defenceindepth.co/2016/02/26/the-battle-of-verdun-and-german-offensive-tactics-in-1916/>], luettu 9.4.2019.

9 Uudistuksen myötä perustettiin 13 uutta divisioonaa.

10 9-ryhmäisestä, noin 80 miehen vahvuisesta joukkueesta siirryttiin 4-ryhmäiseen, noin 45 miehen vahvuisen joukkuekokoonpanoon.

11 [<http://www.worldwar1.com/sfgermreorg.htm>], luettu 15.3.2019; Lupfer (1981), s. 16–17; Gudmundsson (1989), s. 59.

12 Doctrine of the elastic defense-in-depth

13 Lupfer (1981), s. 11–13.

tavaa toista pataljoonaa. Rykmentinkomentajan tehtävä oli mahdollistaa riittävät resurssit tehtävän suorittamiseksi.¹⁴

Armeijakunnan mittakaavassa periaate oli sama. Divisioonat olivat vastuussa taisteluiden johtamisesta ja vastahyökkäysten ajoittamisesta¹⁵ vastuualueillaan, ja armeijakunnan rooliksi jäi rykmentin tavoin resurssien organisointi divisioonille. Näin taktisia johtoportaita saatiin vähennettyä ja johtamisen aikaviivettä lyhennettyä.¹⁶

Verdunin hyökkäysoperaatio oli käytännössä Saksan ensimmäinen länsirintamalla suoritettu yhtymätason operaatio pitkän asemasotavaiheen jälkeen. Asemasotavaiheen aikana hyökkäykset olivat lähinnä olleet paikallisia pataljoona-rykmentti tasan rajoitettuja tehtäviä. Saksan yleisesikunnan komentajan kenraali Erich von Falkenhaynin ajatus oli, että mittavasta alueelle keskitetystä jalkaväkivoimasta huolimatta Verdunin taistelu ratkaistaisiin tykistön musertavalla ylivoimalla.¹⁷

Falkenhayn keskitti Verdunin operaatioalueelle yhden johtoportaan alle 1 200–1 600 tykkiä¹⁸, joista kolmannes oli divisioonien tykistörykmenttien kevyitä 77 millimetrin kenttätykkeitä ja 105 millimetrin haupitseja. Loput aseet olivat raskaita, yläkulmilla ampuvia 230 millimetrin tykkeitä ja 420 millimetrin raskaita kranaatinheittämiä. Divisioonien menetettyä epäsuorantulenantokykyä paikattiin lisäämällä kranaatinheittimien määrää divisioonissa ja alistamalla kullekin armeijakunnalle kranaatinheittinpataljoona.¹⁹

Saksalaisten hyökkäystaktiikka perustui kolmeen ”hyökkäysaalltoon”, joista ensimmäistä edelsi hyökkäystä tukeva tulijyrä. Ensimmäisessä aallossa hyökkäsivät iskuosastot, joiden tehtävänä oli vallata puolustajan juoksuhaudat ja keskeiset konekivääripesäkkeet. Toisessa aallossa hyökkäsivät kiväärimiehet, joiden tehtävänä oli ryhmittyä ensimmäisen aallon valtaamiin aseisiin ja pitää. Kolmannen aallon mukana hyökkäsivät niin sanotut tukevat osat, jotka vastasivat ampumatarviketäydennysten ja pioneerimateriaalin toimittamisesta taisteleville joukoille. Myös konekiväärin oli sijoitettu vasta hyökkäyksen kolmannen aallon mukaan.²⁰

Verdunissa esiinmarssin tehneen iskuosastotaktiikan kehitys alkoi käytännössä vuonna 1915, vaikka iskuosastoja oli käytetty jo vuonna 1914 Marnen taistelussa. Kehitystyötä varten saksalaiset muodostivat niin sanottuja kokeilukomppanioita tutkimaan uusien aseiden, kuten kevyiden kranaatinheittimien, liekinheittimien ja kevyiden tulitukiasei-

14 Lupfer (1981), s. 11–13.

15 Vastahyökkäysten ajoittamiseksi ja yhteistoiminnan tehostamiseksi käytettiin yhteysupseereita.

16 Lupfer (1981), s. 19 ja 24–28.

17 Gudmundsson (1989), s. 55.

18 Tykistön määrä vaihtelee eri lähteissä 1 200–1 600 tykin välillä. Katso esim. William (2001), s. 26–27 ja Gudmundsson (1989), s. 57.

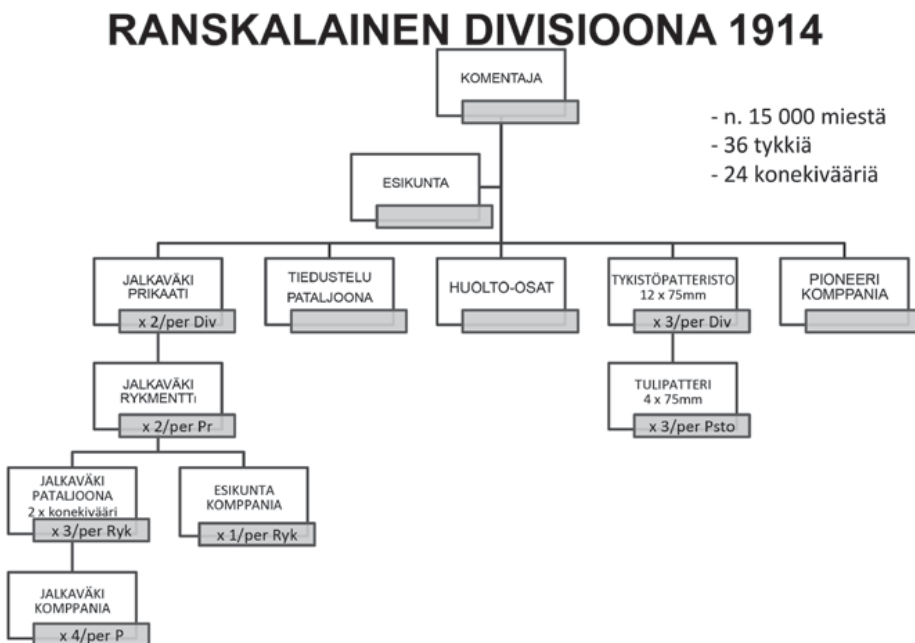
19 Gudmundsson (1989), s. 57.

20 Gudmundsson (1989), s. 58–61.

den käyttöä taistelussa. Tavoitteena oli ratkaista läpimurron probleema hyökkäyksessä. Lopulliseen muotoonsa iskuosastotaktiikka kehittyi vasta vuoden 1917 aikana, Italian ja Venäjän rintamilta saatujen kokemusten perusteella. Vuonna 1918 iskuosastotaktiikkaa käsittelevät taktiset ohjeet jaettiin kenraali Erich Ludendorffin käskystä kaikille jalkaväikyksiköille ja yhteensä 70 divisioonalle koulutettiin uuden hyökkäystaktiikan perusteet, jotka myöhemmin loivat perustan saksalaisten salamasodalle.²¹

Vaikka Verdunissa iskuosastot olivat ensimmäistä kertaa laajalti käytössä taistelutentillä, niiden käyttö oli vielä varsin tehotonta muutamia poikkeuksia²² lukuun ottamatta. Usein iskuosastojen voimaa hajautettiin liikaa. Pienimmillään alistettiin vain ryhmän kokoisia osastoja pataljoonille, joiden komentajat eivät vielä olleet edes saaneet koulutusta uuden suorituskyvyn käyttämiseksi. Kapteeni Willy Rohrin komentama iskuosastopataljoona, jota ei kertaakaan Verdunin taistelujen aikana käytetty yksikkökoossa, siirrettiinkin ensimmäisten kuukausien jälkeen koulutustehtävään Beuavillen kaupunkiin.²³

Ranskalaiset joukot Verdunin taistelussa

Kuva 2: Ranskalainen divisioona²⁴

21 House (2001), s. 51–53. Katso myös Drury, Ian ja Gerry Embleton: *German Stormtrooper 1914–1918*. Warrior Series. Osprey publishing, Lontoo 1995, s. 5.

22 Esim. Bavarian Ersatz Divisioonan hyökkäys kesällä 1916, katso esim. Gudmundsson (1989), s. 67–70.

23 Gudmundsson (1989), s. 64–65. Katso myös Drury ja Embleton (1995), s. 46–47.

24 House (2001), s. 19–23.; Greenhalgh (2014), s. 33–34.

Verdunin alueelle oli ryhmitetty kolme armeijakuntaa, jotka olivat Keskisen Armeija ryhmän johdossa. Verdunissa oli myös niin sanottu ”alueellinen” johtoporras *Région Fortifiée de Verdun* eli Verdunin linnoitusalue, joka oli Ranskan sotaministeriön johdossa. Se kuitenkin alistettiin kenraali Augustin Dubailin johtamalle Itäiselle Armeija ryhmälle kesällä 1915. Linnoitusalueen komentajana toimi tykistöupseeri, kenraali Frédéric Herr. Muutoksen taustalla olivat huonot kokemukset yksittäisten linnoitusten toimivuudesta puolustuksessa, sekä etenkin marsalkka Joseph Joffren halu saada linnoituksen raskaat tykit kenttäarmeijan käyttöön Champagnen offensiivia varten. Lähteet eivät anna yksiselitteistä kuvaa siitä, millä tavalla ja tasolla linnoitusalueen komentaja osallistui taisteluiden johtamiseen Verdunin alueella.²⁵

Maasjoen länsirannalla, Verdunista pohjoiseen sijaitsi kenraali Georges de Bazelairen komentama VII Armeijakunta, jonka vastuualue ulottui Avocourtin kylästä Maasjokeen. Armeijakunnan iskuvoiman muodostivat 29. ja 67. Divisioona. Kenraali Paul Chrétienin komentaman XXX Armeijakunnan vastuulla oli Maasjoen itäpuolinen alue, jonka eteläinen väliraja oli itälänsisuuntainen rautatie Verdunista Etainiin. Armeijakunnan iskuvoiman muodostivat etulinjaan ryhmitetyt 72. ja 51. sekä 14. Divisioona. Verdunista etelään oli ryhmitetty kenraali Denis Auguste Duchéne II Armeijakunta, johon kuuluivat 132. ja 3. sekä 4. Divisioona. Reservien pääosat eli 153. ja 39. Divisioona sekä 34. Jalkaväkiprikaati oli ryhmitetty Verdunista etelään johtavan tien varteen.²⁶

Toisin kuin saksalaisilla, ranskalaisten Verdunissa taistelleiden divisioonien organisaatio perustui vielä pitkälti neljään jalkaväkirykmenttiin, jotka olivat kahden prikaatin johdossa. Myös tykistön osalta johtosuhteet olivat orgaanisten kokoonpanojen mukaiset. Verdunin ryhmitettyjen alueellisten joukkojen ja reservidivisioonien kokoonpanot vaihtelivat.²⁷

Verdunissa ja Sommessa koituneet noin 500 000 miehen tappiot vaikuttivat myös ranskalaisten divisioonaorganisaatioon. Miesvaje pakotti Ranskan armeijan supistamaan saksalaisten tapaan rykmenttien lukumäärää divisioonissa neljästä kolmeen ja siirtämään jäljelle jääneet rykmentit yhden prikaatijohtoportaan alle. Divisioonien uudelleenorganisointi ja alueellisten rykmenttien supistaminen mahdollisti yhdeksän uuden divisioonan muodostamisen vuoden 1916 loppuun mennessä, mikä nosti Ranskan armeijan divisioonien kokonaislukumäärän 107:aan. Myös vuonna 1914 perustetut kymmenen ratsuväkidivisioonaa joutuivat sodankuvan muuttumisen myötä uudelleenorganisoinnin kohteeksi. Miehistöä ja upseeristoa siirrettiin jalkaväkeen ja koulutettiin uudelleen esimerkiksi lentäjiksi ja panssarivaunujen miehistöksi.²⁸

25 Greenhalgh (2014), s.131–136. Katso myös William (2001).

26 Greenhalgh (2014), s. 135. Ranskan Keskisellä Armeijaryhmällä oli vielä reservissä XX AK ja I AK:n viisi divisioonaa.

27 William (2001), s. 90–93.

28 Greenhalgh (2014), s. 165. Katso myös House (2001), s. 60–61.

Divisioonien taisteluvoiman vähentämistä kompensoitiin tulivoiman kasvattamisella. Vuonna 1916 rykmentteihin perustettiin tukikomppaniat, jotka oli varustettu kahdeksalla konekiväärillä, 37 millimetrin tykillä ja 81 millimetrin kranaatinheittimellä. Lisäksi pataljooniin perustettiin omat konekiväärikomppaniat. Raskaiden aseiden hankintaohjelman myötä jokaiseen divisioonaan perustettiin myös yhdestä kahteen kevyttä 58 millimetrin kranaatinheitinpatteria ja kaksi raskasta, joko 240 tai 340 millimetrin kranaatinheitinpatteria. Tulivoiman kasvattamisen myötä divisioonan siirtämiseen vaadittava junamäärä nousi 30 junasta 42:ään.²⁹

Divisioonaorganisaation supistaminen ja tulivoiman kasvattaminen muuttivat myös joukkojen käyttöperiaatteita. Tämä tarkoitti, että 194-miehisellä komppanialla oli käytössään vähemmän miehiä, mutta enemmän ja monipuolisempaa aseistusta vastuualueidensa kattamiseksi. Muutos käytännössä pakotti uudistamaan jalkaväkikomppanian kokoonpanoa ja edellytti pienempien ja itsenäisempien, ryhmän tai joukkueen vahvuisten ”iskuosastojen” muodostamista, jotta tuli ja liike saatiin yhdistettyä taistelussa.³⁰

Uudistettuun jalkaväkikomppaniaan kuului: neljä joukkuetta ja niin sanotut komen-to-osat, joihin sisältyi esimerkiksi viesti- ja pioneerihenkilöstö. Joukkueet koostuivat kahdesta pienemmästä itsenäisestä iskuosastosta eli puolijoukkueesta, johon kumpaakin kuului kaksi ryhmää. Ryhmässä oli 9–12 miestä. Uudistettu kokoonpano otettiin käyttöön Ranskan armeijassa laajojen kokeilujen jälkeen vuoden 1917 aikana.³¹

Suomalainen kehitys yhtymätyyppien osalta

Suomessa puolustusjärjestelmän kehittäminen ei ollut vielä edes käynnistynyt, kun Verdunin taistelut pauhasivat Ranskan rajalla. Virallisesti kehitystyö aloitettiin sisällissodan päätyttyä keväällä 1918, vaikka toimenpiteitä tulevan itsenäisen Suomen puolustusvoimien järjestämiseksi tehtiin jo sisällissodan aikana. Kehityksen juuret ulottuvat kuitenkin pidemmälle, sillä suurin osa armeijan ensimmäisten vuosien kehittämisestä vastanneista upseereista oli saanut upseerikoulutuksena Venäjän keisarikunnan armeijassa. Toisen keskeisen kehityksestä vastanneen ryhmän muodostivat jääkäriupseerit.³²

Itsenäisen Suomen sotaväki perustettiin 8. kesäkuuta vuonna 1918, saksalaisten johdolla. Kenraali Rüdiger von der Goltzin, saksalaisista lähtökohdista luomassa mallissa

29 Greenhalgh (2014), s. 165–166.

30 Greenhalgh (2014), s. 126–127 ja 251–253.

31 Greenhalgh (2014), s. 252. Katso myös House (2001), s. 50–51.

32 Raunio, Ari: Suomen suurruhtinaskunnan sotaväestä itsenäisen Suomen armeijaksi. *Suomen Puolustusvoimat 100 vuotta*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2018, s. 14–17; Tynkkynen Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittämisen ensimmäiset vuosikymmenet*. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, 1/1996. Maanpuolustuskorkeakoulu, Joutsa 1996, s. 27–31.

armeijan rungon muodostivat kolme divisioonaa. Helsinkiin sijoitetussa 1. Divisioonassa ja Viipuriin sijoitetussa 2. Divisioonassa oli kummassakin kolme rykmenttiä. Laatokan pohjoispuolelle sijoitettu 3. Divisioona täydennettiin kolmirykmenttiseksi vasta vuonna 1919. Divisioonien lisäksi perustettiin myös Vuoristoprikaati. Sen taisteluvoiman muodostivat kolme pataljoonaa, jotka sisällissodassa olivat toimineet rykmenttikoonpanossa. Vuoden 1918 mukainen jako kolmeen divisioonaan ja yhteen prikaatiin säilyi Suomen rauhan ajan armeijan perustana aina talvisodan kynnykselle asti.³³

Myös kenraali (myöhemmin Suomen marsalkka) Carl Gustaf Emil Mannerheim laaditti oman suunnitelmansa tulevasta puolustusjärjestelmästä. Suunnitelman laatijoina Päämajassa toimi kaksi ruotsalaista upseeria, eversti Gustav Torngren ja everstilutnantti Wilhelm A. Douglas. Suunnitelma oli selvästi uhkalähtöisempi ja perustui nopeaan liikekannallepanoon, jossa yhdeksän rauhan ajan kolmirykmenttistä divisioonaa olisi täydennetty sodan uhatessa täyteen määrävahvuuteen.³⁴

Sisällissodan aikana osasta joukoista käytettiin yhtymään viittaavia nimityksiä kuten armeijakunta ja prikaati. Ne eivät kuitenkaan olleet itsenäiseen taisteluun kykeneviä. Siten ne eivät myöskään olleet verrattavissa esimerkiksi Saksan ja Ranskan vastaaviin joukkotyyppeihin. Kyseisille joukoille ei myöskään ollut olemassa määrävahvuuksia, koska Suomen sotaväki oli lakkautettu ennen vapaussodan alkamista, ja Valkoinen armeija (sittemmin Suomen puolustusvoimat) perustettiin vasta sodan aikana. Kyseisiltä yhtymiltä puuttuivat myös itsenäisen taistelun edellyttämät keskeiset elementit eli ase-lajijoukot.³⁵

Divisioonaorganisaation valitseminen Suomen kenttäarmeijan rungoksi vuonna 1918 ei ollut poikkeus eurooppalaisten asevoimien viitekehyksessä. Päinvastoin, kolmijakoisen divisioonaorganisaatio oli vakiinnuttanut paikkansa Euroopassa ensimmäisessä maailmansodassa. Oli siis varsin ymmärrettävää, että myös Yleisesikunta päätyi divisioonapohjaiseen kenttäarmeijaan. Niin sanotun ”valmiin” mallin valintaa puolsi myös suomalaisten upseerien ammattitaito, jota kriittisesti tarkasteluna voidaan pitää riittämättömänä arvioimaan yhtymätasoisien joukkojen kokoonpanojen soveltuvuutta suomalaisiin olosuhteisiin. Onkin lähes eittämättä selvää, että vahvat ulkomaalaisvaikutteet

33 Ratinen, Juha: *Kaaderiperustamisesta aluejärjestelmään – Suomalaisen liikekannallepanojärjestelmän kehittyminen 1918–1945* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Tampere 2018, s. 21–26; Raunio, Ari: Suomen puolustusvoimien ensimmäinen vuosisata. *Suomen puolustusvoimat 100 vuotta*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2018, s. 17.

34 Ratinen (2018), s. 21–25.

35 Kesseli, Pasi: Suomalaisen yhtymän kehitys. *Suomen puolustusvoimat 100 vuotta*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2018, s. 173.

– etenkin Saksasta, mutta myös Ruotsista – olivat merkittävässä asemassa Suomen puolustusjärjestelmän kehittämisessä kohti omaperäisempiä ratkaisuja.³⁶

Tämän kehitystyön kannalta merkittäviä ulkomaalaisia henkilöitä voisi varmasti nostaa esille lukuisia, mutta etenkin tässä viitekehyksessä erillisen maininnan ansaitsee saksalainen majuri Wilhelm Brückner, joka on laajasti esillä myös Vesa Tynkkynen väitöskirjassa. Brückner toimi vuosien 1921–1925 aikana Saksassa järjestettyjen suomalaisten upseerien yleisesikuntaupseerikurssien kurssin johtajana ja taktiikan opettajana. Myöhemmin Brückner tuli Suomeen ja toimi taktiikan opettajana esimerkiksi Suojeluskuntain Päälystökoulussa, Sotakorkeakoulussa ja Päälystökoulussa.³⁷

Vaikka divisioonan organisaatio otettiin Suomessa käyttöön lähes sellaisenaan, Euroopassa yleisesti käytössä ollut prikaatijohtoportaahan muodostaminen divisioonan ja jalkaväkirykmentin väliin ei saavuttanut yleistä hyväksyntää. Sisällissodan jälkeinen kokoonpanoihin liittyvä keskustelu painottuikin lähinnä kysymykseen siitä, tulisiko tuli ja liike yhdistää ryhmä- vai joukkuetasolla?³⁸

Kuten Vesa Tynkkynen väitöskirjassaan tuo esille, suomalaisen jalkavälikomppanian kuului vuonna 1919 kolme nelijakoista joukkuetta, joiden aseistus koostui pääosin kivääreistä. Komppanian kaksi konekivääriä olivat suoraan komppanianpäällikön johdossa.³⁹

Saksalaista periaatetta kannatettiin laajasti koulutusta antavissa joukko-osastoissa. Saksalaisessa mallissa tuli ja liike yhdistettiin joukkuetasalla, mikä mahdollisti iskuosastomaisen joukkojen käytön ja manöveroinnin. Joukkueen kokoonpanoon kuului kaksi kevyttä konekivääriryhmää ja kaksi kahdeksanmiehistä kivääriryhmää. Sotavaen esikunta ja yleisesikunta taas kannattivat niin sanottua ranskalaista mallia, jossa tuli ja liike yhdistettiin jo ryhmätasalla. Ryhmän kokoonpanoon kuului 13 miestä, jotka muodostivat kaksi puoliryhmää. Puoliryhmistä toisella oli aseistuksena kevyet konekiväärit ja toisella kiväärit.⁴⁰

Kansallinen puolustusjärjestelmän kehitys ei siis kulkenut ajallisessa viitekehyksessä rinnakkain kansainvälisen kehityksen kanssa, mutta vaikutteet ja kokemukset ensimmäisen maailmansodan taistelukentiltä loivat kuitenkin pohjan myös kansalliselle kehitykselle. Vaikutteet tulen ja liikkeen yhteensovittamisesta sekä joukkojen käytössä ja

36 Kesseli (2018), s. 173; Liimatta, Hannu: Suomalaisen taktiikan taitekohtia – Professori Vesa Tynkkynen haastattelu. *Kylkirauta*, nro 2/2015, s. 5–6; Sjöblom, Max: *Vuorovaikutusta Pohjanlahden yli – Ruotsalaista vaikutuksen välittyminen suomalaiseen sotataitoon ennen talvisotaa* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Tampere 2018, s. 77; Tynkkynen (1996), s. 48–53; Liimatta, Hannu: *Ulkomaisista esikuvista kohti omaperäisempiä ratkaisuja* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Tampere 2018, s. 449–454.

37 Tynkkynen (1996), s. 46.

38 Tynkkynen (1996), s. 36; Liimatta (2018), s. 453.

39 Tynkkynen (1996), s. 36.

40 Tynkkynen (1996), s. 36.

kokoonpanoissa saapuivat Suomeen ulkomaisten upseerien ja jääkäriupseerien mukana. Ne loivat kivijalan omaperäisemmälle taktiselle ajattelulle meikäläisissä olosuhteissa.

LÄHTEET

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Opinnäytteet

Lupfer, Timothy T: *The Dynamics of Doctrine - The Change in German Tactical Doctrine During the First World War*. U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas 1981.

Pribyla, Kenneth R: *Historical analysis of the battle of Verdun – 1916*. Air Command and Staff College Air University, 1984.

JULKAISTUT LÄHTEET

Tutkimukset ja opinnäytteet

Liimatta, Hannu: *Ulkomaisista esikuvista kohti omaperäisempiä ratkaisuja* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Tampere 2018.

Kesseli, Pasi: *Tykistö taistelee tulellaan*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia 15. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2017.

Ratinen, Juha: *Kaaderiperustamisesta aluejärjestelmään – Suomalaisen liikekannallepanojärjestelmän kehittyminen 1918–1945* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Tampere 2018.

Sjöblom, Max: *Vuorovaikutusta Pohjanlahden yli – Ruotsalaisvaikutuksen välittyminen suomalaiseen sotataitoon ennen talvisotaa* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Tampere 2018.

Tynkkynen Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet*. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, 1/1996. Maanpuolustuskorkeakoulu, Joutsa 1996.

Kirjallisuus

Drury, Ian ja Gerry Embleton: *German Stormtrooper 1914–1918*. Warrior Series. Osprey publishing, Lontoo 1995.

House, Jonathan M. (ed. Theodore A. Wilson): *Combined Arms Warfare in the Twentieth Century*. University Press of Kansas, 2001.

Greenhalgh, Elizabeth: *The French Army and the First World War*. Cambridge University Press, Cambridge 2014.

Gudmundsson, Bruce I: *Stormtroop tactics – Innovation in the German Army, 1914–1918*. Praeger Publishers, 1989.

William, Martin (ed. Johnson, Lee): *Verdun 1916 – "They shall not pass"*. Osprey publishing, Lontoo 2001.

Artikkelit

Liimatta, Hannu: Suomalaisen taktiikan taitekohtia – Professori Vesa Tynkkynen haastattelu. *Kylkirauta*, nro 2/2015.

Jouko, Petteri: Ranskalaisen strategian ja taktiikan kehityspiirteitä. *Tuleva Sota – Ennustamisen sietämätön vaikeus*. Vesa Tynkkynen (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu ja Edita Publishing Oy, MPKK:n julkaisusarja 1, Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2017.

Kesseli, Pasi: Suomalaisen yhtymän kehitys. *Suomen puolustusvoimat 100 vuotta*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2018.

Raunio, Ari: Suomen suurruhtinaskunnan sotaväestä itsenäisen Suomen armeijaksi. *Suomen Puolustusvoimat 100 vuotta*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2018.

Raunio, Ari: Suomen puolustusvoimien ensimmäinen vuosisata. *Suomen puolustusvoimat 100 vuotta*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2018.

Verkkojulkaisut

[http://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Verdun], luettu 15.3.2019.

[<http://defenceindepth.co/2016/02/26/the-battle-of-verdun-and-german-offensive-tactics-in-1916/>], luettu 9.4.2019.

[<http://www.worldwar1.com/sfgermreorg.htm>], luettu 15.3.2019.

Markku Palokangas

VERDUNIN TAISTELUUN OSALLISTUNEIDEN JOUKKOJEN KESKEINEN SOTAMATERIAALI 1914–1916

Eräs ensimmäisen maailmansodan ratkaisutaisteluista ja samalla ajalliselta kestoaltaan pisin taistelu käytiin Ranskassa Verdunin lohkolla helmikuun 1916 jälkipuoliskolta saman vuoden joulukuun lopulle asti. Sotatoimet olivat varsin moninaiset ja niiden kestäessä tehtiin rintamalinjan molemmiin puolin eräitä historiallisilta vaikutuksiltaan kauaskantoisiaakin sotavarusteiden kehittely- ja kokeilutoimenpiteitä. Seuraavassa käsitellään taistelussa olennaisimmin käytettyä Ranskan ja Saksan maavoimien sotavarustusta. Artikkelissa tarkastellaan varustuksen taustoja sekä siinä ensimmäisen maailmansodan alusta lähtien tapahtunutta laadullista ja määrällistä kehitystä.

Ase- ja sotavarustetekninen kehitys ensimmäiseen maailmansotaan

Ranskan ja Preussin välillä oli vuosina 1870–71 käyty sota, joka oli kiihdyttänyt kummankin osapuolen sotavarustekehittelyä ja vaikuttanut etenkin ranskalaisten myöhempiin puolustus- ja valmiustoimenpiteisiin. Taistelutapoihin vaikuttava sotateknillinen kehitys eteni kuitenkin seuraavien 45 vuoden aikana asteittain ja sen vaikutukset kulminoituivat voimakkaina ensimmäisen maailmansodan alkuvaiheissa.

Tulinopeudeltaan hitaista, suustaladattavista mustaruutiaseista oli 1860-luvulla edetty takaa ladattaviin patruunamalleihin. Samalla tuliaseiden tarkkuutta oli lisätty huomattavasti piipun tai putken rihlaamisella. Käsiasien kaliipereja pienennettiin ja niihin ryhdyttiin suunnittelemaan patruunalippaita ja -makasiineja. Suuri murros seurasi 1880-luvulla, kun ruutien kehittämisen myötä saavutettu suurempi tehokkuus mahdollisti sotilaskäsiasien kaliiperien pienentämisen 6,5–8 millimetriin. Savuttoman ruudin yleistyminen 1800-luvun lopulla lisäsi vielä huomattavasti ammusten tehoa, tarkkuutta ja tehokasta kantamaa, eikä ilmaissut heti ampujan sijaintia. Samalla teräaseiden merkitys väheni ja keskittyi jalkaväessä pistimen käyttöön.

Mullistavin muutos vanhakantaisiin taistelutapoihin oli kuitenkin konekiväärin kehittäminen kenttäkelpoiseksi taisteluvälineeksi 1890-luvulla. Sen tuho vaikutus kaikkeen elävään voimaan aiheutti valtavia tappioita jalkaväelle ja samalla johti ratsuväen vuositaisen valta-aseman lähes täydellisen romahtamisen. Peitset ja sapelit menettivät merkityksensä. Perinteisiä taistelutapoja jouduttiin hylkäämään tai radikaalisti tarkistamaan.

Naamioitumisen ja maaston hyväksikäytön merkitys kasvoi. Sodankäynnissä oli astuttu uudenlaiseen aikaan.

Sodan alkuvuosien kehitysvaiheita

Kun taistelut olivat jo alkuvuoteen 1916 mennessä kehittyneet laajaksi asemasotatoiminnaksi, on jo lähtökohtaisesti todettava taistelukentällä monta uutta tai muuttunutta perusasetelmaa. Taistelukaasuja oli käytetty ensimmäisen kerran itärintamalla tammi-kuussa 1915 Varsovan lounaispuolella ja länsirintamalla Ypernin taistelussa huhtikuun lopulla. Nämä tapaukset olivat käynnistäneet kaasunaamarien ja muiden kaasusuojeluvälineiden tulon perussotavarustukseen. Myös liekinheitin oli Saksan pioneerijoukoissa voimaperäisen kehittelyn kohteena. Lisäksi asemasota aktivoi miinojen ja erilaisten räjähteiden käyttöä.¹ Epäsuora tähystäminen ja tulenjohto olivat niin ikään voimakkaassa kehittelytilassa etenkin kenttävarustuksissa.

Tavanomaisen aseistuksen osalta kiväärien merkitys oli selvästi vähentynyt, mutta asemien tueksi oikein sijoitettujen konekiväärien taas moninkertaistunut. Tämä oli johtanut muun muassa ratsuväkijoukkojen käytön supistamiseen ainoastaan tiedusteluun ja nopeisiin yllätysiskuihin. Tykistön merkitys ja käytön monipuolistuminen olivat huomattavasti lisääntyneet. Tuon aikaisen ajattelun mukaan tykistö mursi tien vihollisen asemiin ja jalkaväki hoiti sitten niiden miehittämisen.

Joukot oli jaettu entistä selvemmin raskailla kanuunoilla vihollisen selustaan yltävään kaukotaistelutykistöön sekä haupitseilla, mörssäreillä ja heittimillä vihollisen puolustusasemia tuhoavaan lähitaistelutykistöön, josta osa kevyempää ja helpommin liikuteltavaa toimi läheisesti jalkaväen tukena. Puolustusasemien syvyys ja niiden joustava käyttö, iskuryhmätoiminnan kehittäminen ja taistelupioneerien merkitys olivat myös ajalle ja etenkin hyökkääjälle yleisesti ominaisia.²

Ranskalainen sotavarustus

Verdunin taisteluun osallistui ranskalaisten puolella pääasiassa jalkaväkeä, pioneeriyksiköitä, linnoitusjoukkoja sekä raskasta ja kevyttä kenttätykistöä.

Mieskohtaisessa sotavarustuksessa oli jo 1900-luvun alun aikana, mutta etenkin suursodan alkuvaiheissa tapahtunut merkittävä ja näkyvä muutos. Jalkaväen värikkäät siniset asepuvut kepi-päähineineen ja punaisine housuineen oli korvattu alkeellisella peltikypärällä ja haaleahkon värittömillä ”horizon bleu” -kenttäpuvuilla, joista lähes kaiken-

1 Hannula, J. O.: *Maailmansodan historia, I osa, sotavuodet 1914 ja 1915*. Helsinki 1938, s. 296–300.

2 Hannula, I, (1938), s. 288–294.

lainen koreilu oli jätetty pois.³ Paljon käytettiin toisen portaan joukoissa kuitenkin vielä vanhaakin varusesineistöä. Nahkaisiin nauhakenkiin kuuluivat miehistöllä kangassäyrystimet. Pitkää päällystakkia, huopaa ja muita mieskohtaisia varusteita kannettiin selkápakkauksessa tai siihen kiinnitettyinä. Aseena oli yleisesti putkimakasiinilla varustettu 8 millimetrin sotilaskivääri m/1886, mutta hieman ajanmukaisempien mallien tuotanto oli jo käynnistynyt.⁴ Upseeriston tavanomaisena aseena oli 8 millimetrin palvelusrevolveri m/1892. Ranskalaiseen divisioonaan kuului yleensä kahdessa prikaatissa 12 pataljoonaa, joiden kivääriaseistuksen lukumäärä oli noin 12 000⁵.

Ranskalaisen jalkaväen käyttöön oli vuosina 1914–1915 suunniteltu 8 millimetrin laippakantaisilla Lebel-kiväärinpatruunoilla toimiva pikakivääri m/1915 ”Chauchat”, joka konstruktionsa, kenttäkelpoisuutensa ja valmistuslaatunsa osalta on jäänyt historiaan eräänä kaikkien aikojen surkeimmista sotilasaseista.⁶ Ase oli tuotannossa vuonna 1916, mutta Verdunin taisteluolosuhteissa sillä tuskin on ollut mainittavaa merkitystä ranskalaisen jalkaväen tulivoimalle. Vanhempi englantilaisperäinen Lewis oli toimintavarmempi, mutta ison ja hankalan ilmajäähdytyskennostonsa vuoksi kömpelö ja lippaansa lipastulivoimansa osalta heikko. Kiväärinpatruunan laippakantaisuus häytti toimintavarmuutta automaattiasseissa.

Konekiväärinä ranskalaisilla oli ilmajäähdytteinen kolmijalustalla varustettu Hotchkiss m/14, joka raskaudesta huolimatta oli asemasodan olosuhteissa kuitenkin melko toimintavarma ja helppokäyttöinen.

Karkealla sirpalevaipalla varustetut munakäsikranaatit kuuluivat niin ikään ranskalaisten asemasotavarustukseen.

Tuon ajan ranskalainen kevyt aseistus ja ampumatarvikkeet olivat taisteluissa keskeisesti mukana, mutta eivät juurikaan ansaitse minkäänlaista positiivista mainesanaa.

Kenttätykistökaluston pääkaliipereina olivat 75, 90, 105, 120 ja 155 millimetriä. Tykkikalusto oli 90 ja 120 millimetrin osalta vielä vanhaa jäykkälavettista 1870-luvulla kehitettyä. Sen sijaan uusia joustolavettisia malleja olivat 75 millimetrin ”pikakanuuna” m/97, 105 millimetrin m/1913 ja 155 millimetrin m/1915. Näistä vain 75 ja 105 millimetrin tykkien katsottiin olevan soveliaita välittömästi jalkaväen mukana liikuttamiseen ja sen organisaation puitteissa toimimiseen.⁷ Raskaammat 120 ja 155 millimetrin kenttätykkit jäivät siten raskaalle kenttätykistölle, mutta laajasti myös linnoituskäyttöön, vaikka olivatkin liikkuvaa kalustoa.

3 Horne, Alistair: *Verdun 1916*. Porvoo 1966, s. 83.

4 Drury, Ian & Embleton, Gerry: *German Stormtrooper 1914–1918*. Osprey 1995, s. 9.

5 Bull, Stephen: *World War I Trench Warfare (1) 1914–16*. Osprey Publishing 2002, s. 6. Horne (1966), s. 13.

6 Smith, W.H.B. & Smith, Joseph E.: *Small Arms of the World*. 7. Edition 1962. Harrisburg, USA. s. 382–386.

7 Ripperger, Robert M.: *The Development of the French Artillery for the Offensive 1890–1914*. The Journal of Military History 50, 10/1995, s. 610–617.

Tykkikaluston kehittämisessä oli tapahtunut merkittävä uudistus 1890-luvun loppuvuosina laukauksen aiheuttaman rekyylivaikutuksen eliminoinimisessa putken kytkemällä lavetin kehtoon pitkittäissuuntaisella kiskolla hidastamiseen ja palauttimineen. Tällöin tykki ei enää ammuttaessa pompannut paikaltaan, mikä aiemmin oli aiheuttanut aina uudet suuntaamistoimenpiteet. Siten uudemmat tykit olivat puhekielessä joustolavettisia ”pikakanuunoita” ja vanhemmat kiinteälavettisia ”hyppyheikkejä”. Tämä taisteluvälinetekninen uudistustyö oli käynnissä koko maailmansodan ajan ja jakoi tykistökaluston kahteen ikä- ja kehitysluokkaan rintamien kummallakin puolella.

Ranskalaisten merkittävin kevyt kenttätykkimalli oli siten 75 millimetrin kanuuna m/1897, joita valmistettiin kaikkiaan yli 16 000 kappaletta⁸, näistä pääosa Ranskan sotavoimille. Rautavannepyöräisen aseiden paino oli noin 1 140 kilogrammaa ja sen 7,2 kilogrammaa painavan ammuksen maksimikantama 7 900 metriä. Mallin tuotanto jatkui koko ensimmäisen maailmansodan ajan suurella teholla ja vuonna 1916 pikakanuunoita m/97 valmistui kuukausittain noin 450–770 kappaletta.⁹

Muina jalkaväen yhteydessä toimivaan kenttätykistöön kuuluvina tykkimalleina olivat 90 millimetrin jäykkälavettinen kanuuna m/1877 ”De Bange” sekä 105 millimetrin joustolavettinen Schneider-kanuuna m/1913.

Jäykkälavettisina heikon tulinopeutensa ja hidastoimisuutensa vuoksi vanhentuneet 90 millimetrin kanuuna m/1877 ja 120 millimetrin kanuuna m/1878 olivat muuten vielä tarkkoja ja varmatoimisia aseita¹⁰, joiden merkitystä ei voida niiden suurten lukumäärien vuoksi väheksyä.

Puolustajan aseistuksen ja linnoitusjoukkojen käyttöperiaatteista

Tykistöaseistuksen käyttötarkoitukset, laatu ja jaotus olivat vuoden 1914 Ranskassa varsin omaperäisesti painottuneet. Linnaketykistöön kuuluvia raskaita ja järeitä tykkeitä, mörssäreitä ja miinanheittejä oli paljon ja eri aikakausilta erilaisine kaliipereineen ja ampumatarvikkeineen. Putkiväljyydet vaihtelivat 75 millimetristä 42 senttimetriin. Varsinaisia raskaita tykistörykmenttejä oli kuitenkin armeijatasolla vain viisi ja tykkien kokonaismäärä niissä 544, kaliipereissa 120–155 millimetriä. Kaiken muun organisesti joukkoihin kuuluvan tykistön pääkalustona olivat 75 millimetrin kanuunat.¹¹

Aikaisempien sotien kokemusten vuoksi linnakkeille oli annettu varsin itsenäinen eri-

8 Paulaharju, Jyri: *Itsenäisen Suomen kenttätykit 1918–1995*. Jyväskylä 1996, s. 55–56.

9 Boström, Alex: *Supplying the Front, French Artillery Production during the WW I*. French Historical Studies, vol. 39, N:o 2, April 2016, taulukko 5, s. 279.

10 Näitä aseita Suomi sai Ranskan valtiolta talvisodan aikana ja ne palvelivat sodassa hyvin vuoteen 1944.

11 Ripperger (1995), s. 616.

tyisasema ja niiden komentajille huomattavan paljon valtaa jopa ylijohdon kustannuksella. Siten Verdunin linnoitusalueen komentajalla kenraali Frédéric Herrillä oli asettaa taisteluun ensimmäisenä sotavuotena 388 kevyttä ja 244 raskasta tykkiä.¹² Sotamarsalkka Joseph Joffre ei kuitenkaan pitänyt tällaista kankeaa asetelmaa kokonaisuuden kannalta hyvänä ja edellytti jo sodan alkuvaiheista lähtien sen tarkistamista.

Linnoitusten erityisasema koko sodanjohtoon nähdessä lopetettiin elokuussa 1915. Verdunin linnakkeen tykistöä vähennettiin 43 raskaalla patterilla ja 128 000 ammuksella, vähäisemmällä määrällä 75 millimetrin kenttätykistöä sekä osalla linnakkeiden varatykistöstä. Viidestä linnoitusjoukkojen aktiividivisioonasta siirrettiin muualle peräti kolme. Kyseessä ei kuitenkaan ollut vielä ratkaisevan suuri heikennys linnoituksen tulivoimalle, jota kyettiin myöhemmin reservein täydentämään ja toimenpiteiden ohessa myös osin uudistamaan.¹³

Taistelutoiminnan käynnistyttyä Verdunissa puolustajien tykistötappiot ja ampumatarvikekulutus nousivat merkittävästi. Vuonna 1916 Ranskan sotateollisuus kykeni tuottamaan tappioiden ja kulutuksen täydennyksiksi kuukausittain noin 470–770 kevyttä 75 millimetrin tykkiä sekä loppuvuoden kuukausina 40–87 kappaletta 155 millimetrin tykkejä ja 59–200 raskasta tykkiä. Näiden lisäksi varsinaisille kenttätykistöjoukoille tuotettiin kuukausittain noin 500–800 tykkiä.

Ranskan armeijan raskaan tykistön määrällinen osuus koko tykkikalustosta nousi elokuusta 1914 huhtikuuhun 1918 asteittain 3,1 prosentista 49 prosenttiin.¹⁴ Tämä jos mikä riittänee osoittamaan, että Ranskan tykistön käyttöstrategia oli maailmansodan alkaessa ollut väärä ja sitä oli jouduttu radikaalisti muuttamaan poikkeusolosuhteissa, mikä varmasti lisäsi myös omia tappiolukuja.

Saksalaisten sotavarustus Verdunissa

Saksalainen jalkaväki oli Verdunin taistelun käynnistymiseen mennessä saanut nahkaisen piikkipäähineidensä tilalle yksinkertaiset mützet ja teräskypärät sekä kenttäharmaat univormut m/15 päällystakkeineen, nauhakenkineen ja säärystimineen. Vanhempia univormumalleja m/1907-10 oli kuitenkin siirtymäaikana vielä käytössä¹⁵. Henkilökohtaiset tavarat kuljetettiin nahkaisessa tornisterissa, jonka reunojen ympärille voitiin taittaa telttakangas ja huopa. Erityisaselajien puvuissa oli omia värejään, esimerkiksi jääkäreillä ja kevyillä joukoilla vaalean vihreä.

12 Hannula, J. O.: *Maailmansodan historia, II osa, sotavuodet 1916, 1917, 1918*. Helsinki 1939, s.45.

13 Hannula, II, (1939), s. 36–38.

14 Boström (2016), s. 277–284.

15 Drury & Embleton (1995), s. 8.

Mieskohtaisena perusaseena oli 7,92 millimetrin Mauser-jalkaväen kivääri m/98-pistiminen. Ase oli viiden patruunan syöttökotelolla varustettu kertalaukauskivääri ja oli varsin luotettava, kenttäkelpoinen ja ajanmukaista urakantaista, myös konetuliaseisiin hyvin soveltuvaa 7,92 millimetrin kiväärin patruunaa ampuva. Ratsuväellä, pioneereilla ja eräillä erikoisajelajeilla oli käytössään lyhyempi karabiiniversio m/98a. Osalla ryhmäaseiden miehistöä oli henkilökohtaisena palvelusaseena yleensä 9 millimetrin sotilaspistooli m/08 ”Parabellum” tai C-96 ”Mauser”. Saksalaisen divisioonan aseistus käsitti noin 12 000 kivääriä¹⁶.

Lipassyöttöistä pikakivääriä saksalaisilla ei ollut käytössä eikä suunnitteilla, mutta raskaasta Maxim-konekivääristä oli vuonna 1915 kehitetty kevyempi kaksishaaraisella etutuella ja vyökotelolla varustettu versio m/08-15. Kun ase oli nestejäähdytteisenä raskas ja hankala käsitellä, sen edelleen kehittämistä ilmajäähdytteiseksi suunniteltiin sodan aikana. Uudempi versio m/08-18 saatiin tuotantoon ja joukoille vasta aivan sodan loppuvaiheissa.

Raskas 7,92 millimetrin Maxim-konekivääri m/08 oli asemasodankäynnissä kova ja tehokas ase kaikkea elävää voimaa vastaan. Sen raskas, mutta luja, paarimaiseen kahden miehen kantoon soveltuva jalusta oli käyttökelpoinen moniin maaston pintoihin, mutta iskuosastosotimiseen ja nopeisiin asemanvaihtoihin jokseenkin sopimaton. Suursodan alussa konekiväärien osuus saksalaisten aseistuksesta oli vielä vähäinen, mutta kasvoi jo vuoden 1914 kuluessa merkittävästi. Jalkaväkirykmentteihin muodostettiin kovaan tulivaikutukseen elävää voimaa vastaan tarvittaessa pystyviä erillisiä konekiväärikomppania.¹⁷

Saksalainen varsikäsikranaatti oli varmatoiminen jokamiehen taisteluväline, joita yhteen sitomalla voitiin tarvittaessa rakentaa tehokkaampia räjähteitä. Vuonna 1916 joukoille saatiin uusia vain 310 gramman painoisia munakäsikranaatteja.¹⁸ Näitä taisteluvälineitä käyttivät asemasodassa varsinkin erityistehtäviin kootut iskuryhmät.

Etenkin konekivääriampujia ryhdyttiin varustamaan teräskypärän etuosaan kiinnitettävillä lisäpanssareilla sekä rintapanssarikilvillä. Tämä oli uudenlaista suojautumista ikivanhoin menetelmin. Kaasunaamarit sen sijaan piti kehitellä pikaisesti joukkojen suojaamiseksi uudenlaista uhkaa eli kaasusodankäyntiä vastaan.

Asemasota aktivoi erilaisten aseiden taisteluhautavarusteiden, periskooppilaitteiden ja epäsuorien tähtystys- ja tulenjohtovälineiden kehittelyä. Tykistön tulenjohto oli siirtynyt toimimaan jalkaväen tasalle ja kykeni sieltä välittämään tulikomennot kilometrejä taaempaan sijaitseviin tuliasemiin.

16 Bull (2002), s. 6.

17 Drury & Embleton (1995), s. 10–11.

18 Drury & Embleton (1995), s. 9.

Ranskalaisten tavoin myös saksalaiset olivat maailmansodassa siirtyneet uusiin jous-
tolavettisiin tykkimalleihin, mutta rinnan käytettiin hyvin runsaasti myös vanhempaa
kalustoa. Saksan kevyt pikakanuuna oli 77 millimetrin m/96 ja ajanmukainen oli erityi-
sesti sen muutamaa vuotta uudempi sekä yleisempi versio m/96 n/A (neues Art), jon-
ka toiminta perustui putkirekyylijärjestelmään. Tykki oli perusominaisuuksiltaan varsin
paljon ranskalaisen m/97:n kaltainen, joten jalkaväkeä välittömästi tukevien tykistöjouk-
kojen materiaalitasossa ei ollut suuria eroja.¹⁹

Rekyyli vaikutuksen eliminoimisen vuoksi ammuttaessa paikallaan pysyvä tykki oli
saksalaisille hyökkääjinä erityisen tärkeä. Operaatioiden käynnistymisajankohdat voitiin
paremmin salata turhia ja samanaikaisia kohdistusammuntoja välttämällä.

Yllätysaseman hyväksikäyttö oli muutenkin noussut entistäkin ratkaisevammaksi ja
lisäsi salaamistarvetta sekä toimintaa vihollistiedustelua vastaan. Ilmatiedustelu oli sää-
oloista ja valoisuudesta riippuvaista, mutta saksalaiset onnistuivat Verdunin hyökkä-
ysvalmisteluissaan peittämään ja verhoamaan varsin hyvin kuljetusväyliään sekä niillä
liikkuvat joukot, ajoneuvot, raskaat aseet ja niiden ampumatarvikekuljetukset. Tämän
voidaan katsoa olleen osa onnistunutta sotavarustuksen käyttöä.

Saksan kenttätykistön kaliiperi- ja kalustojaotus noudatti erilaista perusjakoa kuin
ranskalaisten siinä, että 77 ja 100–105 millimetrin kevyen tykkikaluston rinnalla 120
ja 150 millimetrin kanuuna- ja haupitsimallit kuuluivat huomattavasti laajemmin ras-
kaaseen liikuteltavaan tykistöön. Linnoitustykistö ja ”piiritysvälineistö” olivat selvem-
min erillään omana erikoisalanaan. Verdunin taistelun osalta tämä selittyy luonnollisesti
myös sillä, että ranskalaiset olivat omalla maaperälläään ja varautuneita asemiansa jäyk-
kään puolustamiseen. Saksan tykistön tuli siten pystyä suurempaan muuntautumiseen
tilanteiden mukaisesti.

Hyökkäävällä Saksan 5. Armeijalla oli asettaa taisteluun kaikkiaan 1 612 tykkiä. Näis-
tä noin kolmannes koostui jalkaväkidivisioonia tukevista kevyistä 77 millimetrin kanuu-
noista ja 105 millimetrin haupitseista. Kaikki muu oli huomattavasti raskaampaa kanta-
tykistön aseistusta eli pitkälle ampuvia tykkeitä aina 230 millimetrin väljyyteen asti, sekä
korkealla kaaritulella toimivia aseita 420 millimetrin väljyyteen.²⁰ Saksan tykistön ko-
koonpano oli tässä sodassa rakennettu taistelemaan linnoitteita vastaan.

Linnoitustykistön järeiden haupitsien, mörssärien ja heittimien yleisimmät kaliiperit
olivat 280, 305 ja 420 millimetriä. Ammusten paino oli 285–1 160 kiloa, tulinopeus 8–15
ammusta tunnissa ja maksimikantama 8 200–14 000 metrin välillä.²¹

19 Samaa ikä- ja sukupolvea oli myös venäläinen 76 K/02.

20 Lombares, Michel de: *Histoire de L'artillerie Francaise*. Paris 1984, s. 58.

21 Clarke, Dale: *World War I Battlefield Artillery Tactics*. Osprey Publishing 2014, s. 25 ja s.7.

Saksalaisten joulukuussa 1915 alkaneet keskittämiset toivat Verdunin hyökkäystä varten entisten V ja VI Reserviarmeijakunnan lisäksi ensiksi VII Reserviarmeijakunnan ja sitten XVIII Armeijakunnan, III Armeijakunnan sekä XV Armeijakunnan. Divisioonia oli asettaa siten hyökkäykseen yhdeksän ranskalaisten kahtatoista vastaan. Puolustajan alue oli kuitenkin pitkä, kun taas hyökkäyksen oli tarkoitus kohdistua vain tiettyyn rajattuun kohtaan. Tulitueksi saksalaisilla oli varattuna 545 kevyttä ja 244 raskasta tykkiä.²²

Varustekehittely sodan aikana

Taistelut linnoituslaitteissa ja kenttävarustuksissa toivat mukanaan uudenlaista innovointia myös sotavarusteisiin. Saksalaisten puolella kokeiltiin ja edelleen kehiteltiin liekinheitintä, jolla linnoittautunut vihollinen saataisiin tuhotuksi tai toimintakyvyttömäksi tulen ja kuumuuden vaikutuksilla. Ensimmäiset liekinheitinmallit kehitettiin Saksassa ja olivat kenttäkokeissa Verdunin taisteluissa.²³ Seuraavien vuosien aikana uusi taisteluvälinetyyppi levisi useiden maiden sotavoimissa jatkokehittelyyn ja sarjatuotantoon.

Perinteisen pitkän jalkaväenkiväärin osoittauduttua hankalaksi itsepuolustusaseeksi kapeissa ja sortuneissa taisteluhaukoissa, niiden vyöryttämisessä ryhdyttiin käyttämään tehokkaampia ja tulivoimaisempia pitkäpiippuisia sotilaspistooleja (Mauser C 96, P-08/12 ym). Eräänlaisena sivutuotteena suunniteltiin myös konepistooli, mutta sen katsottiin patruunan heikon tehon ja kivääriin verrattuna lyhyen kantaman vuoksi soveltuvan lähinnä poliisikäyttöön. Vasta suomalaiset ymmärsivät talvisodassa asetyypin merkityksen lähietäisyyksillä taisteltaessa.

Verdunin taistelun pitkä kesto ja tapahtumat osoittivat, etteivät sotamateriaalin valtavat määrät välttämättä paranna lopputulosta, jos nopeaa ratkaisua vihollisen puolustuksen murtamiseen ei saavuteta siinä ajassa, jolloin voitonvarmuus ja usko omiin aseisiin antavat niiden käyttäjille luottamuksen onnistumiseen.

22 Hannula, II, (1939), s. 44–45.

23 Bull (2002), s. 50.

LÄHTEET

JULKAISTUT LÄHTEET

Tutkimukset ja opinnäytteet

Kirjallisuus

- Boström, Alex: *Supplying the Front, French Artillery Production during the WW I*. French Historical Studies, vol. 39, N:o 2, April 2016.
- Bruce, Anthony: *An Illustrated Companion of First World War*. London 1989.
- Bull, Stephen: *World War I Trench Warfare (1) 1914–16*. Osprey Publishing 2002.
- Clarke, Dale: *World War I Battlefield Artillery Tactics*. Osprey Publishing 2014.
- Dollinger, Hans: *Der Erste Weltkrieg in Bildern und Dokumenten*. Wiesbaden 1965.
- Drury, Ian & Embleton, Gerry: *German Stormtrooper 1914–1918*. Osprey (myöhemmin Osprey Publishing) 1995.
- Ezell, Edward: *Small Arms of the World, 11th Revised Edition*. Harrisburg, USA 1977.
- Gudmundsson, Bruce I.: *On Artillery*. Westport, USA 1993.
- Hannula, J. O.: *Maailmansodan historia, I osa, sotavuodet 1914 ja 1915*. Helsinki 1938 (3. painos).
- Hannula, J. O.: *Maailmansodan historia, II osa, sotavuodet 1916, 1917, 1918*. Helsinki 1939 (2. painos).
- Hogg, Ian: *Twentieth-Century Artillery*. London 2000.
- Horne, Alistair: *Verdun 1916* (suomennos teoksesta *The Price of Glory*). Porvoo 1966.
- Jäger, Herbert: *German Artillery of World War One*. Wiltshire, England 2009.
- Herr, General: *Die Artillerie, in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft*. Charlottenburg 1925.
- Lombares, Michel de: *Histoire de L'artillerie Francaise*. Paris 1984.
- Paulaharju, Jyri: *Itsenäisen Suomen kenttätykit 1918–1995*. Jyväskylä 1996.
- Smith, W.H.B. & Smith, Joseph E.: *Small Arms of the World*, 7. Edition 1962. Harrisburg, USA.
- Ripperger, Robert M.: *The Development of the French Artillery for the Offensive 1890–1914*. The Journal of Military History 50, 10/1995, s. 599–618.

Antti-Veikko Haimila

VERDUNIN LINNOITUSKETJU JA TAISTELU FORT VAUX'STA – BETONIA JA BUNKKEREITA VAI TULTA JA LIIKETTÄ?

Verdunin linnoitusketjun suunnittelu ja rakentaminen

Verdunin kaupungin ympärille oli rakennettu vuodesta 1874 alkaen kaksi linnoitusketjua, joista ulomman ympärysmitta oli 45 kilometriä ja sisemmän 25 kilometriä. Fort Vaux sijaitsi ulomman ketjun koillisosassa. Linnoittamisen syyt juontuivat Preussille 1870–71 sodassa kärsitystä tappiosta. Uusi raja maiden välillä vaikeutti sotasuunnitelmien laatimista, koska Saksan Ranskaan suuntautuvan hyökkäyksen lähtöpaikaksi oli useampia mahdollisuuksia kuin vanhan rajan aikana. Saksan armeijan etuina olivat lisäksi nopeampi liikekannallepanojärjestelmä sekä suurempi miesvahvuus. Verdunin linnoitukset olivatkin osa mittavia puolustusvalmisteluja. Kaikkiaan Ranskassa rakennettiin 1910-luvun alkuun mennessä 504 erilaista linnoitusta ja 278 tykistöpatterin tuliasemaa. Linnoituksien piti siis täyttää kaksi tehtävää: todennäköisimpien hyökkäysreittien sulkeminen sekä ajan voittaminen reservien liikekannallepanoon ja keskittämiseen.¹

Verdunin kaupunki sijaitsee Maasjoen ja Metzistä Pariisiin kulkevan rautatien risteyksessä. Jokilaakso oli yksi tärkeimmistä puolustettavista alueista. Trouée de Stenay, Stenayn aukko, sijaitsi 30 kilometriä Verdunista pohjoiseen. Saksalaiset voisivat koota armeijan uuden rajan taakse jääneen Metzlin linnoitusten suojissa, edetä aukosta joelle, ohittaa hankalimmat maastoesteet marssimalla 50 kilometriä etelään ja kääntyä sen jälkeen länteen kohti Pariisia. Verdunin linnoitusten tehtävänä oli pitää asemat Maasjoella, suojata kenttäarmeijan keskitykset, estää vihollisen liikkeitä ja sulkea Metzistä Pariisiin kulkeneet maantie- ja rautatieyhteydet.²

Kunkin linnoituksen sijainti määritettiin linnoitukselle annettujen tehtävien mukaan. Liikenneväylien lisäksi tärkeitä paikkoja, joihin tulta oli kyettävä käyttämään, olivat vihollisen tykistön mahdolliset tuliasemat. Keskinäisen tuen mahdollistamiseksi linnoitusten piti olla sopivalla etäisyydellä toisistaan. Sijaintinsa ja tehtävänsä vaatimusten mukaisesti suunnitellut linnoitukset olivat jokainen yksilöllisiä. Muotona käytettiin monikulmiota, jonka ajateltiin sopivan parhaiten Verdunin alueen kukkuloiden ja laaksojen

1 Mosier, John: Verdun: *The Lost History of the Most Important Battle of World War I 1914–1918*. E-book, Penguin Group, New York 2013, s. 27–29, 31–32.

2 Mt. s. 32, 34–35.; Donnell, Clayton: *The Fortifications of Verdun 1874–1817*. Osprey Publishing, Oxford, Long Island City 2011, s. 29–30.

rikkomaan maastoon. Myös aseistukseltaan linnoitukset olivat yksilöllisiä. Vuonna 1916 Fort Vaux'n kiinteänä aseistuksena oli 75 millimetrin tykkitorni. Verdunin suurimman linnoituksen Fort Douaumontin kiinteänä aseistuksena oli sekä 75 että 155 millimetrin tykkitornit ja kaksi konekivääritornia.³

Tykistön kehittyessä linnoituksia uusittiin jo 1880-luvulta alkaen monilla eri tavoilla, vaikka useat niistä olivat edelleen keskeneräisiä. Maanpäälliset osat kaivettiin syväle maan alle ja muurattuja rakenteita vahvistettiin teräsbetonilla. Tykit siirrettiin avoimista asemista kiinteisiin suojaan laskettaviin tykkitorneihin ja hajautettiin erillisiin tykistöpattereihin. Teräksestä valmistettiin linnoituksiin kiinteät tähytyspisteet sekä lähipuolustukseen tarkoitetut konekivääritornit. Linnoitusten sivustoja suojaamaan rakennettiin teräsbetonista bourges-kasematteja, joissa oli yleensä tilaa kahdelle 75 millimetrin tykille.⁴

Ulompi linnoitusketju muodosti pääpuolustuslinjan, johon Fort Vaux kuului. Sitä täydensivät erilliset patterit sekä välimaaston jalkaväkivarustukset ja -suojat. Noin kolmen kilometrin etäisyydellä pääpuolustuslinjasta kulki kukkuloiden juureen kenttälinoitteista ja juoksuhaidoista rakennettu puolustuslinja. Sisemmän linnoitusketjun tarkoitus oli tukkia mahdolliset vihollisen murtautumiset pääpuolustuslinjan läpi. Keskisolmussa, siis Verdunin kaupungissa, olivat linnoitusjärjestelmän komentopaikka sekä varastoja. Ampumatarvikkeiden varastointi oli hajautettu ja porrastettu. Jakelu varastojen, linnoitusten ja tykistöpattereiden välillä toteutettiin tarkoitusta varten rakennetuilla maantie- ja kapearaiderautatieyhteyksillä.⁵

Yksittäisen linnoituksen saattoi periaatteessa jakaa kolmeen osaan. Lähisuoja koostui piikkilankaesteistä, linnoitusta kiertäneestä vallihaudasta, jalkaväen asemista ja vallihaudakasemateista. Linnoituksen sisätilat, eli majoituskasarmi, varastot, keittiö ja lääkintätilat muodostivat toisen osan. Kolmas osa koostui linnoituksen kiinteistä aseista ja tulenjohdon tähytyspaikasta. Linnoitus itsessään oli siis vain osa järjestelmää. Pääosan tulivoimasta piti olla tykistöpattereille valmistelluissa tuliasemissa linnoitusten takana. Esimerkiksi Fort Vaux'n 75 millimetrin tykkitornilla oli tarkoitus vaikuttaa aikakauden linnoitustykistöön ja mörssäreihin. Kenttätykkien ei uskottu kykenevän vaurioittamaan vahvaa linnoitusta. Linnoitus tarjosi siis suojaa omalle tykistölle vihollisen suuntaan sekä hyvän ja suojatun tähytyspaikan tulenjohdolle.⁶

3 Mt. s. 8, 10–13, 24, 30.

4 Kaufmann, J.E. & Robert M. Jurga: *Fortress Europe: European Fortifications of World War II*. Combined Publishing, Conshohocken 1999 s. 12; Donnell, (2011), s. 16.

5 Donnell (2011), s. 34.

6 Mosier (2013), s. 32, 46, 54–55; Holstein, Christina: *Battleground Europe: Fort Vaux*. E-book, Cave, Nigel (ed.), Pen & Sword Books Ltd, Barnsley 2011, "TOUR NO. 1 FORT VAUX OUTSIDE" (sivunumeriomattomaan E-kirjaan viitattaessa on käytetty kirjan lukua ja tarvittaessa tarkentavaa alalukua)

Linnoitukset – taakka vai voimavara?

Ensimmäisen maailmansodan alkaessa Verdunin linnoitusketjun varuskuntaan kuului 63 000 miestä, joista 51 000 oli taistelujoukkoja. Miehitettyjä linnoituksia oli 12, jalkaväen välimaaston linnoituksia oli 27, tykistön pattereita 118, ampumatarvikevarastoja 26 ja jalkaväen suojia 34. Tulivoima koostui yhteensä 427 tykistä sekä linnoituksissa että pattereissa, 268 konekivääristä, 86 kranaatinheittäimestä ja 37 vallihautarevolveritykistä.⁷

Saksan armeija oli Belgiaan vyöryessään murskannut uusilla 420 ja 305 millimetrin piiritystykkeillään nykyaikaisina pidetyt belgialaislinnoitukset raunioiksi. Vuoden 1914 loppuun tultaessa Ranskan sotilasjohto olikin menettänyt uskonsa linnoitusten kestävyteen. Niihin sidotut voimat haluttiin siirtää kenttäarmeijan hyökkäyskyvyn vahvistamiseen. Riskinä pidettiin myös linnoituksien materiaalien ja tarvikkeiden joutumista vihollisen käsiin. Kiinteitä aseita lukuun ottamatta Verdunin linnoitusten kaikki tykit ja linnoitusjoukot liitettiin kenttäarmeijaan elokuussa 1915.⁸ Pian patterien tulivoima olikin siirretty Verdunista muille rintamille. Myös varuskuntia heikennettiin jättäen linnoituksiin vain kiinteiden aseiden käyttämiseen tarvittavat runkomiehistöt. Varauduttaessa saksalaisten hyökkäykseen käskettiin linnoitusten tärkeimpiin osiin asettaa tuhoamispanokset valmiiksi, jotta mitään hyödyllistä ei jäisi vihollisen käsiin.⁹

Saksalaisten päähyökkäys Verdunissa alkoi 21. helmikuuta 1916 raivokkaalla tykistökeskityksellä, joka ajoi ranskalaiset sekasortoon. Fort Douaumont vallattiin helposti 25. helmikuuta. Hyökkäysosasto käytännössä käveli linnoitukseen ja vangitsi sen puolustajat. Vuoden 1915 supistusten jälkeen Fort Douaumontin vahvuus, 56 miestä, oli ollut vain noin kymmenesosa linnoituksen määrävahvuudesta. Menetyks oli shokki ranskalaisille. Seuraavana päivänä Verdunin linnoitusalueen komentaja antoi käskyn Fort Vaux'n tuhoamisesta. Ennen kuin käsky ehdittiin toteuttaa, joutui linnoitus tykistökeskityksen kohteeksi. Asentamatta olleet panokset sekä niiden sytyttimet tuhoutuivat. Linnoituksen tykkitornissa sen sijaan paikoillaan olleet panokset räjähtivät 420 millimetrin kranaatin osumasta tuhoten tornin.¹⁰

Kenraali Henri-Philippe Pétainin nimittäminen Verdunin alueen puolustuksen komentajaksi sai aikaan nopean muutoksen suhtautumisessa linnoituksiin. Pétain poikkesi ajattelultaan ranskalaisupseerien valtavirrasta. Palvellessaan sotakorkeakoulussa jalkaväkitaktikan professorina hän oli opettanut Venäjän-Japanin sodan taisteluiden kokemuk-
sista ja painottanut tulivoiman merkitystä nykyaikaisella taistelukentällä. Hän ei ollut innokas käskemään massiivisia pistinrynnäköitä, jotka päättyivät jalkaväen teurastuk-

7 Donnell (2011), s. 41.

8 Mt. s. 5–6; Kaufmann ja Jurga (1999), s. 12.

9 Donnell (2011), s. 42.

10 Mt. s. 45–46; Holstein, (2011), Chapter Two.

seen.¹¹ Pétain käski purkamaan tuhoamispanokset ja varustamaan linnoitukset takaisin aikaisempaan iskuunsa. Varuskunnat piti saattaa täyteen vahvuuteen sekä täydentää elintarvikkeita, vettä ja polttoainetta kahden viikon tarpeisiin. Linnoitusten oli nyt taisteltava viimeiseen asti. Ainoastaan vastarinnan käydessä mahdottomaksi tai vihollisen murtautuessa sisään piti määrättyjä osia niistä tuhota.¹²

Fort Vaux saksalaisten tähtäimessä

Saksalaiset olivat edenneet 8.–9. maaliskuuta 1916 yöllisellä hyökkäyksellä Fort Vaux’n piikkilankaesteille saakka, pureutuen kukkulan laen läheisyyteen vain 150 metrin päähän vallihaudasta. Asemat jäivät kuitenkin ranskalaisten tulen alle kolmesta suunnasta. Ennen hyökkäyksen jatkamista oli ensin lyötävä ympäröivät puolustusasemat. Koska linnoitettuja ja maastoutettuja asemia vastaan hyökkääminen oli järjestelmällistä työtä ja valmistelut aikaa vieviä, seisahtui saksalaisten eteneminen kuukausiksi.¹³

Majuri Sylvain-Eugene Raynal otti linnoituksen komentoonsa 24. toukokuuta 1916. Kevään aikana Fort Vaux’n vahvuuteen oli lisätty kaksi jalkaväkikomppaniaa, kaksi konekivääriosastoa, lääkäri, pioneereja ja viestimiehiä. Saapuessaan Fort Vaux’hon löysi Raynal joukot pakkautuneina kapeille käytäville kykenemättöminä mihinkään vastarintaan. Fort Vaux sattui sijaitsemaan myös perääntyvien ja pakenevien ranskalaisjoukkojen reitin varrella. Linnoitukseen, joka oli suunniteltu 250 henkilölle, ahtautui kaikkiaan 600 sotilasta kesäkuun alussa.¹⁴

Kolme kuukautta kestäneiden tykistökeskitysten jälkeen Fort Vaux oli osittain raunioina. Jalkaväen asemat linnoituksen laella olivat tuhoutuneet, linnoitusta kiertänyt vallihauta oli täyttynyt räjähdysten heittämästä maasta ja kasemateissa sekä maanalaisissa käytävissä oli ammottavia aukkoja. Vain toinen *bourges*-kasemateista oli käyttökelpoinen. Linnoituksen vesisäiliö oli murtunut todennäköisesti jo maaliskuussa, eikä sitä ollut korjattu. Pioneerit korjasivat vaurioita tilapäisvälineillä parhaan kykynsä mukaan. Suurimmat aukot tukittiin ja sortuneet käytävät raivattiin ja tuettiin. Linnoituksen sisäänkäynneille ja käytäville kasattiin barrikadeja, erilaisia suojia ja esteitä. Juoksuhautatykkeitä lukuun ottamatta linnoitus oli ilman tykistöä. Konekiväärejä oli sen sijaan käytössä

11 Gat, Azar: *The Cult of the Offensive: The Sources of French Military Doctrine 1871–1914, A History of Military Thought*. Oxford University Press 2001, s. 433; Mosier (2013), s. 167–168.

12 Holstein (2011), Chapter Three.

13 Mt. Chapter Two: “8-9 March 1916: a mistaken decoration” ja Chapter Three: “Stalemate: March–June 1916”.

14 Donnell (2011), s. 46; Holstein (2011), Chapter Three: “Inside Fort Vaux: reorganization and repair”; “A new commander takes over”.

runsaasti, joten Raynal sijoitti konekivääriryhmiä kaikkialle: vallihauta- ja *bourges*-kasematteihin, etelänpuoleiselle pääsisäänkäynnille ja maanalaisille käytäville.¹⁵

Saksalaiset hyökkäsivät linnoituksen kimppuun kahden pataljoonan voimin 1. kesäkuuta 1916. Tavoitteena oli vallata Fleury'n harjanne ja sitä puolustaneet linnoitukset, joita käytettäisiin Verduniin suuntautuvan hyökkäyksen lähtöalueena. Fort Vaux oli ensimmäisenä tulilinjalla. Illalla Raynal arvio linnoitukseen osuvan tunnissa 1 500–2 000 kranaattia. Ensimmäisen päivän tavoitteena saksalaisilla oli valmistella neljän päivän kulluttua tapahtuvaa päähyökkäystä linnoitukseen ajamalla ranskalaiset pois sivusta-aseamista. Koska hyökkäys eteni ennakoitua nopeammin, päätti XV armeijakunnan komentaja kenraali von Deimling aikaistaa aikataulua. Hyökkäys Fort Vaux'hon alkoi kello 02:00 seuraavana aamuyönä.¹⁶

Saksalaiset löivät linnoituksen ulkopuolella kulkeneen hauraan puolustuslinjan nopeasti ja pakottivat ulos yrittäneen jalkaväen takaisin kasematteihin. Niistä käsin ranskalaiset tulittivat konekiväärein vallihautoja ja linnoituksen harjannetta. Saksalaiset hyökkäsivät suunnitelmansa mukaisesti koillis- ja luoteiskulman vallihautakasematteihin aseinaan käsikranaatit ja liekinheittimet. Kello 14 mennessä hyökkääjät olivat saaneet haltuunsa molemmat kasematit, joista oli pääsy linnoituksen maanalaisiin käytäviin.¹⁷

Kasemateista kasarmille kulkeneilla pimeillä käytävillä alkoi brutaali kamppailu. Puolustajat asettuivat konekivääreineen molempiin käytäviin peräkkäisille barrikadeille. Saksalaisten tunnusteluhyökkäykset päättyivät käsikranaattien räjähdysten ja konekiväärisarjojen kakofoniaan. Liekinheitinpioneerien toivottiin ratkaisevan tilanteen. Tulta syöstiin kaikista mahdollisista aukoista puolustajien niskaan. Käytävät täyttyivät paksusta ja mustasta savusta, joka lamautti puolustuksen. Linnoituksen tuulettamiseksi avattiin venttiileitä ja barrikadeihin tehtiin aukkoja, jolloin ilmavirta käänsi liekit takaisin kohti hyökkääjiä. Kun liekinheitinhyökkäykset keskeytyivät, palasivat ranskalaiset konekivääreilleen ja hyökkäys pysähtyi.¹⁸

Kesäkuun 5. päivänä 1916 saksalaiset yrittivät tunkeutua sisälle läntisen *bourges*-kasematin kautta. Barrikadiin räjäytettiin reikä, jonka kautta tehtiin jälleen liekinheitinhyökkäystä. Liekit kääntyivät kuitenkin taas takaisin hyökkääjien päälle ja hyökkäys oli keskeytettävä. Ranskalaiset palasivat kasemattiin ja korjasivat barrikadin entistä vahvemmaksi. Saksalaiset alkoivat kaivaa maata linnoituksen päältä peittääkseen pihamaal-

15 Holstein (2011), Chapter Three, "A new commander takes over"; "1 June 1916".

16 Donnell (2011), s. 46; Holstein (2011), Chapter Four: "1 June 1916"; "2 June".

17 Holstein (2011), Chapter Four: "The fight for Ditch bunker No. 1"; "Ditch Bunker No.2".

18 Mt. Chapter Four: "Ditch Bunker No. 2"; "3 June" ja Chapter Five: "Attacked by flamethrowers".

le osoittaneet ampuma-aukot. Tykistökeskitys lamautti kaivuutyöt ja romahdutti kase-mattiin kulkeneen käytävän sulkien sen lopullisesti.¹⁹

Vaikka saksalaiset olivat torjuneet ranskalaisten vastahyökkäykset helposti, olivat he kärsineet raskaita tappioita tykistökeskityksistä. Linnoituksen lopullinen valtaaminen alkoikin vaikuttaa vaikealta, ellei mahdottomalta tehtävältä. Puolustajien asema ei ollut sen valoisaampi, koska monet miehistä olivat haavoittuneita tai sairaita. Ilma ylimiehite-tyt linnoituksen sisällä oli käynyt sietämättömän tunkkaiseksi. Raynal oli hyökkäyksen alkamisesta lähtien raportoinut vilkkuviesteillä, kirjekyyhkyillä ja läheteillä tilanteesta sekä pyytänyt vastahyökkäyksiä ja tykistökeskityksiä tilanteen helpottamiseksi. Nyt Raynal sai tiedon, että vastahyökkäys oli alkamassa aamuyöllä 6. kesäkuuta 1916. Yön aikana linnoituksessa kuunneltiin taistelun ääniä, jotka jäivät pahaenteisen vaimeiksi. Hetkeksi herännyt toivo oli sammumassa. Lisäksi juomavesi oli loppunut murtuneesta vesi-säiliöstä kaksi päivää aikaisemmin. Puolustajat olivat yksinkertaisesti nääntymäisillään. Sotilaat nuolivat kosteita seiniä, jotkut heistä joivat omaa virtsaansa ja haavoittuneet ma-kasivat käytävillä haavat puhdistamattomina tai likaisissa siteissä.²⁰

Upseereittensa ja lääkäriensä kanssa pitämän neuvonpidon jälkeen Raynal päätti lop-pettaa vastarinnan. Epätietoisuus tilanteen paranemisesta ja epäinhimillisistä oloista kummunnut tuska olivat kasvaneet liian suuriksi. Antautumisviesti toimitettiin saksalaisille 7. kesäkuuta 1916 ja saman päivän kuluessa Raynal luovutti linnoituksen avaimet uusille omistajille. Fort Vaux'n puolustajat antautuivat kunniansa säilyttäneinä.²¹

Ranskalaisten kokemuksia linnoituksista

Keskeisiä syitä Fort Vaux'n menettämiselle esitettiin jo 12. kesäkuuta 1916. Niitä olivat bourges-kasemattien riisuminen tykeistä, vallihautakasemattien hylkääminen, koneki-väärien puuttuminen linnoituksen laelta ja juomaveden niukkuus. Tärkeimpänä oppina pidettiin sitä, että vain varsinaisen varuskunnan sotilaat saisivat jatkossa jäädä linnoituk-seen. Kaikki ulkopuoliset sotilaat oli karkotettava ja ”pakolaisten” pääsy linnoituksiin oli estettävä kaikilla mahdollisilla keinoilla.²² Fort Vaux'n taistelusta saaduissa opeissa tois-tettiin niitä asioita, joita Pétain oli painottanut ottaessaan Verdunin komentajan tehtävät vastaan. Linnoitusten oli taisteltava mahdollisimman pitkään. Piirittäminen sitoi vihollis-en voimia, vaikka linnoitus olisi muuten lamautettu.

19 Mt. Chapter Five: ”5 June: attacks on the courtyard barricades”.

20 Mt. Chapter Five: ”Hope returns”; ”Another French relief attempt fails”; ”The situation outside” ja Chapter Six: ”6 June”.

21 Mt. Chapter Six: ”Surrender”, ”7 June”; ”Major Raynal leaves Fort Vaux”.

22 Mt. Chapter Six: ”Lessons learnt from the fall of Fort Vaux”.

Saksalaiset jatkoivat hyökkäystä 23. kesäkuuta 1916 piirittäen Froideterren linnoituksen nopeasti. Aikaisemmista tapahtumista oppineena ranskalaiset olivat täydentäneet linnoituksen täyteen miesvahvuuteen ja sen varastot olivat täynnä. 75 millimetrin tykkitornin lisäksi linnoitus oli saanut takaisin bourges-kasematin 75 millimetrin tykit. Yrityksestä huolimatta saksalaiset eivät onnistuneet lyömään linnoitusta, vaan taistelu päättyi tällä kertaa ranskalaisten onnistuneeseen vastahyökkäykseen.²³

Ranskalaiset ottivat Fort Vaux'n takaisin haltuunsa marraskuussa 1916. Sodan jälkeen arvioitiin, että linnoitusta oli moukaroitu yhteensä 60 000 kranaatilla. Siihen nähden se oli kaikkea muuta kuin tuhoutunut. Kasarmin raunioituneet ulkoseinät oli korvattu massiivisilla hiekkasäkkibarrikadeilla, mutta paksu teräsbetonikatto oli kestänyt kuukausien tykistökeskitykset. Bourges- ja vallihautakasematit olivat kunnostettavissa, joten ne aseistettiin uudelleen korjausten jälkeen.²⁴

Sodan jälkeen Ranskassa pohdittiin vuoden 1915 päätöstä riisua linnoitusjärjestelmä suurelta osin raskaasta aseistuksesta. Jälkikäteen vaikutti siltä, että päätös oli ollut karkea virhe. Linnoituksista haalittu tykistö oli täyttänyt vain murto-osan kenttäarmeijan tarpeesta. Heikentynyt tulivoima oli mahdollistanut saksalaisille helpon murtautumisen uloimman puolustuksen läpi, mikä puolestaan oli johtanut Fort Douaumontin nopeaan menettämiseen. Linnoitus oli tarjonnut saksalaisille erinomaisen tähytys- ja suojapaikan kahdeksaksi kuukaudeksi. Oliko linnoitusten heikko tila ollut mahdollisesti yksi syy siihen, että saksalaiset olivat valinneet Verdunin hyökkäyksensä kohteeksi?²⁵

Taistelut olivat toisaalta osoittaneet profiililtaan matalien ja tasaisten, teräsbetonilla suojattujen linnoitusten kestävyuden. Kysymys ei ollut kuitenkaan pelkästään betonin lujuudesta. Linnoituksella piti olla riittävät vesi- ja ruokavarastot, varmat viestiyhteydet, toimiva ilmavaihto ja suoja kaasuhyökkäyksiltä.²⁶ Rohkaisevaa taistelukokemuksissa oli varmasti se, kuinka Fort Vaux oli kyennyt vastarintaan, vaikka linnoitusjärjestelmä ei ollutkaan suunnitellussa vahvuudessa. Jos linnoitukset jo itsessään olivat osoittautuneet sitkeiksi ja kestäivät koviakin iskuja, minkälainen koko järjestelmän suorituskyky patteleineen ja määrävahvuisine varuskuntineen olisi ollut?

Ranskalaisen doktriinin kehittyminen puolustukselliseksi maailmansotien välisenä aikana johtui osin maan sisäisestä puolustuspoliittisesta kamppailusta ja osin asevoimissa vallinneesta organisaatiokulttuurista. Vasemmiston ja keskustan hallituskoalitio teki vuonna 1928 päätöksen varusmiespalveluksen lyhentämisestä yhden vuoden mittaiseksi. Sotilasjohdossa puolestaan vallitsi vankka usko siitä, että vuodessa ei kyettäisi kou-

23 Donnell (2011), s. 50–51.

24 Holstein (2011), Chapter Seven: "After the battle"; "Effect on French thinking".

25 Donnell (2011), s. 54.

26 Holstein (2011), Chapter Seven: "Effect on French thinking".

luttamaan hyökkäyssotaan kykeneviä joukkoja.²⁷ Osansa kehityksessä oli myös Verdunin taistelun perinnöllä, jonka mukaan Verdunissa Ranska oli pelastettu ja viholliselle oli annettu tuhoisa moraalinen isku. Kaikki tämä oli saavutettu puolustuksella. Kansallinen tarina henkilöityi vahvasti marsalkka Pétainiin. Sodan jälkeen Pétain kannatti tärkeiden alueiden suojaamista vahvalla puolustuksella, jota edelleen liikekannallepanon alkaessa vahvistettaisiin reserveillä. Puolustuksen suojista voitaisiin myöhemmin aloittaa vastahyökkäys.²⁸ Pétainin ajatuksissa linnoituksilla oli siis edelleen hyökkääjää viiyttävä tehtävä.

Betonia ja bunkkereita vai tulta ja liikettä?

Suomen yleisesikunnan päällikkönä vuosina 1919–24 toiminut kenraalimajuri Oscar Enckell piti linnoitteita voimasuhteita tasoittavana tekijänä. Karjalankannaksen ja Laatokan pohjoispuolisten linnoitteiden turvin piti mahdollisimman vähäisellä elävällä voimalla pysäyttää vihollisen eteneminen, kunnes divisioonat saatiin keskitettyä tehtäviinsä. Enckellin puolustukselliset suunnitelmat eivät kuitenkaan saaneet varauksetonta kannatusta. Enckellin erottua kesällä 1924 keskeytyikin maalinnoitteiden rakentaminen lähes kymmeneksi vuodeksi. Vaikka linnoitteiden tarjoamaa suojaa pidettiin tarpeellisenä, ryhdyttiin merkittäviin linnoitustöihin vasta ylimääräisten harjoitusten aikana syksyllä 1939.²⁹

Yhteensä 13 suomalaista upseeria sai yleisesikuntaupseerin koulutuksen Ranskassa vuosien 1919–1936 aikana. Määrällinen painopiste oli selvästi 1920-luvun alkupuolella. Kahdeksan näistä upseereista eteni urallaan kenraaliksi. Ranskalaisen taktiikan muutokset noteerattiinkin Suomessa tarkasti. Ranskalaisissa ohjesäännöissä korostettiin 1920-luvun lopulla aikaisempaan verrattuna puolustuksen merkitystä taistelumuotona; taistelun päämääränä oli vihollisen lyöminen hyökkäyksellä sekä puolustuksella. Vastahyökkäys oli puolustustaistelun aktiivinen muoto.³⁰ Myös Suomessa hyökkäyksen ja puolustuksen keskinäiseen suhteeseen kiinnitettiin 1930-luvun kuluessa yhä enemmän

27 Kier, Elizabeth: Culture and Military Doctrine: France Between the Wars, *International Security* 19, nro 4/1995, s. 71–72; Wedin, Lars: 6.2 Eräitä havaintoja doktriinikehityksestä maailmansotien välisenä aikana, teoksessa *Operaatiotaito*. Rekkedal, Nils Marius, Stig-Göran Grönberg, ja Pasi Kesseli (toim.), Edita Prima Oy, Helsinki 2013, s. 217–221.

28 Gibson, Irving M.: Maginot and Liddell Hart: The Doctrine of Defense, *Makers of Modern Strategy*. Earle, Edward Mead (ed.), Princeton University Press, Princeton 1973, s. 372; Wedin, (2013) s. 219.

29 Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. 2. painos. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, Nro. 1/2014, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2014, s. 37; Arimo, Reino: Kenraaliluutnantti Oscar Paul Enckell yleisesikunnan päällikkö 1919–1924. *Tiede ja Ase*, No. 48. Suomen Sotatieteellinen Seura, 1990, s. 142; Arimo, Reino: *Suomen linnoittamisen historia 1918–1944*. Otava, Keuruu 1981, s. 20.

30 Tynkkynen (2014), s. 37–38, 338–339. Vuoden 1923 aikana opiskelijoita oli yhteensä kuusi, 1930-luvulla opinnot suoritettiin kaksi upseeria.

huomiota. Pelkästään hyökkäystaistelun mahdollistamaan ratkaisuun alettiin suhtautua epäilevästi ja puolustuksen merkitys kasvoi.³¹

Ranskalaisen doktriiniin vaikuttaneiden tekijöiden voidaan kuitenkin sanoa loistaneen Suomessa poissaolollaan. Ensinnäkin näkemykset asevoimien yhteiskunnallisesta roolista eivät olleet yhtä jakautuneita. Toiseksi sotilasjohdon keskuudessa ei ollut samantilaista käsitystä asevelvollisten sopimattomuudesta hyökkäyssodankäyntiin. Sisäpolitiikan vaikutus doktriinin muodostumiseen korostuu eriävien näkemysten myötä, kuten Ranskassa kävi. Yhtenäisessä kulttuurissa päätöksiin vaikuttavat sen sijaan todennäköisesti enemmän ulkoiset tekijät ja kansainvälinen voimatasapaino.³² Suomessa tärkein syy puolustuksellisuuden korostumiselle olikin Neuvostoliiton voimistuminen, ei niinkään ranskalaisen taktiikan suora jäljittely.³³

Parhaiten eroja suomalaisen ja ranskalaisen ajattelun välillä kuvastavat samaan ongelmaan kehitetyt, mutta toisistaan täysin eroavat ratkaisut. Suomessa viivytys nousi omintakeiseksi taistelulajiksi hyökkäyksen ja puolustuksen rinnalle. Se virallistettiin väliaikaisessa kenttäohjesäännössä vuonna 1930, koska siitä oli tullut olennainen ja tärkeä osa operatiivisten suunnitelmien toteuttamista. Puna-armeijan arvioitiin moottoroinnin ja mekanisoinnin kehittyessä kykenevän uhkaamaan perustettavien joukkojen keskitysmarsseja suunniteltuihin tehtäviin. Viivytystaistelulla kannaksella ja Laatokan pohjoispuolella olisi täsmälleen sama tarkoitus kuin linnoituksilla oli Ranskassa. Molemmilla piti saavuttaa riittävä aikavoitto päävoimien perustamiseksi ja keskittämiseksi.³⁴

Suomalaisessa ajattelussa 1930-luvun taitteessa korostuivat jalkaväen tuli ja liike, eivät paksulla betonilla suojatut kantalinnoitteet. Miksi Suomessa ei tukeuduttu aikavoiton saamiseksi vihollisen hyökkäyssuunnat kattaviin kantalinnoitteisiin? Vaikka Neuvostoliiton sotavoiman kehittymiseen kiinnitettiin huomiota 1920- ja 1930-luvun aikana, arvioitiin puna-armeijan kaavamaisuuteen ja tekniseen välineistöön perustuvan taktiikan olevan Suomen metsäisiin maastoihin sopimatonta. Toisaalta metsän nähtiin tarjoavan niin suojaa omalle puolustukselle kuin mahdollisuuden hyökätä jalkaväkijoukoilla vihollisen sivustaan.³⁵ Kuten useimpien sotavarusteiden hankkiminen, oli linnoituksien rakentaminen kallista. Niihin sidotut voimavarat ja aseet olisivat olleet pois kenttäarmeijan joidenkin muiden osien kehittämisestä. Linnoitukset olisivat lisäksi pysyvästi sidottuja kiinteisiin paikkoihinsa. Jos ne joutuisivat vakavasti uhatuiksi, olisi niiden puolustusta

31 Mt. s. 38.

32 Kier (1995), s. 77–78.

33 Tynkkynen (2014), s. 52, 64.

34 Mt. s. 38

35 Mt. s. 18–21, 38–40.

edelleen vahvistettava tai ne olisi hylättävä hyödyttöminä. Olihan Fort Vaux'inkin tuhoaminen ranskalaisten omin toimin ollut hiuskarvan varassa jo ennen saksalaisten hyökkäystä linnoitukseen.

LÄHTEET

JULKAISTUT LÄHTEET

Tutkimukset ja opinnäytteet

Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. 2. painos. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, Nro. 1/2014, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2014.

Kirjallisuus

Arimo, Reino: *Suomen linnoittamisen historia 1918–1944*. Otava, Keuruu 1981.

Donnell, Clayton: *The Fortifications of Verdun 1874–1817*. Osprey Publishing, Oxford, Long Island City 2011.

Gat, Azar: *The Cult of the Offensive: The Sources of French Military Doctrine 1871–1914, A History of Military Thought*. Oxford University Press 2001.

Holstein, Christina: *Battleground Europe: Fort Vaux*. E-Book, Cave, Nigel (ed.), Pen & Sword Books Ltd, Barnsley 2011.

Kaufmann, J.E. ja Robert M. Jurga: *Fortress Europe: European Fortifications of World War II*. Combined Publishing, Conshohocken 1999.

Mosier, John: *Verdun: The Lost History of the Most Important Battle of World War I 1914–1918*. E-book, Penguin Group, New York 2013.

Wedin, Lars: 6.2 Eräitä havaintoja doktriinikehityksestä maailmansotien välisenä aikana, *Operaatiotaito*, Rekkedal, Nils Marius, Stig-Göran Grönberg ja Pasi Kesseli (toim.), Edita Prima Oy, Helsinki 2013.

Artikkelit

Arimo, Reino: Kenraaliluutnantti Oscar Paul Enckell yleisesikunnan päällikkö 1919-1924. *Tiede ja Ase*, No. 48. Suomen Sotatieteellinen Seura, 1990.

Gibson, Irving M.: Maginot and Liddell Hart: The Doctrine of Defense, *Makers of Modern Strategy*. Earle, Edward Mead (ed.), Princeton University Press, Princeton 1973.

Kier, Elizabeth: Culture and Military Doctrine: France Between the Wars. *International Security* Vol.19, nro 4/1995.

Raimo Ruokonen

HUOLLOLLISTA TULTA JA LIIKETTÄ – ETAPPIJÄRJESTELMÄ VERDUNISSA 1916 JA SUOMESSA 1918

Logistista hurmosta – yleiskatsaus ensimmäiseen maailmansotaan

Ensimmäisen maailmansodan piti olla sota, joka lopettaisi kaikki sodat – ainakin, jos brittikirjailija H. G. Wellsin näkemystä on uskomisen.¹ Wellsin jo elokuussa 1914 käyttämän ilmauksen voidaan toki sanoa olleen jokseenkin ideologinen, joskin se tietyllä tapaa myös ilmentää sotaan lähteneiden valtioiden näkemystä lyhyestä ja tehokkaasta sodasta. Sen sijaan ensimmäinen maailmansota voidaan nähdä ajanjaksona, joka asetti monella tapaa suuntaviivat tuleville sodille niin sotataidollisesti kuin sotateknisesti. 1900-luvulle tultaessa tekninen osaaminen oli kehittynyt valtavin harppauksin suhteellisen lyhyessä ajassa, samoin teollisuuden kyky valmistaa suuria määriä tarvittavaa materiaalia.

Tällä kaikella oli luonnollisesti vaikutuksensa sodankäyntiin. Takaa ladattavat kiväärit, konetuliaseet ja savuton ruuti antoivat yksittäiselle taistelijalle ennennäkemättömä tulivoimaa. Epäsuorantulen aseiden kantama ja tarkkuus kasvoivat merkittävästi muun muassa rihlauksen myötä, mikä mahdollisti vaikuttamisen entistä kauemmas ja tuhoisammin seurauksin. Voidaan jopa hieman kärjistäen esittää, että uuden tekniikan mukanaan tuomat mahdollisuudet syrjäyttivät hetkeksi sotataidollisen ajattelun. Kasvanut vaikuttamiskyky pakotti luopumaan suljetuista taistelumuodoista ja ryhmittämään joukot taistelukentälle hajautetummin. Suuret etäisyydet hankaloittivat johtamista, mikä toisaalta loi perustaa modernille tehtävätahtiselle ajattelulle. Koska keskitetty johtaminen ei enää onnistunut reaaliaikaisesti, alijohtajien ammattitaidon merkitys korostui.² 1800-luvun lopun mullistukset eivät toki rajoitu edellä mainittuihin, tässä esitettiin vain yksi syy-seurausketju.

Logistisesti ajateltuna teollistuminen vaikutti lähes kaikkiin huollon toimialoihin mullistavasti. Erityisen voimakkaasti kehittyi liikkuvuus ja sen myötä kuljetuskyky. 1800-luvun puolivälistä alkaen alati laajentunut Euroopan rautatieverkosto mahdollisti joukkojen ja sotamateriaalin kuljetukset ennennäkemättömän tehokkaasti, mutta lähin-

1 Wells, H. G.: *The War That Will End War*. Frank & Cecil Palmer, Lontoo 1914, s. 11.

2 Malkki, Janne, Risto Marjomaa, Jyri Raitasalo, Tero Karasjärvi & Joonas Sipilä: *Sodan historia*. Otava, Keuruu 2008, s. 154–155.

nä strategisella tasolla. Esimerkiksi ranskalaiset kykenivät jo vuonna 1859 kuljettamaan rintamalle rautateitse noin 600 000 miestä ja 130 000 hevosta kuukaudessa.³ Toki myös polttomoottori ja sen myötä moottoriajoneuvot olivat 1900-luvulle saavuttaessa löytäneet tiensä sodankäynnin maailmaan. Ensimmäisen maailmansodan alkuvuosina niiden hyödynnettävyys oli vielä heikkoa ja lukumäärä vähäinen. Sodan aikana autojen määrä moninkertaistui, jolloin operatiivisen ja taktisen tason liikkuvuuskin kehittyi huomattavasti niin rintamajoukkojen kuin huollon osalta.

Esimerkiksi sodan syttyessä vuonna 1914 Ranskan asevoimilla oli käytössä noin 6 000 autoa, joista alle 150 oli kuorma-autoja. Upseereiden määrä kuljetusjoukoissa oli alle 200 henkilöä. Rauhan tullessa marraskuussa 1918 sekä ajoneuvojen että upseereiden määrä oli noin 15-kertainen.⁴ Vastaava kehitys voidaan havaita Iso-Britannian asevoimissa. Etenkin läntisissä ympärysvalloissa asevoimat nousivat ensimmäisen maailmansodan aikana ajoneuvoteollisuuden suurimmaksi yksittäiseksi asiakkaaksi. Kuljetustoimialan kasvava rooli vaati taustalleen luonnollisesti myös mittavan organisaation, ja esimerkiksi Iso-Britanniassa kuljetuksista ja täydennyksistä vastannut *Army Service Corps* paisui sodan aikana 6 500 sotilaasta 325 000 henkilön vahvuiseksi.⁵

Keskusvaltojen osalta tilanne oli hieman toinen. Saksassa luotettiin vahvasti rautateiden kuljetuskapasiteettiin, mikä osoittautuikin strategisessa mittakaavassa toimivaksi. Sen sijaan autoihin suhtauduttiin epäileväisesti. Toisaalta maan teollinen kapasiteetti ei välttämättä olisi edes riittänyt sekä aseiden ja ampumatarvikkeiden että kuljetusvälineiden riittävään tuotantoon. Niin ollen painopisteeksi nostettiin ase-teollisuus. Yksinkertaistaen voidaan jopa sanoa, että Saksassa ei ollut tuolloin vielä edes riittävästi tehtaita ja muita tuotantolaitoksia tarvittavan automäärän valmistamiseksi. Suurimpana haasteena oli kyky tuottaa renkaita, mikä taas oli ranskalaisten vahvuus muun muassa Verdunin taisteluiden aikana.⁶

Sodan kaksi ensimmäistä vuotta olivat ennen kaikkea oppimisen aikaa. Autojen yleistymisen sotatoimialueilla sai myös huomattavan paljon huomiota kotirintamalla. Muun muassa yhdysvaltalaisen *Motor Age* -lehden kirjeenvaihtaja kirjoitti tammikuussa 1916 hämmästellessään siitä, kuinka ranskalaiset yksiköt siirtyivät etulinjaan ja takaisin kuorma-autoilla tai linja-autoilla eivätkä hevoskärryillä tai jalan. Paljon kävelyä vauhdikkaampaa se ei kuitenkaan ollut. Salaamisen ylläpitämiseksi kuljetukset toteutettiin pääasiassa öi-

3 Malkki, Marjomaa, Raitasalo, Karasjärvi & Sipilä (2008), s. 155.

4 Greenhalgh, Elizabeth: *The French Army and the First World War*. Cambridge University Press, Cambridge 2014, s. 378.

5 Przybylski, Robert: How Cars Changed the Face of World War I. *History of Transport*, 15.6.2018. [<http://trans.info/user/robert-przybylski>], luettu 4.5.2019.

6 Przybylski (15.6.2018).

sin ja ilman valoja, mikä taistelukentän olosuhteissa tarkoitti ajonopeuden olevan keskimäärin noin viisi kilometriä tunnissa.⁷

Hevosista hevosvoimiin – Verdunin linnake huollon polttopisteessä

Kuljetuskyvyn ja huollon operatiivis-taktisen liikkuvuuden laajimpana ”kenttäkokeena” voidaan monella mittarilla pitää Verdunin taisteluita. Helmikuun lopulla vuonna 1916 alkanut ja liki 10 kuukautta kestänyt taisteluiden sarja osoitti kiistatta kuljetus- ja täydennystoimialojen tärkeyden joukkojen taistelukyvyn ylläpitämisen kannalta. Samalla sitä voidaan pitää myös osoituksena siitä joustavuudesta, jota huollon toiminnassa usein vaaditaan. Tästä löytyykin eräs syy siihen, että ranskalaiset selvisivät kuluttavista taisteluista voittajana.

Ranska oli lähtenyt sotaan vanhakantaisella doktriinilla, joka perustui Preussia vastaan 1870–1871 käydyn sodan epäonnistumisiin ja niistä tehtyihin johtopäätöksiin. Tappiollisen sodan suurimpana syntinä nähtiin yleisesti liiallinen passiivisuus, joten ensimmäiseen maailmansotaan tultaessa ranskalaiset olivat omaksuneet vastapainoksi varsin hyökkäyksellisen ajattelutavan. Jalkaväkimiehen tärkein ase ei ollut kivääri vaan pistin ja voimanlähteenä oli moraalinen yliote vihollisesta.⁸ Vuosien 1914 ja 1915 offensiivisissä operaatioissa kärsityt valtavat tappiot käänsivät kuitenkin Ranskan sodanjohdon päät. Kehityksen painopisteeseen asetettiin tulivoiman lisääminen, mikä käytännössä tarkoitti enemmän ja raskaampia kenttätykkejä. Saadakseen nopeasti tulivoimaa joukoilleen marsalkka Joseph Joffre poistatti huomattavan määrän tykkejä puolustuslinnakeista, muiden muassa Verdunista.⁹

Raskaiden tykistöaseiden siirtäminen linnakkeista yhtymiin toi mukanaan tulivoimaa, mutta myös uuden haasteen: kuinka niitä huollettaisiin. Kuten länsirintamalla yleisesti, myös Verdunin puolustuksen kestäminen riippui ennen kaikkea ampumatarviketäydennysten onnistumisesta. Huollon järjestelyihin vaikutti kenties voimakkaimmin Ranskan Toisen Armeijan komentaja, kenraali Henri Philippe Pétain. Kun Saksan operaatio Gericht Verdunin linnakkeita vastaan käynnistyi 21. helmikuuta 1916, Ranskan sodanjohdon huomio oli kiinnittynyt tiukasti Sommen alueelle suunnitteilla olleeseen offensiiviin. Verdunin puolustus romahtikin pian juuri raskaiden aseiden puutteen ja

7 Tuntematon kirjeenvaihtaja: When the French Soldier Flees from the Range of Guns. *Motor Age*, Vol. XXIX, Number 1, 6.1.1916. Class Journal Company, Chicago 1916, s. 33.

8 Sanders, Charles W., Jr.: *No Other Law: The French Army and the Doctrine of the Offensive*. RAND Paper P-7331. RAND Corporation, Santa Monica 1987, s. 2–3.

9 Joffre, Joseph: *The Personal Memoirs of Joffre*, Vol. 2. Harper & Brothers, New York 1932, s. 3–13, 588–589 ja 597.

heikkojen linnoitteiden vuoksi. Kenraali Pétain sai neljä päivää myöhemmin käskyn siirtää armeijansa Verduniin.¹⁰

Saavuttuaan itse alueelle kenraali Pétain havaitsi välittömästi, että linnakkeiden huolto oli kaaoksessa. Toisen Armeijan ottaessa rintamavastuun helmikuussa 1916 kaikki huolto toimitettiin alueelle rautateitse. Haasteena oli kuitenkin se, että alueelle kulki vain kolme rautatieyhteyttä. Niistä yksi kulki vihollisen hallussa olleen alueen läpi ja toinen oli toistuvasti vihollistykistön tulen kohteena. Pétain teki nopeasti päätöksen hyödyntää ainoaa käytettävissä olevaa yhteyttä, kapeaa *Meusien*-nimellä tunnettua rautatietä. Sekään ei ollut ongelmaton yksiraiteisuuden vuoksi. Täydennysjunia oli siis mahdollista liikuttaa vain yhteen suuntaan kerrallaan. Arvioiden mukaan Verduniin kyettiin sitä pitkin kuljettamaan noin 800 tonnia materiaalia päivittäin. Tällä ei kyetty mitenkään vastaamaan todelliseen tarpeeseen.¹¹

Verdunin elämänlangaksi muodostui lopulta maantien käyttö rautatien lisäksi. Kyseessä oli kapea, noin 75 kilometriä pitkä tieosuus Bar-le-Ducin ja Verdunin välillä. Tieosuutta hallinnoi *Service Automobile*, joka oli perustettu sodan alussa koordinoimaan ajoneuvojen käyttöä ja liikennettä sotatoimialueilla. Verdunin alueella tehtävän toteutuksessa hyödynnettiin tuohon aikaan yleistä etappijärjestelmää. Sen mukaisesti Bar-le-Ducin ja Verdunin välinen tie oli jaettu kuuteen osuuteen. Niistä jokaista komensi upseeri, jonka vastuulla oli sotilaspoliisien tukemana varmistaa liikenteen sujuvuus omalla osuudellaan. Juuri ennen saksalaisten hyökkäystä Bar-le-Duciin oli lisäksi perustettu uusi, erillinen kuljetusosasto *Commission Regulatrice Automobile*, johon kuului 3 900 kuorma-autoa ja 8 800 miestä, joista 300 oli upseereita. Nämä joukot oli jaettu edelleen 175 kuljetusyksiköksi.¹²

Bar-le-ducista Verduniin johtaneen niin kutsutun ”pyhän tien” (*Voie sacrée*) kunnostustyöt oli aloitettu jo kuukausia ennen kuin kenraali Pétain otti vastaan komentajuuden alueella. Alkuperäistä tietä oli levennetty ja sen perustuksia oli parannettu, minkä lisäksi jokaiseen tien varrella sijainneeseen kylään oli perustettu autokorjaamo.¹³ Liikenteen sujuvuuden takaamiseksi tienkäytöstä annettiin pikkutarkat ohjeet. Liikenteenohjauksen lisäksi tieosuudella otettiin käyttöön muun muassa normaaleista käytänteistä poikenneet opasteet; valkoisella lakanalla peitetyt laatikot, joihin maalattiin jyrkistä mutkista ja muista hidasteista varoittavia merkkejä sekä nopeusrajoituksia. Pimeällä näiden opasteiden sisään sytytettiin kynttilöitä näkyvyyden parantamiseksi. Suurten ajoneuvo-osas-

10 Horne, Alistair: *The Price of Glory*. Macmillan, New York 1962, s. 52–53; Pétain, Henri Philippe: *Verdun*. Dial Press, New York 1930, s. 69–70.

11 Pétain (1930), s. 93–95.

12 Pétain (1930), s. 95–96.

13 Brinker, Joseph: The Miracle of Motor Transport: How Verdun, Cut Off from the Railroads, Was Saved. *Scientific American*, Vol. CXV, Number 2, 8.7.1916. Munn & Co, New York 1916, s. 4–5.

tojen ajoetäisyyksien hallitsemiseksi joka kymmenennen kuorma-auton perään kiinnitettiin punainen kyltti. Se oli merkinä seuraavalle autolle pysytellä vähintään 50 metrin päässä. Tällä tavoin enintään kymmenen ajoneuvoa liikkui tiiviimpänä osastona.¹⁴

Verduniin saapuessaan ajoneuvokolonnat ohjattiin yhdelle kolmesta purkualueesta, joista jokaisella kyettiin käsittelemään 40 kuorma-autoa samanaikaisesti. Purkuasemilla materiaali kuormattiin edelleen pienempiin ajoneuvoihin tai hevosvetoisiin kärryihin, jotka kuljettivat täydennykset edelleen rintamajoukoille. Jos toimintaa tarkastellaan kylmän matemaattisesti, ajoneuvojen päivittäinen määrä ”pyhällä tiellä” oli noin 1 750. Purkuasemille saapui kuorma-auto keskimäärin 25 sekunnin välein. Kuorma-autojen lisäksi tieosuudella liikennöi 800 ambulanssia ja pienempää ajoneuvoa sekä 200 linja-autoa, joilla tuettiin henkilökuljetuksia.¹⁵

Kaiken kaikkiaan Verdunin linnakealueen huoltaminen vaati päivittäin 200 000 litraa polttoainetta, 20 000 litraa moottoriöljyä ja kaksi tonnia erilaisia voiteluaineita. Kuorma-autot olivat liikkeellä lähes taukoamatta: yhden ajoneuvon keskimääräinen ajoaika oli 18 tuntia vuorokaudessa. Tänä aikana se liikkui noin 135 kilometriä. Samaan aikaan rautateitse liikkui päivittäin 21 junalastillista elintarvikkeita, seitsemän junallista tykistön ampumatarvikkeita ja runsaasti muuta materiaalia. Haavoittuneita kuljetettiin rintamalta keskimäärin kuusi junalastillista vuorokaudessa. Voidaan todeta, että vaikka kuorma-autot ja maantieliikenne vaikuttivat ratkaisevasti Verdunin joukkojen huollon onnistumiseen, järjestelmä oli liian kallis pitkäaikaisesti ylläpidettäväksi. Tehokkuus ei vastannut kustannuksia, ja kuorma-autot korvattiinkin kesäkuussa 1916 valmistuneella uudella rautatiellä.¹⁶

Valkoisen armeijan etappilaitos – suomalaisen huoltojärjestelmän perusta

Myös Suomessa huollolliset resurssit ja järjestelyt muokkasivat merkittävässä määrin sodankäyntiä ensimmäisen maailmansodan aikana. Keväällä 1918 suomalainen sotataito haki vielä omaansa, mikä näkyi myös joukkojen huoltamisessa ja logistisissa yleisjärjestelyissä. Vesa Tynkkynen tarkastelee aihetta lyhyesti väitöskirjassaan *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Tutkimuksen mukaan keskitetty ja operatiivisesta johdosta irrallinen etappilaitos tai -järjestelmä näh-

14 Przybylski, Robert: Siege of the Fortress in Verdun, or a Final Test for Motorized Army. *History of Transport*, 22.6.2018. [<http://trans.info/user/robert-przybylski>], luettu 4.5.2019.

15 Przybylski (22.6.2018).

16 Przybylski (22.6.2018).

tiin Suomessa tehottomana. Näkemys perustui muun muassa ensimmäisestä maailmansodasta saatuihin havaintoihin.¹⁷

Vielä sisällissodan alkaessa kenttäarmeijan huolto perustui pitkälti suojeluskuntien omatoimisuuteen. Keskitetyt intendenttipiirit perustettiin 12. helmikuuta 1918, mutta toiminnan käynnistyminen vei aikansa. Etappilaitoksen tehtäviin kuuluivat vielä tässä vaiheessa sekä rintamajoukkojen huoltaminen että rintaman takana muodostettavien joukkojen varustaminen. On kuitenkin huomioitava, että rintamajoukkojen huolto perustui ensisijaisesti ryhmitysalueelta hankittavissa olevaan materiaaliin. Etappilaitoksen tehtävä oli täydentää ne puutteet, joita paikallishankintojen jälkeen oli jäänyt. Tässä tilanteessa etappilaitoksen päällikkyuden otti vastaan majuri (myöhemmin jalkaväenkenraali) Rudolf Walden 5. maaliskuuta 1918.¹⁸

Majuri Walden valmisti ensitöikseen etappipalvelusta koskevat määräykset, jotka ylipäällikkö vahvisti ja jotka julkaistiin päiväkäskynä 17. maaliskuuta 1918. Etappipalveluksen tarkoituksiksi määritettiin henkilöstön, hevosten ja materiaalin hankkiminen armeijan tarpeisiin sekä haavoittuneiden ja sotasaaliin evakuointi. Lisäksi oli huolehdittava taloushuollon ja kulkuyhteyksien toimivuudesta. Etappijärjestelmä oli jaettu kolmeen vyöhykkeeseen, joista ensimmäinen ulottui rintamajoukkojen ryhmitysalueelta lähimmälle rautatieasemalle eli ”purkuasemalle”. Toiminnasta vastasi etappikomissariaatti. Toinen vyöhyke jatkui sen jälkeen edellä mainituilta etappiasemilta kotipaikkakunnan rautatieasemalle sotilaskuljetuspäällikön johdossa. Kolmas ja viimeinen vyöhyke kattoi alueen näiltä ”loppuasemilta” kotipaikkaan asti ja vastuussa olivat piiripäälliköt.¹⁹

Sisällissodan aikana ei ymmärrettävistä syistä nähty Verdunin kaltaisia, kuukausia kestäneitä ja satoja tuhansia miehiä vaatineita taisteluiden sarjoja. Etappijärjestelmän toimivuutta voimme kuitenkin tietyn reunaehdoin vertailla. Ensinnäkin, kuten Tynkkynen esittää Suomessa oli tarkasteltu ensimmäisen maailmansodan kuluessa Euroopassa tehtyjä ratkaisuja. Huollon organisointi etappilaitokseksi on tästä selkeä osoitus. Suomen etappilaitoksen asema oli itsenäinen ja operatiivisesta johdosta riippumaton. Etappipäällikkö Walden oli vuonna 1918 suoraan ylipäällikön alainen ja tilanne säilyi samanlaisena vielä 1920-luvun alkupuolella.²⁰ Vastaavassa asemassa oli myös Ranskan *Service Automobile* vuonna 1916.

Etappilaitoksen organisoinnissa ja toiminnassa on myös muita selkeitä yhtäläisyyksiä ranskalaiseen malliin. *Sotilaan käsikirjan* vuoden 1918 painoksen mukaan huolto tuli

17 Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). 2. painos. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, Nro. 1/2014. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2014, s. 49.

18 Tirronen, Eino, Osmo Hämäläinen & Esko Viinikainen (toim.): *Puolustusvoimien huolto 1918–1986*. Huoltoupseeriyhdistys ry, Mikkeli 1988, s. 148.

19 Tirronen, Hämäläinen & Viinikainen (toim.) (1988), s. 148.

20 Tynkkynen (2014), s. 49.

organisoida kuormastoihin kolmeen johtoportaaseen. Alimpana olivat joukko-osastojen omat kuormastot, niiden jälkeen armeijakuntien kuormastot ja ylimpänä etappikuormastot. Viimemainitut olivat suoraan ylijohdon alaisia.²¹ Jos tätä verrataan järjestelyihin Verdunissa, voidaan sanoa yhtäläisyyksiä löytyvän. Bar-le-ducista lähteneet kuorma-autokolonnat voidaan rinnastaa etappikuormastoihin ja Verdunin purkuasemilta rintamalle jatkaneet pienemmät osastot puolestaan olivat armeijakuntien ja joukko-osastojen kuormastoja.

Kuljetuskaluston vähyys ja keskittäminen ylempien johtoportaiden alaisuuteen vaikuttaa tuottaneen tiettyjä haasteita jo sisällissodan aikana. On toki otettava huomioon, ettei Suomessa silloin ollut kuorma-autojakaan samanlaista määrää kuin Ranskassa vuonna 1916. Esimerkiksi Tampereen taisteluihin huhtikuussa 1918 osallistuneella Hämeen Ryhmällä oli käytössä noin 200 erilaista ajoneuvoa 3 000 miehen huollon toteuttamiseen. Määrä vaihtelee hieman lähteestä riippuen. Pääosin etappijärjestelmä tukeutui kuitenkin rautateihin. Vaikuttaakin siltä, että kuorma-autokolonnia oli tarkoitus käyttää joukko-osastojen kuljetusvoimana lähinnä ensimmäisellä etappivyöhykkeellä, kuten etappipalveluksen ohjeet määrittivät.

Ilmeisesti kuitenkin ainakin Hämeen Ryhmän lisäksi Tampereella taistellut Virtain Osasto käytti autojaan koko huoltotien pituudelta. Todennäköisesti osaston 2 000 miehen huoltoa ei haluttu jättää yksiraiteisen ja kapean rautatien varaan.²² On tiedossa, että etenkin Tampereen taisteluiden aikana useita pataljoonia jäi tai oli vaarassa jäädä huollon ulottumattomiin. Pääosin tämä johtui siitä, että kyseiset joukot toimivat sivussa rautatieverkostosta, eikä niillä ollut käytössään kuorma-autoja tai muita kuljetusvälineitä. Haasteet ratkaistiin usein hankkimalla mahdollisimman paljon ahkioita, rekiä tai kelkoja.²³ Tämä kertoo kuorma-autojen vähydestä ja tietyllä tavalla myös käyttöperiaatteiden hajanaisuudesta.

Lopuksi

Voidaan todeta, että Suomessa ratkaistiin moni huollollinen asia keväällä 1918 samalla tavoin kuin Verdunissa noin kahta vuotta aiemmin. Ensinnäkin etappilaitoksen toimintaperiaate oli kutakuinkin vastaava, joskin mittakaava oli erilainen. Toiseksi rautatieyhteyksiin tukeuduttiin vahvasti, kuten myös muualla Euroopassa tuolloin. Kolmanneksi rintama-alueilla hyödynnettiin molemmissa tapauksissa vielä runsaasti hevosia ja vedettäviä kuljetusvälineitä kuten kärryjä tai ahkioita.

21 Tirronen, Hämäläinen & Viinikainen (toim.) (1988), s. 149.

22 Tirronen, Hämäläinen & Viinikainen (toim.) (1988), s. 149–150.

23 Tirronen, Hämäläinen & Viinikainen (toim.) (1988), s. 150–151.

On vaikeaa arvioida, kuinka paljon Suomessa otettiin käytännön toiminnoissa tietoisesti mallia juuri Verdunista. Se on kuitenkin selvää, että ulkomaiset vaikutteet yleisesti olivat kohtuullisen voimakkaita. Kuten monessa muussakin asiassa, myös huollon osalta niiden soveltaminen osoittautui vielä 1920-luvulla käyttökelpoiseksi toimintatavaksi sotataittoa kehitettäessä. Esimerkkinä vaikutteista voidaan mainita muun muassa se, että divisioonilla ja niitä alemmilla johtoportailla ei ollut itsellään järkevää huoltoa, vaan esimerkiksi kuljetusvoima oli keskitetty armeijakuntiin. Tämä on todennäköisesti ollut syynä myös toimintatapaan, jossa ylemmät johtoportaajat vastasivat materiaalin toimittamisesta alaisilleen sen sijaan, että rintamassa olevat joukot olisivat joutuneet irrottamaan osia noutamaan täydennyksensä selusta-alueelta.²⁴

Vastaava huoltoperiaate oli käytössä monilla eurooppalaisilla armeijoilla, mutta myös Yhdysvalloissa. Lienee siis perusteltua sanoa, että ainakin 1920-luvun alkupuolella suomalainen huoltojärjestelmä oli sovellus eurooppalaisista esikuvistaan. Oletettavasti myös ranskalaisella mallilla siis oli vaikutuksensa. On toki huomioitava, että Suomessa käynnistyi 1920-luvun lopulla voimakas kehitystyö muun muassa huoltojoukkojen organisaation ja toimintatapojen kehittämiseksi. Kuten Tynkkynen väitöskirjassaan tuo ilmi, vuonna 1927 julkaistiin kenttäohjesäännön ensimmäinen osa, minkä myötä myös etapilaitos lakkautettiin. Huolto säilytti silti edelleen itsenäisen asemansa eli kenttäarmeija jaettiin taistelu- ja huoltojoukkoihin.²⁵

Jos jatketaan vertaamista Ranskaan, huollollisia vastaavuuksia voidaan nähdä vielä 1930-luvulla. Vaikka Suomen ja Ranskan puolustussuunnittelussa olikin erinäisiä periaatteellisia eroja, huollolliset tavoitteet olivat tietyllä tapaa yhtenäiset. Ranskalainen doktriini nojasi linnoitteisiin ja puolustustaisteluun sekä vastahyökkäyksiin. Suomalaisessa ajattelumallissa korostuivat 1930-luvulla metsämaasto sekä tuli ja liike. Molemmissa tapauksissa huollon oli kuitenkin mahdollistettava nopea siirtyminen puolustustaistelusta hyökkäykseen.

Kaiken kaikkiaan ensimmäinen maailmansota ja sitä seuranneet vuodet olivat niin Suomessa kuin muualla Euroopassa merkittävä murroskohta paitsi sotataidollisesti, myös yhteiskunnallisesti. Eräs logistisista muutoksista oli moottoriajoneuvojen räjähdysmäinen kasvu. Kuorma-autot ja linja-autot sekä myöhemmin myös henkilöautot olivat tulleet jäädäkseen. Moottoriajoneuvoista oli tullut arkipäivää, mikä näkyy nykyään suomalaisessakin kaupunkikuvassa päivittäin. Hieman humoristisesti voitaisiinkin sanoa tämän olleen käännteistä totaalista sotaa; sen sijaan, että yhteiskunta olisi valjastettu sodankäyntiin, sodan ylijäämä otettiin hyötykäyttöön yhteiskunnissa. Toki moottoroinnin tuomat mahdollisuudet kiinnittivät myös sotilaiden huomion, mistä hyvänä osoituk-

24 Tynkkynen (2014), s. 49–50.

25 Tynkkynen (2014), s. 50.

sena voidaan pitää toiseen maailmansotaan mennessä tapahtunutta kehitystä niin sotilasajoneuvojen määrässä kuin laadussa.

LÄHTEET

JULKAISTUT LÄHTEET

Tutkimukset ja opinnäytteet

Sanders, Charles W., Jr.: *No Other Law: The French Army and the Doctrine of the Offensive*. RAND Paper P-7331. RAND Corporation, Santa Monica 1987.

Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). 2. painos. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, Nro. 1/2014. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2014.

Kirjallisuus

Greenhalgh, Elizabeth: *The French Army and the First World War*. Cambridge University Press, Cambridge 2014.

Horne, Alistair: *The Price of Glory*. Macmillan, New York 1962.

Joffre, Joseph: *The Personal Memoirs of Joffre, Vol. 2*. Harper & Brothers, New York 1932.

Pétain, Henri Philippe: *Verdun*. Dial Press, New York 1930.

Tirronen, Eino, Osmo Hämäläinen ja Esko Viinikainen (toim.): *Puolustusvoimien huolto 1918–1986*. Huoltoupseeriyhdistys ry, Mikkeli 1988.

Wells, H. G.: *The War That Will End War*. Frank & Cecil Palmer, Lontoo 1914.

Artikkelit

Brinker, Joseph: The Miracle of Motor Transport: How Verdun, Cut Off from the Railroads, Was Saved. *Scientific American*, Vol. CXV, Number 2, 8.7.1916. Munn & Co, New York 1916.

Tuntematon kirjeenvaihtaja: When the French Soldier Flees from the Range of Guns. *Motor Age*, Vol. XXIX, Number 1, 6.1.1916. Class Journal Company, Chicago 1916.

Verkkojulkaisut

Przybylski, Robert: How Cars Changed the Face of World War I. *History of Transport*, 15.6.2018. [<http://trans.info/user/robert-przybylski>]

Przybylski, Robert: Siege of the Fortress in Verdun, or a Final Test for Motorized Army. *History of Transport*, 22.6.2018. [<http://trans.info/user/robert-przybylski>]

Erik Stenström

TULI JA LIIKE VERDUNISSA, SOMMESSA JA BRUSILOV-OFFENSIIVISSA

Vuoden 1916 tapahtumat Euroopassa edustavat taktiikan kannalta tarkasteltuna aikakautensa murroskohtaa. Taistelukentällä tapahtunut tulivoiman merkittävä kasvu, pakotti pohtimaan käytössä olleen taktiikan kehittämistä. Ensimmäisen maailmansodan taistelukentät muotoutuivat hyvin nopeasti kulutussodankäynniksi, eikä jäykkä taktinen ajattelu kyennyt muuttamaan muotoaan tekniikan kehityksen vaatimusten mukaisesti. Karkeasti voidaan todeta tulen ja liikkeen olleen epätasapainossa. Sotien kokemuksia tarkasteltiin niin Suomessa kuin muualla maailmassa. Artikkelissa havainnoidaan Verdunin ja kahden muun vuonna 1916 käydyn taistelun kokemuksia osana suomalaisen taktiikan kehitystä itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä.

Tykistö Verdunin taistelun keskiössä

Verdunin taistelun kynnyksellä vuoden 1916 alussa saksalaisten hyökkäysdivisioonien lukumäärä suhteessa puolustajiin oli varsin pieni. Kahtatoista hyökkäävää saksalaista divisioonaa vastassa oli yhdeksän puolustavaa ranskalaista divisioonaa. Tykistön ylivoima sitä vastoin oli huomattava. Saksalaisilla oli yli 1 200 tykkiä ranskalaisten 600 tykkiä vastaan. Valtava materiaalmäärä vaati erityisesti kuljetuskapasiteetin tehokasta käyttöä. Kaikkiaan rintamalle tuotiinkin hyökkäyksen alkuun mennessä 2,5 miljoonaa tykin ammusta yli 1 300 ampumatarvikejunalla.¹

Operaation onnistumisen kannalta saksalaiset näkivät kriittisenä tekijänä hyökkäysvalmisteluiden salaamisen. Hyökkäyksen laajuus onnistuttiinkin pitämään varsin hyvin salassa. Ranskalaisten ilmatiedustelu kykeni havaitsemaan ainoastaan 17 tykistöasemaa, vaikka todellisuudessa lähialueen metsiköissä oli tuskin tilaa liikkua tykkien ja ammuslaatikoiden määrästä johtuen.²

Kuten edellä kuvatuista voimasuhteista voidaan päätellä, saksalaisten taktiikka oli varsin yksinkertainen. Tykistön tulella pyrittiin lamauttamaan vihollisen tykistö, minkä jälkeen tuli siirrettiin kohti etulinjaa. Tavoitteena oli raivata tie suojaamattomana etenevälle jalkaväelle. Tykistötaktiikasta lieenee paikallaan mainita, että vuonna 1916 ei kyetty aloittamaan tykistötulta vaikutusammuntana, vaan hakuammuntana. Hakuammunnalla tar-

1 Hannula, J. O.: *Maailmansodan historia, toinen osa*. Otava, Helsinki 1936, s. 44–45; Horne, Alistair: *Verdun 1916*. WSOY, Porvoo 1966, s. 47, 60–62 & 76.

2 Sama.

koitetaan ampumamenetelmää, jossa tykit ammuttiin maaliin kohdalleen, minkä jälkeen jatkettiin tulta samaan maaliin. Maalin vaihtuessa ei edellistä maalia osattu käyttää tulenkäytön jatkamisen perusteena vaan tykki tuli ampua uudelleen kohdalleen.³

Hyökkäysjoukkojen siirryttyä lähtöasemiinsa puuttui huono sää taisteluiden kulkuun. Lumisade esti tykistön tähystetyn ammunnan ja ranskalaiset saivat lisää aikaa. Eräs saksalaisten salaamisen keinoista oli lähtöasemien kaivaminen maan alle. Huonon kelin johdosta kaivannot täyttyivät vedestä, eivätkä hyökkäyskäsikä värjötellen odottaneet saksalaiset jääneet ranskalaisilta havaitsematta.⁴ Alun perin 12. helmikuuta 1916 tarkoitetuksi alkanut hyökkäys viivästy, käynnistyen vasta 21. helmikuuta 1916. Yhdeksän päivän viivästys vahvisti ranskalaisten puolustusta.⁵

Hyökkäystä edeltäneen tulivalmistelun alkamisajankohdasta on lähteiden perusteella useita eriäviä näkemyksiä. Todennäköistä on, että tulivalmistelu alkoi etulinjojen osalta 21. helmikuuta 1916 aamupäivän aikana. Noin vuorokausi myöhemmin käynnistyi jalkaväen hyökkäys. Yksinkertainen taktiikka, jossa jalkaväki tykistövalmistelun turvin rynnäköi vihollisen aseisiin, vaati veronsa. Murtuneiden linjojen vuoksi saksalaisilla joukoilla olisi ollut 24. helmikuuta 1916 tie Verduniin auki, mutta hyökkääjällä ei ollut enää reserviä hyödyntämään saavutettua menestystä. Taktiikan näkökulmasta hyökkääjä ei siis kyennyt yhdistämään tulen ja liikkeen välistä yhteisvaikutusta. On myös syytä mainita ensimmäisen maailmansodan muokkaama puolustustaktiikan muutos. Puolustus ei enää perustunut yhteen ainoaan rintamalinjaan, vaan useisiin peräkkäisiin linjoihin. Nämä sijoitettiin siten, että hyökkäävän osapuolen tykistöä oli pakko siirtää hyökkäyksen tukemisen jatkamiseksi.⁶ Syvemmän, joskin edelleen linjamaisen puolustustaktiikan mahdollisti konekiväärin tulo taistelukentälle. Aseen pitkä ampumaetäisyys loi edellytykset harvemmalle ja syvemmälle puolustusryhmitykselle.⁷

Tulen ja liikkeen välinen tasapaino ymmärrettiin Suomessakin heti itsenäisyyden ensimmäisten vuosien sotataidollisessa ajattelussa. Ensimmäisen maailmansodan kokemukset olivat hyvin tiedossa, joten Suomessa korostettiin heti 1920-luvun alusta lähtien jalkaväen ja tykistön välistä yhteistoimintaa tulen ja liikkeen yhdistämiseksi.⁸ Siinä missä Verdunin kaltainen, pitkät tähystysetäisyydet mahdollistava maasto oli omiaan tykistön tähystettyyn tulenkäyttöön, tarjosi suomalainen maasto täysin eri puitteet. Peit-

3 Hannula (1936), s. 46; Kesseli, Pasi: *Tykistö taistelee tulellaan – Tykistötaktiikan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Otavan Kirjapaino oy, Keuruu 2017, s. 30–31.

4 Hannula (1936), s. 48.

5 Hannula (1936), s. 48–50.

6 Hannula (1936), s. 57.

7 Tynkkynen Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet*. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, 1/1996. Maanpuolustuskorkeakoulu, Joutsa 1996, s. 36.

8 Tynkkynen (1996), s. 40.

teinen maasto vaikeutti erityisesti tykistön tähytystä tulenkäyttöä etulinjan takana olevia joukkoja vastaan.⁹

25. helmikuuta 1916 tapahtui ranskalaisten kannalta huomioitava käänne. Englantilaiset joukot aloittivat ranskalaisten kanssa rintamavastuun vaihdon Artoissin alueella noin 300 kilometriä Verdunin luoteispuolella. Tapahtuman johdosta Ranskan 10. Armeija vapautui rintaman muiden osien käyttöön. Vaikka saksalaiset onnistuivat valtaamaan Douaumontin linnoituksen 25. helmikuuta 1916, alkoi hyökkäyksen terä taittua reservien puutteen johdosta. Ranskalaisten puolustajien lukumäärä kasvoi viiden ensimmäisen taistelupäivän aikana 150 000 miehestä 800 000:aan.¹⁰

Joukkojen lukumäärän kääntyessä ranskalaisten eduksi käynnistettiin vastahyökkäykset. Taistelut juutuivat paikoilleen. Alun operaatiosuunnitelma muuttui ja saksalaisten tavoitteeksi jäi Ranskan armeijan veren vuodattaminen kuiviin. Kirjaimellisen merkityksen sijasta sanonta tarkoittanee Ranskan sotilaallisen voiman ja taistelutahdon kulumista.

Brusilovin hyökkäys – tuli ja liike tasapainossa

Ympärysvallat pyrkivät kesällä 1916 helpottamaan Verdunin alueen painetta. 4. kesäkuuta venäläiset käynnistivät hyökkäyksen Puolan alueella. Hyökkäyksen operatiivisina tavoitteina olivat rautateiden solmukohdat. Strateginen tavoite oli keskusvaltojen pakottaminen joukkojen siirtoon länsirintamalta itärintamalle.

Venäläisten luoteisrintaman komentajan kenraali Aleksei Brusilovin joukot käsittivät 7., 8., 9. ja 11. Armeijan, joiden vahvuus oli 1700 tykkiä ja 600 000 miestä. Vastassaan Brusilovilla oli Itävalta–Unkarin 500 000 miestä. Voimatasapaino sai Itävalta–Unkarin uskomaan, ettei hyökkäyksen uhkaa ollut, olivathan venäläisten tähänastiset operaatiot perustuneet huomattavan mies ylivoiman käyttöön.¹¹

Brusilov seurasi tarkasti länsirintaman kehitystä ja pyrki omaksumaan hyväksi todetut käytänteet. Brusilov keskittyikin yllätysmomentin saavuttamiseen. Tiedustelun avulla kyettiin löytämään tykistölle arvokkaat maalit sekä etsimään hyökkäyksen painopisteen suuntaamiselle olennaisimmat kohdat. Kaivamalla taisteluasemia lähemmäs vihollisen asemia Brusilov pyrki pitämään jalkaväen suojattomana mahdollisimman lyhyen aikaa.¹²

Pitääkseen yllätysmomentin itsellään Brusilov ei keskittänyt kaikkia voimiaan tasaisesti kaikille rintamaosille, vaan antoi alaisilleen armeijoille vapaammat kädet hyökkä-

9 Tynkkynen (1996), s. 41.

10 Hannula (1936), s. 58–63.

11 Newark, Tim: *50 taistelua, jotka muuttivat maailmaa*. Gummerus, Italia 2003, s. 67.

12 Newark (2003), s. 67.

yxksen toteutukseen. Komentajilla oli selvillä pääpiirteiset tavoitteet, mutta itse hyökkäyxksen toteutus oli heidän itsensä päätettävissä. Brusilovin esimiehet arvostelivat kyseistä johtamistapaa. Brusilovia yritettiin saada luopumaan kokeilustaan vetoamalla tsaariin, joka oli toivonut suunnitelmasta luopumista. Painostuksesta huolimatta Brusilov seisoi oman näkemyksensä takana.¹³

Operaation salaaminen onnistui ja hyökkäys tuli vastustajalle yllätyksenä. Tykistötuli keskitettiin koko rintaman laajuuden sijaan harkittuihin ja puolustuksen kannalta kriittisiin maaleihin. Itävaltalaisen puolustus oli rakennettu kolmeen peräkkäiseen linjaan. Ensimmäisen linjan murruttua Brusilov jatkoi hyökkäystä välittämättä linjalle jääneistä vihollisista. Neljän armeijan erilliset hyökkäyssuunnat johtivat tilanteeseen, jossa 10 päivää hyökkäyksen alun jälkeen Brusilov oli edennyt 80 kilometriä ja ottanut vangiksi 200 000 itävaltalaisista sotilasta. Brusilovin omat tappiot olivat 50 000 sotilasta. Itävaltalaiset joukot olivat luhistumisasteessa, mutta Brusilovilta loppui reservi, eikä takaa-ajoa voitu jatkaa.¹⁴

Hyökkäys jatkui 23. kesäkuuta 1916 Brusilovin saatua käyttöönsä 12 uutta divisioonaa. Menestys oli kuitenkin laimeampaa ja itävaltalaisen paniikinomainen pakeneminen oli muuttunut hallitummaksi vetäytymiseksi. Elokuun puoliväliin mennessä hyökkäys oli päättynyt, vaadittuaan yhteensä noin 1 000 000 sotilaan tappiot. Verrattuna Verdunin ja Sommen taisteluihin operaatio oli kuitenkin menestys ja poikkesi toteutukseltaan ensimmäiselle maailmansodalle tyypillisistä, koko rintamanosaa kuluttamaan pyrkivistä hyökkäyksistä. Tilanne pakotti Saksan lähettämään 20 divisioonaa länsirintamalta kohti itää.¹⁵ Vaikka operaation tavoitteita ei täysin saavutettu, Verdunin taistelun kannalta operaatio saavutti tarkoituksensa. Saksa oli pakotettu vähentämään länsirintaman joukkojaan.

Operaation arvostuksesta kertoo se, että Brusilovin hyökkäys on ensimmäisen maailmansodan ainoa operaatio, joka on nimetty komentajansa mukaan. Suomalaisen sotataidollisen ajattelun kannalta merkittävänä yksityiskohtana tulee nostaa esille eräs hyökkäyksen divisioonan komentajista. Pitkän rintaman keskivaiheilla hyökkäsi 12. Ratsuväkidivisioonan komentajana kenraaliluutnantti C. G. E. Mannerheim. On hyvin todennäköistä, että vuonna 1942 Suomen marsalkaksi nimetty Mannerheim oli Brusilovin hyökkäyksen aikana oman sotataidollisen ajattelunsa huipulla. Mielenkiintoista olisikin tutkia, miten vuoden 1916 menestyksekkään hyökkäyksen päätökset näkyvät suomalaisen sotataidon kehittämisessä 1920-, 1930- ja 1940-luvulla.

13 Hannula (1936), s. 155–156.

14 Newark (2003), s. 68.

15 Newark (2003), s. 68–69; Hannula, J. O.: *Maailmansodan historia, toinen osa*. Otava, Helsinki 1936, s. 159–161.

Sommen taistelu – kulutussodankäynnin malliesimerkki

Kolme viikkoa Brusilovin hyökkäyksen käynnistymisen jälkeen Englanti ja Ranska aloittivat operaation Sommassa. Hyökkäyksen tavoitteena oli Brusilovin hyökkäyksen tavoin saksalaisten joukkojen heikentäminen Verdunin alueella. 24. kesäkuuta 1916 yli 1 000 alueelle keskitettyä tykkiä aloittivat seitsemän päivän mittaisen tulivalmistelun. Tavoitteena oli lamauttaa puolustajan kyky taistella sekä tuhota jalkaväen etenemistä merkittävästi hidastaneet piikkilankaesteet. Tykistövalmistelun aikana englantilaisen 8. Armeijakunnan komentaja kenraali Hunter Weston ei välittänyt tiedustelutiedoista, joiden mukaan saksalaiset olivat edelleen kaivautuneina maan alle ja taisteluasemien jalkaväeltä suojaavat esteet olivat pääsääntöisesti toimintakuntoisia. Alueella voimasuhteet olivat ympärysvaltojen puolella, 52 divisioonaa Saksan 12 divisioonaa vastaan.¹⁶

200 000 brittiläistä sotilasta aloitti hyökkäyksen Sommejoen pohjoispuolisella 20 kilometrin levyisellä kaistalla 1. heinäkuuta 1916. Nykyaikaisen taktisen ajattelun mukaan hyökkäyksen valtausvaiheen toteutus tuntuu käsittämättömältä. Hyökkääjät etenivät riveissä, joissa taistelijan välit olivat kaksi metriä ja rivien välit sata metriä. Hyökkäyksen alkaessa maan alle kaivautuneet saksalaiset miehittivät edelleen piikkilankaesteiden suojaamat asemansa. Hyökkääjille tilanne oli toivoton. Eteenpäin ei päässyt esteiden ja saksalaisten konekiväärien vuoksi. Perääntymisen taas esti takana tullut hyökkäysrivi. Katastrofaalinen hyökkäys johti jo taistelun ensimmäisenä päivänä 57 470 brittisotilaan menetykseen. Pataljoonat kärsivät jopa 70 prosentin tappiot.¹⁷

Taisteluiden jatkuessa tuloksettomina brittien ylin johto kiisteli syystäkin operaation merkityksestä. Toisaalta helmikuun alussa 1916 osapuolten voimasuhteet olivat saksan 2,35 miljoonaa miestä ympärysvaltojen 3,47 miljoonaa miestä vastaan. Heinäkuussa tilanne oli muuttunut siten, että saksalla oli 2,26 miljoonaa miestä ympärysvaltojen 3,84 miljoonaa miestä vastaan.¹⁸ Voimasuhteiden merkittävä muutos ja venäläisten menestys itärintamalla todennäköisesti vaikuttivat päätökseen hyökkäyksen jatkamisen tarpeellisuudesta.

Sommen operaation katsotaan saaneen päätöksensä 19. marraskuuta 1916. Ympärysvallat olivat edenneet viidessä kuukaudessa enimmillään 10 kilometriä. Tappiot ovat molemmin puolin musertavaa luettavaa. Ympärysvallat menettivät 630 000 miestä ja saksalaiset 660 000 miestä, yhteensä siis 1,3 miljoonaa miestä 10 kilometrin mittaisen ja mutavelliksi muuttuneen maan takia.¹⁹

16 Andriessen, J. H. J.: Ensimmäinen maailmansota valokuvina, Readme.fi, Helsinki 2009, s. 298–325. Hannula (1936), s. 104.

17 Revie, Alistair, Thomas Foster & Graham Burton: *Suuret taistelut: Maalla, merellä ja ilmassa*. Karisto Oy, Hämeenlinna 2005, s. 64; Hannula (1936), s. 97 & 110.

18 Hannula (1936), s. 94.

19 Revie, Foster & Burton (2005), s. 67.

Käytetyn taktiikan mukanaan tuomien tappioiden suuruutta kuvastaa se, että Verdunin rintamalla kesäkuussa – taisteluiden verisimpänä kuukautena – ranskalaisten tappiot olivat pienemmät, kuin briteillä Sommen hyökkäyksen ensimmäisenä päivänä. Jos uhrimäärä on mahdollista sivuuttaa ja tarkastellaan Sommen lopputulosta ainoastaan operatiivisesti, voidaan todeta ympärysaltojen saavuttaneen tavoitteensa helpottaa Verdunin rintamaosan tilannetta. Toisaalta voidaan pohtia, oliko lopputuloksella kokonaisuuden kannalta minkäänlaista merkitystä.²⁰

Eversti J. O. Hannula tiivistää Sommen taistelun taktiikan näkökulmasta seuraavasti: *”Kysymys ei ollut taitavista ja rohkeista voimiensirroista, yllättävistä läpimurroista, välähtävistä sivustahyökkäyksistä eikä hurjista takaa-ajoista. Sommen kaamealla taistelutenkällä suoritettiin hengetöntä, tylsää jauhamista ja takomista.”*²¹

Verdunin taisteluiden tilinpäätös

Saksalaisten viimeinen suurempi hyökkäys Verdunissa alkoi heinäkuussa 1916. Hyökkäys päättyi epäonnistumiseen. Ranskalaisten lokakuussa ja joulukuussa toimeenpanevat hyökkäykset saavuttivat menestystä ja menetettyjä alueita saatiin vallattua takaisin. Vuoden 1917 taitteessa taistelut hiljenivät – mutta mitä niistä jäi käteen.

Maa oli painunut paikoitellen jopa seitsemän metriä jatkuvan tykistötulen seurauksena. Molemmat osapuolet olivat kärsineet taisteluissa noin 350 000 miehen tappiot. Luke-ma oli paljon enemmän kuin saksalaiset olivat hyökkäystä edeltäneissä laskelmissa osanneet ottaa huomioon. Tekniikka hallitsi taisteluita, eivätkä taktiikat olleet kehittyneet tekniikan vaatimusten mukaisesti. Juuri taktiikan kyvyttömyys tekniikkaan verrattuna nosti uhriluvut suuriksi. Saksalaisilla helmikuun hyökkäyksessä olleen ohuen menestymismahdollisuuden kadottua taistelut muodostuivat niin materiaalin kuin miesten osalta kulutussodaksi. Varsinaista operatiivista ajatusta ei enää ollut.

On siis sanomattakin selvää, että vuoden 1916 taistelut eivät operatiivisessa mielessä olleet menestyksiä. Eri rintamaosilla menetettiin miljoonia miehiä saavuttamatta lopulta oikeastaan yhtään mitään. Taistelut vaikuttivat kuitenkin osaltaan maailmansodan jälkeisiin armeijoiden taistelun periaatteisiin. Ranskalaiset näkivät vahvan linnoitetun puolustuslinjan olevan ratkaisu menestykseen. Saksalaiset taas keskittyivät ehkä osittain Brusilovin esimerkkiä noudattaen taktisen tason menestykseen. Luomalla kyky paikalliseen ylivoiman muodostamiseen kyettiin murtamaan puolustuslinja. Murtoaukkoa laajennettiin ja aukosta syötettiin lisää voimaa puolustajan syvyyteen. Brusilovin ratsuväki

20 Horne (1966), s. 369.

21 Hannula (1936), s. 113.

korvattiin panssarivaunuilla. Nykyinen sukupolvi tuntee käytetyn taktiikan paremmin nimellä salamasota.

Loppujen lopuksi Verdunin taistelun suurin saavutus oli ranskalaisten saavuttama psykologinen etu. Saksassa sodanvastaisuus alkoi toden teolla nostaa päätään vasta Verdunin epäonnistumisen jälkeen.

Taisteluiden kokemukset osana taktiikan kehitystä Suomessa

Itsenäisyyden ensimmäiset vuosikymmenet olivat Suomessa taktiikan ideoinnin kulta-aikaa. Vaikutteita haettiin eri valtioiden – pääsääntöisesti eurooppalaisten – asevoimien käyttämistä taktiikoista. Luonnollisesti ensimmäisestä maailmansodasta saadut opit ja niiden myötä tapahtunut pyrkimys taktiikan kehittämiseen olivat myös suomalaisilla upseereilla työn alla. Suomessa sodasta saadut kokemukset olivatkin hyvin tiedossa.²²

Ensimmäisen maailmansodan suurtaisteluiden raskaat tappiot johtuivat tulen ja liikkeen välisestä epätasapainosta. Liikkeen osalta jalkaväen liikettä pidettiin ainoana ratkaisun tuovana tekijänä. Tulen tehon voimakas kasvu johti jalkaväen liikkeen pysähtymiseen. Taktiikan kannalta sota todisti tulen ja liikkeen saavuttaneen aseman, jossa operaation menestys riippui niiden menestyksekkäästä yhteensovittamisesta. Kolmesta tarkastellusta taistelusta Brusilov onnistui elementtien yhteensovittamisessa parhaiten. Verdun ja Somme taas todistivat ajattelusta, jossa tulen avulla pyrittiin korvaamaan puuttuva liike. Ei siis ole ihme, että sodan jälkeen pyrittiin saamaan taistelut uudelleen liikkuviksi, jotta välttyttäisiin kuluttavilta materiaali-taisteluilta.²³

Suomessa haasteen taktiikan valtavirran kehitykselle loi peitteinen maasto. Esimerkiksi Euroopan suuret valtiot pyrkivät ensimmäisen maailmansodan kokemusten perusteella kasvattamaan puolustavan joukon taistelunkestävyyttä syvyyden avulla. Jo ensimmäisen maailmansodan aikana etulinja jätettiin suurten tappioiden välttämiseksi miehitykseltään mahdollisimman harvaksi. Sodan jälkeen puolustustaktiikan valtavirrassa konekiväärit pyrittiinkin sijoittamaan syvyyteen niin, että ne tukisivat toisiaan mahdollisimman tehokkaasti. Suomessa ei konekiväärin pitkän ampumaetäisyyden mukanaan tuomia etuja kyetty maaston peitteisyyden takia täysimääräisesti hyödyntämään. Tämä seikka yhdessä pienten joukkomäärien kanssa pakotti yleisen taktisen ajattelun lä-

22 Tynkkynen (1996), s. 36.

23 Tynkkynen (1996), s. 36.

helle linjamaista puolustusryhmitystä. Puolustustaktiikan kehityksen edut siis tunnettiin, mutta niitä ei kyetty Suomessa toteuttamaan.²⁴

Varsin linjamaisten puolustuksen rakenteen mukanaan tuomaan ongelmaan haettiin taktiikan valtavirrasta poikkeavia ratkaisuja. Vuoden 1931 lopussa otettiin ohjesääntökomitean esityksestä käyttöön entisen kolmijakoisuuteen perustuvan kiväärikomppanian tilalle nelijakoinen komppania. Komppania koostui siis neljästä joukkueesta, jossa kussakin oli neljä ryhmää. Perusteluna muutokselle oli näkemys mahdollisuudesta syvempään puolustusryhmitykseen sekä suurempaan taktisen tason toiminnan vapauteen.²⁵

Ensimmäisen maailmansodan suurissa taisteluissa tykistö näytteli merkittävää osaa. Suomessa tykistön ensisijaiseksi tehtäväksi muodostui jalkaväen tukeminen. Maaston peitteisyys aiheutti myös tämän tehtävän toteuttamiselle haasteita. Tyypillinen ampu-mamenetelmä eli hakuammunta todettiin peitteisessä maastossa tehottomaksi. Menetelmä ei mahdollistanut lukumääräisesti pienen tykistön tulen tehokasta keskittämistä. 1920-luvun kehitystyön tuloksena Suomessa todettiin liikkuvan tulenjohtoon kykenevän jalkaväen tukemiseen myös peitteisessä maastossa.²⁶

Vesa Tynkkynen nostaa Torvald Ekmanin esille suomalaisen tykistötaktiikan luoja. Everstiluutnantti (myöhemmin kenraaliluutnantti) Ekmanin vuonna 1936 ilmestyneessä teoksessa *Tykistön taktillinen toiminta* korostettiin Brusilovin tavoin tulen keskittämisen merkitystä. Keskittämistä pidettiin taistelun ratkaisun kannalta sitä tärkeämpänä, mitä vähemmän tuliyksiköitä oli käytössä.²⁷

Taktiikan kehityksen kannalta Suomen itsenäisyyden ensimmäiset vuosikymmenet tarjoavat varsin mielenkiintoisen tarkastelu ympäristön. Ensimmäisen maailmansodan myötä tapahtunut tulen ja liikkeen välisen suhteen tuoma muutos taktiikan kehitykseen, tuoreen valtion tyhjästä rakennettu armeija, suurvaltanaapuri ja pienet resurssit ovat vain osa niistä elementeistä, jotka vaikuttivat suomalaisen taktiikan kehitystyöhön. Laajasti aihetta käsittelee tässäkin artikkelissa useasti lainattu Vesa Tynkkynen väitöskirjassaan *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Vaikka lähtökohdat olivat haastavat, Suomessa ymmärrettiin tulen ja liikkeen merkitys. 1930-luvun sotilasaikakauslehden sivuja käännellessä lukija huomaa suomalaisen taktisen ajattelun pohjautuvan juuri tulen ja liikkeen ympärille. Vaikka talvisotaan mennessä kaikki ajatukset eivät konkretisoituneet, näiden kahden elementin välinen ta-

24 Tynkkynen (1996), s. 90. Ideointia puolustusryhmittämisen soveltamisesta suomalaisen maastoon, aseistukseen ja joukkomäärään harrastettiin ahkerasti. Esimerkiksi Sotilasaikakauslehden sivuilla varsinkin 1930-luvun puolivälin jälkeen käytiin keskustelua, joka suorasti tai epäsuorasti viittaa puolustuksen syvyyden ja aktiivisuuden kehittämiseen. Talvisodan alkaessa ideointi ei kuitenkaan ollut ehtinyt jalostua käytettäväksi taktiikaksi.

25 Tynkkynen (1996), s. 38.

26 Tynkkynen (1996), s. 40.

27 Tynkkynen (1996), s. 41.

sapaino osana onnistuneita taktisia ratkaisuja oli selvästi päätöksiä tehneiden henkilöiden ajatuksissa. Tynkkynen tiivistääkin ajatukset paljonpuhuvasti: ”Taktiikan katsotaan olleen onnistunutta vain silloin kun tulen ja liikkeen välinen suhde on tasapainossa.”²⁸

LÄHTEET

JULKAISTUT LÄHTEET

Tutkimukset ja opinnäytteet

Tynkkynen Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet*. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, 1/1996. Maanpuolustuskorkeakoulu, Joutsa 1996.

Kirjallisuus

Andriessen, J. H. J.: *Ensimmäinen maailmansota valokuvina*, Readme.fi, Helsinki 2009.

Hannula, J. O.: *Maailmansodan historia, toinen osa*. Otava, Helsinki 1936.

Horne, Alistair: *Verdun 1916*. WSOY, Porvoo 1966.

Kesseli, Pasi: *Tykistö taistelee tulellaan – Tykistötaktiikan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2017.

Newark, Tim: *50 taistelua, jotka muuttivat maailmaa*. Gummerus, Italia 2003.

Revie, Alistair, Thomas Foster ja Graham Burton: *Suuret taistelut: Maalla, merellä ja ilmassa*. Karisto Oy, Hämeenlinna 2005.

28 Tynkkynen (1996), s. 36.

Panzer V Panther, piirros Raimo Ruukonen.

ARDENNIEN PANSSARIHYÖKKÄYKSET

Raimo Ruokonen

OPERAATIO WACHT AM RHEIN 1944 – UHKAPELIÄ KORKEIN PANOKSIN

”Vielä kerran, pojat!”

Joulukuussa 1944 rauhalliseksi kuvitellulle Ardennien vuoristoalueelle Saksan, Belgian ja Luxemburgin raja-alueelle oli ryhmitetty harvakseltaan neljä amerikkalaista jalkaväkidivisioonaa noin 120 kilometrin levyiselle kaistalle. Kaksi niistä oli vastikään rintamalle saapuneita ja vielä kokemattomia, toiset kaksi puolestaan olivat kärsineet raskaat tappiot marraskuun taisteluissa Hürtgenin metsissä. Vaikeakulkuisuuden ja harvan tiestön vuoksi länsiliittoutuneet eivät pitäneet mittavia taistelutoimia Ardenneilla todennäköisinä, joten aluetta käytettiin sekä kokemattomien joukkojen koulutukseen että kuluneiden joukkojen lepuuttamiseen. Joulukuun 1944 puolivälissä tämä länsirintaman metsäinen vuoristoalue päättyi kuitenkin Adolf Hitlerin viimeisen offensiivin näyttämöksi.

Saksan sotaonni oli kääntynyt itärintamalla tappiolliseksi kesällä 1943, samoin Italiassa alkuvuodesta 1944. Kun länsiliittoutuneiden suorittivat maihinnousun Normandiaan kesäkuussa 1944 ja etenivät syyskuun loppuun mennessä Saksan länsirajalle, Hitler koki olonsa tukalaksi kolmen rintaman paineessa. Pohjoisessa Suomi oli solminut aselevon Neuvostoliiton kanssa ja irtautunut sodasta. Norja oli edelleen saksalaisten hallussa, mutta erityksissä Euroopan mantereesta. Hitler oli kuitenkin vakuuttunut siitä, että tilanne olisi vielä käännettävissä edulliseksi, mikäli edes yksi rintama kyettäisiin vakautamaan. Itä oli poissuljettu; Neuvostoliiton pakottaminen erillisrauhaan oli mahdotonta niin poliittisesta kuin sotilaallisesta näkökulmasta. Italia oli käytännössä menetetty, eikä ratkaisun yrittäminen sillä suunnalla olisi tuottanut lisäarvoa kokonaistilanteen kääntämiseksi.¹

Edellä esitettyjen perusteluiden myötä käytännössä ainoaksi vaihtoehdoksi jäi länsirintama. Hitler oli vakuuttunut siitä, että yllätyshyökkäys länsiliittoutuneiden kahden armeijaryhmän saamaan ja joukkojen jako kahtia johtaisi lopulta tilanteeseen, jossa ame-

¹ Cole, Hugh M.: *The Ardennes. Battle of the Bulge*. Center of Military History, Washington DC 1988, s. 2-3 ja 13; Luetichau, Charles von: *The Ardennes Offensive. Germany's Situation in the Fall of 1944, Part Two. The Economic Situation*. US Army, Office of the Center of Military History, Washington DC 1953b, s. 42.

rikkalaisten ja brittien olisi vetädyttävä mantereelta. Hitler näki sen mahdollistavan Saksalle edullisen erillisrauhan neuvottelemisen lännessä. Tätä päätelmää tuki myös oletus, että Neuvostoliiton totalitäärihallinto ei taipuisi rauhanneuvotteluihin, mutta läntiset demokratiat olisivat kenties taivuteltavissa siihen. Länsirintaman tilanteen selvitettyään Hitler ajatteli voivansa irrottaa joukkoja sieltä itärintamalle torjumaan puna-armeijan vääjäämättä edennyt hyökkäys.²

Länsiliittoutuneiden eteneminen oli vauhdikkaan alun jälkeen hidastunut syksyn aikana ja käytännössä jo pysähtynyt Saksan länsirajan linnoitteiden tuntumaan. Sekä pohjoisempana hyökännyt brittien 21. Armeijaryhmä että eteläisempi amerikkalainen 12. Armeijaryhmä alkoivat olla kuluneita kiivaiden taisteluiden ja huollollisten haasteiden vuoksi. Ongelmaksi oli muodostunut se, että lähes kaikki huolto jouduttiin tuottamaan yhtä reittiä pitkin Normandian rannikolta. Huoltoyhteydet olivat pahimmillaan yli 550 kilometriä, koska toiseksi päähuoltosatamaksi kaavaillun Antwerpenin yhteyksien avaaminen kesti oletettua kauemmin. Brittijoukot olivat vallanneet varsinaisen sataman jo 4. syyskuuta, mutta saksalaiset pitivät hallinnassaan meriyhteyttä Englannin kanaalilta marraskuun loppuun asti, estäen näin laivojen pääsyn satamaan.³

Saksan Yleisesikunta sai 25. syyskuuta 1944 tehtävän laatia suunnitelma hyökkäystä varten. Hitler antoi tarkat vaatimukset operaation suunnittelijoille: se oli ajoitettava marraskuun loppuun ja suunnattava Ardennien läpi, ensimmäisenä välitavoitteena tuli olla Maas-joen siltojen haltuunotto ja lopullisena tavoitteena Antwerpen. Brittiläiset ja kanadalaiset joukot pohjoisessa Belgiassa ja Hollannissa oli tuhottava. Operaatioon tuli varata yhteensä 30 divisioonaa, joista 10 tuli olla panssaridivisioonaa ja niitä oli kyettävä tukemaan ennennäkemättömällä epäsuoran tulen määrällä. Joukot Hitler halusi jaettavan kahteen rinnan hyökkäävään panssariarmeijaan ja kahteen sivustoja suojaavaan jalkaväkiaarmeijaan, joita tuettaisiin ilmavoimilla. Kaikki valmistelut oli tehtävä salassa operaatioturvallisuuden ja yllätyksellisuuden saavuttamiseksi.⁴

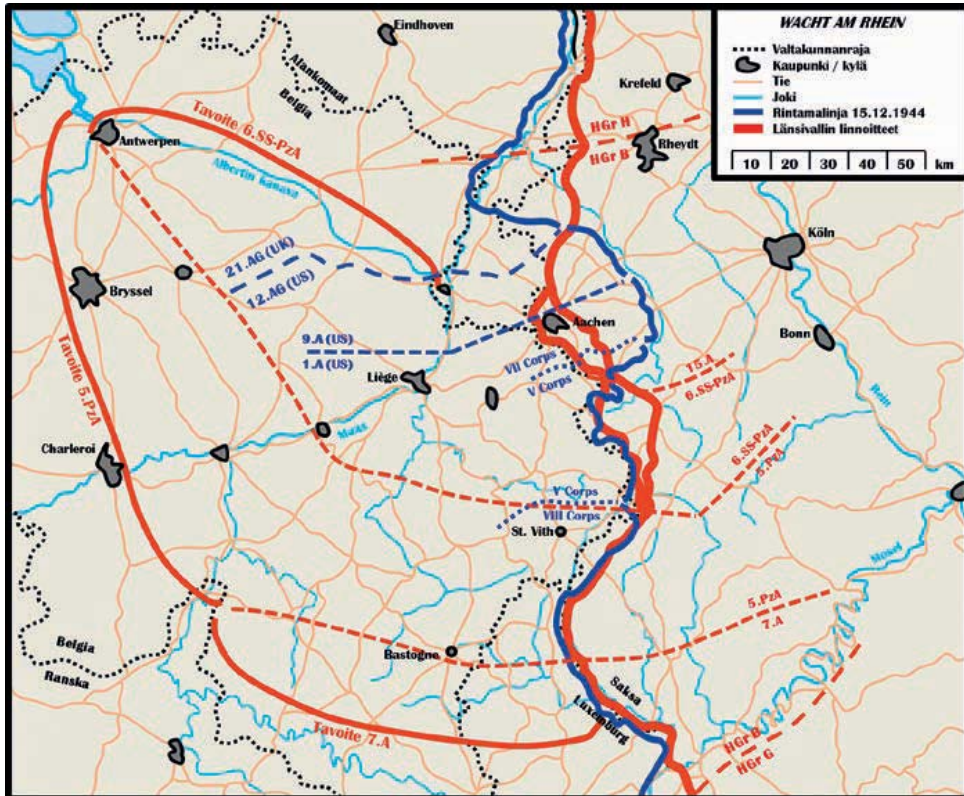
Etenkin viimeksi mainittu vaatimus johti kahteen virhearviointiin, joilla oli suora vaikutus niin taistelutoimiin kuin johtamistoimintaan ja huoltoon. Monet avainhenkilöt saivat tietää operaatiosta vasta viime hetkillä. Suunnittelu aloitettiin ainoastaan asevoimien ylimmän johdon edustajien kesken. Esimerkiksi huollolliset tarvelaskelmat viimeisteli kenraali Alfred Jodl henkilökohtaisesti. Tämän vuoksi muun muassa monilla operaation avainkomentajilla ei ollut tietoa yksiköistä saati niille suunnitelluista ryhmi-

2 Luetlichau, Charles von: *The Ardennes Offensive. Germany's Situation in the Fall of 1944, Part One. The Political Situation*. US Army, Office of the Center of Military History, Washington DC 1953a, s. 17; Cole, s. 13.

3 A-963: *Main Reasons for the Failure of the Ardennes Offensive*. Kuulustelukertomus, kenraalimajuri Carl Wagener, 1945. M1035, NARA, s. 1; Goolrick, William & Ogden Tanner: *Battle of the Bulge, World War II*. Time-Life Books, Alexandria 1979, s. 27; Luetlichau (1953a), s. 17.

4 Cole (1988), s. 19; Jacobsen, H. A. & J. Rohwer (eds): *Decisive Battles of World War II. The German View*. G.P. Putnam's Sons, New York 1965, s. 401.

tyksistä, tehtävistä ja liikesuunnista, joiden perusteella suunnitelmat ja laskelmat olisi voitu tarkistaa. Operaation toteuttajaksi valitun Armeijaryhmä B:n komentajisto pidettiin pimennossa varsin pitkään, mikä vaikutti eittämättä joukkojen valmistautumiseen.⁵

Resurssit ja ”resurssit”

Jotta voidaan paremmin ymmärtää Ardennien offensiivin suunnittelua ja lähtökohtia, on ehkä syytä tarkastella hiukan Saksan kokonaistilanteen kehittymistä kesällä ja syksyllä 1944. Sotataloudellisesti Saksa ei ollut alun perinkään valmistautunut pitkittyvään ja kuluttavaan sotaan. Siitä huolimatta maan teollisuuden kyky tukea sotaponnisteluja oli monilta osin jopa yllättävän hyvä. Osasyynä on varmasti se, että Saksan talous oli Kansallissosialistisen puolueen johdossa ja painopiste oli siten vahvasti asevoimien toiminnan tukemisessa. Vuosi 1944 toi tilanteeseen kuitenkin joitakin muutoksia, joiden syyt ovat moninaiset.⁶

5 ETHINT-51: OKW, *Ardennes Offensive*. Kuulustelukertomus, kenraalievosti Alfred Jodl, 31.7.1945. M1035, NARA, s. 14; Cole (1988), s. 21–22.

6 Luetlichau (1953b), s. 43.

Yleisen käsityksen mukaan liittoutuneiden strategisten pommitusten kampanja eli operaatio *Point Blank* murensi Saksan kyvyn käydä sotaa. Tämä pitää osittain paikkansa, mutta totuus on monisyisempi. Pommituksilla oli kiistämättä vaikutusta, mutta asiaa voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Alkukevällä 1944 pääosa liittoutuneiden pommituksista kohdistettiin Saksan lentokone- ja kuulalaakerituotantolaitoksiin, joiden uskottiin olevan maan sotakoneiston pullonkaula. Uhkaan vastattiin hajauttamalla osien tuotanto ja kokoonpano. Arvioiden mukaan Saksan lentokonetuotantokyky aleni kokonaisuudessaan vain noin 15 prosenttia vuoden 1944 aikana, ja muun muassa yksimoottoristen koneiden tuotanto kyettiin jopa kolminkertaistamaan helmikuun ja syyskuun 1944 välillä. Esimerkiksi pelkästään Ardennien offensiivin valmisteluiden aikana syysmarraskuussa Luftwaffe vastaanotti yli 10 000 uutta hävittäjää.⁷

Ajoneuvo- ja panssarivaunutuotantoon strategiset pommitukset eivät juuri vaikuttaneet. Uusia pyöräajoneuvoja valmistui tammi-lokakuun 1944 aikana yli 45 000. Toisaalta samalla ajanjaksolla niitä menetettiin noin 117 000. Tämä tarkoitti sitä, että myös Ardennien operaatioon osallistuneilta joukoilta puuttui ajoneuvokalustoa. Esimerkiksi huolto- ja tykistöjoukot toimivat monin paikoin hevosvetoisesti. Sen sijaan Hitler oli henkilökohtaisesti määrännyt panssarivaunujen tuotannon tärkeimmäksi prioriteetiksi jo kesällä 1943, itärintamalla kärsittyjen tappioiden korvaamiseksi. Sen rinnalle nousi hävittäjätuotanto maaliskuussa 1944. Ilmapommituksista huolimatta Saksan tuotantolaitokset kykenivät valmistamaan keskimäärin 1 500 panssariajoneuvoa kuukaudessa, joten uutta panssarikalustoa oli kohtuullisesti saatavilla.⁸

Normandian maihinnousun ja Ranskan vapauttamisen jälkeen länsiliittoutuneilla oli kyky ulottaa ilmatoimintaansa yhä syvemmälle Saksan alueelle, koska suorituksia ei tarvinnut enää toteuttaa Englannin kanaalin takaa. Luonnollisesti kohteiksi muodostuivat tässä vaiheessa myös Saksan liikenneyhteydet kuten rautatiet. Raskaista pommituksista huolimatta Saksan Reichsbahn säilyi varsin käyttökelpoisena, ja esimerkiksi vielä elokuussa rautateillä liikkui liki 900 000 vaunua viikossa. Tällä oli suuri merkitys myös Ardennien operaation valmisteluiden kannalta, sillä joukkoja kalustoiheen kyettiin siirtämään alueelle lähes viivytyksittä. Yleisesti rautatieyhteyksiä pitkin toteutettiin noin 75 prosenttia kaikista kuljetuksista Saksan alueella. Sisävesiliikenne muodosti lisäksi 20 prosenttia yhteyksistä, kun taas maanteitä pitkin kuljetettiin vain 5 prosenttia kaikista joukoista ja materiaalista.⁹

Kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin todeta, että Saksalla oli vielä loppusyksyllä 1944 kokonaistilanteeseen nähden kohtuullisen hyvät resurssit Ardennien operati-

7 Cole (1988), s. 4; Luettichau (1953b), s. 43 ja 64–67.

8 Cole (1988), s. 4; Luettichau (1953b), s. 63.

9 Luettichau (1953b), s. 67–68.

on aloittamiseksi. Miesvoimaa oli määrällisesti saatavilla, joskin koulutustaso oli huomattavasti heikompi kuin sodan alkuvaiheessa. Luftwaffen ja Kriegsmarininen (ilma- ja merivoimien) osittainen demobilisaatio oli vapauttanut henkilöstöä maavoimien käyttöön. Lisäksi Heinrich Himmler ja Joseph Göbbels olivat onnistuneet kokoamaan 18 uutta divisioonaa, kymmenen prikaatia ja satoja erillisiä pataljoonia. On tosin huomattava, että joukkojen ikärakenne ulottui useiden divisioonien osalta 16-vuotiaista pojista yli 60-vuotiaisiin miehiin, mikä vaikutti niiden taisteluarvoon jokseenkin alentavasti.¹⁰

Nämä niin kutsutut Volksgrenadier-divisioonat olivat kirjavaa joukkoa niin henkilöstönsä kuin kalustonsa osalta. Valtaosa upseereista ja aliupseereista oli kokeneita maavoimien sotilaita, mutta miehistössä oli paljon muun muassa Luftwaffesta tai Kriegsmarinesta siirrettyjä sotilaita. Volksgrenadier-divisioonat olivat myös miesmäärältään huomattavasti pienempiä kuin ”perinteiset” saksalaiset jalkaväkidivisioonat: 17 000 miehen sijaan niiden vahvuus oli keskimäärin noin 10 000. Vahvuuden pienentäminen johtui lähes yksinomaan huollollisista syistä. Joukoille ei ollut jakaa riittävästi aseita ja varusteita, joten ne muodostettiin sillä periaatteella, että vähäisellä miesmäärällä saavutetaan mahdollisimman suuri tulivoima. Sen vuoksi näille divisioonille osoitettiin kaikkein moderneinta ja tulivoimaisinta jalkaväen aseistusta kuten Panzerfaust-panssariantorjunta-aseet. Tästä huolimatta divisioonien aseistus ja kalusto saattoi olla hyvinkin sekalaista ja vaihtelevaa.¹¹

Myös Normandian maihinnousua seuranneissa vetäytymistäisteluissa raskaita tappioita kärsineet panssaridivisioonat oli varustettava uudelleen. Esimerkiksi Panzer Lehr-divisioonan vahvuus oli vielä Normandiassa 17 200 miestä ja 190 panssarivaunua, mutta syyskuussa 1944 enää kaksi komppaniaa ja viisi toimintakuntoista panssarivaunua. Yhtälailla oli 2. Panssaridivisioonan vahvuus huvennut 20 000 sotilaasta ja 238 panssarivaunusta 2 650 mieheen ja yhteen panssarivaunuun. Hitlerin määräämän tehostetun panssarivaunutuotannon ansiosta Ardennien offensiiviin osallistuneet panssaridivisioonat kyettiin kalustonsa osalta täydentämään kutakuinkin määrävahvuuteen eli keskiraskaita panssarivaunuja oli 90–100 kappaletta divisioonaa kohti.¹²

Panssarijoukot oli myös tarkoitus organisoida uudelleen ennen Ardennien operaatioita. Uudet yhtymät saivat etuoikeudella käyttöönsä uusimpia Panther- ja Tiger-mallisia panssarivaunuja, joista muodostettiin keskiraskaita ja raskaita panssaripataljoonia. Vaikka pataljoonatasolla panssarikalusto yleensä oli yhtenäistä, divisioonassa saattoi esiin-

10 Cole (1988), s. 7–8.

11 Gaul, Roland: *The Battle of the Bulge in Luxembourg, Vol. 1. The Germans*. Schiffer Military/Aviation History Publishing, Atglen 1995, s. 17–18.

12 Goolrick & Tanner (1979), s. 21; Arnold, James R.: *Ardennes 1944. Hitler's Last Gamble in the West*. Osprey Publishing, Lontoo 1990, s. 19.

tyä jopa viittä eri panssarivaunumallia. Tämä aiheutti huomattavan kunnossapidollisen haasteen, varsinkin kun kaikki panssarikorjaamot oli siirretty vetäytymisen yhteydessä syvälle Saksaan. Lisäksi uudelleenorganisointia ei ehditty viedä loppuun ennen operaation käynnistymistä. Operaatioon suunnitelluista kymmenestä panssaridivisioonasta käyttöön saatiin lopulta kahdeksan, joista vain neljä oli kokoonpanonsa osalta valmiita.¹³

Suurempi haaste oli kuitenkin panssarikrenatööriyrykmenttien ja tykistön varustaminen. Saksalaisen panssaridivisioonan iskuvoima koostui yhdestä panssari- ja kahdesta panssarikrenatööriyrykmentistä, joita tuettiin kolmella tykistöpatteristolla (SS-panssaridivisioonissa neljällä). Puolitelavaunuja oli osoittaa noin puolelle kaikista panssarikrenatööriyrykmenteistä, loput liikkuvat kuorma-autoilla tai myöhemmin operaation aikana itse hankkimallaan sotasaalikalustolla. Tykistön osalta vain yksi patteristo divisioonaa kohti oli moottoroitu, loput olivat hevosvetoisia. Tämä oli osittain tietoinen ratkaisu polttoaineen säästämiseksi panssarijoukoille, mutta se rajoitti toisaalta liikkuvuutta. Huoltoa hankaloitti kaluston kirjavuus. Yksin saksalaiset tykistöaseet koostuivat kymmenestä eri mallista ja kaliiperista. Monet tykistön yksiköt saivat lisäksi käyttöönsä sotasaalikalustoa.¹⁴

Suunnitelmasta toteutukseen vai sittenkin yrityksestä erehdykseen?

Helmuth von Moltke vanhemman lausahdus ”*paraskaan suunnitelma ei kestä ensimmäistä laukausta pitemmälle*” pitää tässäkin tapaustarkastelussa monin tavoin paikkansa. Armeijaryhmä B:n hyökkäys Ardennien läpi käynnistyi 16. joulukuuta 1944 kello 05.30 aamulla ja hankaluudet alkoivat samaan aikaan. Edellä kuvatuista organisointihaasteista huolimatta Armeijaryhmä B:n kolme armeijaa – 6. SS-Panssariarmeija, 5. Panssariarmeija ja 7. Armeija – saatiin keskitettyä Reinin länsipuolelle Belgian ja Luxemburgin vastaisen rajan läheisyyteen 10. joulukuuta 1944 mennessä. Sieltä joukot siirtyivät edelleen lähtöalueilleen aivan rajan tuntumaan. Siirtymiset suoritettiin yksinomaan öiseen aikaan toiminnan salaamiseksi. Valtaosa yksiköistä siirtyi lähtöasemiinsa vasta hyökkäystä edeltäneenä iltana.¹⁵

Paras tilanne oli pohjoisimpana painopistesuunnassa hyökänneellä 6. SS-Panssariarmeijalla, joka oli henkilöstönsä osalta liki määrävahvuinen. Kalustoa puuttui vain noin 15 prosenttia. Polttoainetta oli noin 200 kilometrin etenemistä varten, joskin puolet sii-

13 Goolrick & Tanner (1979), s. 22; Arnold (1990), s. 20; Harding, John: The German Operations in the Ardennes in 1944, *Great Battles in History*. John Bond (ed.), Princeton Press, New York 1979, s. 90.

14 Arnold (1990), s. 19; B-311: *Army Group B Artillery (Ardennes)*. Kuulustelukertomus, tykistökenraali Karl Thohoitte, 1946. M1035, NARA, s. 2.

15 ETHINT-51 (Jodl), s. 14.

tä oli edelleen Reinin tasalla reservissä. Suunnitelman mukaan joukot täydennettäisiin hyökkäyksen aikana tarvittaessa päivittäin 100 kilometrin ajoa vastaavalla määrällä. Ammumatarvikkeita oli jaettu iskuportaan yksiköille keskimäärin yksi tuliannos ja tykistölle 1,5 tuliannosta. Kokonaisuutena 6. SS-Panssariarmeija oli hyvässä kunnossa. Esimerkiksi sen 500 panssarivaunusta täysin toimintakuntoisia oli 80 prosenttia, loput olivat lähes-
tymässä käyttöikänsä loppua. Voidaan sanoa armeijan olleen kutakuinkin valmis hyök-
käyksen aloittamiseen.¹⁶

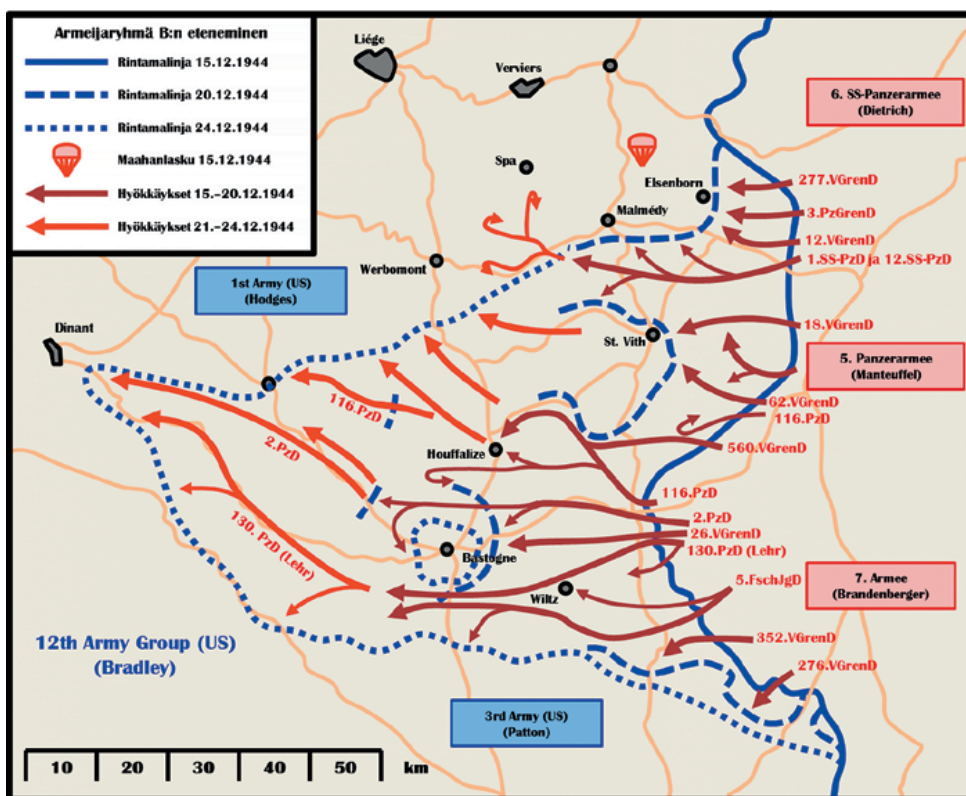
Keskellä hyökänneen 5. Panssariarmeijan tilanne oli vaihtelevampi. Erot joukkojen valmiudessa johtuivat pitkälti siitä, että ne olivat saapuneet alueelle eri aikoihin. Joidenkin jalkaväkidivisioonien osia oli vasta matkalla. Polttoainetta oli riittävästi noin 150 kilometrin etenemistä varten ja täydennyssuunnitelma oli pitkälti samankaltainen kuin 6. SS-Panssariarmeijalla. Kenraali Hasso von Manteuffel oli keskittämisen aikana käyttänyt hevosia ja miesvoimaa kaluston siirtämiseen polttoainetta säästääkseen. Siitä huolimatta von Manteuffel joutui toteamaan, että esimerkiksi tykistöä ei kyettäisi liikuttamaan mukana hyökkäyksen edetessä. Myös tykistön laukauksia oli rajallisesti, eikä von Manteuffel niin ollen ammuttanut mittavaa tulivalmistelua. Ajoneuvopuutteet vaihtelivat divisioonittain 10–40 prosentin välillä. Voidaan arvioida, että 5. Panssariarmeijan ensimmäisen portaan divisioonat olivat valmiita, mutta toisen portaan joukoilla oli runsaasti puutteita.¹⁷

Eteläisimpänä hyökännyt, pääosin jalkaväestä koostunut 7. Armeija oli heikoimmin varustettu. Sen tehtävä oli suojata hyökkäyksen vasen sivusta, joten se oli varustamisen osalta prioriteettilistan viimeinen. Esimerkiksi tykinvetäjiä ei ollut lainkaan. Eteläisen sivustan maasto oli hyökkäysalueen haastavinta ja erityisesti jokien ylitys muodostui ongelmaksi. Siltakalusto oli purettu junista Reinin tasalla, eikä armeijalla ollut kuljetus-
kalustoa sen siirtämiseksi lähtöalueelle. Armeijan kuudesta sillasta vain kaksi saatiin käyttöön ennen joulua. Divisioonien miesvahvuudesta saattoi puuttua jopa kokonai-
nen rykmentti. Lisäksi armeijan kokoonpanoa muutettiin marras–joulukuussa kaikki-
aan seitsemän kertaa, mikä vaikutti vääjäämättä myös valmisteluiden toteuttamiseen. On jopa perusteltua sanoa, että 7. Armeijalta oli viety edellytykset tehtävänsä suorittami-
seen jo operaation suunnitteluvaiheessa.¹⁸

16 ETHINT-15: *Sixth Panzer Army, Ardennes*. Kuulustelukertomus, kenraalievosti Joseph Dietrich, 8.–9.8.1945. M1035, NARA, s. 1 ja 3; ETHINT-21: *Sixth Panzer Army in the Ardennes Offensive*. Kuulustelukertomus, SS-kenraalimajuri Fritz Krämer, 14.–15.8.1945. M1035, NARA, s. 3–5.

17 ETHINT-46: *Fifth Panzer Army, Mission of (Nov 1944 – Jan 1945)*. Kuulustelukertomus, panssarikenraali Hasso von Manteuffel, 29.–31.8.1945. M1035, NARA, s. 3–4.; A-977: *The German Ardennes Offensive*. Kuulustelukertomus, majuri Herbert Büchs, 1945. M1035, NARA, s. 10; Arnold (1990), s. 28.

18 ETHINT-51 (Jodl), s. 9; A-876: *Ardennes Offensive of Seventh Army (16 Dec 1944 – 25 Jan 1945)*. Kuulustelukertomus, panssarikenraali Erich Brandenberger, 1946. M1035, NARA, s. 30, 44 ja 99; B-023: *5th Parachute Division (1 Dec 1944 – 12 Jan 1945)*. Kuulustelukertomus, kenraalimajuri Ludwig Heilmann, päiväämätön. M1035, NARA, s. 11 ja 24–25.

Hankaluudet alkoivat kaikilla suunnilla nopeasti etenemisen aloittamisen jälkeen. On huomattava, että liikkeen hidastuminen ei niinkään johtunut kiivaasta vastarinnasta, vaan pikemmin olosuhteista. Amerikkalaisten puolustus alueella oli harva, lähinnä vahvennettuja jalkaväkikomppanioita tärkeimmillä risteysalueilla ja kylissä. Yksiköiden välissä saattoi olla jopa viiden kilometrin levyisiä aukkoja. Suurimmaksi haasteeksi osoittautui kuitenkin vesistöjen ylitys, sillä saksalaisten liikkeenedistämiskyky sillanrakentamisen osalta oli heikko. Paljon olikin laskettu sen varaan, että olemassa olevia siltoja ei ollut tuhouttu ja ne kestäisivät raskaan kaluston painon. Monin paikoin jouduttiin kuitenkin toteamaan, että siltaa ei joko ollut tai se oli liian kevyt panssareille.¹⁹

Toinen hidastava tekijä oli säätila. Yhtäältä sumu helpotti hyökkäystoimia, koska se esti liittoutuneiden ilmatoiminnan operaation alkupäivinä. Tämä oli ollut jo suunnittelua ohjaava tekijä ja operaatiota jopa lykättiin huonoa lentosäätä odotettaessa. Toisaalta erityisen sateinen syksy oli nostanut jokien vesikorkeutta paikoin useita metrejä ja virtaukset olivat voimakkaita, mikä vaikeutti ylimenoa. Suunnittelijat olivat myös luottaneet siihen,

19 A-939: *The Assignment of the XLVII Panzer Corps in the Ardennes 1944-45*. Panssarikenraali Heinrich von Lüttwitz, päiväämätön. M1035, NARA, s. 4; A-924: *Operations of Sixth Panzer Army (1944-45)*. Kuulustelukertomus, SS-kenraalimajuri Fritz Krämer, 1945. M1035, NARA, s. 26-40.

että joulukuussa routa kestäisi panssareiden painon. Näin ei kuitenkaan ollut; lämpötila pysytteli nollan asteen tietämillä ja sateiden kastelema maasto oli upottavaa. Peltoja yritettiin hyödyntää etenemiseen monin paikoin, mutta se johti ainoastaan useiden panssarivaunujen uppoamisen pohjaansa myöten mutaan. Koska evakuointi- ja hinauskalustoa ei käytännössä ollut, jouduttiin ne irrottamaan joukkojen omin toimenpitein.²⁰

Olosuhteiden osalta myös tietö oli ongelma. Esimerkiksi 6. SS-Panssariarmeijan hyökkäystä varten sen ensimmäisen portaan divisioonille oli määritetty tarkat reitit Maas-joelle asti. Tällä pyrittiin välttämään joukkojen sotkeutuminen kriittisen ensimmäisen vaiheen aikana. Totuus oli kuitenkin toinen, mitä ilmentää SS-everstiluutnantti (myöhemmin eversti) Joachim Peiperin toteamus: ”*Minulle käsketty reitti sopii polkupyörille, mutta ei missään nimessä panssarivaunuille*”.²¹ Peiper joutuikin monien muiden komentajien tavoin etsimään vaihtoehtoisia uria, mikä tarkoitti aikatappiota. Mekanisoitujen ja moottoroitujen osastojen sitoutuminen tietöön kasvatti marssiosastojen pituutta jopa kymmeneen kilometreihin. Rikkoutunut tai jumiin jäänyt kalusto aiheutti tukoksia, jotka pahimmillaan estivät tykistön ja huollon siirtymistä eteen silloin kun niitä olisi tarvittu. Hevosvetoiset tykistö- ja huoltoyksiköt liikkuvat jo lähtökohtaisesti hitaammin kuin iskuportaan joukot, ja panssareiden kuluttamat tiet hidastivat liikettä entisestään.²²

Tietö tuotti Armeijaryhmä B:lle varsin nopeasti kaksi operaation kannalta kriittistä haastetta: St. Vithin kaupunki hyökkäysalueen pohjoisosissa ja Bastogne etelässä. Kaupungit olivat merkityksellisiä liikkeen suuntaamisen ja huoltoyhteyksien kannalta. Ne olivat useiden pääteiden risteysalueita, joiden haltuun saaminen oli edellytys liikkeen suuntaamiselle halutulla tavalla. Niitä ei kuitenkaan kyetty valtaamaan suunnitelmien mukaisesti. Bastogneen liittoutuneet ehdivät lähettää 101. Maahanlaskudivisioonan, joka piti kaupungin hallussaan siitä huolimatta, että jäi saarroksiin 21. joulukuuta ja saarto-rengas murtui vasta joulun jälkeen. Kaupunkia ei missään vaiheessa menetetty saksalaisille. Sen sijaan St. Vithin puolustus murtui, mutta vasta useiden päivien taistelun jälkeen 21. joulukuuta. Molemmat tapaukset aiheuttivat Armeijaryhmä B:lle ylimääräistä päänvaivaa.²³

Kaikki edellä mainitut hidasteet johtivat siihen, että jouluun mennessä operaation aikalaskelma oli jo pettänyt. Suunnitelman mukaan välitavoite eli Maas-joki olisi pitänyt saavuttaa jo useita päiviä ennen joulua. Läntisimmäksi edenneet yksiköt olivat vielä jou-

20 B-151: *Fifth Panzer Army (Ardennes Offensive)*. Kuulustelukertomus, panssarikenraali Hasso von Manteuffel, 1946. M1035, NARA, s. 2; A-924 (Krämer), s. 31 ja 39; A-939 (Lüttwitz), s. 5.

21 Westemeier, Jens: *Joachim Peiper. A Biography of Himmler's SS Commander*. Schiffer Publishing, Atglen 2007, s. 108;

22 ETHINT-10: *1st SS Regiment in the Ardennes (11-24 Dec 1944)*. Kuulustelukertomus, SS-eversti Joachim Peiper, 7.9.1945. M1035, NARA, s. 5-12.

23 A-924 (Krämer), s. 52; A-977 (Büchs), s. 4; B-151 (Manteuffel), s. 7; ETHINT-50: *OKW Planning, Ardennes*. Kuulustelukertomus, kenraalilevosti Alfred Jodl, 26.7.1945. M1035, NARA, s. 12; Goolrick & Tanner, s. 185; Schulman, s. 251.

luaattona useiden kilometrien päässä jokilinjasta. 6. SS-Panssariarmeijan hyökkäys oli käytännössä pysähtynyt ennen joulua polttoaineen loppumisen takia ja myös 5. Panssariarmeijan eteneminen oli jo huomattavan hidasta. Molempien armeijoiden kärkiyksiköt olivat lisäksi jäämässä saarroksiin ja länsiliittolaiset olivat katkaisseet vastahyökkäyksillään niiden yhteydet taakse. Lisäksi viivästykset olivat antaneet liittoutuneille aikaa aloittaa vastatoimenpiteet. Käytännössä hyökkäys pysäytettiin kaikilla suunnilla viimeistään 26. joulukuuta.²⁴

Lopuksi

Ardenmien taisteluilla oli selvästi osoitettavissa oleva vaikutus siihen, miten toisen maailmansodan loppu Euroopan sotanäyttämöllä eteni. Eräs merkillepantavimmista tekijöistä oli, että offensiivi kulutti lähes kaikki Saksan henkilöstö- ja kalustoreservit käytännössä loppuun. Hitlerin Saksa menetti Ardenneilla noin kahdessa viikossa 100 000 miestä kaatuneina, haavoittuneina tai kadonneina. Lisäksi 26 000 jäi sotavangiksi. Luftwaffen vahvuus hupeni taisteluissa 800 lentokoneella. Kaikki tämä yhdessä tarjosi sekä länsiliittoutuneille että Neuvostoliitolle avaimet ratkaisuun. Hitler oli heikentänyt itärintamaa tietoisesti jo syksyllä, eikä länsirintamalta nyt riittänytäkään joukkoja torjumaan puna-armeijaa länsiliittoutuneiden voiman kasvaessa.

Mitkä tekijät sitten johtivat tähän loppuasetelmaan? Ensinnäkin operaatiosuunnitelma nojasi voimakkaasti aiemmin menestystä tuoneeseen Blitzkriegiin eli salamasotaan. Vaikka se ei itärintamalla lopulta tuottanutkaan toivottua lopputulosta, se oli osoittanut toimivuutensa sodan alussa ensin Puolassa ja sittemmin myös Ardenmien alueella keväällä 1940. Yllätyksellisyyteen, harhauttamiseen, liikenopeuteen ja yhteistoimintaan perustuva taistelutapa oli viimeistään tuonut sodankäyntiin mukaan nopeat ja terävät iskut syvyyteen. Näitä saksalaisen sotataidon ilmentymiä avaa tässä artikkelikokoelmassa Jukka Pennanen Länsi-Euroopan sotatoimien kautta. Samoja periaatteita pyrittiin hyödyntämään myös Ardenneilla vuoden 1944 lopulla, mutta toisin kuin sodan alussa, tällä kertaa loppuasetelma ei vastannut sodanjohdon korkeita odotuksia.

Operaation epäonnistumiseen voidaan etsiä syitä monesta suunnasta. Todellisuus oli, että yksin toimintaympäristö ja olosuhteet aiheuttivat arvioitua enemmän hidasteita. Myös pienehköjen amerikkalaisosastojen vastarinnan sitkeys yllätti saksalaiset, usein vielä juuri sellaisilla alueilla kuin St. Vith ja Bastogne, joiden haltuun saaminen oli liikkeen suuntaamisen kannalta tärkeää. Näitä esimerkkejä tarkastelevat tässä artikkelikokoelmassa Ilkka Tuomisto ja Toni Mononen tilanteenarvioinnin, tilanneymmärryksen ja olosuhteiden vaikutuksen kautta. Nuo tekijät yhdessä johtivat tilanteeseen, jossa yllätyksen suoma etu ja

24 C-004: *Kampfgruppe Peiper (15–26 Dec 1944)*. Kuulustelukertomus, SS-eversti Joachim Peiper, 1948. M1035, NARA, s. 5–16; Cole (1988), s. 298.

aloite menetettiin. Viivytykset ja hidastunut liike johtivat erityisesti huoltotarpeen kasvamiseen, mutta samalla osaltaan estivät myös täydennysten toimittamisen oikea-aikaisesti. Viimeisenä ratkaisevana tekijänä arvokkaan aikaresurssin häviäminen aiheutti sen, että liittoutuneet pystyivät jatkamaan ilmatuomintansa alueella miltei vapaasti.

Huomiotta ei voi jättää sitäkään, että operaatioalueen tiedustelu oli toteutettu varsin puutteellisesti. Polttoaineen säästämiseksi panssari- ja ajoneuvotiedustelu kiellettiin jo valmisteluvaiheessa. Ilmatiedustelua ei voitu suorittaa länsiliittoutuneiden ilmaherruuden ja huonon lentosään vuoksi. Vajaavahvuiset divisioonat joutuivat siis pitkälti itse tiedustelemaan reittejään hyökkäyksen edetessä sillä henkilöstöllä ja kalustolla, mitä siihen

oli irrotettavissa. Tiedustelun haastavuutta ja sen vaikutuksia voiman suuntamiseen käsittelee tässä artikkelikokoelmassa Heidi Ruotsalainen. Yleisesti tiedustelun haasteet liittyivät varsin tiiviisti myös panssarintorjunnan muodostamaan uhkaan. Rajallista panssarikalustoa ei monesti haluttu lähettää puutteellisen tiedon varassa surman suuhun, mikä vaikutti esimerkiksi Bastognen valtausyrityksiin. Osapuolten panssarintorjuntataktiikkaan perehdytään tarkemmin Aki Piesalan artikkelissa.

Johtamisen näkökulmasta operaatioissa näkyy sekä saksalaisten että amerikkalaisten osalta monin paikoin se, miten yksittäisen komentajan persoonana vaikutti muun muassa joukon moraaliiin ja motivaatioon. Saksan riveistä tällaisena esimerkkinä voidaan mainita muun muassa Joachim Peiper, jonka ajoittain brutaalitkin johtamis- ja toimintatavat olivat iskostuneet alaisten mieliin viimeistään itärintaman taisteluissa. Vastapuolella taas soti esimerkiksi eräs vähintäänkin persoonallinen kenraaliluutnantti (myöhemmin kenraali) George S. Patton Jr., jonka toimintatapoja analysoi omassa artikkelissaan Mika Jääskeläinen. Voidaan todeta, että Ardennien haastavissa olosuhteissa komentajan persoonalla oli yllättävänkin suuri vaikutus joukon toimintaan, niin hyvässä kuin pahassa. Toki tämä on myös universaali ilmiö.

Kokonaisuutena voidaan varmasti olla yhtä mieltä siitä, että Saksan teollisuuden ja sotatalouden heikentynyt kapasiteetti huomioiden operaatio *Wacht am Rhein* oli mahtipontinen, mutta varsin huomattava suoritus. Toki joukkojen laatu ja koulutustaso eivät olleet enää samalla tasolla kuin vielä keväällä 1940, jolloin Ardennit ylitettiin ensimmäisen kerran. Yhtä merkittävää on se, että operaatio toteutettiin lopulta hyvin pitkälti muiden rintamien kustannuksella. Toiseksi operaatio verotti kriittisen paljon myös Saksan resursseja, joiden korvaaminen ei muun muassa aluemenetysten myötä ollut mahdollista. Tästä näkökulmasta onkin perusteltua sanoa Ardennien operaation olleen todellista uhkapeliä, pokeritermeillä *all in*. Tällä kertaa bluffi ei kuitenkaan onnistunut.

Lopuksi on todettava, että länsiliittoutuneiden kyky tuottaa nopeasti uusia divisioonia sotänäyttämölle olisi todennäköisesti joka tapauksessa muuttanut voimasuhteet viimeistään Maas-joen länsipuolella saksalaisille epäedullisiksi. Ylimeno etenkin taistelusketukuksessa olisi ollut joen leveyden ja jyrkkien rantojen vuoksi haastavaa. Länsiliittoutuneet kykenivät tuottamaan vain muutamassa vuorokaudessa useita jalkaväki-, panssari- ja maahanlaskudivisioonia vahventamaan puolustusta ja toteuttamaan vastahyökkäyksiä. Näin ollen on ilmeistä, että hyökkäys olisi joka tapauksessa todennäköisesti tyrehtynyt jo määrällisen alivoiman ja riittävien reservien puuttumisen vuoksi. Strateginen tavoite saada länsirintaman sotatoimet päättymään voiman keskittämiseksi itärintamalle ei siis poliittisellakaan tasolla olisi luultavasti onnistunut.

LÄHTEET

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

United States National Archives & Records Administration (NARA)

US Army Europe Headquarters, Historical Division, Foreign Military Studies (USAREUR HQ, HD, FMS), 1945–54. NARA 1035.

European Theater Historical Interrogations -sarja (ETHINT)

ETHINT-10: *1st SS Regiment in the Ardennes (11–24 Dec 1944)*. Kuulustelukertomus, SS-eversti Joachim Peiper, 7.9.1945.

ETHINT-15: *Sixth Panzer Army, Ardennes*. Kuulustelukertomus, kenraalieversti Joseph Dietrich, 8.–9.8.1945.

ETHINT-21: *Sixth Panzer Army in the Ardennes Offensive*. Kuulustelukertomus, SS-kenraalimajuri Fritz Krämer, 14.–15.8.1945.

ETHINT-46: *Fifth Panzer Army, Mission of (Nov 1944 – Jan 1945)*. Kuulustelukertomus, panssarikenraali Hasso von Manteuffel, 29.–31.8.1945.

ETHINT-50: *OKW Planning, Ardennes*. Kuulustelukertomus, kenraalieversti Alfred Jodl, 26.7.1945.

ETHINT-51: *OKW, Ardennes Offensive*. Kuulustelukertomus, kenraalieversti Alfred Jodl, 31.7.1945.

A-sarja: suullisten kertomusten perusteella puhtaaksi kirjoitetut kuulustelut

A-876: *Ardennes Offensive of Seventh Army (16 Dec 1944 – 25 Jan 1945)*. Kuulustelukertomus, panssarikenraali Erich Brandenberger, 1946.

A-924: *Operations of Sixth Panzer Army (1944–45)*. Kuulustelukertomus, SS-kenraalimajuri Fritz Krämer, 1945.

A-939: *The Assignment of the XLVII Panzer Corps in the Ardennes 1944–45*. Kuulustelukertomus, Panssarikenraali Heinrich von Lüttwitz, päiväämätön.

A-963: *Main Reasons for the Failure of the Ardennes Offensive*. Kuulustelukertomus, kenraalimajuri Carl Wagener, 1945.

A-977: *The German Ardennes Offensive*. Kuulustelukertomus, majuri Herbert Büchs, 1945.

B-sarja: kirjallisena toteutetut kuulustelut

B-023: *5th Parachute Division (1 Dec 1944 – 12 Jan 1945)*. Kuulustelukertomus, kenraalimajuri Ludwig Heilmann, päiväämätön.

B-151: *Fifth Panzer Army (Ardennes Offensive)*. Kuulustelukertomus, panssarikenraali Hasso von Manteuffel, 1946.

B-311: *Army Group B Artillery (Ardennes)*. Kuulustelukertomus, tykistökenraali Karl Thohoite, 1946.

C-sarja: A- ja B-sarjan asiakirjoja täydentävät kuulustelut

C-004: *Kampfgruppe Peiper (15–26 Dec 1944)*. Kuulustelukertomus, SS-eversti Joachim Peiper, 1948.

JULKAISTUT LÄHTEET

Tutkimukset ja opinnäytteet

Luettichau, Charles von: *The Ardennes Offensive. Germany's Situation in the Fall of 1944, Part One. The Political Situation*. US Army, Office of the Center of Military History, Washington DC 1953a.

Luettichau, Charles von: *The Ardennes Offensive. Germany's Situation in the Fall of 1944, Part Two. The Economic Situation*. US Army, Office of the Center of Military History, Washington DC 1953b.

Kirjallisuus

Arnold, James R.: *Ardennes 1944. Hitler's Last Gamble in the West*. Osprey Publishing, Lontoo 1990.

Cole, Hugh M.: *The Ardennes. Battle of the Bulge*. Center of Military History, Washington DC 1988.

Gaul, Roland: *The Battle of the Bulge in Luxembourg, Vol. 1. The Germans*. Schiffer Military/Aviation History Publishing, Atglen 1995.

Goolrick, William & Ogden Tanner: *Battle of the Bulge, World War II*. Time-Life Books, Alexandria 1979.

Jacobsen, H. A. & J. Rohwer (eds): *Decisive Battles of World War II. The German View*. G.P. Putnam's Sons, New York 1965.

Schulman, Milton: *Defeat in the West*. E.P. Dutton & Company Inc, New York 1948.

Westemeier, Jens: *Joachim Peiper. A Biography of Himmler's SS Commander*. Schiffer Publishing, Atglen 2007.

Artikkelit

Harding, John: The German Operations in the Ardennes in 1944, *Great Battles in History*. John Bond (ed.), Princeton Press, New York 1979.

Ilkka Tuomisto

PUUTTUVA SUKSI TÖKKÄÄ HETI – ST. VITHIN TAISTELUT JOULUKUUSSA 1944

Panssarikenraali Hasso von Manteuffelin 5. Panssariarmeija oli keskimmäinen hyökkäävä yhtymä operaatiossa *Wacht am Rhein*, Saksan viimeisessä offensiivissa toisen maailmansodan länsirintamalla. Hänen armeijansa tavoite oli Brysselissä ja St. Vithin kylän risteysalue oli vasta ensimmäinen välitavoite. Sinne pääsy maksoi lopulta kuitenkin liian paljon aikaa jo Ardennien taisteluiden ensimmäisinä päivinä.

Tämän artikkelin lähteinä on käytetty kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta.¹ Lisäksi artikkelin laadinnassa on käytetty tukena The Army Pictorial Centerin vuonna 1965 ilmestynyttä kaksiosaista dokumenttielokuvaa *The Battle at St. Vith*, jossa on haastateltu taistelun kokeneita yhdysvaltalaisia upseereja ja myös panssarikenraali von Manteuffelia.² Artikkelissa peilataan St. Vithin alueen vuoden 1944 lopun taisteluja suomalaisen sotataidon erityispiirteisiin hyödyntäen Vesa Tynkkysen väitöskirjaa *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*.

St. Vithin alue sotilasmaantieteellisestä näkökulmasta

Belgian ja Saksan rajaseudulla sijaitsevan Ardennien vuoristoalueen kumpuilevaa maisemaa hallitsevat tuuheat metsät. Alueen mutkaiset tiet kulkevat kapeina pienten niittyjä ympäröivien kylien läpi. Maastotyyppi muistuttaa välillä erehdyttävästi suomalaista maisemaa. Saksan puolella maastonmuodot jatkuvat samankaltaisina Eifelin ylänköalueella ja St. Vithin alue kuuluukin oikeastaan Eifelin läntiseen osaan. St. Vith oli 1940-luvulla keskikokoinen, noin 2 000 asukkaan belgialainen kylä.

Eifelin ja Ardennien alue oli koko länsirintaman haastavinta operointimaastoa. Liikkeenopeuden ylläpidon kannalta epäedullisen maantieteen tiedettiin muuttuvan edulliseksi sen jälkeen, kun Maasjoki olisi saavutettu. Hitler piti vuoden 1940 onnistumisen perusteella massiivisen mekanisoidun joukon liikettä alueella mahdollisena. Tosin vuoden 1944 lopun olosuhteet olivat toiset monella tapaa. Haastavan kelin lisäksi vihollinen oli huomattavasti vahvempi sekä maassa että ilmassa.³

1 Cole, Hugh M.: *The Ardennes: Battle of the Bulge*. Office of the Chief of Military History Department of the Army, Washington D.C. 1965; MacDonald, Charles B.: *The Battle of the Bulge*. Weidenfeld and Nicolson, Lontoo 1985.

2 Dokumenttielokuva *The Battle at St. Vith* on katsottavissa YouTubessa (ks. lähdeluettelo).

3 Cole (1965), s. 39–46; MacDonald (1985), s. 25–28 ja 37.

Vuoden 1944 lopulla rintamalinja kulki noin kymmenen kilometriä St. Vithin kylän itäpuolella. Idästä Saksan puolelta Schnee Eifelin läpi johti rautatie ja kaksi tietä St. Vithiin. Noin viisi kilometriä St. Vithin itäpuolella teiden oli ylitettävä pohjois-eteläsuuntainen Ourjoki. Pohjoisempi tie ylitti Ourjoen Schönbergin kylässä ja eteläisempi tie Winterspeltin kylän suunnasta ylitti joen Steinbrückissa. Kylän länsipuolella reilun kymmenen kilometrin päässä virtaa pohjois-eteläsuuntainen Salmjoki, joka muodosti seuraavan luonnonesteen länteen hyökkääville saksalaisille.⁴

St. Vithin alueen maasto suosii enemmän puolustavaa tai viivyttävää kevyttä panssarintorjuntakykyistä jalkaväkijoukkoa kuin suurta hyökkäävää panssariyhtymää, jonka eteneminen vaatii kantavaa tiestöä. Tämä tuli selväksi erityisesti lumisissa olosuhteissa ja kelirikon vallitessa vuoden 1944 joulukuussa. St. Vithin merkitys maanteiden ja rautateiden risteysalueena koitui myös sen kohtaloksi Ardennien taistelussa.

Saksalaisten hyökkäyssuunnitelma St. Vithiin

Panssarikenraali von Manteuffel oli saanut kokemusta panssaridivisioonan komentajana niin itärintamalla kuin Afrikassa. Syyskuussa 1944 hänet komennettiin länsirintamalle 5. Panssariarmeijan komentajaksi valmistelemaan hyökkäystä Belgiassa olevien liittoutuneiden joukkojen lyömiseksi. Von Manteuffel sai tehtäväkseen komentaa armeijaa kunnianhimoisessa offensiivissa, jonka onnistumiseen hän ei itse edes uskonut.⁵

Operaation onnistumisen kriteereitä olivat yllätys ja nopeus. Lisäksi operaatio toteutettaisiin vain huonon lentosään vallitessa, sillä liittoutuneilla oli ilmaherruus. Saksalaisten suunnitelmissa St. Vith oli merkittävä, mutta koko hyökkäyksen painopiste ei ollut tällä 5. Panssariarmeijan alueella. Parhaat resurssit ja painopiste oli pohjoisempana hyökänneellä 6. SS-Panssariarmeijalla, johon oli koottu SS-panssarijoukkojen kerma. Von Manteuffelin armeijan painopiste ei ollut liioin St. Vithissä, vaan hieman etelämpänä kohti Bastognea suuntautuvassa kahden panssariarmeijakunnan hyökkäyksessä. St. Vithin merkitys risteysalueena oli kuitenkin merkittävä ja se olisi saatava haltuun jo hyökkäyksen ensimmäisenä päivänä liikkeen ylläpitämiseksi.⁶

St. Vithiin suuntautuvan hyökkäyksen toteuttaisi LXVI Armeijakunta. Suunnitelmana oli kaksipuoleisella hyökkäyksellä saarrosta Schnee Eifelin alueen amerikkalaisjoukot, jonka jälkeen armeijakunnan joukot ylittäisivät Ourjoen ja valtaisivat St. Vithin. Toteutuksen osalta on huomioitava, että kyseessä oli 5. Panssariarmeijan heikoin armeijakunta. Siihen kuuluivat 18. ja 62. Volksgrenadier-divisioona. Nämä divisioonat

4 Cole (1965), karttaliite III: The LXVI Corps Attacks the 106th Infantry Division.

5 MacDonald (1985), s. 101–102.

6 Cole (1965), s. 19–32; MacDonald (1985), s. 28–38.

oli muodostettu offensiivia varten yhdistelemällä jäljellä olevia jalkaväen, merivoimien ja ilmavoimien joukkoja sekä uusia asevelvollisia. Panssarijoukkoja olisi mahdollista suunnata myös St. Vithin alueelle, sillä operatiivisena reservinä 5. Panssariarmeijalla oli 130. Panssaridivisioona (Panzer Lehr eli koulutusdivisioona) ja Führer Begleit -prikaati, joita saisi käyttää vain Armeijaryhmä B:n komentajan sotamarsalkka Walter Modelin hyväksynnällä.

18. Volksgrenadier-divisioona hyökkäisi pohjoisemman, Schönbergin ja St. Vithin välisen tien suunnassa, joka oli samalla painopistesuunta. 62. Volksgrenadier-divisioona käyttäisi eteläistä reittiä Winterspelt–Steinebrück–St. Vith. Joukkojen tuli käyttää maastoa hyväkseen ja hyödyntää soluttautumistaktiikkaa. Etenemisen edellyttämiä avainmaastoja vallattaisiin nopeasti soluttamalla pieniä osastoja puolustajan tukikohtien selustaan. Tätä taktiikkaa varten oli käytettävä tehokkaita valonheittäjiä, joiden avulla pilvistä heijastettaisiin valoa helpottamaan talvisessa metsässä liikkuvien osastojen suunnistamista.⁷

Puolustaja St. Vithin alueella

Yhdysvaltain 2. Divisioona oli ryhmittyneenä St. Vithin itäpuolelle Schnee Eifelin alueella, jossa se oli vallannut osia saksalaisten Westwallin linnoitteista. Yhdysvaltain 1. Armeija oli valmistautumassa hyökkäyksen jatkamiseen ja sotakokemusta omannutta 2. Divisioonaa tarvittaisiin toisaalla. Sen tilalle ryhmitettäisiin tuore, Eurooppaan juuri tullut 106. Divisioona. St. Vithin aluetta pidettiin rauhallisena rintamanosana ja siksi se sopi hyvin tuoreiden joukkojen ensimmäiseksi sijoituspaikaksi, jossa koulutusta kyettäisiin jatkamaan. Rintamavastuun vaihto aloitettiin 10. joulukuuta 1944 ja se oli tarkoitus toteuttaa salassa. 106. Divisioonan komentopaikka tuli St. Vithiin.

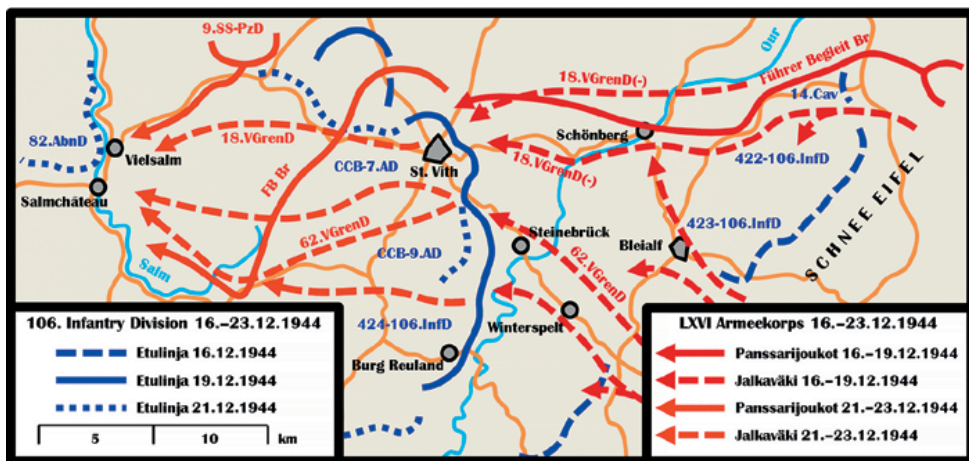
106. Divisioona kuului VIII Armeijakuntaan, jonka komentaja oli kenraalimajuri Troy H. Middleton. 106. Divisioonan pohjoispuolella oli ryhmitetty panssarintorjuntapataljoonalla vahvennettu 14. Ratsuväkiosasto, joka ei nimestään huolimatta ollut ratsuväkeä, vaan noin rykmentin kokoinen mekanisoitu taistelutiedusteluun kykenevä osasto. Reservinä oli 9. Panssaridivisioona. VIII Armeijakunnan ryhmitysalue oli ohjesääntöjen mukaan liian laaja, mutta tähän liittyi hallittu riski, jotta muualla hyökkäyksen jatkoon olisi käytettävissä enemmän joukkoja.⁸

Normandian maihinnousun jälkeen tiedustelussa oli tukeuduttu paikallisiin vastarintaliikkeisiin, mutta Saksan maaperältä tietoa ei ollut saatavissa vastaavalla tavalla. Lentotiedustelua saksalaisten alueelle toki toteutettiin sään salliessa. Tiedustelu arvioi vasta-

7 Cole (1965), s. 142–145

8 Cole (1965), s. 136–142; MacDonald (1985), s. 103–104 ja 114–117.

hyökkäyksen olevan mahdollista myös Ardenneilla, mutta liittoutuneiden ylin johto ei kuitenkaan arvioinut saksalaisten enää kykenevän muuhun kuin puolustuksellisiin toimiin.⁹

Saksalaisten läpimurto Schnee Eifelillä 16.–18.12.1944

Saksalaisten painopiste pohjoisessa ja öiseen aikaan toteutetut joukkojen siirrot sekä äänen minimointi loivat edellytykset yllätykselle 5. Panssariarmeijan hyökkäyskaistalla. Pilvinen sää mahdollisti LXVI Armeijakunnan hyökkäyksen toteutuksen ilman pelkoa liittoutuneiden maataistelukoneista.

Hiljaisen sektorin rauha rikkoo 16. joulukuuta 1944 klo 05.30 alkaneella tulivalmistelulla 106. Divisioonan juuri vastuulleen saamiin aseisiin. 14. Ratsuväkiosasto joutui kuitenkin kovimman paineen alle ja oli pakotettu vetäytymään. Saksalaisten hyökkäyksen laajuutta ja voimaa ei heti ymmärretty. Tosin voimasuhteet 106. Divisioonan puolustuslohkolla eivät olleet kuin karkeasti 2:1 hyökkääjän hyväksi. Yhdysvaltain 1. Armeijan komentaja sekä VIII Armeijakunnan komentaja kykenivät tekemään päivän kuluessa käänteen mahdollistavat päätökset reservien käytöstä. Puolustusta vahvennettaisiin kahdella taisteluosastolla, jotka olivat 7. ja 9. Panssaridivisioonan Combat Command B:t. Nämä mekanisoidun prikaatin taisteluosastot olivat kokeneita ja suorituskykyisiä. Lisäksi 168. Pioneeripataljoona käskettiin St. Vithiin.

Saksalaisten kärki eteni tiestön ulkopuolella, mutta peitteinen maasto ja lumiset sääolosuhteet aiheuttivat tottumattomille joukoille haasteita liikkeen, tulenkäytön ja johtamisen suhteen. Puolustaja kykeni keskeisiin paikkoihin sijoitettujen tukikohtien taistelulla sekä vastahyökkäyksin myös hidastamaan saksalaisten etenemistä. Kaksipuoleinen

9 Cole (1965), s. 56–63.

saarrostushyökkäys ei siis ollut mikään helposti toteutettava taisteluliike. St. Vithiä ei saatu vallattua aikataulussa eli 17. joulukuuta kello 18.00 mennessä. LXVI Armeijakunta ei kyennyt saamaan ensimmäisenä päivänä edes Ourjoen ylittäviä siltoja haltuunsa.

Tilanne kuitenkin kehittyi 106. Divisioonalle seuraavien vuorokausien kuluessa epäedulliseksi saarrostuspihtien puristuksessa. Divisioonan komentaja oli siinä käsityksessä, ettei VIII Armeijakunnan komentaja halunnut hänen irtautuvan Schnee Eifelista Ourjoen länsipuolelle. Komentajien välisessä kommunikoinnissa tapahtui siis ihmishenkiä maksanut erehdys. Kaksi rykmenttiä ja merkittävä määrä aselajiosia saarrettiin ja tuhoettiin tai otettiin vangiksi. Tämä oli yhdysvaltalaisjoukkojen suurin yksittäinen taistelutappio koko Euroopan rintamalla.¹⁰

Taistelu St. Vithin risteysalueesta 18.–21.12.1944

Tieto saksalaisten läpimurrosta Schnee Eifelissa saavutti St. Vithin kylän puolustajat sunnuntaiaamuna 17. joulukuuta. 106. Divisioonan pääosien tuhoutuessa liittoutuneiden reservit kamppailivat päästäkseen ajoissa St. Vithin alueelle. Irtautuvien joukkojen kolonnat tukkivat kapeat tiet vastahyökkäykseen rientävien panssarijoukkojen edessä. 9. Panssaridivisioonan Combat Command B oli päässyt aamulla St. Vithin kylän läpi hyökäten kaakkoon. Steinebrückissa se onnistui lyömään saksalaiset takaisin Ourjoen itäpuolelle, mikä mahdollisti 106. Divisioonasta jäljellä olevan 424. Rykmentin irtautumisen. Hyökkäyksen jatkaminen Winterspeltin suuntaan arvioitiin heikentyvän yleistilanteen vuoksi mahdottomaksi. 7. Panssaridivisioonan Combat Command B saapui St. Vithiin myös samana päivänä, mutta ruuhkien vuoksi vastahyökkäystä kohti Schönbergia ei voitu käynnistää.

Viivästys ja saksalaisten ensimmäiset tiedusteluhyökkäykset vaikuttivat päätökseen ryhmittää 7. Panssaridivisioonan Combat Command B puolustukseen St. Vithin kylään. St. Vithin alueen komentajuus siirtyi samalla 7. Panssaridivisioonan komentajalle kenraali Robert W. Hasbrouckille, Kylän eteläpuolelle ryhmitettiin Steinebrückista irtautunut 9. Panssaridivisioonan Combat Command B ja sen eteläpuolelle 424. Rykmentti. Pohjoispuolella St. Vithin kylää oli laajassa ryhmityksessä 14. Ratsuväkiosaston jäljellä olevat joukot Tämä oli nopeasti muodostettu hevosenkengäksi kutsuttu puolustusryhmitys, jonka avulla kyettiin torjumaan hyökkääjä ja mahdollistettiin silti irtautuminen länteen.

Saksalaisilla ilmeni samoja ongelmia kuin amerikkalaisten reserveillä tiestön täyttyessä ajoneuvoista ja hevoskuormastoista. Pohjoisen naapuriyhtymän SS-panssarijoukot myös hyödynsivät 5. Panssariarmeijan tiestöä, mikä ei ainakaan helpottanut liikkeen su-

10 Cole (1965), s.136–172; MacDonald (1985), s. 103–113, 117–129, 310–321 ja 338–347.

juvuutta. Panssarikenraalin piti ryhtyä liikenteenohjaajaksi, koska ei päässyt etenemään ajoneuvollaan. Ryhtyessään tähän von Manteuffel havaitsi, että samaa työtä oli jo teke-mässä myös hänen esimiehensä sotamarsalkka Model.

St. Vith tuli vallata nyt 18. joulukuuta kuluessa ja tähän saisi käyttää reservistä Führer Begleit -prikaatia. Nopea menestyksen hyväksikäyttö reservien hyökkäyksellä ei vain ol-lut mahdollista. Führer Begleit oli ruuhkissa jumissa ja LXVI Armeijakunnan Volksgre-nadier-divisioonat selvittämässä Schnee Eifelin mottia.

Puolustajalla oli vielä mahdollista tehdä pieniä ryhmittymuutoksia ja kehittää taiste-luvalmiuttaan, sillä saksalaiset keräsivät edelleen voimiaan. Samaan aikaan amerikka-laisen 82. Maahanlaskudivisioonan joukkoja oli ryhmittymässä Salmjoen länsipuolelle. Keskiviikko 20. joulukuuta oli suhteellisen rauhallinen St. Vithissä, vaikka saksalaiset ko-keilivat etenemistä pienin voimin useilla suunnilla.¹¹

Puolustajan irtautuminen Salmjoen länsipuolelle 21.–23.12.1944

Torstaina 21. joulukuuta oli hyökättävä, olivat joukot valmiina tai ei, sillä kenraali von Manteuffel ei halunnut enää yhtään viivästystä. Kello 14.00 aloitettiin voimakas tulival-mistelu, joka lamautti puolustajan. Saksalaiset hyökkäsivät koko rintaman leveydellä ja löivät amerikkalaiset St. Vithin kylästä iltaan mennessä. Sekä 7. että 9. Panssaridivisioo-nan Combat Command B:t irtautuivat tappioita kärsineenä pari kilometriä kylän länsi-puolelle uudelle tasalle.

Führer Begleit -prikaatin komentaja eversti Otto Remer ei halunnut noudattaa LXVI Armeijankunnan komentajan hyökkäyssuunnitelmaa sellaisenaan, koska piti nopeaa suoraa rintamahyökkäystä oman joukkonsa osalta toteuttamiskelvottomana. Hän päät-ti omavaltaisesti koukata pohjoisen kautta syvyyteen St. Vithin länsipuolelle. Remerin omaehtoinen hyökkäys syvyyteen St. Vithin pohjoispuolelta kantoi hedelmää uhaten amerikkalaisten ryhmittymisen vasenta sivustaa. Samoin Vielsalmin suuntaan 6. SS-Pans-sariarmeijan kaistalta hyökännyt 9. SS-Panssaridivisioona oli luomassa painetta Salmjo-en ylimenopaikalle.

Tilanteen kehittyminen johti siihen, että St. Vithin puolustajille annettiin lupa aloittaa irtautuminen Salmjoen länsipuolelle 22. joulukuuta. Hallittu irtautuminen olisi tehtävä hyökkäävien saksalaisten edessä kolmen kilometrin pullonkaulasta, jonka muodostivat lähekkäin olevat Salmjoen ylittävät sillat Vielsalmin ja Salmchâteaun kylissä. 82. Maa-hanlaskudivisioonan vastuulla oli ohjata irtautuvat joukot alueensa läpi. Suunnitteluai-kaa irtautumisen toteutukselle ei juuri jäänyt.

11 Cole (1965), s. 273–293; MacDonald (1985), s. 322–337 ja 347–348; *The Battle at St. Vith – Part I*. The Big Picture, The Army Pictorial Center 1965. [https://www.youtube.com/watch?v=_Tdy_O81rLw]

St. Vithin kylä osittain pelasti irtautuvat amerikkalaiset, sillä sinne muodostui uusi saksalaisten liikkeen pysäyttänyt ruuhkasuma. Salmjoen ylimenopaikkojen suuntaan hyökkäsivät 9. SS-Panssaridivisioona ja Remerin Führer Begleit -prikaati sekä muut ruuhkan välttäneet saksalaiset jalkaväkijoukot tuottaen tappioita perääntyville joukoille. Viimeisten amerikkalaisjoukkojen ylitettyä sillat ne räjäytettiin 23. joulukuuta.

St. Vithin puolustajan tappiot olivat yli 3 000 taistelijaa ja noin 100 tuhottua panssaroitua ajoneuvoa. Saksalaisten tappioista St. Vithin osalta ei ole tietoa, mutta niitä tulisi piakkoin lisää. Sää kirkastui 23. joulukuuta mahdollistaen liittoutuneiden ilmaylivoiman hyödyntämisen. Tämä olikin jatkoon kannalta kohtalokasta saksalaisten panssareiden ja ajoneuvon rivistöille. 5. Panssariarmeijan hyökkäyksen kulminaatio saavutettiin jouluattona von Manteuffelin todetessa, ettei armeijan tavoitetta kyettäisi enää saavuttamaan. Liittoutuneiden joukot valtasivat tyhjän ja tuhoutuneen St. Vithin takaisin tammikuussa 1945.¹²

St. Vithin taistelun merkitys ja taktinen arviointi

Liittoutuneiden tiedustelun tuottama ennakkovaroitus petti, koska saksalaisten kykyä vastahyökkäysoperaatioon aliarvioitiin ja saadun tiedustelutiedon merkitystä ei ymmärretty. Saksalaisten hyökkäyksen ensimmäinen ehto eli yllätys onnistui. Tilanne oli verrattavissa 1944 Kannaksen suurhyökkäyksen ennakointiin ja sen aiheuttamaan operatiiviseen yllätykseen.

Toinen ehto eli liikkeen nopeus ei sen sijaan onnistunut haastavien olosuhteiden vuoksi. Mekanisoitujen joukkojen käytettävyys Ardenneilla arvioitiin haasteelliseksi, mutta toimintaympäristö ei estänyt niiden laajaa käyttöä. Molemmat osapuolet kärsivät tiedustelun välityskyvyn aiheuttamista ongelmista. Kuitenkin enemmän siitä kärsivät saksalaisjoukot, joiden operaation perusedellytys oli nopeus. Hyökkääjä ei kyennyt pääsemään syvyyteen nopeasti rikkoakseen puolustajan taistelujärjestyksen. Liikenteenohjauksen ja tienkäytön suunnittelun laiminlyönti hidasti merkittävästi tulivoiman siirtämistä sinne missä sitä tarvittiin. Toisaalta nopeat päätökset puolustajan panssarireservien käytöstä käänsivät voimasuhteet. Hyökkääjän ylempi johto taas pidätti itsellään päätöksen panssarireservien käytöstä.

St. Vithin merkitys saksalaisten hyökkäystä hidastavana risteysalueena oli merkityksellinen koko Armeijaryhmä B:n hyökkäysalueen dynamiikan kannalta. Viikon kestäneissä torjuntataisteluissa amerikkalaiset kykenivät kiistämään nopeuden ja ajan kuluessa lentosään paraneminen muutti taistelutilan saksalaisille epäedulliseksi. Saksalaisten taktiset voitot St. Vithin alueella eivät kuitenkaan mahdollistaneet operaation epärealisti-

12 Cole (1965), s. 393–422; MacDonald (1985), s. 466–487; *The Battle at St. Vith – Part II. The Big Picture*, The Army Picture Center 1965. [<https://www.youtube.com/watch?v=9JozuB1NFtg>]

seen tavoitteeseen pääsyä. Strateginen tilanne länsirintamalla oli joka tapauksessa kääntynyt jo ajat sitten liittoutuneiden eduksi.¹³

St. Vithin taistelu suomalaiseen sotataitoon peilaten

*”Olisi kuitenkin liioiteltua yleistää suomalainen taktiikka keskieuropalaiseksi lainaksi. Omista lähtökohdista ponnistava ajattelu näkyy siinä, että Suomessa ymmärrettiin soveltaa yleisesti hyväksytyt valtavirran periaatteet vastaamaan maan olosuhteita ja asemaa.”*¹⁴

St. Vithin alue ei ole tyypillistä Keski-Euroopan maastoa. Joulukuussa 1944 siellä käytiin jalkaväkitaistelua hyvin Karjalankannaksen ja Laatokan Karjalan tyypisessä maastossa, jossa tiestöä oli vähäisesti mekanisoitujen joukkojen tehokasta käyttö varten. Metsätaistelu ja erityisesti taistelu metsässä talviolosuhteissa vaatii erityistaitoja johtajilta, joukkojen harjoittamista toimintaan sekä erityismateriaalia liikkeen mahdollistamiseksi ja toimintakyvyn säilyttämiseksi. Kummallakaan osapuolella ei ollut St. Vithin taistelussa näiden erityisolosuhteiden vaatimia kykyjä.

Ardenmien taisteluiden olosuhteet joulukuussa 1944 vastasivat niitä olosuhteita, johon Suomessa talvi- ja metsätaistelukokeiluilla tuotettiin osaamista, sekä kehitettiin organisaatioita ja erityisvälineistöä. Vesa Tynkkynen käsittelee väitöskirjassaan tätä suomalaisten 1920- ja 1930-lukujen kokeilutoimintaa¹⁵. Näistä suomalaisten havainnoista sekä kehittämistä välineistä olisi ollut hyötyä myös St. Vithin taistelun osapuolille. Erityisesti saksalaisten operaation edellyttämä nopeus ei ollut mahdollista ilman taitoa taistella metsässä lumisissa olosuhteissa. Tynkkynen tutkimuksen perusteella tiedetään, että suomalaiset upseerit opettivat talvi- ja metsätaistelua myös Saksan panssarijoukkojen sotilasopetuslaitoksissa vuosina 1943–1944, joten tietoa heillä oli ollut käytettävissä.¹⁶

Jalkaväkitaistelut olivat pääosassa, mutta mekanisoituja joukkoja käytettiin myös St. Vithin alueella siitä huolimatta, ettei Ardenneja pidetty panssareiden käytölle soveltuvaksi alueeksi. Tässä on maaston arvioinnin osalta nähtävissä samankaltaista ajattelua mitä Karjalankannaksesta Suomessa ajateltiin kehitettäessä panssarintorjuntaa.¹⁷

Talvisotaan asti jatkuneet laajat kokeilut käynnistettiin 1920-luvulla. Niillä pyrittiin löytämään ne keinot, joilla kyettäisiin aikakauden hengen mukaan hyökkäyksen toteuttamiseen peitteisellä alueella kaikkina vuoden aikoina. Tiestöön sidotusta liikkeestä haluttiin päästä eroon. Saatujen kokemusten perusteella julkaistiin vuonna 1928 talvisota-

13 Cole (1965), s. 649–675.

14 Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. 2. painos. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2014, s. 66.

15 Tynkkynen (2014), s 28–30.

16 Tynkkynen (2014), s 130.

17 Tynkkynen (2014), s 57–59.

tekniikkaa käsittelevä Talvisotakäsikirja. Menestyminen talvisodankäynnissä edellyttää kirjan mukaan sopivia varusteita, liikuntavälineitä ja liikkumistapoja. Talvisodankäynnin menetelmien arvioitiin tarjoavan siihen perehtyneelle joukolla mahdollisuuden päästä yllätykseen ja saavuttaa ennakoitua suurempi menestys. Talvella käytettävässä taktiikassa kirja korosti liikkeen merkitystä kesään verrattuna. Yksi- tai kaksipuoleinen saarrostus tuottaisi nopeimman ratkaisun. Edelleen saarrostava joukko ei saanut sitoutua liikkeen aikana taisteluun vihollisen kanssa, vaan se tuli kiertää ja pyrkiä mahdollisimman nopeasti tavoitteisiin.

Pääosa varsinaisista talvitaistelukokeiluista painottui välineistön kehittämiseen. Maajoittuminen taajamien ulkopuolelle edellytti talvikäyttöön sopivan lämmitettävän teltan kehittämistä. Maastossa liikkumisen tarve johti laajoihin kokeiluihin käyttökelpoisen sotilassuoksen ja -siteen kehittämiseksi. Materiaalin, erityisesti ampumatarvikkeiden kuljettamiseksi käynnistettiin kokeilut sopivan ahkiomallin kehittämiseksi. Varusteiden ja kaluston lisäksi kehitettiin myös talvella käytettäviä menettelytapoja.

Keski-Euroopasta ei ilmeisesti saatu käyttökelpoisia kokemuksia, mutta Ruotsista saatuja kokemuksia arvostettiin talvisotaan asti. Ruotsin lisäksi vaikutteita saatiin myös Norjasta. Maaston peitteisyys todettiin yksimielisesti yhdeksi suurimmista eroista verrattaessa suomalaisia ja keskieuropalaisia olosuhteita. Peitteinen maasto katsottiin kuitenkin enemmän eduksi kuin haitaksi.

Metsätaistelukokeilut käynnistettiin laajassa mitassa toukokuussa 1934, jolloin Yleisesikunta asetti toimikunnan selvittämään *”Minkälaisen tulisi jv.rykmentin organisaation ja aseistuksen olla, että se pystyisi hyökkäystaistelun suoritukseen metsämaastossa.”* Kokeiluiden perusteella todettiin, että metsätaisteluihin hyvin koulutettu vihollinen siirtää taistelut pois tiestön välittömästä vaikutuspiiristä, kun taas metsätaisteluihin tottumaton vihollinen sitoutuu toiminnassaan tiestön välittömään läheisyyteen. Suurempien joukkojen liikkumisen metsässä katsottiin edellyttävän perusteellista koulutusta. Jalkaväelle luotiin vakioidut liikkumismuodot aina rykmenttitasolle asti.

Erityisesti talvella pidettiin reservien varaamista tärkeänä, jotta kyettäisiin ratkaisemaan eteen tulevat ongelmat. Hyökkäyksessä korostettiin reservien tarvetta, jotta voima riittäisi tavoitteeseen asti. Puolustuksessa ainoa keino varautua avoimien sivustojen kautta tulevia nopeita hiihtojoukkojen saarrostuksia vastaan olivat toimintansa harjoitelleet reservit.

Panssarivaunujen käyttömahdollisuuksia Karjalankannaksella tutkittiin kesällä 1920. Tuolloin ranskalaisen luutnantti Arcierin johtamissa tutkimuksissa päädyttiin siihen, että rajoitettu käyttö olisi mahdollista eräillä alueilla. Suomessa oli 1920-luvulla yleinen käsitys, ettei panssarivaunuja voida käyttää maan peitteisessä ja pinnanmuodostukseltaan epätasaisessa maastossa. Vuonna 1934 aloitettiin kokeilut Englannista ostetuil-

la panssarivaunuilla. Niiden perusteella päädyttiin siihen, että Karjalankannas on lähes kaikille panssarivaunuille kulkukelpoista sekä talvella että kesällä.

Yhteenvetona voi todeta, että St. Vithin taistelun tarkastelu on hyödyllinen arvioitaessa yleiseurooppalaisesta näkökulmasta suomalaista taktiikkaa ja sen erityispiirteiden kehittymistä. Olkaamme ylpeitä erityisistä talvi- ja metsätaisteluosaamisemme juurista.

LÄHTEET

JULKAISTUT LÄHTEET

Tutkimukset ja opinnäytteet

Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. 2. painos. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2014.

Kirjallisuus

Cole, Hugh M.: *The Ardennes: Battle of the Bulge*. Office of the Chief of Military History Department of the Army, Washington D.C. 1965.

MacDonald, Charles B.: *The Battle of the Bulge*. Weidenfeld and Nicolson, Lontoo 1985.

Verkkojulkaisut

The Battle at St. Vith – Part I. The Big Picture, The Army Pictorial Center, 1965. [https://www.youtube.com/watch?v=_Tdy_O81rLw] Dokumenttielokuvan I osa.

The Battle at St. Vith – Part II. The Big Picture, The Army Pictorial Center, 1965. [<https://www.youtube.com/watch?v=9JozuB1NFtg>] Dokumenttielokuvan II osa.

Heidi Ruotsalainen

PANSSARISOTAA SUOMALAISIN JA SAKSALAISIN SILMIN 1941–1944

Suomalaiset hakevat mallia Saksasta

Suomen itsenäistyttyä maan armeijan rakentamisen tueksi haettiin 1920- ja 1930-luvulla oppia Euroopasta. Jääkäriyhteyksien pohjalta katseet kääntyivät Saksaan, josta suomalaiset upseerit hakivat osaamista erityisesti panssarijoukkojen osalta. Myös muualla Euroopassa seurattiin panssarivaunujen ja panssarintorjunta-aseiden kehitystä. Hankittu tieto ei kuitenkaan jalostunut nopeasti osaamiseksi. Suomen Berliinin sotilasasiamies everstiluutnantti Aarne Snellman kirjoitti huolestuneena vuonna 1936 sotamarsalkka C. G. E. Mannerheimille puna-armeijan motomekanisoiduista joukoista. Snellman alleviivasi, ettei reservejä ollut koulutettu taistelemaan panssarivaunuja vastaan. Historia osoitti sittemmin, että huoli oli aiheellinen. Talvisodassa tämä puute näkyi selkeästi, tosin suomalaiset oppivat nopeasti toimimaan puna-armeijan panssarivaunuja vastaan.¹

Suomessa seurattiin tiiviisti Saksan hyökkäystä Ranskaan lehdistön ja tiedusteluraporttien kautta keväällä 1940. Saksan sotamenestys ei jäänyt huomaamatta Ranskan asevoimien luhistuessa Neuvostoliitossakaan, jossa alkoi kuumeinen panssariyhtymien kehitystyö. Samana keväänä Suomen Berliinin sotilasasiamies eversti Walter Horn sekä myöhemmin seuravana vuonna Saksaan komennetut upseerit tutustuivat laajasti Saksan panssarijoukkoihin. Heidän joukossaan oli myöhemmin panssaridivisioonan komentajaksi nimitetty eversti Ruben Lagus. Saksalaisten suoraviivainen taktiikka teki vaikutuksen suomalaisiin. Eversti Lagus havaitsi Saksan-matkansa aikana sivustahyökkäyksen edullisuuden suoraan ja häikäilemättömään hyökkäykseen nähden. Jatkosodan hyökkäysvaiheen aikana osasto Lagus suoritti saksalaisen mallin mukaisia, nopeita ja tulosta tuottavia hyökkäyksiä.²

Tässä artikkelissa tarkastellaan niitä panssarisodankäynnin vaikutteita, joita suomalaiset saivat Saksasta jatkosodan aikana sekä suomalaisen ja saksalaisen panssaridivisioo-

1 Tynkkynen Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet*. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, 1/1996. Maanpuolustuskorkeakoulu, Joutsa 1996, s. 88–91; Kenraalimajuri Aarne Snellmanin kokielma, Suomen Berliinin-sotilasasiamiehen kirjeistöä 1934–1937, 23.3.1936 päivätty kirje Snellmanilta Mannerheimille. PK 1188/10, KA; Varha, Ilja: *Suomalaisen panssaritaktiikan kehitys 1945–1970*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2007, s. 16–17.

2 Tynkkynen (1996), s. 202–205.

nan yhtymäkohtia, jotka jalostuivat Saksasta saatujen vaikutteiden pohjalta. Artikkelissa korostuu Taisteluosasto Peiperin käyttö Saksan viimeisessä suurhyökkäysoperaatiossa joulukuussa 1944 Ardenneilla, sillä operaatiossa on nähtävissä saksalaisen panssarisodankäynnin keskeiset piirteet.. Tuolloin lyödyksi kuviteltu Saksa kokosi vielä kerran panssarivoimansa hyökkäykseen länsirintamalla. Suomalaiset olivat joutuneet puolestaan ponnistamaan voimansa äärimmilleen edellisen kesän suurhyökkäyksen vyöryessä Kannaksella.

Suomalaisen ja saksalaisen panssaridivisioonan erot

Saksalaiset panssaridivisioonat oli suunniteltu toimimaan tehtävätaktiikan mukaisesti itsenäisesti. Niiden kokoonpanoon kuului jalkaväkeä, ilmatorjuntajoukkoja, tykistöä ja pioneereja. Suurin eroavaisuus Suomeen kesällä 1942 perustettuun Panssaridivisioonaan verrattuna oli se, että suomalaisesta kokoonpanosta puuttuivat tiedustelujoukot ja ilmatorjunta. Muutoin divisioonien organisaatiot olivat suhteellisen samankaltaisia. Luonnollisesti saksalainen esikuva oli monin verroin paremmin varusteltu. Eroavaisuuksia oli etenkin panssaripataljoonien ja panssarivaunujen määrissä, niitä Osasto Lagukseen kuului puolet vähemmän kuin saksalaiseen esikuvaan. Saksalaiset käyttivät taisteluosastoja hyvin samankaltaisesti kuin panssaridivisioonaa eli niiden toiminta oli itsenäistä. Hyökkäysvaiheen aikana Osasto Lagusta käytettiin kuten saksalaista esikuvaa, sodan jatkuessa käyttöperiaatteista jouduttiin soveltamaan.³

Panssari- ja panssarintorjuntajoukkoja koulutettiin Saksassa yhdessä, jotta ne tottuivat toistensa taistelutapoihin. Panssarijoukkojen päällystöä opetettiin hyökkäämään ja taistelemaan erilaisissa muodostelmissa, mutta erityisesti painotettiin nopeaa ja itsenäistä päätöksentekoa. Myös Laguksen joukot koulutettiin itsenäiseen toimintaan ja päätöksenteko korostui myös suomalaisessa koulutuksessa. Eversti Lagus itse painotti jokaisen taistelijan aktiivisuutta hyökkäystaistelussa. Jatkosodan hyökkäysvaihe osoitti, että myös suomalaisia panssarijoukkoja pyrittiin johtamaan lyhyillä käskyillä, jotka mahdollistivat itsenäisen tehtävätaktiikan. Saksalaisen mallin mukaisesti panssarijoukkoja kuului johtaa edestä. Eversti Lagus korostikin tätä seikkaa hyökkäysvaiheen aikana, mikä näkyi myös Osasto Laguksen taisteluosastojen johtajien tappioissa.⁴

Saksalaiset panssarijoukot oli koulutettu etenemään häikäilemättömästi vihollista kohti. Kärjen tehtävä oli raivata aukko vihollisen joukkoihin. Panssarit etenivät tilanteesta riippuen joko kapeana hyökkäyskiilassa tai laajalle levitettyinä joukkoina. Yleensä tiet sitoivat etenevät joukot kiilaksi. Saksalaiseen panssaridivisioonaan kuului tiedustelu-

3 Tynkkynen (1996), s. 204–205; Varha (2007), s. 16–18.

4 Kastari, Markus: *Osasto Laguksen ja saksalaisen panssaridivisioonan vertailu*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2013, s. 10–13 ja 23–24.

joukkoja, mutta nopeatempoisessa hyökkäyksessä kärki kykeni edetessään myös tiedustelemaan itsenäisesti. Saksalaiset pyrkivät välttämään metsiä ja rakennettuja alueita, sillä ne suosivat jalkaväkeä ja lähipanssarintorjuntaa eli vaunutappioiden riski kasvoi suureksi. Lisäksi taistelu peitteisillä alueilla oli hidasta, mikä ei sopinut saksalaisten panssarijoukkojen käyttöperiaatteisiin. Myös kylät ja kaupungit pyrittiin kiertämään samoista syistä. Näin ollen Ardennien maasto ei ollut panssarijoukkojen kannalta paras mahdollinen, mikä näkyykin Taisteluosasto Peiperin vastoinikäymisissä.⁵

Saksan viimeinen hyökkäysoperaatio joulukuussa 1944

Liittoutuneet olivat nousseet maihin Euroopassa kesällä 1944 ja edenneet syksyyn mennessä Saksan länsirajalle. Huolimatta kovista tappioista ja aluemenetyksistä sekä idässä että lännessä, Saksan sotateollisuus kykeni yhä tuottamaan uutta sotamateriaalia. Toisaalta pula osaavasta työvoimasta ja raaka-aineista ei voinut olla vaikuttamatta laatuun. Myös divisioonien henkilöstö oli täydennetty, tosin lähinnä selusta-alueilta kootulla ja kokemattomalla aineksella. Erityisesti johtajatappioita oli vaikea korvata. Miehistön laatu ja kaluston huolto olivat heikolla pohjalla. Samantasoista kalustoa ja koulutettua miehistöä kuin kesällä 1940 ei ollut enää käytettävissä. Vaikeuksista huolimatta Führer Adolf Hitler ja Saksan sodanjohto suunnittelivat operaatio *Wacht am Rhein*.⁶

Liittoutuneiden tiedustelu uskoi Saksan olevan lyöty lopullisesti syksyllä 1944. Tästä huolimatta saksalaisten vastarinnan ymmärrettiin muuttuvan sitä kiivaammaksi, mitä lähemmäs Saksan maaperää edettiin.⁷ Saksalaiset huolehtivat täsmällisesti operaation salauksesta. Suunnitteluvaiheen alussa vain sisäpiiri tiesi operaatiosta ja rintamakomentajat saivat tiedon vasta myöhemmin annettuaan vaitiololupauksen. Tiedot hyökkäyksestä annettiin etukäteen vain armeijakuntien komentajille.⁸

Joukkojen keskeytykset tehtiin pääosin yöaikaan ja miehet sekä ajoneuvot kätettiin piiloon kyliin ja metsiin. Huonon lentosään vuoksi liittoutuneiden ilmatiedustelu ei kyennyt tuottamaan tarpeeksi tietoa saksalaisten hyökkäysvalmisteluista. Hyökkääjän joukot oli saatu siirrettyä keskitysalueelle ilman, että liittoutuneet olivat niitä juuri häirinneet.

5 Kastari (2013), s. 6–8; Varha (2007), s. 28–29.

6 McCarthy, Peter & Mike Syron: *Panssarisota – Saksan panssaridivisioonat toisessa maailmansodassa*. Koala-kustannus, Helsinki 2012, s. 232–233.

7 Arnold, James R.: *Ardennes 1944. Hitler's Last Gamble in the West*. Osprey Publishing, Lontoo 1990, s. 25–26. Alun perin Enigman läpimurrot oli tehnyt Puolan sotilastiedustelu ennen Puolan valtausta. Viimeisin muutos Enigman rakenteeseen ja Puolan vaikeutuva tilanne sai puolalaiset tiedustelu-upseerit luovuttamaan työnsä tulokset briteille syksyllä 1939.

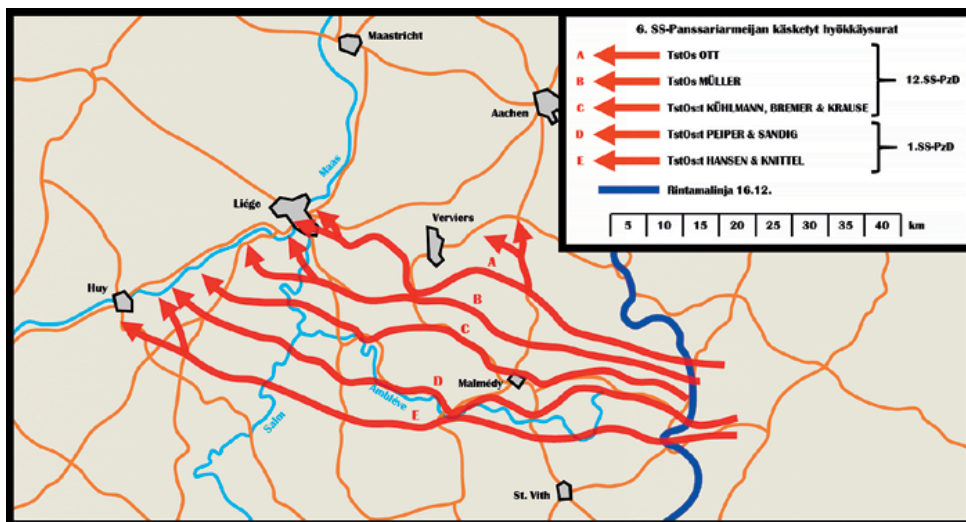
8 Arnold (1990), s. 25–26; Vilkkö L. T.: Saksalaisten hyökkäys Ardenneille joulukuussa v. 1944. *Tiede ja Ase*, No. 16. Suomen Sotatieteellinen Seura, 1958, s. 203–204.

Liittoutuneilla ei ollut tietoa länsivallin suojassa hyökkäykseen ryhmittyvistä joukoista.⁹ Saksalaiset olivat koko sodan ajan pyrkivät käyttämään panssarijoukkojaan yllätyksen turvin hyvin nopeisiin hyökkäyksiin, joten tässä suhteessa Ardennit ei ollut poikkeus.¹⁰

Taisteluosasto Peiper toteutti itsenäistä tehtävätaktiikkaa

Taisteluosasto Peiper kuului 6. SS-Panssariarmeijan 1. SS-Panssaridivisioonaan. Jalkaväkiosat oli sijoitettu hyökkäysryhmityksessä ennen panssarijoukkoja, sillä niiden tarkoitus oli puhkaista liittoutuneiden heikko puolustus ja mahdollistaa panssareiden nopea eteneminen vihollisen syvyyteen. 6. SS-Panssariarmeijaa komensi SS-Oberstgruppenführer Josef Dietrich ja siihen kuuluneen 1. SS-Panssaridivisioonan komentaja oli Oberführer Wilhelm Mohr. 6. SS-Panssariarmeija oli ryhmittynyt ennen hyökkäystä Schnee Eifel- ja Monschaun väliselle alueelle.¹¹

Taisteluosasto Peiperin tehtävä oli hyökätä Maasjoelle ja ottaa haltuun joen ylityspaikat Huyssa. Suunnitelman mukaan Peiperin taisteluosaston oli tarkoitus seurata 3. Laskuvarjojääkäridivisioonaa, jonka tehtävä oli murtaa amerikkalaisten ensimmäinen puolustuslinja. Peiperin oli käsketty aiheuttamaan sekaannusta häikäilemättömällä etenemisellä ja terrorilla. Varsinaista sivustan suojausta ei taisteluosasto Peiperillä ollut, sillä molemmiin puoliin hyökkäysuraa oli tarkoitus edetä omia joukkoja.¹²

9 Villko (1958), s. 216–217; Beevor, Antony: *Ardennit 1944 – Hitlerin viimeinen uhkayritys*. WSOY, Helsinki 2015, s. 130–132.

10 Kastari (2013), s. 29–31.

11 Villko (1958), s. 217–218 ja 223.

12 Arnold (1990), s. 51–52; Cole (1993), s. 264 ja 270–271.

Taisteluosasto Peiperin organisaation perusteella näyttää siltä, että sillä ei ollut suoraan omassa johdossaan erillistä tiedusteluelementtiä. Taisteluosasto toteutti tiedustelun itse käyttäen siihen omia panssarivaunukomppanioitaan. Kärjessä etenevät joukot hankkivat tarvittavat tiedot vihollisesta, tiestöstä ja liikkumismahdollisuuksista sekä maastosta. Taisteluosasto joutui vastaamaan myös sivustojen suojaamisesta itse. Alkuperäisessä operaatiosuunnitelmassa hyökkäysreitit tiedustelu oli suunniteltu kärjessä etenevien laskuvarjojääkäreiden tehtäväksi. Taistelujärjestyksen ja johtosuhteiden muuttuessa Peiperin esityksestä Lanzerathin kylässä, myös tämä asetelma muuttui. Tämän jälkeen panssarikärki tiedusteli edetessään.¹³

Lanzerathin kylä on vuoren rinteeseen rakennettu pikkukylä Saksan ja Belgian rajan tuntumassa. Kylän itäpuolella sijaitsee Losheimin sola, jonka kautta Peiperin alkuperäinen reitti kulki. Kylän sijainti oli varsin keskeinen läheisen tienristeyksen vuoksi. Kylän yläpuolelle rinteeseen oli sijoitettu amerikkalaisten etuvartioasema, josta pystyi valvomaan kylätien liikennettä ja hallitsemaan aluetta tulella. Keskeisen ja operatiivisesti merkittävän sijainnin vuoksi saksalaiset uskoivat amerikkalaisten joukkojen olevan kylässä, sillä tykistökeskitys suunnattiin kylään. Keskityksen jälkeen 3. Laskuvarjojääkäridivisioonan 9. Rykmentti eteni kohti kylää. Amerikkalaisen luutnantti Lyle J. Bouck Jr:n johtama tiedustelujoukkue pidätteli saksalaisten joukkoja päivän ajan. Saksalaiset valtasivat asemat yön pimeydessä ja Bouckin joukkue jäi vangiksi.¹⁴

Divisioonan esikunnasta saamansa käskyn mukaan Peiper suuntasi kohti Lanzerathia auttamaan laskuvarjojääkärirykmenttiä. Hän saapui Lanzerathiin yöllä ja ajautui saman tien riitaan rykmentin komentajan eversti Helmuth von Hoffmannin kanssa. Everstin mielestä eteneminen oli liian riskialtista miinoitettujen teiden ja voimakkaan vastarinnan vuoksi. Eversti von Hoffmannin saamien tietojen mukaan voimakkaita amerikkalaisjoukkoja oli kaikkialla. Tilannekuvan ollessa sekava von Hoffmann joukkoiineen oli jäänyt odottamaan vahvistuksia. Peiperille selvisi lopulta, ettei mahdollisten amerikkalaisjoukkojen todellista sijaintia tai vahvuutta kyetty vahvistamaan. Tilanteesta raivostunut Peiper vaati saada johtaa hyökkäystä.¹⁵

Radioviestintä näyttää olleen käytössä hyökkäyksen aikana. Tosin yhteydet Peiperiin näyttävät olleen ainakin ajoittain poikki. Mahdollisesti hän itse piti yllä radiohiljaisuutta, jotta taisteluosasto ei paljastuisi. Toisaalta itsenäisenä ja omapäisenä johtajana tunnettu Peiper oli koulutettu itsenäiseen tehtäväaktiikkaan ja nopeaan päätöksentekoon, eikä hän välttämättä halunnut ottaa vastaan divisioonan esikunnan ohjausta. Ylemmät johtoportaot seurasivatkin amerikkalaisten radioliikennettä ja saivat sen kautta havain-

13 Beevor (2015), s. 168–172.

14 Beevor (2015), s. 168–172.

15 ETHINT-10: *1st SS Regiment in the Ardennes (11–24 Dec 1944)*. Kuulustelukertomus, SS-eversti Joachim Peiper, 7.9.1945. M1035, NARA, s.14–15. Bouwmeester (2004), s. 100–101.

toja taisteluosaston etenemisestä. Peiperin oman kertomuksen mukaan divisioona ei ollut erityisen aktiivinen tiedonjakamisessa operaation aikana. Esikunnankin tilannekuva oli todennäköisesti vanhentunut, sillä sinne toimitetut tiedot tulivat yleensä useiden tuntien viiveellä. Vanhentuneeseen tilannekuvaan pohjautuneet käskyt saattoivat aiheuttaa vaikeuksia.¹⁶

Peiper muutti omavaltaisesti etenemisreittiään Büllingenin suuntaan 17. joulukuuta 1944. Samalla hän rikkoi tiukkoja ohjeita pysyä omalla hyökkäysurallaan. Päätöksen takana lieene ollut Peiperin taisteluosaston huolestuttava polttoainetilanne. Polttoainetta ei ollut alun perinkään riittävästi, sillä hyökkäyssuunnitelmassa polttoaineen tarve oli laskettu vain teoreettisesti. Bensiniä oli varattu reserviin, mutta huolto oli ryhmitetty liian kauas. Peiper ratkaisi polttoainepulansa suuntaamalla kohti Büllingenia, jossa aavisteli olevan liittoutuneiden polttoainevaraston. Tämä aavistus perustui tiedustelutietoihin. Peiper oli saanut jo 14. joulukuuta tiedon Büllingenissa mahdollisesti sijaitsevasta polttoainevarastosta. Tieto osoittautui oikeaksi ja taisteluosaston kalusto saatiin tankattua amerikkalaisten sotavankien avulla.¹⁷

Jatkettuaan matkaa Büllingenista Taisteluosasto Peiperin miehet surmasivat samana iltapäivänä Malmedyn läheisyydessä yli 80 ottamaansa sotavankia. Myöhemmissä tutkimuksissa selvisi, että osaa oli ammuttu lähietäisyydeltä päähän. Peiperin joukot olivat taistelleet aiemmin itärintamalla, jossa tällainen terrori oli yleistä. Joukkoja oli myös käsketty nujertamaan liittoutuneiden vastarinta röyhkeällä ja armottomalla hyökkäyksellä, jonka piti herättää kauhua vihollisissa. Sana Malmedyn tragediasta levisi amerikkalaisjoukkojen keskuuteen ja kasvatti liittoutuneiden taistelutahtoa.¹⁸ Amerikkalaisten sodanjohto tiedotti joukkojaan laajasti vangiksi antautumisen vaarasta. Saksalaisten ei uskottu ottavan vankeja.¹⁹

Taisteluosasto Peiperin ensimmäiset osat saavuttivat Stavelotin kaupungin illansuussa 17. joulukuuta. Kaupungissa vaikutti olevan hyvin vahva puolustus, sillä sen läpi kulki jatkuvaa liikennettä. Puolustusta alueella johti majuri Paul J. Solis, jolla oli tosiasias-
sa käytössään vain yksi jalkaväkikomppania ja kaksi panssarintorjuntatykkijoukkuetta. Peiper päättikin olla hyökkäämättä pimeässä ja antoi joukkojensa levätä yön yli. Hyökkäys käynnistettiin heti seuraavana aamuna ja Stavelotia tulitettiin usean tunnin ajan.

16 Cole, Hugh M.: *The Ardennes. Battle of the Bulge*. U.S. Army Center of Military History, Washington D.C. 1993, s. 260; Beevor (2015), s. 240–241.

17 ETHINT-10, s. 22–23; ETHINT-11: *1 SS Regiment (16–19 Dec 1944)*. Kuulustelukertomus, SS-eversti Joachim Peiper, 18.9.1945, s. 8; Bouwmeester, Han: *Beginning of the End – The Leadership of SS Obersturmbannführer Jochen Peiper*. Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas 2004, s. 102–103; Beevor (2015), s. 200–201.

18 Arnold (1990), s. 51–53; Bouwmeester (2004), s. 103–105. Cole (1993), s. 261–264. Blumberg, Arnold: A Wave of Terror. Kampfgruppe Peiper in the Battle of the Bulge. *Command: Military History, Strategy and Analysis*, Issue 41/Jan 1997, s.48–49.

19 Beevor (2015), s. 236–237.

Kaupunkiin johtava Amblèvejoen ylittävä silta oli kuitenkin saatava haltuun ehjänä, jotta taisteluosasto pääsisi jatkamaan matkaa keskeytyksettä. Saksalaiset saivat vastarinnasta ja runsaista tappioista huolimatta sillan ehjänä haltuunsa. Amerikkalaiset eivät ilmeisesti ehtineet räjäyttää siltaa.²⁰

Peiperilla oli kiire jatkaa hyökkäystä, joten hän lähetti kaksi komppaniaa tiedustelemaan reittiä seuraavaan Trois-Pontsin kylään. Pääosat jatkoivat etenemistä Stavelotin tilanteen selvittyä. Peiper jätti kaupunkiin vain vähän jälkijoukkoja, sillä hän oletti 3. Laskuvarjodivisioonan olevan aivan taisteluosastonsa kannoilla. Todellisuudessa se oli juuttunut mutaisille teille ja taisteluihin amerikkalaisten kanssa kaukana Peiperin pääosien takana. Ilmeisesti virheellinen tieto johtui siitä, että radioyhteys ylempiin johtoportaisiin oli poikki. Trois-Pontsiin edenneet kärkiosastot havaittiin kylän laitamilla aamulla 18. joulukuuta. Syntyneen taistelun äänten ansiosta pioneerit ehtivät räjäyttää kaupunkiin johtaneet sillat Peiperin joukkojen edestä. Siltojen menettäminen muodostui ongelmaksi liikkeen suuntaamisen ja nopeuden ylläpitämisen kannalta, sillä joet esitivät tehokkaasti panssarijoukkojen etenemisen. Peiper joutuikin kääntämään osastonsa lännen sijasta pohjoiseen, kohti La Gleizen ja Stoumontin kyliä.²¹

Peiper aloitti hyökkäyksen Stoumontissa panssarikrenatööripataljoonalla ja laskuvarjojääkärikomppanialla aikaisin aamulla 19. joulukuuta. Ensimmäinen hyökkäys kuitenkin epäonnistui. Taisteluosasto saavutti kuitenkin toisessa hyökkäyksessä menestystä ja onnistui valtaamaan Stoumontin kylän. Puolustajien vastarinta oli kiivasta ja amerikkalaiset onnistuivat kuluttamaan joukkoja. Samaan aikaan amerikkalaiset valtasivat takaisin Stavelotin katkaisten siten saksalaisten huoltoreitin sekä yhteydet 1. ja 12. SS-Panssaridivisioonan pääjoukkoihin. Taisteluosasto Peiper oli nyt saarroksissa ja eristetty muista joukoista.²²

Peiperille saatiin tieto Trois-Pontsin kautta apuun etenevästä 1. SS-Panssaridivisioonasta. Apu ei kuitenkaan koskaan tullut perille. Peiperin joukkoja yritettiin huoltaa 22. joulukuuta ilmateitse, mutta vain hyvin pieni osa pudotuksista päätyi oikeaan paikkaan. Luftwaffe ei enää tämän jälkeen suostunut tukemaan 6. SS-Panssariarmeijaa. Riskit olivat mahdollisesti liian suuret, sillä Peiperin taisteluosaston sijainti La Gleizessä oli amerikkalaisten tiedossa.²³

Peiperin lähes loppuun kulutettu taisteluosasto murtautui ilman haavoittuneita ja ajoneuvoja ulos motista aamuyöllä 24. joulukuuta 1944. Kalusto jouduttiin jättämään, sillä polttoainetta ei enää yksinkertaisesti ollut jäljellä. Tästä huolimatta Peiperin pyy-

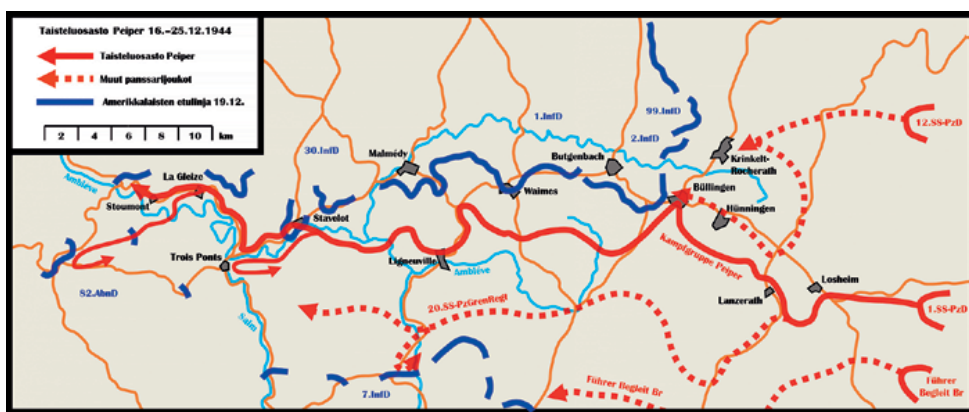
20 Bouwmeester (2004), s. 106–107.

21 Beevor (2015), s. 239–241.

22 Beevor (2015), s. 264–270.

23 Beevor (2015), s. 341–343.

dettyä lupaa irtautumiseen se myönnettiin vain sillä ehdolla, että hän toisi kaluston ja haavoittuneet mukanaan. Käske oli mahdoton toteuttaa. Tässä vaiheessa Peiper käski hävittää viimeisen toimintakuntoisen radion. Divisioonan esikunta yritti saada tilannetta hallintaan, mutta vei käytännössä edellä mainitulla käskyllään Peiperilta vapauden toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Jouluaaton vastaisena yönä 800 miehen vahvuinen pääjoukko lähti liikkeelle ilman tarkkaa tietoa omien joukkojen tai amerikkalaisten sijainnista. Vain osa väsyneistä ja nälkäisistä joukoista harhaili takaisin omille linjoille.²⁴

Suomalainen panssaritaktiikka sovellettiin olosuhteisiin sopivaksi

Suomalaiset olivat ottaneet mallia saksalaisesta panssaridivisioonasta niin organisaation kuin taktiikan osalta. Suomalaisten panssarijoukkojen käyttö kuitenkin muuttui pitkän sodan kuluessa. Jatkosodan hyökkäysvaiheessa kesällä 1941 Laguksen panssarit hyökkäsivät kärjessä ja valtasivat laajoja maa-alueita. Etenemisen vaihduttua asemasodaksi joukot siirrettiin ylipäällikön reserviksi, joka lähetettiin sinne, missä sitä tarvittiin. Käytännössä panssaridivisioonaa käytettiin puna-armeijan tekemien murtojen paikkaamiseen eli puolustukseen.²⁵

Kun taistelut keväällä 1942 Suomen ja Neuvostoliiton välillä olivat laantuneet asemasodaksi, suomalaisia upseereita komennettiin seuraamaan puna-armeijan taktiikan kehitystä Saksaan itärintamalle. Upseerien opintomatkat Saksaan jatkuivat, lisäksi suomalaisia upseereita komennettiin kouluttamaan saksalaisille ja unkarilaisille upseereille metsätaistelun ja talvisodankäynnin periaatteita.²⁶

24 ETHINT-10, s. 23–25; McCarthy & Syron (2012), s. 241; Beevor (2015), s. 385–387.

25 Varha (2007), s. 28–29.

26 Tynkkynen (1996), s. 151–157.

Taktisen osaamisen ja kokemusten jakaminen suomalaisten ja saksalaisten joukkojen välillä näyttää toimineen hyvin. Kesään 1944 mennessä suomalaiset olivat hankkineet osaamista Saksan itärintamalta ja osallistuneet erilaisiin koulutuksiin niin opettajan kuin oppilaan roolissa. Puna-armeijan panssaritaktiikan muutos kesään 1944 ei siis tullut suomalaisille yllätyksenä. Osaamista oli hankittu pitkän sodan ajan. Lisäksi Saksan maavoimien esikunnasta oli saatu keväällä 1944 käyttöön raportteja puna-armeijan suurhyökkäyksen torjunnan periaatteista. Myöhemmin kesän kynnyksellä käännettiin lisää materiaalia saksalaisten kokemuksista suurhyökkäysten torjumisesta. Saksassa opiskelleet suomalaiset upseerit kiinnittivät erityisesti huomiota sodan loppuvaiheessa karttatarjoitusten tappioutilastoihin, jotka olivat karua luettavaa.²⁷

Suomessa Panssaridivisioonan käyttö havaittiin sodan kestäessä taktisesti haasteelliseksi. Eversti Lagus esitti Päämajalle divisioonan muuttamista paremmin suomalaisiin olosuhteisiin sopivaksi, mutta esitys hylättiin. Keskustelu panssaridivisioonan tarkoituksenmukaisesta organisaatiomuutoksesta jatkui tästä huolimatta, mutta keskeytyi suurhyökkäyksen alettua Kannaksella. Suurhyökkäys antoi kuitenkin myös uusia näkemyksiä panssariyhtymän kehittämisen perustaksi. Esimerkiksi Kannaksen raskaissa torjuntataisteluissa nähtiin tarve pienemmille ja ketterämmille yksiköille, jotka kykenisivät itsenäiseen toimintaan.²⁸

Suomalaisen panssaridivisioonan ero saksalaiseen esikuvaan korostui erityisesti metsätaisteluissa ja yksittäisten komppanioiden käytössä. Suomalaisia panssarijoukkoja käytettiin yleensä nimenomaan yksittäisinä komppanioina metsäisissä maastoissa. Saksalaiset eivät taas yleensä missään tapauksessa erottaneet yksittäisiä komppanioita erilleen muusta yhtymästä. Osaltaan metsä oli suomalaisille joukoille luonteva paikka taistella. Toisaalta taustalla oli suoranainen olosuhteista johtuva pakko. Kesän 1944 suurhyökkäys osoitti, ettei yksi panssaridivisioona riittänyt kaikkialle, mutta pienen maan resurssit eivät juuri taipuneet muuhun. Jatkosodan summana voidaan kuitenkin todeta, että suomalainen panssaritaktiikka näyttääkin muotoutuneen saksalaisen esikuvan pohjalta pienen maan olosuhteisiin ja resursseihin soveltuvaksi.²⁹

27 Tynkkynen (1996), s. 151–157.

28 Tynkkynen (1996), s. 206–207.

29 Kastari (2013), s. 28; Tynkkynen (1996), s. 206–207.

LÄHTEET

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Kansallisarkisto

Puolustusvoimien asiakirjat

Kenraalimajuri Aarne Snellmanin kokoelma, Suomen Berliinin-sotilasasiamiehen kirjeistöä 1934–1937. PK 1188/10.

United States National Archives & Records Administration (NARA)

US Army Europe Headquarters, Historical Division, Foreign Military Studies (USAREUR HQ, HD, FMS), 1945–54. NARA 1035.

ETHINT-10: *1st SS Regiment in the Ardennes (11–24 Dec 1944)*. Kuulustelukertomus, SS-eversti Joachim Peiper, 7.9.1945.

ETHINT-11: *1st SS Regiment (16–19 Dec 1944)*. Kuulustelukertomus, SS-eversti Joachim Peiper, 18.9.1945.

Opinnäytetyöt

Bouwmeester, Han: *Beginning of the End – The Leadership of SS Obersturmbannführer Jochen Peiper*. Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas 2004.

Kastari, Markus: *Osasto Laguksen ja saksalaisen panssaridivisioonan vertailu*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2013.

Varha, Ilja: *Suomalaisen panssaritaktiikan kehitys 1945–1970*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2007.

JULKAISTUT LÄHTEET

Tutkimukset ja opinnäytteet

Tynkkynen Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet* (diss.). Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, 1/1996. Maanpuolustuskorkeakoulu, Joutsa 1996.

Kirjallisuus

Arnold, James R.: *Ardennes 1944. Hitler's Last Gamble in the West*. Osprey Publishing, Lontoo 1990.

Beavor, Antony: *Ardennit 1944 – Hitlerin viimeinen uhkayritys*. WSOY, Helsinki 2015.

Cole, Hugh M.: *The Ardennes. Battle of the Bulge*. U.S. Army Center of Military History, Washington D.C. 1993.

McCarthy, Peter ja Mike Syron: *Panssarisota – Saksan panssaridivisioonat toisessa maailmansodassa*. Koala-kustannus, Helsinki 2012.

Artikkelit

Blumberg, Arnold: A Wave of Terror. Kampfgruppe Peiper in the Battle of the Bulge. *Command: Military History, Strategy and Analysis*, Issue 41/Jan 1997.

Vilkko L. T.: Saksalaisten hyökkäys Ardenneille joulukuussa v. 1944. *Tiede ja Ase*, No. 16. Suomen Sotatieteellinen Seura, 1958.

Aki Piesala

TANKINTUHOOJIA JA PANSSARIJÄÄKÄREITÄ – PANSSARINTORJUNTA ARDENNEILLA JA KARJALAN KANNAKSELLA 1944–1945

Johdanto

Toinen maailmansota on syystä nähty panssarisodankäynnin kehityksen yhtenä huip-pukautena. Tämä johti luonnollisesti myös panssarintorjunnan ripeään kehitykseen niin kaluston kuin taktiikan puolesta. Vielä ennen sotaa panssarintorjunnan perusajatuksena oli jalkaväkeä tukevien vaunujen tuhoaminen. Tähän oli yleensä varattu suhteellisen vä-hän panssarintorjuntatykkejä. Panssarijoukkojen uudenlaiset käyttötavat pakottivat kui-tenkin kehittämään taktiikkaa.¹

Keskeiseksi tuli ennen kaikkea panssarintorjunnan reagointikyvyn lisääminen. Ame-rikkalaisten ratkaisu oli raju. Komentajien taipumus hajauttaa panssarintorjuntavoima pääpuolustuslinjalle estettiin poistamalla divisioonista panssarintorjuntapataljoonat, jot-ka korvattiin erillisyyksiköillä. Myös Saksassa divisioonien ja niitä ylempien johtopor-taiden panssarintorjuntayksiköt sijoitettiin reservitehtäviin. Sekä saksalaista että ame-rikkalaista ajattelutapaa yhdisti periaatteena aggressiivisuus, josta kertoivat jo toimialan – tai aselajin jollaiseksi se ainakin Yhdysvalloissa miellettiin – käsitteet Tank Destroyer ja Panzerjäger.² Panssarijääkäri-termi oli käytössä myös Suomessa, näkyvimmin Panssa-ridivisioonan Panssarijääkäripataljoonan nimessä.³

Paitsi organisaation muutoksissa, näkyi panssarintorjunnan kehitys myös uudessa aseistuksessa. Maailmansotien välisenä aikana panssarintorjunnan rungon muodostivat panssarintorjuntatykit ja -kiväärit. Keskeisenä uutuutena tulivat sinkoaseet, joiden avul-la lähitorjuntakykyä saatiin kasvatettua.⁴

1 Panssarintorjunnan perusteiden muutoksista katso esim. Zaloga, Steven J.: *US Tank and Tank Destroyer Battalion in the ETO 1944–45*. Osprey Publishing, Iso-Britannia 2005, s. 5.

2 *Tactical and Technical Trends No. 10* October 22, 1942. U. S. Government Printing Office, Yhdysvallat 1942, s. 43 ja 46. Zaloga (2005), s. 12–13.

3 Sodan aikana panssarijääkäri viittasi terminä panssarintorjuntaan mekanisoidun jalkaväen sijaan. Sitä käytettiin mai-nitun yksikön nimen lisäksi panssarintorjuntamiehen tehtävänimikkeenä, katso esim. *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II 2:een*. Toinen painos. 1941. Helsinki 1941, s. 114.

4 Käkelä, Erkki: *Marskin panssarintuhoojat. Suomen panssarintorjunnan kehitys ja panssariyhtymän panssarintorjuntayk-siköiden historia*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 2000, s. 291–292.

Tässä artikkelissa käsitellään osin vertailevalla otteella panssarintorjunnan taktisia ja taisteluteknisiä piirteitä Yhdysvalloissa, Saksassa ja Suomessa niin teoriassa kuin käytännössä. Ajallisena ja paikallisena rajauksena ovat toisen maailmansodan loppupuolen suurtaistelut Ardenneilla ja Karjalan kannaksella. Lisäksi tarkastellaan, minkälaisista oppia näistä taisteluista otettiin Suomessa heti sodan jälkeisenä aikana. Pääpaino on jalkaväen ja panssarijoukkojen panssarintorjunnassa. Osansa oli toki myös perinteisen panssarintorjunnan ulkopuolisilla tekijöillä. Sekä ilmavoimat että tykistö antoivat merkittävän panoksen panssarintorjuntaan niin Karjalan kannaksella kuin Ardenneilla.⁵ Pääosa etulinjan panssarintorjunnasta jäi kuitenkin suoritettavaksi singoin ja tykein.

Panssarintorjuntaa Ardenneilla...

Yhdysvalloissa panssarintuhoojapataljoonilla oli keskeinen rooli panssarintorjunnan painopisteen muodostamisessa. Pataljoonat olivat itsenäisiä ja divisioonille tarpeen mukaan alistettavia joukkoja, jotka voitiin periaatteessa nopeasti siirtää reservistä torjumaan panssariuhkaa. Pääkalustona olivat hinattavat tykit tai panssarintorjuntavaunut.⁶

Amerikkalaisten divisioonien orgaanisia panssarintorjuntajoukkoja ja -elimiiä edustivat jalkaväkirykmenttien panssarintorjuntatykkikomppaniat. Näiden kalustona olivat kevyemmät tykit. Samoja tykkeitä käyttivät myös jalkaväkipataljoonien panssarintorjuntajoukkueet. Panssaridivisioonissa vastaava tykkikalusto sen sijaan oli jaettu mekanisoidujen jalkaväkkikomppanioiden alaisuuteen joukkueina.⁷

Lähitorjunta oli puolestaan ulotettu varsin laajasti kaikille joukoille. Amerikkalaisen lähitorjunnan rungon muodostivat Bazooka-singot, joita jaettiin runsaskätisesti paitsi jalkaväelle, myös muille joukoille. Mekanisoidussa jalkaväessä niitä oli jopa jokaisessa jalkaväkiryhmässä. Organisaatiossa näille singoille ei määritetty varsinaisia käyttäjiä, vaan ne olivat jaettavissa tarpeen mukaan. Singoilla oli myös korvattu osa jalkaväkirykmenttien panssarintorjuntatykeistä.⁸

Kenraali George S. Pattonin ja useiden muiden komentajien vaatimuksista pääosa amerikkalaisten Sherman-vaunuista oli varustettu raskaampiin vaunuihin heikosti tehoavalla tykkimallilla, sillä sen sirpalekranaatit sopivat hyvin pehmeitä maaleja vastaan.

5 Bergström, Christer: *The Ardennes 1944–1945. Hitler's Winter Offensive*. Vaktel Förlag Publish & Casemate Publishers, Viro 2014, s. 251, 257 ja 310–311; Zapotoczny, Walter S. Jr.: *The 110th Holds in the Ardennes. The Blunting of Hitler's Last Gamble and the Invasion of the Reich*. Fonhill Media Limited, Iso-Britannia 2017, s. 41; Liikanen, Simo: *Panssarimurskaajat. Panssarintorjunta talvi- ja jatkosodassa*. Gummerus Kustannus Oy, Latvia 2014, s. 242–244.

6 Zaloga (2005), s. 13 ja 37.

7 Sayen, John: *US Army Infantry Divisions 1944–45*. Osprey Publishing, Iso-Britannia 2007, s. 14–15; Zaloga, Steven J.: *US Armored Divisions. The European Theater of Operations, 1944–45*. Osprey Publishing, Iso-Britannia 2004, s. 35.

8 Sayen, John: *US Army Infantry Divisions 1944–45*. Osprey Publishing, Iso-Britannia 2007, s. 8 ja 10; Bazookien jaosta katso s. 11–26; Zaloga (2005), s. 34.

Lisäksi uskottiin varsin laajalti, että raskaasti panssaroitu saksalaisten uusi perusvaunu-tyyppi Panzer V olisikin suhteellisen harvoin esiintyvä läpimurtovaunu, joten tehokkaammalle tykille ei nähty tässä suhteessa laajaa tarvetta.⁹

Saksalaisilla oli käytössään monen tyyppisiä erillisiä panssarintorjuntajoukkoja, kuten ”tavallinen” ja raskas panssarintorjuntapataljoona. Panssarintorjuntavaunuja käyttävät panssarijääkäripataljoonat oli varustettu kirjavasti erilaisilla vaunuilla kevyistä hyvin raskaisiin malleihin.¹⁰

Saksalaisen jalkaväkidivisioonan kaukotorjuntakyky rakentui panssarintorjuntapataljoonien ympärille. Niiden pääkalustona olivat 75 millimetrin tykit, jotka olivat amerikkalaisia vastineitaan tehokkaampia. Pataljoonaan oli lisätty myös rynnäkkötykki- tai pst-vaunuosasto. Käytännössä kaikissa Ardenmien taisteluun osallistuneissa jalkaväiyhtymissä rykmenttien panssarintorjuntakomppaniat oli korvattu pelkästään singoilla aseistetuilla panssarintorjuntakomppanioilla, joten jalkaväkidivisioonien tykkikalusto oli aiempaa vähälukuisempaa.¹¹

Myös Saksan asevoimissa uudet lähitorjunta-aseet olivat laajassa käytössä. Saksalaiset olivat koonneet Bazooka-kopionsa eli Panzerschreckin, suomalaisittain panssarinkauhun, käytön pitkälti panssarintorjuntakomppanioihin, jotka käyttivät aseita kootusti. Sen sijaan kertakäyttöinen Panzerfaust, panssarinyrkki, edusti tyylipuhdasta jokamiehen asetta. Verrattuna Suomessa käytettyihin, kantamaltaan varsin vaatimattomiin malleihin, oli saksalaisilla Ardenneilla huomattavasti tehokkaampia malleja.¹²

Tässä vaiheessa sotaa myös panssarivaunujen panssarintorjuntakyky oli muodostunut keskeiseksi huomioon otettavaksi tekijäksi. Panzer IV- ja Panzer V (Panther)-panssarivaunuja oli molempia suurin piirtein puolet vahvuudesta. Molemmissa vaunuissa oli tehokas tykki, jolla pystyttiin luotettavasti vaikuttamaan amerikkalaisiin vaunuihin. Käytössä oli pienempiä määriä myös vielä raskaampia Panzer VI (Tiger)-vaunuja.¹³

Vielä Ardenmien taisteluiden alkuvaiheessa panssaritaistelut olivat yleisesti ottaen varsin harvinaisia, sillä amerikkalaisilla oli panssarivaunujoukkoja alueella varsin vähän. Saksalaiset käyttivät vaunuja ja jalkaväkeä usein noin komppanian vahvuusina ristiin alistettuina osastoina. Myös amerikkalaisten panssarintorjunta toimi suhteellisen pieninä osastoina, doktriinin vastaisesti. Panssarivaunutappiot muodostuivat panssareiden

9 Bergström (2014), s. 90; Zaloga 2015, s. 269; Green, Michael: *American Tanks & AFVs of World War II*. Osprey Publishing, Kiina 2014, s. 78.

10 Bergström (2014), s. 91; Sirén, Torsti: *Wave after Wave. The Enlargement, Organizations and Unit Emblems of the German Armed Forces during World War II*. Apali Oy, Hämeenlinna 2010, s. 83. Saksalaisten erillisistä panssarintorjuntayksiköistä Ardenneilla katso esim. Bergström (2014), s. 453–456.

11 Sirén (2010), s. 38 ja 43. Yhtymät, joihin muutos oli tehty, olivat kansankrenatööridivisioonia.

12 Rottman, Gordon: *World War II Infantry Anti-Tank Tactics*. Osprey Publishing, Kiina 2005, s. 52–53.

13 Zaloga, Steven: *Armored Champion. The Top Tanks of World War II*. Stackpole Books, Yhdysvallat 2015, s. 125, 178 ja 272.

käytön lisääntyessä monesti hyvin yksipuolisiksi toisen osapuolen usein tuhotessa komppaniankin verran vihollisvaunuja varsin vähäisin omin tappioin.¹⁴

Amerikkalainen keskitettyjen panssarintorjuntajoukkojen konsepti oli kohdannut runsasta kritiikkiä heti Euroopan rintaman avaamisesta lähtien. Alkuperäistarkoitukseensa panssarintuhoojapataljoonat pääsivät toden teolla vasta Ardenneilla, ja lopputulos oli vedettävän panssarintorjuntatykistön suhteen varsin synkkä: itsenäisesti käytettynä tällaisella kalustolla varustetut pataljoonat murskattiin, ja jalkaväenkin kanssa toimiessaan ne kärsivät suhteettoman suuria tappioita. Panssarintorjuntavaunujen keskeisimpänä etuna tykkeihin oli niiden parempi liikkuvuus ja suoja. Amerikkalaisten uusin malli M36 oli suosittu, sillä se tehosi myös raskaampiin vaunuihin.¹⁵

Myös lähitorjunta-aseet tuottivat suurimmat tappiot yllätyksellisesti ja suurella volyymillä. Näillä aseilla myös massoittaminen oli keskeisessä roolissa. Eräs amerikkalainen komppanianpäällikkö kuvaili komppaniansa hyökkäyksen tyrehtyneen, kun panssarinyrkkejä vaikutti olleen joka ikisen puun takana. Nyrkit eivät kuitenkaan olleet vain puolustuksellinen ase, vaan ne sopivat myös hyökkäystaisteluun esimerkiksi rakennetulla alueella. Myös amerikkalaisten jalkaväkidivisioonien panssarintorjuntakyvystä Bazookat muodostivat jopa keskeisimmän osan.¹⁶

Saksalaisten panssarijoukkojen teknisestä ylivoimaisuudesta ja sen merkityksestä on esitetty vaihtelevia tulkintoja. Esimerkiksi Steven Zaloga painottaa, että panssarien osalta Ardennien taistelun ratkaisivat taktiset olosuhteet vaunujen teknisten ominaisuuksien sijaan. Christer Bergström sen sijaan korostaa joulukuun lopun taisteluista esimerkkinä käyttäen saksalaisten panssarijoukkojen ylivoimaisuutta, vaunutappioiden suhteen ollessa 8-10:1 saksalaisten hyväksi. Saksalaisten raskaampien panssarivaunujen vahva panssarointi tuotti monesti ainakin taisteluteknisellä tasolla ongelmia amerikkalaisille. Yksittäinen raskas panssarivaunu saattoi ottaa vastaan toistuvia osumia ja tuhota silti jopa vaunujoukkueen vahvuisen vihollisen.¹⁷

Saksalaisvaunujen panssaroinnin antamaa suojaa ei kuitenkaan pidä liioitella. Amerikkalaisissa tutkimuksissa Panthereiden taistelutappioiden yleisin syy oli panssarinläpäisevä ammus. Ardennien peitteinen maasto mahdollisti yllätyksen hyödyntämisen tulenavauksessa sekä raskaampiinkin vaunuihin tehoavien lähitorjunta-aseiden tehokkaan

14 Gabel, Christopher R.: *Seek, Strike, and Destroy: U.S. Army Tank Destroyer Doctrine in World War II*. Combat Studies Institute, U.S. Army Command and General Staff College, Washington, D.C. 1985, s. 62; Zaloga (2015), s. 269 ja 271. Panssarintorjunnan aiheuttamista tappioista eri yhteenotoissa katso esim. Bergström (2014), s. 117, 272, 310–311, 343–344, 362, 366 ja 370.

15 Bergström (2014), s. 87; Gabel (1985), s. 39 ja 62; Zaloga (2005), s. 75.

16 Bergström (2014), s. 132, 162, 199, 215, 272 ja 289. Esimerkiksi 2. Jalkaväkidivisioona tuhosi Krinkeltissä niillä kaksi kertaa enemmän vaunuja kuin tykeillään.

17 Zaloga (2015), s. 269 ja 271. Kuvatunlaisista tapauksista esimerkkejä katso esim. Bergström (2014), s. 366 ja 388–389; Green (2014), s. 223.

käytön. Vielä vakavampi argumentti saksalaisia raskaampia vaunuja vastaan löytyy teknisestä epäluotettavuudesta. Jopa enemmistö vaunuista oli monesti epäkunnossa.¹⁸ Amerikkalaisten vaunujen osin riittämätöntä läpäisyä voidaan kuitenkin pitää ainakin taisteluteknisesti merkittävänä ongelmana erityisesti Ardenmien kaltaisessa taistelumaastossa. Kun maasto pilkkoi panssaritaistelut pienemmiksi yhteenotoiksi, korostuivat myös yksittäisten vaunujen ominaisuudet.

Lopputuloksena oli joka tapauksessa amerikkalaisille synkkä. Saksalaiset menettivät arvioiden mukaan noin 550 vaunua, amerikkalaiset puolestaan 1 350.¹⁹ Osa tästä on syytä toki selittää panssarintorjunnan järjestelyihin suoraan liittymättömillä tekijöillä, kuten amerikkalaisten vaunujen suuremmalla kokonaismäärällä. Tuhoamissuhde oli kuitenkin katastrofaalisista tappioista huolimatta saksalaisille selkeästi edullinen. Näyttäisi selvältä, että taktisen ja taisteluteknisen tason taitavuudella panssarintorjunnan ja panssarivaunujen käytössä oli tässä oma vahva osuutensa.

...ja Karjalan Kannaksella

Suomalaisen panssarintorjunnan taktinen perusajatus pohjautui jo sotia edeltävänä aikana syvyyteen ryhmitettyihin panssarintorjuntatykkeihin ja etulinjan kevyisiin aseisiin. Sinällään kaukonäköistä syvyyden muodostamisen painotusta ei tykeillä saatu talvisodassa toteutettua. Vesa Tynkkynen tuo väitöskirjassaan esiin useita tähän johtaneita tekijöitä: ensinnäkin vihollinen oppi sodan loppupuolella käyttämään jalkaväen tukea vaunujen suojaamiseksi lähitorjuntamiehiltä. Toiseksi panssarintorjunnan taktiset periaatteet eivät olleet komentajilla hallussa, jolloin tykkeitä myös ripoteltiin yksittäin ympäri puolustuslinjoja. Kolmanneksi aseista oli pulaa; tykkeitä oli alle määrävahvuuksien ja kevyitä aseita ei lainkaan.²⁰ Kun tykit olivat ainoa käyttökelpoinen panssarintorjunta-ase, ei ole kovinkaan yllättävää, että periaatteellinen käyttötapa joutui antamaan tilaa käytännön sanelemille ratkaisuille.

Välirauhan aikana pyrittiin Suomessa korjaamaan talvisodassa havaitut puutteet. Panssarintorjuntatykkien määrää yhtymissä lisättiin ja kevyempää aseistusta edustavat panssarintorjuntakiväärin sijoitettiin komppanioiden panssarintorjuntaryhmiin ja -joukkueisiin osin hyökkäystaisteluakin silmällä pitäen. Jatkosodan alun uudistusten

18 Bergström (2014), s. 172, 427; Vilkko, Lauri: *Saksalaisten hyökkäys Ardenneille joulukuussa v. 1944: Länsiliittolaisten harvan puolustuksen ja saksalaisten vaikean maaston hyökkäyksen operatiivis-taktillinen tarkastelu*. Sotakorkeakoulu, Helsinki 1956, s. 67; Zaloga (2015), s. 273.

19 Bergström (2014), s. 426.

20 Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). 2. painos. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, Nro. 1/2014. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2014, s. 141 ja 143–144.

synnyttämään panssarintorjunnan hyvän valmiuden aikaa ei kuitenkaan kestänyt kovinkaan kauan, sillä aseistuksen läpäisykyky todettiin sodan kuluessa riittämättömäksi.²¹

Näin asemasotavaiheen loppupuolella panssarintorjunnan suorituskyky oli jälleen laskenut jyrkästi pitkälti aseteknisistä syistä. Komppaniatasolla kyky oli jopa olematon. Aseistuksen uudistaminen käynnistyi toukokuussa 1943, kun ensimmäiset 75 millimetrin panssarintorjuntatykit saapuivat Saksasta. Komppania- ja pataljoonatason aseistuksen uudistaminen jäi keväälle 1944, kun lähitorjunnan panssarinyrkit ja panssarinkauhut saapuivat. Nämä aseet muodostivat panssarintorjunnan rungon kesän 1944 torjuntataisteluissa.²²

Uutena joukkotyyppinä muodostettiin kesäkuussa 1944 erilliset panssarintorjuntaosastot. Nämä aluksi kaksijoukkueiset yksiköt oli aseistettu panssarinkauhuilla. Heinäkuussa lisättiin kolmas joukkue, jossa oli myös panssarinyrkejä. Pääasiallisesti käytettäväksi oli suunniteltu toimiminen yhtymien liikkuvina panssarintorjunnan reservinä, pienen osan kunkin osaston vahvuudesta ollessa suoraan sijoitettuna etulinjaan.²³

Kaukotorjuntavoima oli sijoitettu tykkikomppanioihin, joita oli organisaatioltaan samanlaisina eri johtoportaissa rykmentistä ylöspäin. Aseistuksessa oli kuitenkin kesällä 1944 eroja, tehokkaiden saksalaisten tykkien ollessa sijoitettuna divisioonaportaaseen. Panssaridivisioonassa oli tykkikomppanian sijaan kokonainen Panssarijääkäripataljoona.²⁴

Lähitorjunnan vaikutteet tulivat Suomeen Saksasta. Pääpaino oli jalkaväen lähitorjuntakyvyn tärkeydessä, mutta myös aselajijoukot otettiin huomioon. Suomalainen organisaatio muistutti saksalaista. Panssarinkauhut oli saksalaisen tapaan jaettu panssarintorjuntaelimille, tässä tapauksessa jalkaväkirykmenttien tykkikomppanioiden lähitorjuntajoukkueille. Konekiväärikomppanioiden panssarintorjuntakiväärijoukkueisiin aseita sijoitettiin myös kolme kappaletta jokaiseen. Panssarinyrkit puolestaan oli tarkoitus porrastaa komppanioihin ja joukkueisiin jokamiehen aseiksi.²⁵

Näillä aseilla saavutettiin huomattavaa menestystä. Lähitorjunnan tapahtumakuvaavissa nousevatkin kerta toisensa jälkeen päärooliin tavalliset jalkaväkimiehet, jotka mukaan nappaamillaan panssarinyrkeillä pysäyttivät taistelun kannalta ratkaisevat vaunut. Tietävästi ennätyksen teki korpraali Ville Väisänen Ruunakorvessa tuhoten kahdeksan vaunua.²⁶ Väisänen menestys perustui ilmeisen kovien hermojen ohella maaston tehok-

21 Tynkkynen (2014), s. 144–145.

22 Tynkkynen (2014), s. 145–146.

23 Tynkkynen (2014), s. 147.

24 Käkelä (2000), s. 395; Tynkkynen (2014), s. 144 ja 166–167.

25 Tynkkynen (2014), s. 146–147.

26 Käkelä (2000), s. 470; Liikanen (2014), s. 316. Muita esimerkkejä katso esim. Liikanen (2014), s. 311 ja 314–318.

kaaseen hyödyntämiseen, mikä oli suomalaista lähitorjunnan taktiikkaa parhaimmillaan.

Panssarintorjuntatykit kärsivät Suomessakin vakavia tappioita ja niitä jouduttiin paljon myös hylkäämään asemista irtauduttaessa tai perääntymisten aikana. Viipuria puolustanut tykkikomppania esimerkiksi menetti kaikki käytössä olleet tykkinsä. Yhteensä raskaasta tykkikalustosta menetettiin kesällä 1944 puolet.²⁷ Leimallisinta oli tykkien heikko suoriutuminen Tali-Ihantalassa: muun muassa Erkki Käkelä nostaa esiin, että panssarijääkäripataljoona ei taistelussa tuhonnut 75 millimetrin tykeillään yhtään vihollisvaunua.²⁸

Tehokkaaksi, monesti jopa tehokkaimmaksi panssarintorjunnan aseeksi osoittautuivat sen sijaan panssarivaunut ja ennen kaikkea saksalaisvalmisteiset rynnäkkötykit. Niiden käytön kohokohta olivat juuri Tali-Ihantalassa taistelut, joiden aikana lähes kaikki vihollisen vaunutappiot kirjattiin rynnäkkötykkien tuottamiksi. Rynnäkkötykkeitä käytettiin joustavasti painopisteen muodostamiseen.²⁹

Tyypillinen taistelutekninen tilanne Kannaksella oli vaunujen torjuminen niiden edessä tiellä, jolloin maaliksi valikoitui usein jonomuodostelman kärkivaunu.³⁰ On helppoa nähdä, miten maasto näin helpotti määrällisesti alivoimaisten puolustajien tehtävää, kun hyökkäävää panssarijoukkoa ei tarvinnut ottaa vastaan kerralla. Kärkivaunujen tuhoutuminen saattoi myös itsessään pysäyttää hyökkäyksen tai vaunut saattoivat pakkautua etenemistä häiritsevästi jo tuhottujen keskelle.³¹

Kesän 1944 taisteluissa tuhottiin arvioiden mukaan noin 750 vihollisvaunua. Panssarintorjunta-aseilla tuhottiin vaunuja panssarintuhoojamerkillä palkitsemisen arvoisesti 363, johon vielä siis tulisi lisätä panssarijoukkojen aiheuttamat tappiot sekä palkitsematta jääneet tapaukset.³² Luvut kertovat kesän taisteluiden kontekstissa kovatasoisesta suorituksesta myös panssarintorjunnan alalla.

Lopuksi

Amerikkalaisia, saksalaisia ja suomalaisia yhdisti tavoite panssarintorjunnan painopisteen luomisesta erillisten panssarintorjuntayksiköiden kautta. Toteutus erosi kuitenkin aikansa suurvaltojen ja Suomen välillä suuresti. Suurvalloissa erilliset panssarintorjun-

27 Liikanen (2014), s. 294–295 ja 340. Muita esimerkkejä katso esim. Liikanen (2014), s. 268 ja 301.

28 Käkelä (2000), s. 471. On kuitenkin huomattava, että tykeillä saavutettiin kyllä menestystä muualla; katso esim. Käkelä (2000), s. 535.

29 Käkelä (2000), s. 471–472.

30 Katso esim. Käkelä (2000), s. 463–464; Liikanen (2014), s. 307, 311 ja 314–315.

31 Käkelä (2000), s. 464; Liikanen (2014), s. 315.

32 Liikanen (2014), s. 339–340.

tayksiköt olivat pataljoonan vahvuisia ja varustettu tehokkailla ja usein tela-alustaisilla kaukotorjunta-aseilla. Suomen vastine oli komppanian vahvuinen, puhtaasti lähitorjunta-aseilla varustettu osasto.

Keskeisenä erona nousee esiin ennen kaikkea orgaanisten panssarintorjuntajoukkojen puute amerikkalaisista divisioonista. Ardenneilla kokemus osoitti, että panssarintorjunnan tuli olla käytettävissä orgaanisesti ja joustavasti. Amerikkalainen erillisten panssarintorjuntajoukkojen keskitetty käyttö ei ollut tarjonnut toivottua ratkaisua, vaan panssarintorjuntapataljoonat olivat toimineet yhtymien varsin kiinteinä osina. Tyypillinen ”panssarintorjuntatoimi” Ardenneilla oli suhteellisen pienen, joukkueen tai komppanian vahvuisen panssarijoukon tuhoaminen sen jouduttua sopivassa asemassa olevien vaunujen tai tykkien tulialueelle tai massoitettun lähitorjunnan vaikutuspiiriin. Panssarintorjuntajoukkojen doktriinin mukainen käyttötapa oli näin jäänyt teorian tasolle.³³

Lähitorjunnan suhteen yhtäläisyydet ovat ilmeiset. Niin Saksassa ja Yhdysvalloissa kuin Suomessa laajennettiin panssarintorjunnan kattavuutta uudentyyppisillä rekyyliaseilla. Muutos aiempaan, suhteellisen erikoistuneeseen panssarintorjuntaan oli huomattava. Voidaankin perustellusti todeta, että jokamiehen panssarintorjunta sai nimenomaan toisen maailmansodan loppupuolella sen aseman, joka sillä on vielä tänä päivänä. Aiemmin panssarintorjunta oli rakentunut pitkälti siihen erikoistuneiden joukkojen varaan. Nyt panssarintorjunta-aseita oli käytössä niin aselajijoukoissa kuin jalkaväessä. Lisäksi niitä kyettiin jakamaan komppania- ja joukkuetasolle asti. Erityisesti panssarintorjuntatyyppejä, kertakäyttöisiä jokamiehen aseita oli porrastettavissa tarpeen mukaan, eikä niiden käyttäminen edellyttänyt aselajikoulutusta.

Tämän perusteella onkin yllättävää, että lähitorjunta ei sodan loppupuolen taisteluisissa noussut kaukotorjuntaan nähden hallitsevampaan asemaan. Lähitorjunta-aseet eivät osoittautuneet riittäväksi korvaajaksi tykeille, ja esimerkiksi Walter R. Zapotoczny Jr. toteaa ykskantaan, että Ardenneilla lähitorjunta-aseilla varustettu jalkaväki ei yrityksistä huolimatta kyennyt korvaamaan panssarintorjuntavaunuja.³⁴ Tilanne oli Suomessa hieman vivahteikkaampi. Esimerkiksi eversti T.V. Viljanen totesikin, että lähitorjunnan aseistuksessa oli vielä vakavia puutteita ennen kaikkea kantaman ja määrän osalta. Viljanen pitikin uusista panssarintorjunnan aseista saaduista lupaavista kokemuksista huolimatta panssarivaunuja aseiden ja vasta-aseiden kilpailun voittajana toisessa maailmansodassa.³⁵ Toisaalta itse aseiden käyttäjät jopa korostivat niiden merkitystä suurhyökkäyksen torjumisessa tehtävänsä äärimmäisestä vaarallisuudesta huolimatta.³⁶

33 Gabel (1985), s. 2.

34 Sayen (2007), s. 32; Zapotoczny (2017), s. 41.

35 Viljanen, T.V.: *Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä*. Suomalaisen sotataidon klassikot. Maanpuolustuskorkeakoulu, Tampere 2012, s. 101–102.

36 Liikanen (2014), s. 340.

Myös kaukotorjunnan periaatteet olivat murroksessa. Perinteinen panssarintorjunnan kärkiase eli panssarintorjuntatykki oli tullut lähes kaikissa arvioissa tiensä päähän liian haavoittuvana. Panssarintorjuntatykkien hyljeksintä ei siis ollut pelkästään vahvasti mekanisoitujen asevoimien ylenkatsetta, vaan asetyyppi todettiin selviytymiskyvyltään heikoksi myös Suomessa. Osuutensa tässä oli sillä tosiasialla, että panssarintorjuntatykkien kehitys oli ajautunut tekniseen umpikujaan, kun yhä kovempiin läpäisyvaatimuksiin vastattiin kaliiperia ja sitä kautta myös painoa kasvattamalla. Näin varsinaisten panssarivaunujen merkitys kaukotorjunnassa korostui.³⁷ Käsitys, että panssarivaunu oli olennaisesti, jopa ensisijaisesti panssarintorjunta-ase, vahvistui entisestään. Myös Suomessa rynnäkkötykkien asema panssarintorjunnassa oli korostunut suurhyökkäyksen jälkimainingeissa.³⁸

Millaisia johtopäätöksiä suomalaisen panssarintorjunnan tulevaisuudesta omien ja ulkomaisten kokemusten perusteella sitten tehtiin? On selvää, että yleisesti ottaen kaikki kokemukset puhuivat panssarintorjunnan tärkeyden puolesta. Tynkkynen toteaaakin Viljasen korostaman taktisen maksiimin puolustus on panssarintorjuntaa tulleen leimalliseksi osaksi suomalaista taktiikkaa.³⁹

Panssarintorjunnan asema kaikkien joukkojen vastuualueena sai jäsennellympiä muotoja. Tynkkynen kuitenkin huomauttaa, että kun panssarintorjunnasta tuli erikoisalan sijaan osa perustoimintaa, jäi myös asema itsenäisenä aselajina paitsioon. Panssarintorjuntataktiikan keskeiset piirteet kuitenkin säilyivät välittömästi sodan jälkeen ennallaan, samoin kuin reservin ja painopisteen asema panssarintorjunnan taktisina perustekijöinä.⁴⁰

Samat painotukset ohjasivat myös organisaation kehitystä. Divisioonan panssarintorjuntapataljoona esiintyi kaavailluissa kokoonpanoissa. Prikaatin muodostuttua perusyhtymäksi tuli kokoonpanoksi lopulta erillinen panssarintorjuntapataljoona.⁴¹ Ratkaisuihin edusti varsin tyylipuhtaasti sekä ulkomailla että Suomessa vielä sodan aikana vallinneita painotuksia.

Kaukotorjunnan suhteen suomalaisessa taktisessa ajattelussa näyttää ihanteeksi muodostuneen amerikkalainen ajatus, jonka mukaan panssarivaunu on paras panssarintor-

37 Pönkänen, A. A.: *Tulivoima maarintaman taisteluissa*. Mikkeli 1955, s. 54.

38 Liikanen (2014), s. 348.

39 Tynkkynen, Vesa: Sotilaan muistelu vai tulevaisuuteen katsova tutkimus? Johdantoartikkeli teoksessa Viljanen, T.V.: *Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä*. Suomalaisen sotataidon klassikot. Maanpuolustuskorkeakoulu, Tampere 2012, s. 24.

40 Tynkkynen (2014), s. 279–281.

41 Tynkkynen (2014), s. 280.

junta-ase. Suomessa huomiota tosin kiinnitettiin aluksi pienemmille valtioille paremmin sopivan rynnäkkötykkivaunuun, Ruotsin ja Sveitsin esimerkin mukaisesti.⁴²

Myöskään kaunis ajatus kaikkien aselajien toteuttamasta panssarintorjunnasta ei Tynkkysen mukaan kaluston suhteen heti sodan jälkeen toteutunut, koska lähitorjunnan aseet oli pääosin keskitetty jalkaväelle. Sen sijaan 1950-luvun lopussa käyttöön saadun sinkoaseistuksen hän nostaa esiin vastauksena Viljasen esittämiin murheisiin sodanai-
kaisen lähitorjunnan aseistuksen heikosta tilanteesta.⁴³

Huomiota herättääkin se, miten vahvasti lähitorjunnan asema korostui Suomessa sodan jälkeen. Keskeisenä syynä olivat yhtäältä tyydyttävien kaukotorjunnan aseiden jääminen hankintojen ulkopuolelle, mutta myös lähitorjunnan edut suomalaisessa maastossa. Vastaavin perustein kiinnitettiin huomiota myös uuteen käsitteeseen, keskitorjuntaan. Sen aseratkaisuksi tullut suomalainen raskas sinko muistutti vahvasti amerikkalaisten aivan sodan loppuhetkinä käyttöön ottamia rekyyliittömiä tykkejä.⁴⁴

Suomalaiseen panssarintorjuntaan otettiin kokonaisuutena vahvoja vaikutteita ulkomailta. Sodan aikaan panssarintorjunta noudatti monilta osin saksalaista esikuvaa.⁴⁵ Sodan jälkeen huomiota kiinnitettiin silmiinpistävästi amerikkalaisiin ratkaisuihin esimerkiksi Neuvostoliitto pitkälti sivuuttaen. Julkaisun teemaan sopivasti voisikin todeta, että juuri Ardenmien taistelussa kiteytyivät pitkälti suomalaisen panssarintorjunnan ulkomaiset vaikutteet.

42 Katso esim. Pönkänen (1955) s. 151–152.

43 Tynkkynen (2012), s. 24; Tynkkynen (2014), s. 280.

44 Rekyyliittömistä tykeistä ja niiden saamasta huomiosta Suomessa katso esim. Lehti, Olavi J.: *Panssarintorjunta ja sen tulevaisuus*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Tampere 2017.

45 Tynkkynen (2014), s. 146 ja 149.

Liite: Tietoja panssarintorjunnan organisaatiosta erillisyksiköissä ja jalkaväkiyhtymissä
Erilliset panssarintorjuntayksiköt⁴⁶

	Yhdysvallat	Saksa	Suomi
Yksikkö	Panssarintuhoojapatiljoona ⁴⁷	Raskas panssarijääkäripataljoona ⁴⁸	Panssarintorjunta-osasto
Miehiä	34+763 tai 35+738	Noin 30+970	Noin 3+85 ⁴⁹
Kaukotorjunta-aseita	36 kpl 3" tykkejä / 36 kpl pst-vaunuja	45 kpl raskaita pst-vaunuja ⁵⁰	-
Lähitorjunta-aseita	71 kpl tai 62 kpl Bazookaa	(ei tiedossa)	24 kpl panssarinkauhuja
Liikkuvuus	Mekanisoitu/moottoroitu	Mekanisoitu/moottoroitu	(ei tiedossa)

Divisioonaportaan panssarintorjuntayksiköt⁵¹

	Yhdysvallat	Saksa	Suomi
Yksikkö	-	Panssarintorjuntapataljoona	Tykkikomppania
Miehiä		17+443	n. 4+110 ⁵²
Aseita		9 kpl 75 mm tykkejä, 14 kpl rynnäkkötykkejä tai pst-vaunuja	6 kpl 75 mm tykkejä ⁵³
Liikkuvuus		Mekanisoitu ja moottoroitu	Moottoroitu, tykit traktorivetoisia

Rykmenttiportaan panssarintorjuntayksiköt⁵⁴

	Yhdysvallat	Saksa	Suomi
Yksikkö	Panssarintorjuntakomppania	Panssarintorjuntakomppania	Tykkikomppania
Miehiä	7+158	2+165	5+131 ⁵⁵
Kaukotorjunta-aseita	9 kpl 57 mm tykkejä	-	6 kpl 45 mm tykkejä ⁵⁶
Lähitorjunta-aseita	9 kpl Bazookaa, telamiinoja	72 kpl panssarinkauhuja	12 kpl panssarinkauhuja
Liikkuvuus	Moottoroitu	Pääosin hevosvetoinen	Hevosvetoinen

46 Münch, Karlheinz: *The Combat History of German Heavy Anti-tank Unit 653 in World War II*. Stackpole Books, USA 2005, s. 279–280; Käkelä (2000), s. 402; Tynkkynen (2014), s. 147; Zaloga (2005), s. 35 ja 37.

47 Ilmoitettu vedettävällä/vaunukalustolla.

48 Saksalaisilla oli käytössä useita erillisjoukotyyppejä, taulukossa esimerkki raskaimmin aseistetusta tyypistä.

49 Arvio panssarinkauhujoukkueiden kokoonpanoihin perustuen.

50 Kirjavahvuus helmikuussa 1945, vrt. tammikuussa 1945 vaunuja yhteensä 32.

51 Käkelä (2000), s. 374, 393 ja 395; Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II 2:een (1941), taulukko 10; Tynkkynen (2014) s. 144–147. *War Department Technical Manual TM-E 30-451 Handbook on German Military Forces 1945*. War Department, Washington 1945, s. II–19.

52 Arvioitu vahvuus organisaatiomuutokset huomioon ottaen.

53 Pääosalla, osalla komppanioista 50, 45 tai 37 mm tykkejä.

54 Käkelä (2000), s. 395; Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II 2:een (1941), taulukko 10; Sayen (2007), s. 15; Tynkkynen (2014), s. 144–147; *TM-E 30-451* (1945), s. II–39.

55 Vuoden 1941 kirjavahvuus.

56 Muutamalla komppanialla 37 mm tykkejä.

Pataljoonan panssarintorjuntaelimet ja lähitorjuntavälineet⁵⁷

	Yhdysvallat	Saksa ⁵⁸	Suomi
Elin	Panssarintorjunta-joukkue	-	Panssarintorjunta-joukkue
Miehiä	1+32		1+44 ⁵⁹
Pst-elimien aseistus	3 kpl 57 mm tyk-kejä		3 kpl panssarinkauhuja ⁶⁰
Lähitorjunta-aseiden porrastus	Bazookat joukkue-tai ryhmätasolla	Panssarinyrkkit	Panssarinyrkkit kivääri-joukkueitasolla

LÄHTEET

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Opinnäytetyöt

Vilkko, Lauri. *Saksalaisten hyökkäys Ardenneille joulukuussa v. 1944: Länsiliittolaisten harvan puolustuksen ja saksalaisten vaikean maaston hyökkäyksen operatiivis-taktillinen tarkastelu*. Sotakorkeakoulu, Helsinki 1956.

Ohjesäännöt ja oppaat

Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II 2:een. Toinen painos. Helsinki 1941.

War Department Technical Manual TM-E 30-451 Handbook on German Military Forces 1945. War Department, Washington 1945.

JULKAISTUT LÄHTEET

Tutkimukset ja opinnäytteet

Lehti, Olavi J.: *Panssarintorjunta ja sen tulevaisuus*. Suomalaisen sotataidon klassikot. Maanpuolustuskorkeakoulu, Tampere 2017.

Pönkänen A.A.: *Tulivoima maarintaman taisteluissa*. Mikkeli 1955.

Tactical and Technical Trends No. 10 October 22, 1942. U. S. Government Printing Office, Yhdysvallat 1942.

Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). 2. painos. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, Nro. 1/2014. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2014.

57 Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II 2:een (1941), taulukko 5; Sayen (2007), s. 13; Tynkkynen (2014), s. 147; *TM-E 30-451* (1945), s. II–39.

58 Esim. Olavi J. Lehden mukaan myös saksalaisilla lähitorjuntajoukkue, katso Lehti (2017), s. 70.

59 Vuoden 1941 kirjavahvuus; kaluston suhteen tapahtunut tämän jälkeen huomattavia muutoksia.

60 Joukkueen panssarintorjuntakivääriaseistuksella ei enää tässä vaiheessa ollut merkitystä panssarintorjunnassa

Viljanen, T.V.: *Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä*. Suomalaisen sotataidon klassikot. Maanpuolustuskorkeakoulu, Tampere 2012.

Kirjallisuus

Bergström, Christer: *The Ardennes 1944-1945. Hitler's Winter Offensive*. Vaktel Förlag Publish & Casemate Publishers, Viro 2014.

Green, Michael: *American Tanks & AFVs of World War II*. Osprey Publishing, Kiina 2014.

Käkelä, Erkki: *Marskin panssarintuhoajat. Suomen panssarintorjunnan kehitys ja panssariyhtymän panssarintorjuntayksiköiden historia*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 2000.

Liikanen, Simo: *Panssarinmurskaajat. Panssarintorjunta talvi- ja jatkosodassa*. Gummerus Kustannus Oy, Latvia 2014.

Münch, Karlheinz: *The Combat History of German Heavy Anti-tank Unit 653 in World War II*. Stackpole Books, Yhdysvallat 2005.

Rottman, Gordon: *World War II Infantry Anti-Tank Tactics*. Osprey Publishing, Kiina 2005.

Sayen, John: *US Army Infantry Divisions 1944-45*. Osprey Publishing, Iso-Britannia 2007.

Sirén, Torsti: *Wave after Wave. The Enlargement, Organizations and Unit Emblems of the German Armed Forces during World War II*. Apali Oy, Hämeenlinna 2010.

Zaloga, Steven: *Armored Champion. The Top Tanks of World War II*. Stackpole Books, Yhdysvallat 2015.

Zaloga, Steven J.: *US Armored Divisions. The European Theater of Operations, 1944-45*. Osprey Publishing, Iso-Britannia 2004.

Zaloga, Steven J.: *US Tank and Tank Destroyer Battalion in the ETO 1944-45*. Osprey Publishing, Iso-Britannia 2005.

Zapotoczny, Walter S. Jr.: *The 110th Holds in the Ardennes. The Blunting of Hitler's Last Gamble and the Invasion of the Reich*. Fonthill Media Limited, Iso-Britannia 2017.

Artikkelit

Gabel, Christopher R.: *Seek, Strike, and Destroy: U.S. Army Tank Destroyer Doctrine in World War II*. Combat Studies Institute, U.S. Army Command and General Staff College, Washington, D.C. 1985.

Tynkkynen Vesa: Sotilaan muistelu vai tulevaisuuteen katsova tutkimus? Johdantoartikkeli teoksessa Viljanen, T.V.: *Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Tampere 2012.

Toni Mononen

DIVISIOONAN TIEDUSTELU HYÖKKÄYKSESSÄ – PANZER LEHR JA HYÖKKÄYS BASTOGNEEN 1944

Päätöksenteko perustuu komentajan tilanneymmärrykselle. Tilanneymmärrys muodostuu olemassa olevan tilannekuvan pohjalta, joka perustuu tiedustelu- ja muihin tietoihin oman ja vihollisjoukkojen tilanteesta. Tässä artikkelissa tarkastellaan joulun alla 1944 Bastognen kylästä käytyä taistelua tiedustelun, tilannekuvan ja tilanneymmärryksen näkökulmista. Ensimmäisenä saksalaisjoukoista Bastognen valtaaminen annettiin tehtäväksi kenraaliluutnantti Fritz Bayerleinin johtamalle Panzer Lehr -divisioonalle, jonka näkökulmasta tarkastelu tapahtuu.

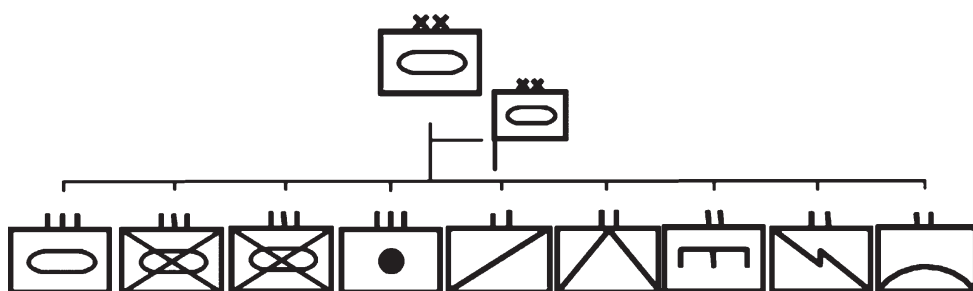
Jälkikäteen on usein kyseenalaista arvioida tehtyjä päätöksiä, jollei ole mahdollista asettua vastaavaan tilanteeseen kuin se, jossa päätökset tehtiin. Siksi tässä artikkelissa ei arvioida Lehr-divisioonan komentajan päätöksentekoa, vaan pyritään tapausesimerkin kautta esittämään, millaisia vaihtoehtoja avainkohdissa oli tarjolla ja millaisia vaikutuksia tehdyillä päätöksillä oli.

Koulutuskeskuksesta eliittidivisioonaksi

Panzer Lehr -divisioona¹ (130. Panssaridivisioona) muodostettiin vuoden vaihteessa 1943–1944 pääasiassa Krampnitzissa toimineen panssarijoukkojen koulutuskeskusten joukoista. Kesällä 1944 Lehr-divisioona oli yksi saksan armeijan vahvimmista. Sen panssarivaunurykmentin kalustona oli sekä Panzer IV, Panzer V (Panther) ja Panzer VI (Tiger)-vaunuja. Divisioonassa oli normaaliin panssaridivisioonaan verrattuna kaksinkertainen määrä puolitela-ajoneuvoja. Kesän ja syksyn 1944 aikana divisioona taisteli liittoutuneiden joukkoja vastaan useissa paikoissa.²

1 Bergström, Christer: *The Ardennes 1944–1945. Hitler's Winter Offensive*. Vaktel förlag & Casemate publishers. Ruotsi. 2014, s. 91. Lehr tarkoittaa saksaksi ”koulutusta”, mutta se vakiintui pian divisioonan perustamisen jälkeen erisimen kaltaiseksi nimitykseksi nimenomaan 130. Panssaridivisioonalle. Divisioonan komentajana toimi yksi Saksan kokeimmista panssariupseereista kenraaliluutnantti Fritz Bayerlein. Ennen komentajuuttaan hän oli toiminut muun muassa kuuluisten panssarikomentajien Heinz Guderianin ja Erwin Rommelin alaisuudessa.

2 Mitcham Jr, Samuel W.: *The Panzer Legions. A Guide to the German Army Tank Divisions of World War II and Their Commanders*. Greenwood Press, Westport 2001, s. 201–203.

Panzer Lehr -divisioonan kokoonpano.³

Divisioonan tiedustelukyvyn ytimen muodosti tiedustelupataljoona. Pataljoonaan kuului neljä panssaritiedustelukomppaniaa. Niiden kalusto vaihteli kevyistä tiedusteluajoneuvoista raskaammin panssaroituihin puolitela-ajoneuvoihin ja neliakselisiin Puma-panssariautoihin. Ajoneuvojen aseistus vaihteli 50-millimetrisestä panssarirykistä kevyeen konekivääriin. Osa puolitela-ajoneuvoista oli varustettu 100-wattisella radiolähettimellä, jonka kantama oli noin 200 kilometriä. Tiedustelupartioon kuului yhdeksän sotilasta, jotka liikkuvat kolmella ajoneuvolla. Tiedustelutehtävän aikana hankitut tiedot pystyttiin välittömästi ilmoittamaan radiolla divisioonaan.⁴

Kesän ja syksyn 1944 aikana tiedustelupataljoonaa käytettiin pääasiassa tiedustelu-tehtäviin, jotka se toteutti yleensä pienillä partioilla. Partioitehtävien kesto vaihteli muutamista tunneista vuorokauteen. Usein tehtävänä oli selvittää vihollisen hyökkäysjoukkojen vahvuus ja sijainti. Tarkoituksena oli ”nähdä paljon ja tulla itse nähdyksi vähän”. Tyypillinen tehtävän suoritustapa oli edetä ajoneuvoilla tiettyyn pisteeseen, jossa jalkauduttiin ja naamioitiin ajoneuvot. Tarkempi etumaaston tiedustelu suoritettiin jalan. Toisinaan myös vihollisen ilmatoiminta pakotti metsien käyttöön siirtymisreitteinä.⁵

Myös panssari- ja jalkaväkirykmenttien joukkoja käytettiin ainakin pääjoukon edellä hyökkäysreitien tiedusteluun tai tunnusteluun. Divisioona sai tietoja liittoutuneiden joukkojen toiminnasta myös niin ylemmän johtoportaasta kuin divisioonan oman radiotiedustelun avulla. Henkilötiedustelun alalla tietoja hankittiin sieppaamalla ja kuulustelemalla vankeja sekä rintamalinjojen yli tietoja toimittaneilta saksalaisilta ja luxemburgilaisilta agenteilta. Myös ilmatiedustelua oli suunniteltu hyödynnettävän saksalaisten

3 Mitcham Jr (2001), s. 201–203. Lehr-divisioonan kokoonpanoon kuuluivat panssarirykmentti, kaksi panssarijalkaväkirykmenttiä (Panzergranadier), tykistörykmentti, sekä tiedustelu-, panssarintorjunta-, pioneeri-, viesti- ja ilmatorjuntapataljoonat.

4 Henning, Otto: *Panssaritiedustelija*. Koala-Kustannus, Helsinki. 2014, s. 43–44.

5 Henning (2014), s. 49, 52–61 ja 74–80.

hyökkäysoperaatiossa, mutta ilmeisesti huono sää ja liittoutuneiden ilmatoiminta estivät sen tehokkaan käytön ainakin Bastognen valtaukseen liittyen.⁶

Operaatioturvallisuuden takaamiseksi Ardenneilla tehtävään vastahyökkäysoperaatioon liittyen oli joko asevoimien yleisesikunta tai Hitler itse kieltänyt tiedustelun toteuttamisen. Tästä huolimatta kuitenkin ainakin 5. Panssariarmeijan komentaja lähetti operaatiota edeltäneinä päivinä tiedustelupartioita rintamalinjojen yli ja muun muassa näiden tietojen avulla saksalaiset kykenivät ainakin isossa mittakaavassa muodostamaan kuvan hyökkäysalueella olevista yhdysvaltalaisjoukoista.⁷

Kohti Bastognea – haasteet alkavat

Joulukuun puoliväliin 1944 tultaessa Lehr-divisioonaa oli kahdesti kärsinyt erittäin raskaat tappiot ja täydennetty uudelleen taistelukelpoiseksi. Ardennien operaatiota varten divisioonaa ryhmitettiin osaksi 47. Panssariarmeijakuntaa, joka kuului 5. Panssariarmeijaan. Divisioonaa siirrettiin Länsi-Saksaan valmistautumaan joulukuun 16. päivä käynnistyvään hyökkäykseen, jonka ensimmäisenä vaiheena olisi ylittää Saksan ja Luxemburgin rajajokena toimiva Our ja jatkaa hyökkäystä länteen kohti Bastognea.⁸

Divisioonan henkilöstö- ja materiaalivahvuudesta ennen hyökkäystä Ardenneille on ristiriitaista tietoa. Ajoneuvokalustoltaan – panssarivaunut mukaan lukien – divisioonaa vaikuttaa olleen vain noin 40–60% määrävahvuudestaan. Henkilöstötilanne oli lukumäärällisesti parempi. Kuitenkin merkittävä osa joukosta oli täydennysmiehiä ja -aliupseereita, joiden koulutus ei ollut divisioonan aikaisemman suorituskyvyn tasoinen. Ilmeisesti myös miehistön moraali ja luottamus esimiehiin ovat olleet alhaisia.⁹ Hieman ristiriitaisista tiedoista huolimatta on selvää, että divisioonan suorituskyky ei ollut enää samalla tasolla kuin sen perustamisen aikaan.

Tiedustelupataljoona oli henkilöstöltään ja kalustoltaan määrävahvuinen. Sitä itse asiassa vahvennettiin panssarivaununumppanialla, panssarintorjuntakomppanialla ja kevyellä haupitsikomppanialla.¹⁰ Pataljoonaa suunniteltiin käytettävän hyökkäyksessä taisteluosastona divisioonan kahden jalkaväkirykmentin tapaan.

6 Bergström (2014), s. 41, 101 ja 127; Kurowski, Frank: *Elite Panzer Strike Force. Germany's Panzer Lehr Division in World War II*. Pen & Sword Books Ltd., Iso-Britannia 2011, s. 175–177 ja 186; Spayd, P.A.: *Bayerlein. From Afrikakorps to Panzer Lehr. The Life of Rommel's Chief-of-Staff Generalleutnant Fritz Bayerlein*. Schiffer Publishing Ltd., Yhdysvallat 2003, s. 176–177 ja 181; Spayd, P.A. & Gary Wilkins: *Bayerlein. After Action Reports of the Panzer Lehr Division Commander. From D-Day to the Ruhr*. Schiffer Publishing Ltd., Yhdysvallat 2005, s. 75–81.

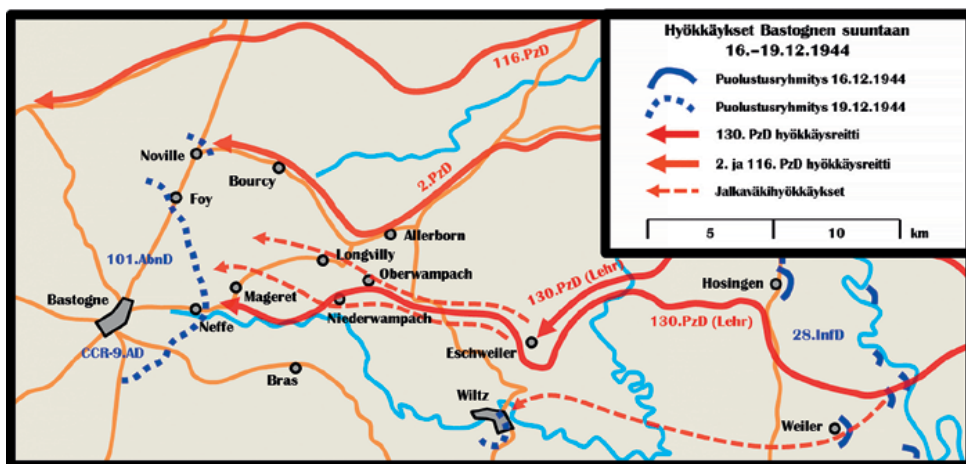
7 Bergström (2014), s. 73; Kurowski (2011), s. 196; Steinhardt, Fredrick P.: *Panzer Lehr Division 1944–45*. Helion and Company, 2008, s. 183. [<https://mpkk.finna.fi/Record/taisto.151829>] Verkkoversio luettu 14.4.2019.

8 Kurowski (2011), s. 170–172; Mitcham Jr (2001), s. 202–203.

9 Bergström (2014), s. 70–71 ja 430–431; Kurowski (2011), s. 195; Spayd & Wilkins (2005), s. 68–69; Steinhardt (2008), s. 183–186.

10 Henning (2014), s. 128.

Divisioonan pioneerit rakensivat joulukuun 15.–16. päivien välisenä yönä Ourin yli johtavat sillat, joiden kautta hyökkäys käynnistyi aamulla 17. joulukuuta. Joen ylityksen jälkeen divisioonan täysipainoista toimintaa haittasi se, että sen joukkoja – tiedustelupaljoona mukaan lukien – määrättiin tukemaan naapuridivisioonien hyökkäystä. Divisioonan hyökkäyslohkolla eteneminen oli hidasta myös huonon sään ja hankalan maaston yhteisvaikutuksesta. Lisäksi saksalaisten aikaisemmin samana vuonna vetäytyessään teille rakentamat sulutukset olivat nyt hidastamassa heidän omaa hyökkäystään. Siksi divisioonan kärki saavutti Wampachin alueen, noin 15 kilometriä itään Bastognesta, vasta joulukuun 18. päivän iltana kohdaten vain vähäistä vastarintaa omalla hyökkäysalueellaan. Edetty kokonaismatka Ourin ylityksen jälkeen oli vain noin 20 kilometriä.¹¹

Hyökkäyksen aikana divisioonan oman tiedustelun toimeenpanossa ja tilanneymmärryksen muodostamisessa taistelualueelta oli kolme merkittävää puutetta. Ensimmäinen näistä konkretisoitui armeijakunnan komentajan käskettyä, että Bastogne on vallattava vielä joulukuun 18. päivän kuluessa. Radiotiedustelun avulla saatujen tietojen perusteella kaksi vahvennukseksi lähetettyä yhdysvaltalaisdivisioonaa lähestyi Bastogne etelästä. Lehr-divisioonan suuntaamiselle Bastogne kohti oli kolme vaihtoehtoa. Tietävästi tietön kunnan kannalta paras reitti olisi ollut kiertää pohjoisesta Longvillyn kautta. Eteläisin vaihtoehto olisi ollut jatkaa sitä uraa pitkin, jolla divisioonan kärki parhaillaan oli.

¹¹ Bergström (2014), s. 81–82 ja 94–126; Henning (2014), s. 131–132; Kurowski (2011), s. 172–175; Spayd & Wilkins (2005), s. 76–77. Bergströmin ja Kurowskin teosten aikautukset Lehr-divisioonan hyökkäyksen osalta eivät ole kaikilta osin yhteneväiset. Tässä artikkelissa on käytetty Bergströmin esittämiä aikautuksia, sillä hänen teoksensa vaikuttaa tekstin yksityiskohtaisuuden ja alaviitteiden käytön vuoksi luotettavammalta. Tapahtumakuvaukset sinänsä ovat molemmissa teoksissa samankaltaiset.

Kolmas vaihtoehto oli kahden edellä mainitun välissä, hieman pohjoisempana kulkeva pienempi ura, joka veisi suoraan Mageretiin, noin 6 kilometrin päähän Bastognesta.¹²

Ennen kuin päätös reitin valinnasta oli tehty, divisioonan etujoukon kiinni ottama mies tuotiin komentopaikalle kuulusteltavaksi. Vanki kertoi, että edellä mainittu Mageretiin johtava tie oli hyvässä kunnossa, minkä perusteella Bayerlein teki päätöksen suunnata divisioonan joukot kyseistä reittiä pitkin. Muutaman kilometrin etenemisen jälkeen tie muuttui erittäin huonokuntoiseksi, runsaasti divisioonan ajoneuvoja jäi kiinni ja divisioonan etujoukko saavutti Mageretin vasta aamuyöllä 19. joulukuuta.¹³

Bayerlein itse kertoi myöhemmin kuulusteluissa, että armeijakunnan esikunta oli suositellut eteläisemmän, Brasin kautta kiertävän reitin käyttämistä, mutta ei suoranaisesti käskennyt sitä. Siviiliväestöltä saatujen tietojen lisäksi myös divisioonan oma tiedustelu oli arvioinut valitun tien käyttökelpoiseksi. Näiden tietojen perusteella hän päätyi valitsemaan käytetyn reitin.¹⁴

Toinen ongelmia aiheuttanut tapahtuman sattui Mageretin¹⁵ tasalla, kun divisioonan etujoukko joutui lyhyeen taisteluun yhdysvaltalaisjoukkojen kanssa. Taistelun jälkeen kuulusteltiin jälleen yhtä siviilihenkilöä. Tämä kertoi, että useita tunteja aikaisemmin yhdysvaltalaiskolonna, johon oli kuulunut *”ainakin 50 panssarivaunua ja saman verran muita panssaroituja ajoneuvoja”*, oli suunnannut Mageretin läpi itään kohti Longvillyä. Divisioonan komentaja ei halunnut joutua vahvojen vihollisosastojen ympäröimäksi, joten hän pysäytti etenemisen ja lähetti tiedustelujoukkojaan Longvillyn lisäksi kaikkiin muihinkin ilmansuuntiin.¹⁶

Tämä Lehr-divisioonan selustaan edennyt yhdysvaltalaisosasto tuhottiin myöhemmin joulukuun 18. päivän kuluessa. Osastoon kuului 23 panssarivaunua, noin 30 muuta panssaroitua ajoneuvoa sekä noin 60 kuorma- ja maastoautoa. Kokonaisuutena tämä kesken hyökkäyksen käynnistetty tiedustelu viivästytti noin 3 tunnilla divisioonan muutenkin hidasta etenemistä.¹⁷

Lehr-divisioonalle aiheutuneen viivästyksen lisäksi Longvillyn alueella toiminut yhdysvaltalaisjoukko onnistui sekoittamaan saksalaiskomentajien käsitystä tilantees-

12 Kurowski (2011), s. 175.

13 Bergström (2014), s. 120–126; Kurowski (2011), s. 176; Spayd & Wilkins (2005), s. 76–81.

14 Spayd (2003), s. 181–182; Steinhardt (2008), s. 192.

15 Steinhardt (2008), s. 195–196. Mageretissa Bayerleinin joukot valtasivat yhdysvaltalaisen sotilassairaalan, jonne komentaja meni hoidattamaan omaa vammaansa tai varmistamaan, että hänen joukkonsa saavat hoitoa. Edes kaikki historioitsijat eivät ole asiasta yksimielisiä, mutta Bayerleinia sodan jälkeen haastatelleiden historioitsijoiden mukaan tämä olisi tullut sairaalassa kauniin hoitajan lumoamaksi ja viettänyt tästä syystä lähes kokonaisen päivän siellä kesken kiivaiden taisteluiden. Mikäli näin tapahtui, on tämä yksi monista tekijöistä, jotka eivät edesauttaneet saksalaisten hyökkäyksen onnistumista suunnitelman mukaan.

16 Kurowski (2011), s. 176–177 ja 179.

17 Kurowski (2011), s. 176–179; Spayd & Wilkins (2005), s. 81.

ta. Tästä syystä niin Lehr-divisioonan kuin 2. Panssaridivisioonan komentaja ryhtyivät omin toimin tuhoamaan joukkoa, minkä lisäksi armeijakunnan komentaja käski vastaavan tehtävän myös 26. Volksgrenadier-divisioonalle.¹⁸

Kolmantena tiedusteluun ja tilannekuvaan liittyvänä erikoisena piirteenä Lehr-divisioonan hyökkäyksessä voidaan pitää itse tavoitealueen tiedustelua ja sen puutetta. Saksalaiset tiedostivat suunnitteluvaiheesta alkaen Bastognen risteyskaupungin maantieteellisen merkityksen hyökkäysryhmityksensä vasemmalla sivustalla. Tällöin, ja myös operaation jo ollessa käynnissä, käytiin armeijakunnan komentajiston kesken keskusteluja siitä, pitäisikö kaupunki vallata päättävällä hyökkäyksellä vai kiertää.¹⁹

Lehr-divisioonan joukot saavuttivat Neffen noin 3,5 kilometriä Bastognesta itään 19. joulukuuta. Bayerlein on itse todennut, että alueella havaittujen vihollisosastojen perusteella arvioitiin hyökkäyksen Bastogneen vaativan vahvat voimat. Hän arvioi, että hyökkäystä varten pitäisi Lehr-divisioonan lisäksi tuoda alueelle myös 2. Panssaridivisioona ja 26. Volksgrenadier-divisioona. Armeijakunnan komentaja ymmärsi Bayerleinin esityksen, mutta ylempänä tilanteesta vallinneen käsityksen mukaan Bastognen valtaus olisi pitänyt olla ”lasten leikkiä”. Bayerleinin arvioon tilanteesta Neffessä on voinut vaikuttaa muun muassa se, että ilman tarkempia tiedustelutietoja saksalaiset tulkitsivat yhdysvaltalaisen 105 millimetrin ilmakuljetteen panssarintorjuntatykin laukausäänet panssarivaunuksi. Bayerlein luuli taistelevansa panssarijoukkoja vastaan, vaikka kyseessä olivat ensimmäiset alueelle saapumassa olleet maahanlaskujoukkojen osastot.²⁰

Todellisuudessa yhdysvaltaisjoukkojen kokonaisvoima Bastognen itäpuolella ei missään vaiheessa ollut riittävän suuri siihen, että se olisi voinut yrittää esimerkiksi Bayerleinin epäilemää saksalaisjoukkojen saartamista. Myöhemmin on selvinnyt, että Bastognen itäpuolella toimi komppanian ja pataljoonan vahvuisia osastoja, joista osan saksalaiset havaitsivat ja osaa eivät. Näiden joukkojen tehtävät liittyivät Bastognen puolustamiseen ja saksalaisten hyökkäysoperaation hidastamiseen.²¹ Bayerleinille näyttäisi syntyneen vaikutelma vahvemmasta vihollisesta kuin alueella todellisuudessa oli.

Kuvaavaa saksan operatiivisen johdon tilanneymmärryksestä on, että vielä 20. joulukuuta armeijakunnan komentaja arvioi, että Bastogne tullaan valtaamaan hyvin pian. Yhdysvaltalaisen puolustus Bastognen itäpuolisilla alueilla vaikutti heikolta ja huonosti valmistellulta. Tosiasiassa vielä 16. joulukuuta alueella oli ollut vain noin pataljoonan verran yhdysvaltaisjoukkoja. Joulukuun 18. päivän illasta alkaen alueelle saapui panssarijoukkoja sekä 101. Maahanlaskudivisioona, joten voimasuhteet alkoivat saksalais-

18 Steinhardt (2008), s. 195.

19 Spayd & Wilkins (2005), s. 70–75.

20 Spayd (2003), s. 182; Spayd & Wilkins (2005), s. 70–75; Steinhardt (2008), s. 194.

21 Bergström (2014), s. 120–126.

ten tietämättä kääntyä heille epäedullisiksi. Joulukuun 20. päivän iltaan mennessä yhdysvaltalaisjoukkojen määrä Bastognessa oli noussut lähes kaksinkertaiseksi piirittäviin saksalaisjoukkoihin verrattuna, minkä lisäksi yhdysvaltalaisilla oli käytössään enemmän panssarivaunuja ja tykistöä.²²

Bastognen taistelu muuttui aktiivisesta, valtauksen pyrkivästä hyökkäyksestä piiritystaisteluksi alle vuorokauden kuluttua Bayerleinin joukkojen saapumisesta alueelle. Divisioonan pääosien käskettiin 20. joulukuuta jatkaa hyökkäystä kaupungin eteläpuolitse kohti länttä, vaikka yksi jalkaväkirykmentti sekä tykistöjoukkoja pitikin jälleen jättää 26. Volksgrenadier-divisioonan tueksi piirittämään kaupunkia. Joulukuun 25. päivän tienoilla saksalaiset totesivat Bastognen valtauksen epäonnistuneen. Hyökkäykset yksi toisensa jälkeen oli torjuttu ja kaksi yhdysvaltalaisdivisioonaa kenraali Pattonin johdolla saapui etelästä tukemaan piiritettyjä joukkoja.²³

Lutellessaan Ardennien hyökkäysoperaation onnistuneita ja epäonnistuneita ominaisuuksia Bayerlein ei itse nosta esiin puutteita tiedustelun toimeenpanossa ja käsityksessä vallitsevasta tilanteesta. Hän tosin korostaa, että laajemmassa mielessä epäonnistuneen operaation yksi merkittävä tekijä oli se, että Bastognea ei vallattu nopeasti riittävän isolla voimalla. Kaupunki jäi vihollisen haltuun, mikä sitoi saksalaisjoukkoja, vaikka hyökkäys jatkuikin kohti länttä.²⁴

Pohdintaa

Divisioonan tiedustelun ja tilannekuvan muodostamisen näkökulmasta tarkasteltuna on erikoista, että vaikka tiedustelupataljoonaa oli käytetty kesästä 1944 asti tiedustelu-tehtäviin – ja varsin onnistuneesti – muodostettiin siitä Ardennien operaatioon kolmas ”taisteluosasto” jalkaväkirykmenttien rinnalle. Tiedustelujoukkoa vahvennettiin panssarivaunuilla ja sille annettiin hyökkäystehtäviä. Ylivoima oli toki kieltänyt tiedustelun hyökkäysaikeiden paljastumisen ehkäisemiksi, mutta kieltoa ei kuitenkaan noudatettu ainakaan armeija-tasalla. Tällä ratkaisulla divisioona typisti oman tiedustelunsa ulottuvuuden taisteluosastojen hyökkäyksensä edellä suorittaman tunnustelun etäisyydelle.

Tiedustelupataljoonan käyttö yhtenä taistelutehtäviä toteuttavana joukkoyksikkönä ei ollut Ardennien hyökkäysoperaatiossa mitenkään tavatonta. Näin toimivat myös useat muut divisioonat. Hieman erikoiselta kuitenkin vaikuttaa, että vaikka tiedustelupataljoonaa käytettiin mekanisoidun taisteluosaston kaltaisena jalkaväkijoukkona hyökkäyksen

22 Bergström (2014), s. 145–150, 156, 119–120 ja 263–266.

23 Kurowski (2011), s. 179–181 ja 190–191.

24 Spayd & Wilkins (2005), s. 72–73.

alkuvaiheessa, annettiin sille jälleen tiedustelutehtäviä divisioonan pääjoukon suunnattua Bastognen ohi länteen.²⁵

Myös Ardennien maasto on voinut vaikuttaa päätökseen käyttää tiedustelupataljoonaa taistelutehtäviä suorittavana joukkona. Our-joelta länteen suuntautuvat tiet kulkivat maastossa, jossa oli paljon korkeuseroja. Talvinen sää lisäsi entisestään mekanisoidun joukon riippuvuutta tiestöstä etenemisen aikana. Divisioonan johto on voinut perustellusti tulla johtopäätökseen, että maasto ei mahdollista tiedustelujoukon *”nähdä paljon ja tulla itse nähdäksi vähän”*, joten sitä on tehokkaampaa käyttää yhtenä taistelevana elementtinä.

Tämä ratkaisu kostautui ainakin reittivalintoja tehtäessä hyökkäyksen edetessä. Historian kirjoituksessa on välillä korostettu edellä mainittuja siviilihenkilöiltä saatuja tietoja ja niiden perusteella muodostettua tilannekuva. Kuten todettua, näiden päätösten järkevyyttä on vaikea punnita jälkikäteen. On kuitenkin selvää, että mikäli divisioona olisi käyttänyt panssaritiedusteluun aikaisempien käyttöperiaatteidensa mukaisesti etupainoisesti, olisi oma tiedustelu suurella todennäköisyydellä saanut selville valittujen hyökkäysreittien huonokuntoisuuden. Toisaalta, mikäli tiedustelupataljoonaa olisi valmistauduttu käyttämään ainoastaan tiedusteluun, olisi Lehr-divisioona joutunut tukemaan naapuridivisiooniaan molemmilla jalkaväkirykmenteillään, jolloin sen eteneminen olisi todennäköisesti ollut vieläkin hitaampaa.

Hyökkäävä divisioona suomalaisin silmin

Vesa Tynkkynen summaa väitöskirjassaan Suomessa sotia edeltänyttä tilannetta tiedustelun osalta: Talvisotaan jouduttaessa kävi selväksi, että tiedustelun merkitystä ei ollut ymmärretty huomioida tarvittavalla tavalla Puolustusvoimien kehitystyössä. Juuri sodan alla jaettiin käyttöön Tiedusteluopas, mutta sillä ei pystytty paikkaamaan sitä puutetta, jonka tiedustelukoulutuksen vähäinen painotus korkeammassa sotilaskoulutuksessa oli luonut. Myös joukkojen koulutuksessa tiedustelun koulutus oli jäänyt varsin vähälle.²⁶

Sotien kuluessa muutokset tiedustelun toimeenpanossa yhtymätasolla olivat vähäisiä. Tiedustelun järjestelyiden tehostamista pohdittiin välirauhan aikana, mutta aika ei riittänyt kaikkien suunnitelmien toimeenpanoon. Hyökkäysvaiheessa yhtymät joutuivat tekemään päätöksiä vaillinaisin tiedoin, sillä suomalaisilla ei ollut kokemusta, kuinka toimeenpanna hyökkäystehtävää edeltävä tiedustelu. Yhtymien kokoonpanot sotien eri vaiheessa olisivat antaneet mahdollisuuksia tiedustelun toteuttamiseen hyvin tai ainakin

25 Henning (2014), s. 136–141.

26 Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Joutsa 1996, s. 229–231.

välttävästi, mutta jälkeensä vaikuttaa siltä, että ”komentajien koulutuksessa ja ajattelussa tiedustelu ei ollut saavuttanut riittävän merkittävää asemaa”.²⁷

Hyökkäävien joukkojen näkökulmasta varsin luonnollinen vertailukohta saksalaisten panssarijoukkojen tarkastelulle ovat kenraalimajuri Ruben Laguksen jatkosodan aikana johtamat joukot. Vuoden 1941 hyökkäysvaiheeseen osallistunut, Panssaripataljoonan sisältänyt 1. Jääkäriprikaati (Osasto Lagus) laajennettiin vuonna 1942 panssariprikaatin sisältäneeksi Panssaridivisioonaksi, jollaisena se myös osallistui kesän 1944 taisteluihin. Divisioonan tiedustelun toimeenpanosta vastasi tiedustelutoimisto, jota johti tiedustelupäällikkö.²⁸

Saksalaisista kokoonpanoista poiketen suomalaisissa organisaatioissa ei ollut yhtymätasalla erillistä tiedustelujoukkoa. Armeijakunnilla oli panssariautojoukkueet, joiden tehtäviin kuului kuljetusten suojaamisen ja selustayhteyksien varmistamisen lisäksi myös tiedustelu, mutta näiden joukkojen käyttöarvo oli suhteellisen vähäinen. Syksyllä 1942 Laguksen esikunnassa suunniteltiin tiedustelujoukoksi tarkoitetun moottoripyöräpataljoonan perustamista saksalaisen mallin mukaan. Pataljoonalle tilattuja moottoripyöriä ei koskaan saatu, joten joukko jäi perustamatta. Alemmalla tasolla, Panssaridivisioonan jääkäripataljoonissa vaikuttaa olleen tiedustelujoukkueet ainakin kesällä 1944.²⁹

Divisiooniin kuuluneiden kevyiden osastojen päätehtäväksi miellettiin tiedustelu, mutta joukkojen vähydestä johtuen niitä jouduttiin usein käyttämään tavallisen jalkaväen tapaan. Tämä oli tilanne myös Laguksen johtamassa yhtymässä sotien eri vaiheissa. Tästä seurasi käytännössä se, että pataljoonien ja rykmenttien toteuttaman lähitiedustelun ja Päämajan johtaman kaukotiedustelun väliin ja alue, jolta ei saatu vihollistietoja.³⁰

On jopa esitetty, että saksalaisopeista huolimatta Suomessa laiminlyötiin taktinen tiedustelu. Laguksen joukoissa hyökkäävien taisteluosastojen tavallinen toimintaperiaate oli, että vihollisen avatessa tulen kärjessä edennyttä joukkuetta vastaan, tämä siirtyi suoraan hyökkäykseen vihollista vastaan. Mikäli vastassa ollut vihollinen osoittautui niin vahvaksi ettei karkijoukko kykene sitä lyömään, on tiedustelu vihollisen vahvuudesta samalla suoritettu ja hyökkäys toimeenpantiin koko taisteluosaston voimin.³¹

Lehr-divisioonan ja Laguksen yhtymän kokemuksissa on yhteneväisyyksiä ja merkittäviä eroavaisuuksia. Toisin kuin Saksassa ennen hyökkäystä, kesän 1941 hyökkäysope-

27 Timo, Jaakko: *Divisioonan tiedustelun kehittyminen jatkosodan aikana*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2019, s. 86; Palokangas, Marko: *Hankitun tiedon varassa. Yhtymätason tiedustelutoiminnan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Otava, Keuruu 2018, s. 114–115; Tynkkynen (1996), s.229–232.

28 Käkelä, Erkki: *Laguksen miehet - Marskin nyrkki. Suomalainen panssariyhtymä 1941–1944*. Gummerus Kirjapaino oy, Jyväskylä. 1992, s. 98, 210, 216, 266 ja 297.

29 Käkelä (1992), s. 53, 55, 155, 217 ja 407.

30 Käkelä (1992), s. 74–75, 90, 99 ja 101; Tynkkynen (1996), s.229.

31 Käkelä (1992), s. 158.

raatioon liittyen Päämaja oli antanut 28. kesäkuuta alkaen joukoille luvan partioida rajan toisella puolella. Pyrkimystä hyökkäysalueen tiedusteluun osoittaa myös se, että Osasto Lagukselle alistettu JR44 lähetti 2.9.1941 kaksi kaukotiedustelupartiota Lotinapeltoon ja Vaaseniin noin 70 kilometrin päähän Tuulosjoelta, jossa pääjoukko oli. Myös Syväri-joen yli lähetettiin hyökkäyksen edettyä partioita. Kiinni otetuilta vihollistaistelijoilta saatiin Jatko- ja Lapin sodan taisteluissa hyödyllisiä tietoja myös Laguksen joukoissa.³² Siitä, koituiko yhtymätason tiedustelun vähäisyydestä Laguksen panssarijoukoissa merkittävää haittaa tilannekuvalle, ei tämän kirjoittajalla ole tietoa.

Tiedustelu ei ole itsetarkoitus vaan sen tehtävä on palvella komentajan päätöksentekoa ja joukon tehtävän täyttämistä. Yhtymätasolla tietoja saadaan alaisilta ja ylemmältä johtoportaalta. Edellä kuvatulla tavalla divisioonissa on toisinaan ollut erillinen tiedustelujoukko ja toisinaan ei. Tätä joukkoa on käytetty alkuperäiseen tarkoitukseensa, mutta sille on myös käsketty tehtäviä, kuten hyökkää, lyö ja valtaa. Tiedustelujoukkoa on käytettävä divisioonan tehtävän onnistumisen kannalta optimaalisella tavalla, mutta tiedustelu- ja taistelutehtävien väliltä valittaessa on tiedostettava, mitä saavutetaan ja mitä menetetään.

Muun muassa omasta ja vastustajan kalustosta riippuen tiedustelujoukkoa voi olla erittäinkin tehokasta käyttää taistelevan joukon tapaan tuottamaan viholliselle tappioita. Tällöin divisioona kuitenkin luopuu ainakin osasta tiedustelukykyyään. Toisin sanoen divisioona tekee tietoisin päätöksen jäädä alaisten toteuttaman taistelutiedustelun ja ylemmän johtoportaan kaukotiedustelun tietojen varaan. Tämä ei automaattisesti tarkoita epäonnistumista, mutta divisioonan omat mahdollisuudet tilannekuvan muodostamiselle taistelualueen ulkopuolelta muuttuvat hyvin rajallisiksi. Tällä voi olla merkittäviä vaikutuksia tulevien taisteluiden onnistumiseen.

32 Käkelä (1992), s. 60, 93, 105, 121 ja 426. Asemasotavaiheessa Laguksen joukot olivat reservissä, koulutuksessa, puhde-
töissä tai ajoittain rintamavastuussa. Kesän 1944 taisteluissa ne toimeenpanivat hyvin nopeassa ajassa vastahyökkäyk-
siä murtoon päässyttä vihollista vastaan, jolloin hyökkäystä edeltävälle tiedustelulle ei juuri ollut aikaa (Käkelä (1992),
passim)

LÄHTEET

JULKAISTUT LÄHTEET

Tutkimukset ja opinnäytteet

Timo, Jaakko: *Divisioonan tiedustelun kehittyminen jatkosodan aikana* (pro gradu). Maanpuolustuskorkeakoulu. 2019.

Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Joutsa 1996.

Kirjallisuus

Bergström, Christer: *The Ardennes 1944–1945. Hitler's Winter Offensive*. Vaktel förlag & Casemate Publishers, Ruotsi 2014.

Henning, Otto: *Panssaritiedustelija*. Koala-Kustannus, Helsinki 2014.

Kurowski, Frank: *Elite Panzer Strike Force. Germany's Panzer Lehr Division in World War II*. Pen & Sword Books Ltd., Iso-Britannia 2011.

Käkelä, Erkki: *Laguksen miehet - Marskin nyrkki. Suomalainen panssariyhtymä 1941–1944*. Gummerus Kirjapaino oy, Jyväskylä 1992.

Mitcham Jr., Samuel W.: *The Panzer Legions. A Guide to the German Army Tank Divisions of World War II and Their Commanders*. Greenwood Press, Westport 2001.

Palokangas, Marko: *Hankitun tiedon varassa. Yhtymätason tiedustelutoiminnan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana*. Otava, Keuruu 2018.

Spayd, P.A. & Gary Wilkins: *Bayerlein. After Action Reports of the Panzer Lehr Division Commander. From D-Day to the Ruhr*. Schiffer Publishing Ltd., Yhdysvallat 2005.

Spayd, P.A.: *Bayerlein. From Afrikakorps to Panzer Lehr. The Life of Rommel's Chief-of-Staff Generalleutnant Fritz Bayerlein*. Schiffer Publishing Ltd., Yhdysvallat 2003.

Steinhardt, Fredrick P.: *Panzer Lehr Division 1944–45*. Helion and Company, 2008. Verkkoversio [<http://mpkk.finna.fi/Record/taisto.151829>], luettu 14.4.2019.

Mika Jääskeläinen

KOMENTAJUUDEN MERKITYKSESTÄ TAISTELUSSA MENESTYMISEEN – KENRAALI GEORGE S. PATTONIN RISTIRIITAINEN PERSOONA

Kenraali George S. Pattonin henkilöhistoriaan tutustuessa lähteet ja keinot ovat monet. Hänestä on tehty elokuvia, ja hänen äänitettyä puhettaan voi kuunnella YouTubesta. Pattonin muistoksi on perustettu omat verkkosivut ja erilaisilla sotahistorian keskustelufoorumeilla käydään edelleen väittelyä kenraalin persoonasta. Pattonin elämää ja ajatuksia on kuvattu lukuisissa teoksissa, jotka tarjoavat kattavan valikoiman uutta ja vanhaa kirjallista tuotantoa. Kaikki edellä kuvatut sisältävät omat lähdekriittiset näkökulmansa. Näiden sijaan voi olla tarpeen tarkastella Pattonin sotataidollista ajattelua myös hänen omien kirjoitusten ja muistelmiensa kautta, jotka muodostavat tässä tapauksessa primäärlähteen¹. Tällöin on kuitenkin muistettava itsestään kriittisesti kirjoittamisen objektiivisuuden haasteet.

Tässä artikkelissa tarkastellaan Pattonin komentajuutta kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin on arvioitava hänen luonnettaan ja persoonansa. Toiseksi halutaan tuoda esiin hänen sotataidollista ajatteluaan, joka valottaa osin myös hänen persoonansa. Tämä on luonteva liityntäpinta siihen, miten hänen sotataidollinen ajattelunsa ilmenee. Kummankin näkökulman yhteydessä pyritään arvioimaan persoonan mahdollisia vaikutuksia taistelutoimiin. Artikkelin lopulla Pattonin persoonallista johtamisotetta vertaillaan saman aikakauden suomalaisiin rintamakomentajiin.

Luonteenpiirteiden ja käyttäytymisen arviointia

”Sotakenraaleista” kirjoitetaan paljon, etenkin taistelussa menestyneistä. Henkilöhistorioita ja taistelunkuvauksia lukiessa huomaa, että taktiikkaa tai esikuntien valmistelemia suunnitelmia useammin kirjoitetaan siitä, kuka toimi komentajana ja mitä hän päätti. Tähän lienee ilmiselvää syynä komentajan vastuun jakamattomuuden myötä. Komentajan henkilökohtaisten ominaisuuksien ja johtamistaitojen, sekä ennen muuta myös persoonan merkitystä sotilasjoukkoon muotoutuvalle yhteishengelle, - ja siten menestymiselle taistelukentällä, ei voi vähätellä.

Kliseiseltä kalskahtavat, suomalaisen sotilaskoulutuksen piirissä yhä elävät sanonnat ”sellainen joukko kuin sen johtaja” tai ”johtaja tekee joukosta itsensä kaltaisen” pitävät

1 Pattonin lesken pääosin kokoama, kommentailla ja analyysillä höystetty päiväkirjakokoelma ”War as I knew it” vuodelta 1946 sisältää Pattonin päiväkirjan toisen maailmansodan ajalta.

edelleen paikkansa. Kotimaisessa koulutusympäristössämme esimerkiksi yksikön päällikkö tai pataljoonan komentaja voi luoda kohtuullisen lyhyessäkin ajassa joukkoonsa yhteisen, positiivisen tekemisen hengen, pitkälti oman persoonansa ja käyttäytymisensä kautta. Toisaalta, joukon johtaja voi omalla toiminnallaan myös romuttaa sen, samassa ajassa tai jopa paljon nopeammin. George S. Patton on tästä näkökulmasta hedelmällinen sotahistoriallinen esimerkki tarkasteltavaksi, niin paljon on hänen persoonansa merkityksestä taistelutoimissa kirjoitettu. Kuten hänen entinen alaisensa Martin Blumenson kirjoittaa, *”harva kenraali on yhtä ylistetty, vihattu, kunnioitettu ja väärinymmärretty kuin George s. Patton Jr”*².

Pattonia on kuvailtu monin eri tavoin; hän on *”sotilaallinen nero, legenda, paskiainen”*. Kuitenkin hänet muistetaan ennen kaikkea ainutlaatuisesta johtajuudestaan. Hän eli komentajan roolissaan sataprosenttisesti. Hän pystyi luomaan erityislaatuista taisteluhenkeä, hyökkäyshenkisyyttä ja luottamusta alaisiinsa aina rivisotilaita myöten. Karkea kielenkäyttö ja maskuliininen esiintyminen tuntuivat vetoavan aikakauden sotilaisiin. Kenraalin henkilökohtainen karisma, tuettuna hyvin vaalitulla imagolla ja viestinnällä, edesauttoi hänen joukkojaan uskomaan omaan suorituskyykyynsä ”ylivertaisena” joukkoona. Pattonin filosofia ei kaunistellut sodan raakuuksia. Hänestä sotilaan luonne edellytti vastustajan tappamista ja ”murhaamisen konseptin” hyväksymistä. Esimerkkinä tästä voidaan pitää hänen puhettaan yhdysvaltalaisjoukoille ennen Ranskaan lähtöä: *”sotaa ei voiteta sillä, että kuolee maansa puolesta, vaan sillä, että pakottaa jonkun toisen kuolemaan oman maansa puolesta”*.³

Pattonin vaatimustaso ja kovuus ilmensivät taistelukentän vaatimuksia, ja hänen joukkonsa uskoivat, että jos jonkun komentajan johdolla hengissä selviäminen oli mahdollista, se komentaja oli juuri Patton. Kenraali vaati itseltään kaikkein eniten ja pyrki eroon syvästi halveksimistaan laiskuuden ja rentoutumisen houkutuksista. Patton itse kirjoitti, että *”ainoa sallittu kurin muoto on täydellinen kuri”*. Pattonin keino pelon voittamiseksi perustui kovaan ulkokuoreen. Hän hyödynsi kaikkia miehisyyden ja sotiluuden tunnuk-sina pitämiään ulkoisia tunnusmerkkejä, vyöllä roikkuvaa pistooliaan sekä karskia pu-

2 Blumenson, Martin: *The Patton Papers 1885-1940*. Houghton Mifflin Company Boston, Yhdysvallat 1972. Blumenson palveli Pattonin 3. Armeijan esikunnassa sodan lopulla. Katso myös Smith, David A.: *George S Patton. A Biography*. Greenwood Press, Lontoo 2003, s. 127.

3 Province, Charles M.: George S Patton Jr, U.S. Army, 02605, 1885-1945. [http://www.patton-mania.com/George_S_Patton/george_s_patton.html], luettu 30.3.2019. Katso myös Gordon, Edward E. & David Ramsay: *Totuus Normandian maihinnoususta. Miten liittoutuneiden eripura uhkasi muuttaa sodan kulun*. Minerva Kustannus Oy, 2018, s. 256–257. Operaatio Overlordissa Patton vaati joukkojaan etenemään yhä nopeammin todeten, että *”sivustoista huolehtiminen on vihollisen tehtävä, ei meidän. Unohtakaa koko hemmetin puhe sivustoista huolehtimisesta”*. Taktiikkana oli liikkua ja ylläpitää liike niin nopeasti, etteivät saksalaiset ehtisi ryhmittyä vastahyökkäykseen. Katso myös George Patton. Hullu cowboykenraali. [<http://historianet.fi/sota/suuret-sotapaallikot/george-patton-hullu-cowboykenraali>], luettu 30.3.2019. Joukkojen moraalista ja siihen vaikuttamisesta katso Patton Jr, George S.: *War as I Knew It*. Houghton Mifflin Company, Boston 1947, s. 263. Mainittu puhe pidettiin täydellä jalkapallostadionilla, yleisönä 3. Armeijan 92 000 sotilasta.

4 Patton (1947), s. 403.

hetapaa ja esiintymistä – luodakseen ympärilleen aggressiivista ja sotilaallista ilmapiiriä. Pattonin halu edetä, vallata, tappaa, tuhota ja voittaa johtivat mekanisoidun liikesodan käynnin edelleen kehittämiseen siten, että Pattonin voidaan osaltaan katsoa toimineen sen yhdysvaltalaisen konseptin yhtenä alullepanijana. Korskean ja mahtailevan ulkokuoren alla oli kuitenkin taitava taktikko, jonka johdolla Yhdysvaltain 3. Armeija eteni Ranskan alueella ennennäkemättömällä vauhdilla.⁵

Pattonin persoona ei ollut yksioikoinen. Hänen lähipiiriinsä sai oppia tuntemaan useita persoonallisuuksia, jotka kenties häivyttivät sen takaa Pattonin todellisen luonteen. Hänen kerrotaan olleen erittäin aggressiivinen ja kilpailuhenkinen, suorasukainen, itsekeskeinen, mahtaileva ja kiihkoileva luonne. Toisaalta hän oli räjähdysherkkä ja levoton sekä mielellään omilla saavutuksillaan ylpeilevä. Patton improvisoi saaden ihmeitä aikaan vähilläkin resursseilla, minkä lisäksi hän omasi kyvyn ymmärtää ja tulkita laajoja kokonaisuuksia. Toisaalta hän oli äkkipikainen ja harkitsematon, minkä vuoksi hänen käytöksensä oli ajoittain arvaamatonta. Toisinaan oli hän lisäksi sarkastinen ja tahditon, mutta tarvittaessa kuitenkin vuorovaikutustaitoinen.⁶

12. Armeijaryhmän esikunnassa tiedustelu-upseerina palvellut Constantine FitzGibbon luonnehti Pattonia miestensä kunnioittamaksi, ehkäpä parhaaksi liittoutuneiden sodanjohtajista. Samalla hän kuvasi Pattonia kuitenkin esikuntaupseereiden näkökulmasta pelätyksi simputtajaksi. Ulkoisesta kovuudesta ja sotilaallisesta esiintymisestä huolimatta maskuliinisen ”sotailmeen” takaa löytyi kuitenkin se analyyttisempi ja herkempikin puoli, hänet tunteneiden mukaan jopa tunteellisuuteen taipuvainen, mikä lisäsi hänen persoonansa ristiriitaisuutta ihmisten mielissä entisestään. Patton luki paljon sodan käynnistä, sotatekniikasta ja etenkin sotahistoriasta kertovaa kirjallisuutta⁷. Ammattitaitoinen ja tarkkaan laskelmoiva sotilas peittyi kuitenkin meuhkaavan ja rehvakkaan ulkokuoren alle. Pattonin sanotaan noudattaneen johtamisessaan Yhdysvaltain sisällissodassa taistelleen kenraalin William T. Shermanin periaatetta, jonka mukaan johtajan tuli olla aina rintamalla joukkojensa rinnalla. ”*Operaation aivojen pitää olla jatkuvasti näkyvillä ja hänen energiansa pitää tuntua*”.⁸

5 Sama, s. 403. Katso myös Gordon & Ramsay (2018), s. 371.

6 [http://www.inhisgraceinc.com/html/general_patton.html], luettu 3.5.2019. Katso myös Gordon & Ramsay (2018), s. 239.

7 Patton keräsi elinaikanaan laajan sotahistoriallisen kirjaston, jonka hänen poikansa, kenraalimajuri Patton lahjoitti eläköityessään West Pointin sotilasakatemialle New Yorkissa säilytettäväksi.

8 Province; FitzGibbonin luonnehdinnasta katso esim. Whiting, Charles: *Patton. The Free-feeling General Who Conducted His Own Invasion of Europe*. Ballantine Books, Yhdysvallat 1970, s. 6–7. Laskelmoiva sotilas, katso [<http://historianet.fi/sota/suuret-sotapaallikot/george-patton-hullu-cowboykenraali>], luettu 30.3.2019. On lisäksi todettava, että vaikka vertaaminen vuosien 1861–1864 aikaiseen lineaariseen rintamasotaan ja sen johtamismetodeihin voi äkkiseltään tuntua ontuvalta, täytyy muistaa, että suurvalta-armeijan sotilasakatemiassa West Pointissa opiskellaan yhä edelleen tänä päivänä paljon nimenomaan sisällissotaan liittyviä esimerkkejä.

Mitä esimiehet ja vertaiset komentajat sitten ajattelivat Pattonista? Kenraali ja sittemmin Yhdysvaltain presidentti Dwight Eisenhower on kertonut, että hänen esitystään nimittää Patton divisioonan komentajaksi vastustettiin komentoesikunnassa miehen erikoisen käytöksen ja maneereiden vuoksi. Eisenhower oli kuitenkin sivuuttanut epäilyt, luottaen Pattonin taistelijan sydämeen ja luonteeseen, joiden hän uskoi johtavan menestykseen - nimenomaan rintamakomentajana. Kenraali Omar Bradley puolestaan kuvasi suhtautumistaan Pattoniin ristiriitaiseksi. Hänen mukaansa Pattonilla oli vaikeuksia pysyttäytyä asemassaan, mutta toisaalta hän osoitti horjumatonta lojaalisuutta esimiehelleen sekä rajatonta tahtoa tehtäviään kohtaan. Pattonin kilpakumppani, brittiläinen sotamarsalkka Bernard Montgomery kirjoitti kunnioittaneensa amerikkalaiskenraalia, kaikista erimielisyyksistä huolimatta.⁹ Voimakasta tahtotilaa tehdä asioita ”oikein” – tarvittaessa mutkia oikoen ja toisaalta lojaalisuutta esimiehelle osoittaen – ei voi arvioida pelkästään negatiiviseksi piirteeksi.

Pattonilla oli erityinen kyky arvioida toimintamahdollisuutensa olosuhteiden ja maaston perusteella. Patton ei yrittänyt saada olosuhteita sopimaan suunnitelmaan, vaan laati suunnitelmansa vastaamaan olosuhteiden vaatimuksia. Pattonin kyky suunnitella hyökkäyksellisiä operaatioita piili hänen taidossaan nähdä taistelukentän laaja kokonaisuus. Tärkeimpiä ammatillisia osaamisalueita suunnitelman perustana olivat alueen tieverkon, jokien, rautateiden ja keskeisten maastonkohtien tuntemus. Patton opetteli karttoja ulkoa ja vertasi niitä myös sotahistoriassa esiintyneisiin maastonkohtiin.

Valmistautuessaan Euroopan sotatoimiin kesällä 1944 Patton oli etukäteen selvittänyt, minkä maastonkohtien kautta Vilhelm Valloittaja 900 vuotta aikaisemmin oli edennyt vallattaessaan Normandian ja Bretagnen. Historioitsija Nigel Hamilton on tulkinnut tätä toteamalla, että ”*Patton toteutti elokuussa 1944 operaatio Overlordissa liikesodan doktriinia tavalla, joka on vailla vertaa sodankäynnin historiassa*”.¹⁰

Patton ymmärsi, että historia ei ole vain pala menneisyyttä, toisistaan erillään olevia yksittäisiä tapahtumia. Jokainen historian tapahtuma on sidoksissa aiemman historian tapahtumiin. Patton pyrki löytämään historiasta etenkin sotilaallisen johtamisen vaikutuksia erilaisiin käännekohtiin. Patton etsi historiasta Vilhelm Valloittajan lisäksi mui-

9 [http://www.inhisgraceinc.com/html/general_patton.html], luettu 3.5.2019; Gordon & Ramsay (2018), s. 356–374. Gordon ja Ramsay avaavat keskinäistä nokittelua ja komentajien persoonallisuuksia kuvaavalla tavalla kirjansa luvussa 13, ”*Komentajuuden kriisi*”. Luvussa esimerkiksi Eisenhower kuvataan sovittelevaksi, Montgomery itsepäiseksi, varovaiseksi ja egoistiseksi, Ramsay ”herras mies komentajaksi” ja Omar Bradley ”luottokomentajaksi”. Pattonia luonnehditaan itsenäiseksi, prameilevaksi ja äkkipikaiseksi, mutta rintamakomentajana yliveritaiseksi. Pattonin taktiset kyvyt ja soveltuvuus rintamakomentajaksi oli huomattu jo 1920-luvulla. Katso esim. Smith, David A.: *George S. Patton. A Biography*. Greenwood Press, Lontoo 2003, s. 59.

10 [http://www.inhisgraceinc.com/html/general_patton.html], luettu 3.5.2019. Katso myös Gordon & Ramsay (2018), s. 257–259. Karttojen tutkimisesta katso etenkin Patton (1947), s. 358 ja 399. Patton opettaa samalla, miten eri johtamisen tasoilla karttoja käytetään. Esimerkiksi rykmentin komentajan tulisi ottaa sellaisen mittakaavan kartta, josta hän voi katsoa komentopaikkansa ja tiedustelualueensa tasoiset asiat. sen sijaan pataljoonan komentajan ei tulisi johtaa miehiään kartalla lainkaan!

takin esimerkkejä joukkojen käytöstä, joita hyödynsi kehittäessään toimintaperiaatteita mekanisoidulle joukolleen. Esimerkiksi 500-luvun raskaan ratsuväen käyttöperiaate sopi hänen mielessään panssarivaunujoukolle suoraan joihinkin tilanteisiin. Kuten Patton itse asian ilmaisi, historiasta löytyy aina joku esimerkki siitä, miten sama manööveri on tehty aiemmin, kun samoilla taistelukentillä on taisteltu ennenkin.¹¹

Merkittävänä tukena Pattonin kiistatta hyvän taktisen osaamisen ja päättäväisen toimenpanon lisäksi oli ilmavoimien tuen taitava hyödyntäminen. Pattonin 3. Armeija oli ”tuettava puolustushaara”, jonka panssariarmeijan etenemiseen liitettiin ilmavoimien tulenkäyttö, yhteisoperaation periaatteen mukaisesti. Patton käytti koko Euroopan offensiivin ajan keskeisenä hyökkäyksen elementtinä ilmasta- maahan lähitulitukea ja tiedustelulentoja oman mekanisoidun joukkonsa liikkeen edistämiseksi syvyyteen, erittäin hyvällä menestyksellä. Yhteisoperaation johtosuhteiden onnistumisen varmistamiseksi Patton halusi molempien, sekä 3. Armeijan että XIX Tactical Air Commandin komentopaikat toistensa läheisyyteen. ”Siiloutumisen” estämiseksi Patton pyrki lähentämään ilma- ja maavoimien upseereita ja pakotti heidät jopa yhteisille aterioille yhteistyön syventämiseksi, mikä ilmeisesti on ollut erityismainintansa vuoksi ennen kuulumatonta. Patton pönkitti ilmavoimien asemaa kehumalla näitä aina mahdollisuuden ilmetessä ja muistuttamalla lehdistöä ilmatuen merkityksestä onnistumisissaan. Kahden toisilleen vieraan ja eri toimintatapoja edustavan puolustushaaran edustajien voidaan katsoa lähentyneen näiden toimien vuoksi toverillisiksi.¹²

Tietoja edestä lähettivät hänen omassa komennossaan olevat, erikseen tarkoitusta varten perustetut kevyemmät ja liikkuvammat joukot, joilla selvitettiin etukäteen reittejä ja vihollisen sijaintia taistelutiedustelun keinoin. Oikeastaan toiminta muistutti kevyen jalkaväen (light infantry) yleismaailmallisia tämän päivän käyttöperiaatteita, jossa kevyttä jalkaväkeä käytetään esimerkiksi alueilla, joille mekanisoidulla joukolla ei pääse. Jalkaväkijoukot aloittavat taistelun ja tuottavat tappioita, luoden siten edellytykset mekanisoidun joukon ratkaisevalle iskulle. Pattonin tosin sanotaan ottaneen ajatuksen Napoleonin kevyen ratsuväen taistelutavasta, joka itse asiassa on yksi kevyen jalkaväen historiallisia alkujuuria.

Pattonin onnistumisissa oli esikuntien työllä myös aivan keskeinen rooli: vaikka suunnittelu olisi ollut komentajakeskeistä, olivat myös Pattonin esikunnat lojaaleja ja tekivät valmistelutyötään komentajaa tukevalla tavalla. Pattonin esikunnissa työskenteli useimmiten hänen itse valitsemiaan ihmisiä. Voittamisen kannalta tärkeimpänä tekijänä Patton näki kuitenkin sotilaaksi profiloituneen ja kasvaneen ihmisen, yksittäisen sotilaan.

11 [http://www.inhisgraceinc.com/html/general_patton.html], luettu 3.5.2019; Gordon & Ramsay (2018), s. 257–259.

12 Province. Patton halusi keksiä yhä uusia tapoja parantaa liikkuvuutta ja nopeutta joukon liikettä. Parantaakseen ymmärrystään ilmatuesta ja ilmavoimista hän hankki jopa lentolupakirjan. Pattonin sanotaan olleen ensimmäisiä, jotka ymmärsivät kevyiden koneiden joustavuuden ja merkityksen osana yhteydenpitoa ja tilannekuvan luomisesta.

Mutta osattiin sitä meilläkin – jalkaväenkenraali Talvela ja panssarikenraali Lagus

Suomen viime sotien aikaisista komentajista voidaan tunnistaa lukuisia Pattonin tapaan vahvan persoonan omanneita ja samalla tavoin menestyneitä rintamakomentajia. Samaan aikaan kun Patton kilpaili länsirintamalla Montgomeryn kanssa ja aiheutti esimiehilleen harmaita hiuksia, toisella puolen Eurooppaa soti muuan jalkaväenkenraali Paavo Talvela. Hänet tunnettiin omapäisenä ja räväkkänä komentajana. Vaikka Talvelan meriitteihin ei voida vastaavalla tavalla lukea panssarijoukkojen komentajuutta, on hänen persoonansa vaikutus ollut taistelutoimiin vähintäänkin merkittävä. Talvelan tahdonlujus ja voima tekivät hänestä Mannerheimin luottomiehen; Mannerheim uskoi vuonna 1940 Talvelan vakauttavan Talvisodan rintaman Karjalan Kannaksella¹³. Talvelan alaisena muuten toimi Talvisodan aikana jäljempänä esiteltävä, hyökkäyshenkinen ja määrätietoinen everstiluutnantti Aaro Pajari¹⁴. Jatkosodan hyökkäysvaiheessa taas hänen joukoissaan palveli silloinen eversti, sittemmin panssarikenraali Ernst Ruben Lagus. Talvela myös muistetaan tapauksesta, jossa hän pahoitti mielensä ensimmäisen Mannerheim-ristin mentyä hänen sijaansa Lagukselle, jonka perusteella voisi väittää Talvelan itseluottamuksen olleen vähintään yhtä kohdallaan, kuin Pattonilla. Jos Patton joutui omapäisenä ja ristiriitaisena persoonana ajoittain selittelemään tekemisiään kenraali Bradleylle, löytyi kotimaastakin samankaltainen ”taistelupari”, Lagus ja Talvela. Viimemainittujen väittelyt käytiin tosin hyvässä hengessä ja toisiaan kunnioittaen.

Äkkiä ajateltuna Pattonin vertaaminen Mannerheim-ristin ritariin ja panssarijoukkojen komentajaan Lagukseen voisi tuntua selvältä ratkaisulta. Molempia yhdistää ase-lajin käyttöperiaatteiden kehittäminen ja häikäilemättömien hyökkäysten toimeenpano; Kumpikin panssariupseeri käytti kevyitä joukkoja taistelutiedusteluun pääosien etupuolella. Liike ja nopea eteneminen olivat molempien mielestä tie menestykseen. Vertailussa tulee muistaa myös persoona; Pattonia luonnehdittiin West Pontin kadettiaikoina sotilaallisuuden ja kurinalaisuuden ilmentymäksi, Lagusta puolestaan kadettikomppanian kouluttajana olemukseltaan preussilaiseksi ja ”*olosuhteissamme sotilaallisuutta koskevia vaatimuksia liioittelevaksi*”. Jos erotettiin Patton vuonna 1943 tehtävistään hänen raivosuttuaan ”pinnariksi” kokemalleen sotamiehelle, ei Laguksen yksikössäkään pinnareita suvaittu. Tosin Laguksellakin oli herkempi ja syvällisempi puoli, joka ei ehkä sotavuo-

13 Talvelan nimittämisestä katso esim. Talvela, Paavo: *Sotilaan elämä. Muistelmat I. 2.* painos. K.J. Gummerus Oy, Jyväskylä 1976, s. 158-160.

14 Ibid, s. 167. Talvelan henkilöarvio Pajarista Talvisodasta, ”henkilökohtaisesti peloton ja rohkea, alaisia innostava...takti-linen johtajataito on erinomainen...luonteeltaan jonkin verran turhamainen”.

sina ulospäin näkynyt.¹⁵ Molempia yhdistää alaisten osoittama luottamus komentajansa käyttäytymiseen ja johtamistapaan.

Molemmat valitut henkilöt kunnostautuivat myös suomalaisen taktiikan kehittämisen saralla. Tynkkysen väitöstyötä tarkastellessa huomataan, että jatkosodan lopun panssarintorjuntataktiikan kehittämistyötä tehtiin enemmän tai vähemmän Laguksen johdolla. Talvela taas kunnostautui aktiivisena taktiikan kriittisen tarkastelun äänitorvena; joustava puolustus oli toiseksi paras vaihtoehto, jos hyökkäämiseen ei hänelle annettu mahdollisuutta.¹⁶ Itse asiassa koko Tynkkysen väitöstyön otsikko kuvaa Talvelan ajatusmaailmaa ja kenties hienoista vastustusta sen muutoksessa; Talvelalle hyökkäys olisi edelleen ollut paras puolustus.

Mutta entä hyökkäyshenkinen Pajari – suomalainen versio Pattonista?

Kenraalimajuri Aaro Pajari oli komentaja, jota vertaiset inhosivat ja vieroksuivat – mutta alaiset arvostivat. Julkisuustempestensä vuoksi ”outolintuna” koettu Pajari nautti kuitenkin legendaarisen sankarikomentajan mainetta. Pajari osasi hyödyntää taitavasti julkisuutta, eikä näyttöjä menestyksestä puuttunut. Joulukuussa 1939, Tolvajärven taisteluiden jälkeen alaistensa keskuudessa jo legendana tunnettu Pajarin divisioona löi Laatokan pohjoispuolisessa erämaassa neuvostoliittolaisen divisioonan. Voitosta puhutaan ja kirjoitetaan edelleen ensimmäisenä Talvisodan suurvoittona ja taktisen osaamisen näyttönä. Tolvajärvellä menestykseen johtivat Pattoninkin korostamat maaston tuntemus ja hyödyntäminen sekä olosuhteiden hyväksikäyttö. Jatkosodan hyökkäysvaiheessa kesällä 1941 Pajarin 18. divisioona eteni yhdessä kuukaudessa Moskovan rauhan rajalta aina Rajajoelle asti, hiukan Pattonin ”Ranskan läpijuoksua” myöten. Lisäksi Pajarin johtamat miehet valtasivat sekä Suursaaren talvella 1942 että Kemin syksyllä 1944.¹⁷

Toki Pajari oli myös vahvatahtoinen johtaja, joka riiteli usein kenraalien ja esimiesten kanssa. Aaro Pajarin ja hänen johtamiensa sotilaiden välinen side oli poikkeuksellisen vahva ja Pajarin alaisten kunnioitus perustui ennen kaikkea komentajan karismaan,

15 Käkeli, Erkki: *Ruben Lagus – panssarikenraali*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1994, s. 61, 63–64, 69, 269–270, 291 ja 293; Franck, Leo: *Ensimmäinen kadettikurssi*. Karisto, Hämeenlinna 1969, s. 12 ja 57; [http://brantberg.fi/Sotakenraalit%20-%20kenraali%20Ruben%20Lagus.htm], luettu 9.6.2019.

16 Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). 2. painos. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, Nro. 1/2014. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2014. Talvitaistelun kehittämisestä katso s. 29, 32–33, panssarintorjuntataktiikasta s. 137–138 ja 148, sissitoiminnan kehittämisestä s. 190, joustavasta puolustuksesta s. 138. Laguksesta ja panssarintorjunnan kehittämisestä vuonna 1944 katso s. 279.

17 Tyrkkö, Jukka (toim): *Pajari – Rintamakenraali*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1974, s. 151–152, 154 ja 182–183. ”Realistinen ja harkitseva johtaja...Pajari oli poikkeuksellisen käytännöllinen, joustava, nopea ja väsymätön johtaja myös vastoinikäymisen hetkinä”. Katso myös Aamulehden artikkeli Sankarikenraali Pajari oli perso huomiolle – kollegat inhosivat, alaisten mielestä kuin iso lapsi. [http://www.aamulehti.fi/kotimaa/sankarikenraali-pajari-oli-perso-huomiolle-kollegat-inhosivat-alaisten-mielestä-kuin-iso-lapsi-24263233], luettu 9.6.2019.

ei niinkään maineeseen tai ulkoisiin tunnuksiin. Tästä juontuikin miehen alaisten itselleen antama kutsumanimi *Pajarin pojat*.¹⁸

Pajarilla oli Pattonin tapaan myös tunteellinen puolensa. Joukkosidontapaikalla saattoi Pajarilla vierähtää kyynel poskelle, kuten Pattonille kerrotaan käyneen samoihin aikoihin lännempänä. Aaro Pajari oli kuitenkin Pattonin kaltainen ”hyökkäyskenraali”. Yhtymäkohtia on hyökkäyshenkisyyden lisäksi muitakin: Kuten Patton, myös Pajari rakasti esiintymistä. Pajari harrasti historiaa, ja kukas muu tekikään samaa? Pajarin Mannerheim-ristin esityksessä korostettiin hänen henkilökohtaista osuuttaan joukon menestymiseen taistelussa. Uskon valaminen alaisiin ja henkilökohtaisen esimerkin ja alaisiin vetoavan persoonan kautta luotu yhteishenki olivat onnistumisen keskeisiä edellytyksiä. Pajarilla oli ”kova maine” alaistensa keskuudessa, tämäkin kuvaus yhtyy aikalaiskuvauksiin kenraali Pattonista. ”*Pajari perkele!*” oli usein kuultu sanonta, joten miellelyhtymä ki-roilevaan ja karskista puhetavastaan tunnettuun Pattoniin on ilmiselvä. Sokerina pohjalla, Pattonin tapaan Pajari oli Pattonin tapaan sotilaskurin suhteen ehdoton.¹⁹ Hyvin pienellä otannalla muutamaa suomalaista rintamakomentajaa tarkastellen voitaneen todeta, että osattiin sitä meilläkin.

18 Ibid. Katso myös Kuosa, Tauno: *A.O. Pajari. Viiden sodan soturi*. WSOY, Porvoo 1981, s. 210–212.

19 Ibid.

LÄHTEET

JULKAISTUT LÄHTEET

Tutkimukset ja opinnäytteet

Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). 2. painos. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, Nro. 1/2014. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2014.

Kirjallisuus

Franck, Leo: *Ensimmäinen kadettikurssi*. Karisto, Hämeenlinna 1969.

Blumenson, Martin: *Patton: The Man Behind the Legend, 1885–1945*. Quill, Iso-Britannia 1985.

Blumenson, Martin: *The Patton Papers 1885–1940*. Houghton Mifflin Company Boston, United States, 1972.

Gordon, Edward E. ja David Ramsay: *Totuus Normandian maihinnoususta. Miten liittoutuneiden eripura uhkasi muuttaa sodan kulun*. Minerva Kustannus Oy, 2018.

Kuosa, Tauno: *A.O. Pajari. Viiden sodan soturi*. WSOY, Porvoo 1981.

Käkelä, Erkki: *Ruben Lagus - panssarikenraali*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1994.

Patton Jr, George S.: *War as I Knew It*. Houghton Mifflin Company Boston, U.S.A 1947.

Smith, David A.: *George S. Patton. A Biography*. Greenwood Press, Lontoo 2003.

Talvela, Paavo: *Sotilaan elämä. Muistelmat I*. 2. painos. K.J. Gummerus Oy, Jyväskylä 1976.

Tyrkkö, Jukka (toim): *Pajari – Rintamakenraali*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1974.

Whiting, Charles: *Patton. The Free-feeling General Who Conducted His Own Invasion of Europe*. Ballantine Books, Yhdysvallat 1970.

Artikkelit

George Patton. Hullu cowboykenraali.

[<https://historianet.fi/sota/suuret-sotapaallikot/george-patton-hullu-cowboykenraali>], luettu 30.3.2019.

Sankarikenraali Pajari oli perso huomiolle – kollegat inhosivat, alaisten mielestä kuin iso lapsi. [<http://www.aamulehti.fi/kotimaa/sankarikenraali-pajari-oli-perso-huomiolle-kollegat-inhosivat-alaisten-mielesta-kuin-iso-lapsi-24263233>], luettu 9.6.2019.

Province, Charles M.: George S Patton Jr, U.S. Army, 02605, 1885-1945.

[http://www.patton-mania.com/George_S_Patton/george_s_patton.html], luettu 30.3.2019.

Verkkojulkaisut

[http://www.inhisgraceinc.com/html/general_patton.html], luettu 3.5.2019.

[<http://brantberg.fi/Sotakenraalit%20-%20kenraali%20Ruben%20Lagus.htm>], luettu 9.6.2019.

Jukka Pennanen

”SIRPINSIVALLUS”¹ – SALAMASODAN MUUNNELMA SCHLIEFFEN-SUUNNITELMASTA

”Sen johdosta, että läpimurron on edellettävä saartoa, saa taktiikka vallitsevan aseman. Siitä tulee lopulta strategian edellytys. Taktillinen menestys ei ole enää operaation loppu, vaan sen alku. Jollei se johda vapaaseen liikehtimiseen, niin kaikki strategiset suunnitelmat, kaikki operatiiviset ajatukset ovat mahdottomia toteuttaa. Vain liikunnalla päästään voittoon”²

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastellaan Saksan hyökkäystä länteen keväällä 1940³ sotataidon eri tasoilla sekä linkitetään saatuja havaintoja neljännesvuosisata aikaisemmin elo-syyskuussa 1914 toteutettuun keisarillisen Saksan Schlieffen-suunnitelmaan. Hypoteesina on, että operaatiot muodostavat historiallisen jatkumon ja sotataidon eri tasot⁴ muovaavat valittuja toimintatapoja ja vaikuttavat toisiinsa sotataidon dynamiikkaa korostaen. Kirjoitus rajoittuu hyökkäyksen ensimmäisen vaiheen *Operaatio Keltaisen* tarkasteluun, painottuen siinä Armeijaryhmä A:n hyökkäykseen. Lopuksi haetaan mahdollisia sotataidollisia yhtymäkohtia suomalaisen taktiikan kehitykseen Vesa Tynkkysen väitöskirjan kautta.

- 1 Kirjoituksessa käytetään saksalaisesta termistä Sichelschnitt käännöstä ”sirpinsivallus”, erona perinteisiin ”sirpinisku”- tai ”sirpinviilto”-termeihin. ”Schnitt” tarkoittaa suomeksi myös sivallusta ja termi kuvaa ”iskua” tai ”viiltoa” konkreettisemmin juuri sitä, miten saksalaiset toimivat lyödessään Ranskan pääjoukot ja katkaistessaan selustayhteydet. Saksalaisten operatiivisen suunnitelman peitenimi oli Fall Gelb, (Operaatio Keltainen).
- 2 Foertsch, Hermann: *Nykyinen ja tuleva sotataito*. WSOY, Porvoo 1939, s 97. Foertschin käsitykset sodankäynnistä muovautuivat omien, nuorena upseerina I. maailmansodassa hankittujen kokemusten pohjalle ja laajenivat koulutus-, tutkimus-, opetus- sekä julkaisutyön perusteella. Foertsch kirjoitti teoksen juuri ennen 2. maailmansotaa toimiessaan yleisesikuntaupseerikurssien taktiikan opettajana (eversti).
- 3 Saksan hyökkäys länteen toukokuussa 1940 on viime vuosisadan sotataidollinen merkkipaalu, jossa yhdistyivät kaikki kolme sotataidon perinteistä tasoa eli strategia, operaatiotaito ja taktiikka. Käsiteltävä kiivastempoinen sotatoimi vahvisti myyttiä, jota kutsuttiin iskevästi nimellä Blitzkrieg – salamasota. Blitzkrieg-termiä alettiin hajanaisesti käyttää Saksassa 1930-luvun puolivälissä ja termi vakiintui yleiseen käyttöön Puolan offensiivin jälkeen, mutta siitä ei muodostunut missään vaiheessa selkeää sotataidollista oppia. Termi voidaan käsittää sekä strategisen tason nopeaksi iskuksi vastustajan lyömiseksi että operatiiviseksi, ilmavoimien tukemaksi panssarikiilojen iskuksi syvyyteen. Taktisella tasolla käsitteeseen liittyy tehtävätaktiikalla johdettujen panssarijoukkojen ja eri aselajien sekä syöksypommittajien yhteistoiminta (saksaksi Kampf mit den verbundenen Waffen). Blitzkrieg-termin synnystä ja olemuksesta erityisesti Frierlerin (s 5-14) ja Rekkedalin (s 153-157) teoksissa.
- 4 Sotataittoa käsitteenä tarkastellaan tässä kirjoituksessa yleisen käytännön mukaisesti kolmella tasolla; strategisella, operatiivisella ja taktisella.

Lähteenä on käytetty suomen- ja saksankielisiä tieto- ja muistelmateoksia. Tavoitteena on ollut löytää riittävän kattavaa, osin suomentamatonta ja tieteellisesti validia tutkimuskirjallisuutta sekä hyödyntää kirjoittajan aikaisempia tutkimuksia ja opinnäytteitä. Merkittävimmän osan lähdeaineistosta muodostavat kuusi teosta. Teoreettisena pohjana ovat Hermann Foertschin *Nykyinen ja tuleva sotataito* sekä Nils Marius Rekkedalin *Nykyaikainen sotataito*⁵. Viitekehysten ”sirpinsivallukselle” antavat suomentamattomat Karl-Heinz Frieserin *Blitzkrieg – Legende* sekä Gerhard P. Grossin saksalaista operatiivista ajattelua käsittelevä laaja tutkimus.⁶ Aikalaisnäkökulman esitykseen tuovat ”sirpinsivalluksen” isänä pidetyn sotamarsalkka Erich von Mansteinin⁷ sekä painopistesuunnassa armeijakuntaa komentaneen kenraalievosti Heinz Guderianin muistelmat.⁸

Hyökkäyssuunnitelmien taustat

Preussin ja Itävallan välinen hegemoniataistelu saksankielisen Euroopan hallinnasta päättyi Preussin voittoon vuonna 1866. Viisi vuotta myöhemmin käyty sota Ranskaa vastaan liitti saksalaiset yhtenäiseksi Saksan keisarikunnaksi. Ylin sotilasjohto keskitettiin jo aikaisessa vaiheessa yleisesikuntaan, jonka tiukassa valvonnassa asevoimia kehitettiin. Samalla pitkäaikaisen yleisesikunnan päällikön sotamarsalkka Helmuth von Moltke vanhemman⁹ armeijaan luoma tehtävätaktiikan henki yhdisti ja vahvisti asevoimia ja sen johtamiskulttuuria kaikilla tasoilla.¹⁰

Kehityksen seurauksena oli Saksan armeijassa ennen ensimmäistä maailmansotaa pyritty ottamaan mahdollisimman hyvin huomioon muutokset strategisessa ympäristössä, tekniikan kehittyminen sekä aikaisempien sotien kokemukset. Sotataidon eri tasojen vaikutuksista toisiinsa keskusteltiin vilkkaasti, ohjesääntöjä uusittiin, erilaisia sota- ja karttajarjoituksia pidettiin runsaasti ja operatiivisia suunnitelmia tarkistettiin.

5 Rekkedal, Nils Marius: *Nykyaikainen sotataito – sotilaallinen voima muutoksessa*. 4. uusittu painos. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2006.

6 Frieser, Karl-Heinz: *Blitzkrieg-Legende. Der Westfeldzug 1940*. R. Oldenbourg Verlag München 1995; Gross, Gerhard P. *Mythos und Wirklichkeit. Geschichte des operativen Denkens im deutschen Heer von Moltke d.Ä. bis Heusinger*. Ferdinand Schöningh 2012. Wuhmann Druck & Service GmbH, Freiburg im Breisgau. (Frieser ja Gross ovat molemmat Bundeswehrin everstejä ja filosofian tohtoreita, jotka ovat johtaneet Bundeswehrin sotahistorian laitosta)..

7 Von Manstein, Erich: *Menetetyt voitot – marsalkan sotamuistelmat 1939–1944*, WS Bookwell Oy, Juva 2001.

8 Guderian, Heinz: *Erinnerungen eines Soldaten*. 15. painos. Motorbuch Verlag, Stuttgart 1996. Kirjoittaja on tehnyt edellä mainituista Foertschin ja Guderianin teoksista opintoihin kuuluvat opinnäytetyöt; molemmat Maanpuolustuskorkeakoulu, sotataidon laitos 2016.

9 Von Moltke, Helmuth Graf (Moltke der Ältere), oli Preussin ja yhdistyneen Saksan yleisesikunnan päällikkö vuosina 1857–1888.

10 Mm. *Exerzier-Reglement für die Infanterie*. Kriegsministerium, München 1906.

Muutostrendit olivat kuitenkin aikalaisille liian perustavanlaatuisia eikä vanhoista kaa-voista päästy ennen sotaa riittävän hyvin eroon.¹¹

Ennen toista maailmansotaa oli tilanne Saksassa luonnollisesti kehitykseltään täysin erilainen. Versaillesin rauhansopimus rajoitti voimakkaasti asevoimia, mutta ei sotataidon kehittämistä.¹² Saksan asevoimien johtoon nimitettiin vuonna 1920 operatiivisen liikkuvuuden tehoon uskonut ja uudistusmielinen kenraali Hans von Seeckt¹³. v Seeckt määrätti asevoimien uudistustarpeet vaikeassa tilanteessa osuvalla tavalla: *”On hyödynnettävä arvokasta ja ajatonta tietoa menneisyydestä, mutta samalla tätä tietoa on edelleen kehitettävä sellaiseen muotoon, mikä vastaa tulevaisuuden muuttuneita olosuhteita ja on siten hyödynnettävissä valmistauduttaessa tulevan kehittämiseen.”*¹⁴ Rauhansopimuksen rajoitteita kierrettiin 1920- ja 1930-luvulla monin tavoin. Esimerkiksi kiellettyjen panssarijoukkojen kehitystyötä tehtiin yhdessä neuvostoliittolaisten kanssa.

Hitlerin tultua valtaan ja ylipäälliköksi 1930-luvun puolivälissä kiihtyi Wehrmachtin kehittäminen kolmannen valtakunnan aggressiivisen ulkopolitiikan käsikassaraksi. Aktiivisten joukkojen määrä kymmenkertaistui viidessä vuodessa ja niiden varustamistaso parani. Panssarijoukkojen puolestapuhujia oli kuitenkin vielä ennen maailmansotaa harvassa ja panssariyhtymien määrä oli vain kymmenesosa maavoimista, pääosan ollessa edelleen hevosvetoista jalkaväkeä.¹⁵ Syksyn 1939 hyökkäys Puolaan vahvisti kuitenkin panssarijoukkojen asemaan sekä korosti tehokkaiden johtamisvälineiden ja tehtävätaktiikan merkitystä.¹⁶

Kehitys läntisen päävastustajan Ranskan asevoimissa oli ollut vielä ennen ensimmäistä maailmansotaa hyvin samansuuntainen kuin Saksassa. Preussille hävityn sodan (1870–1871) jälkeen ei ollut vaikeaa saada asevoimille resursseja eikä motivoida sotilaita. Kansallistunne oli korkealla ja Saksaa pidettiin päävastustajana. Voittoisan ensimmäisen maailmansodan jälkeen tilanne oli kuitenkin muuttunut, vaikka uhkan suunta oli sama.

11 Foertsch, s. 75–76.

12 Saksan asevoimat oli pienennetty vain 100 000 mieheen, yleisesikunta oli kielletty kuten myös esim. operatiivinen suunnittelu ja panssarivaunut.

13 Vuonna 1926 kenraalieverstiksi ylennetty Hans von Seeckt toimi heti maailmansodan jälkeen Versaillesin rauhassa kielletyn Yleisesikunnan peiteviraston (Truppenamt) päällikkönä ja vuosina 1920–1926 Asevoimien (Heeresleitung) johdossa. Katso esim. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/S/SeecktHansv-R.htm>.

14 *Handbuch zur deutschen Militärgeschichte 1648–1939*, osa 5. Militärgeschichtlicher Forschungsamt, Bernhard & Graefe Verlag, München 1979, s. 529.

15 Wehrmacht oli 2.maailmansodan alkuvaiheessa vasta muodostumassa tehokkaaksi armeijaksi ja kehitys kiihtyi Puolaan suoritettujen hyökkäysten jälkeen, jolloin esim. neljä kevyttä divisioonaa, joita Guderian oli ennen sotaa kritisoinut puolinaisiksi ratkaisuiksi, muutettiin panssaridivisiooniksi. Raskaiksi osoittautuneet moottoroidut divisioonat muutettiin moottoroiduiksi jalkaväkirykmenteiksi. Tehokkaiden Pz III- ja Pz IV - panssarivaunujen määrää lisättiin, mutta tuotantokapasiteetti asetti rajansa.

16 Guderian, s. 79, moottoroituja divisioonaa ei riittänyt jokaisen panssaridivisioonan rinnalle, mutta rykmentti-organisaation myötä tilanne parani. Saksalaisten vaunumäärät sirpinsivalluksen alkaessa: Pz I 523 kpl, Pz II 955 kpl, Pz III 349 kpl ja Pz IV 278 kpl.

Ranskan asevoimilla oli vaikeuksia niin asenteen kuin kykyjenkin osalta eikä havahtuminen Saksan nousuun muuttanut tilannetta riittävällä tavalla.

Rekkedalin mukaan Saksan maantieteellinen sijainti ja tähän liittyen saksalaisten näkemät uhkakuvat ovat olleet keskeinen tekijä salamasodan kehityksessä.¹⁷ Maantieteen aiheuttaman kahden rintaman dilemman saksalaiset pyrkivät ratkaisemaan nopealla toiminnalla. Toiminta-ajatuksena oli välitön hyökkäys idässä tai lännessä ja siellä olevan vihollisen lyöminen sekä sen jälkeen keskittyminen jäljelle jääneen suunnan viholliseen. Saksa katsoi saavansa etua sisäkehän valtiona, jolloin sen kyky siirtää joukkoja muun muassa rautateitse oli nopeampaa kuin ulkokehällä olevilla vihollismailla.

Jo 1800-luvun lopussa kehitettiin ns. Schlieffen-suunnitelma¹⁸, jota sovellettiin ensimmäisessä maailmansodassa ja joka leimasi myös Hitlerin Saksan hyökkäyssuunnittelua länteen. Suunnitelman tavoitteena oli löytää taktis-operatiiviset keinot strategiseen tilanteeseen. Täten maantieteestä ja politiikasta johdettu strateginen perusajatus vaikutti suoraan myös sotataidon alemmille tasoille ja ennen molempia maailmansotia painotettiin joukkojen koulutuksessa hyökkäystä.

Ranskan, Iso-Britannian ja Venäjän 1907 solmima kolmiliitto vahvisti edelleen Schlieffen-suunnitelman poliittisia ja sotilaallisia perusteita. Toisessa maailmansodassa tilanne näytti toisenlaiselta, olihan Saksa solminut Venäjän kanssa hyökkäämättömyyssopimuksen. Saksassa tätä olotilaa tosin pidettiin vain tilapäisenä.

Schlieffen-operaatio toteutettiin vuonna 1914 ensimmäisen maailmansodan alussa, ”sirpinsivallus” puolestaan vuonna 1940 tilanteessa, jossa toista maailmansotaa oli Euroopassa käyty jo 8 kuukautta. Tästä huolimatta oli Saksan hyökkäyksen tavoite molemmissa hyvin samanlainen; lyödä Ranskan pääjoukot mahdollisimman nopeasti ja irtottaa asevoimiensa pääosat käytettäväksi muualla. Ensimmäisessä maailmansodassa hyökkäys pysähtyi Pariisin porteille ja jähmettyi asemasodaksi. Toisessa maailmansodassa menestys oli sen sijaan täydellinen.

Maailmansotien välillä Saksa ja Ranska tekivät täysin vastakkaiset johtopäätökset edellisen sodan traumaattisista asemasotakokemuksista. Saksa näki tekniikan kehityksen seurauksena jälleen liikkuvat operaatiot mahdollisina. Ranska taas vannoi puolustuksen paremmuuteen.¹⁹ Saksan hyökkäysstrategia perustui kolmeen tekijään; ylälätykseen, painopisteen muodostamiseen ja häikäilemättömään nopeuteen. Ranska taas

17 Rekkedal, s. 153.

18 von Schlieffen, Alfred (1833–1913), saksalainen sotamarsalkka, oli ennen ensimmäistä maailmansotaa pitkäaikainen Saksan asevoimien yleisesikunnan päällikkö (1893–1906) ja hänen ”elämäntyökseen” tuli suunnitella Saksan vastaiskut sodan alussa tilanteessa, jossa Ranska ja Venäjä (sekä Iso-Britannia) ovat liittolaisia; ensin nopea liikekannallepano, sitten rautateitse nopeat keskitysmaarsit länteen ja vain heikko suojaus itään, Ranskan lyöminen selkeällä oikean siiven painopisteellä ja sen jälkeen rautateitse nopeat joukkojen siirrot itään ja Venäjän lyöminen. Sama periaate oli nähtävissä myös toisen maailmasodan aikana. Periaate seuraa myös Foertschin ajatuskulkua ja antaa hänen kirjansa teorioille sotataidollisia perusteita strategiselta tasolta alkaen.

19 Ranskan tappion syistä laajasti mm. Frieser, s. 401–408.

nojasi jäykkään puolustukseen Maginot-linjalla²⁰ sekä eteen työnnettyyn puolustukseen pohjoisella, Belgian rintamalla. Brittien siirtoarmeijan sekä Belgian asevoimien rooli oli maailmansotien alkuvaiheissa hyvin samanlainen.

Molemmissa sodissa Saksa keskitti hyökkäysoperaatioihin niin määrällisesti kuin suhteellisestikin lähes identtiset voimaryhmät; noin 100 operaatiokykyistä divisioonaa, joista 75 % ryhmitettiin päähyökkäysuuntiin. Vuonna 1914 Ranskaan hyökkäsi Belgian ja Luxemburgin kautta viisi armeijaa. Keväällä 1940 etulinjaan ryhmittyi kahdessa armeijaryhmässä viisi armeijaa sekä armeijaa vastaava panssariryhmä von Kleist. Ranskalaisia ja liittoutuneiden joukkoja oli ryhmittyneenä Luxemburgin ja kanaalin väliin runsaat sata divisioonaa, joista puolet oli staattisia linnoitusdivisioonia.²¹ Hyökkäysreittien pituudet olivat lähes identtiset, mutta hyökkäysnopeus oli ”sirpinsivalluksessa” lähes kaksinkertainen.²²

Schlieffen-suunnitelman perusajatuksena oli hyökätä välittömästi Hollannin ja Belgian kautta Ranskan päävoimien kimppuun. Painopiste saksalaisten läntisellä siivellä, joka oli vastustajan puolelta heikommin linnoitettu. Suunnitelmassa oletettiin Ranskan tekevän samalla irti olevilla joukoillaan hyökkäyksen Ruhrin teollisuusalueen suuntaan. Tämän ”pyörövi-liikkeen” seurauksena Pariisin länsipuolitse Ranskan päävoimien selustaan tunkeutuva saksalaisten hyökkäys motittaisi ranskalaisvoimat.

Operaatio Keltaisen idea oli alkujaan hyvin samanlainen; murtaa hollantilaisten ja belgialaisten²³ puolustus, lyödä rintamahyökkäyksessä ranskalaiset ja brittien siirtomaa-armeijan joukot sekä edetä ranskan päävoimien selustaan. Operaatio olisikin tällaisenaan ollut lähes edellisen sodan toisinto, jos Saksa olisi hyökännyt heti joukkojen länteen siirron jälkeen loppusyksyllä 1939, kuten Hitler voimakkaasti vaati. Eri syistä siirretty hyökkäysajankohta aiheutti sen, että operaatiosuunnitelma muutti alituisesti muotoaan. Lopuksi Schlieffen-ajatus liudentui ja painopiste siirtyi pohjoisesta Ardenmien suuntaan.²⁴

Merkittävä ero maailmansotien hyökkäysoperaatioiden välillä oli myös salaamisessa ja harhauttamisessa. Vuonna 1914 aloitettiin hyökkäyssotatoimet välittömästi liikekannallepanon jälkeen, kun taas kevään 1940 operaatioon liittyi massiivinen salaamis- ja

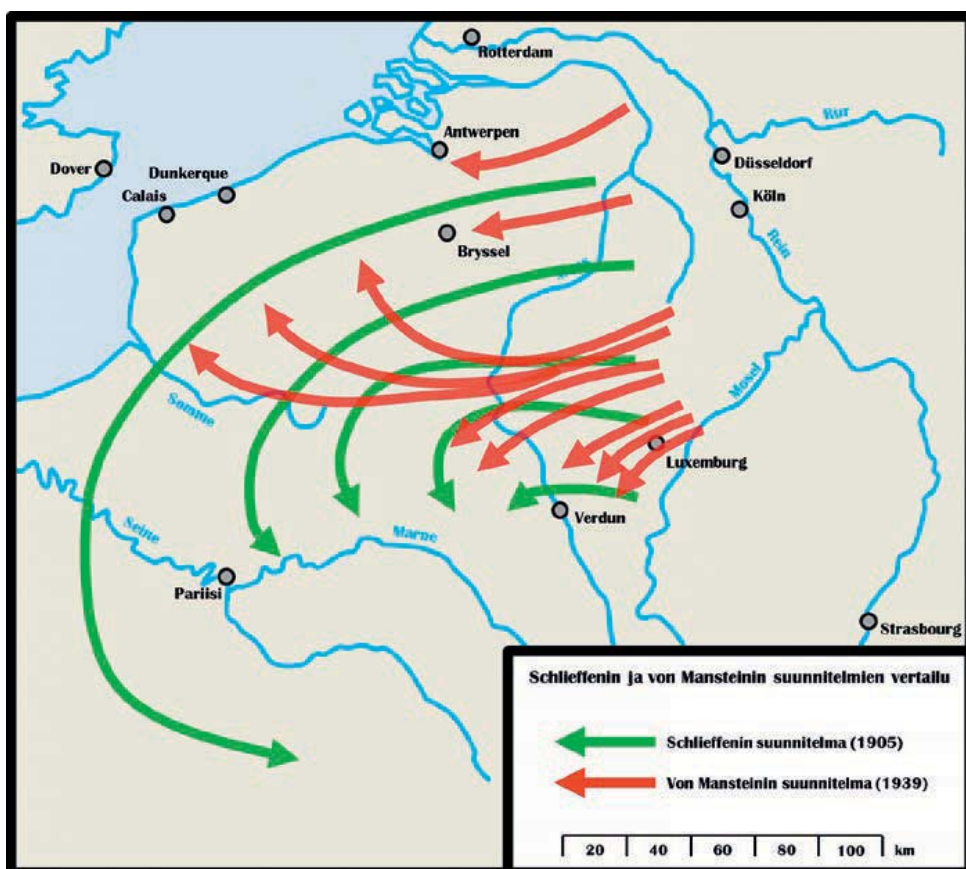
20 1920- ja 1930-luvulla rakennettu linnoitusketju ei ollut yhtenäinen ja puolet esim. tykistölinnoitteista oli rakennettu Italian rajalle.

21 Frieser s. 105–106. Armeijaryhmät; A/v Rundstedt ja B/v Bock.

22 Schlieffen-suunnitelma toteutettiin Pariisin porteille noin kolmessa viikossa. Guderian saavutti kanaalin rannan kymmenessä päivässä. Molemmissa sodissa hyökkäysreitin pituus oli linnuntietä noin 300 km, mutta todelliset hyökkäysreitit olivat lähes 600 km (1914 I.A ja 1940 Guderianin AK). Ensimmäisen maailmansodan hevosvetoinen jalkaväki eteni ja taisteli 10–20 km:n päivänopeudella. Nopeus ei kolmannen valtakunnan jalkaväellä ollut sen suurempi, mutta Guderianin panssarijoukot etenivät sysäyksellisesti ja parhaimmillaan jopa 100 km 48 tunnissa.

23 Belgia ja Hollanti olivat julistautuneet puolueettomiksi Saksan hyökättyä Puolaan.

24 Frieser, s. 95–110. Syksyllä 1939 Wehrmachtin hyökkäykseen ryhmittyneiden armeijaryhmien divisioonien lukumäärä oli pohjoisemman Armeijaryhmä B:n hyväksi 37:26 ja muuttui puoli vuotta myöhemmin suhteeksi 29:45 Armeijaryhmä A:n hyväksi.

harhautusoperaatio hyökkäystä edeltävinä kuukausina. Samanaikaisesti Hitler pyrki poliittisin keinoin erottamaan Iso-Britanniaa Ranskasta. Saksalaiset toimivat tässäkin sota-aidon kaikilla tasoilla ja informaatioaidon eri rintamilla.

Liittoutuneiden uskoa pohjoisesta painopisteestä vahvisti tammikuussa 1940 sattunut tapahtuma. Luftwaffen yhteyskone harhautui pakkolaskuun Belgian puolelle ja Saksan hyökkäyssuunnitelmat osittain paljastuivat.²⁵ Saksalaisten puolella paljastus lisäsi painetta syksystä alkaen muokatun hyökkäyssuunnitelman ja painopisteen muutokselle.

Von Mansteinin sitkeys saa palkintonsa – kohti ”Sirpinsivallusta”

Jo lokakuun lopussa 1939, heti saatuaan tiedon tulevasta hyökkäyssuunnitelmasta, oli Armeijaryhmä B:n esikuntapäällikkönä toiminut kenraalimajuri v Manstein kehitellyt ajatusta painopisteen siirrosta pohjoisesta Armeijaryhmä A:n suuntaan. Useissa muis-

25 Frieser, s. 75–76. Kyseessä on ”Mechelenin tapaus”. Koneessa oli matkustajana laskuvarjojoukkojen yleisesikuntamajuri Reinberger, jonka salkussa oli tulevaan hyökkäykseen liittyviä suunnitelmia ja käskyjä.

tioissaan, jotka myös armeijaryhmän komentaja kenraalieversti Gerd von Rundstedt al-lekirjoitti, v Manstein palasi ideaansa.²⁶ v Manstein pyysi marraskuussa 1939 myös Gu-deriania ottamaan panssariupseerina kantaa omaan ”sirpinsivallus”-suunnitelmaansa. Guderian asettui puoltamaan suunnitelmaa, mutta piti hyökkäyksen onnistumisen edel-lytyksenä riittävää panssari- ja moottoroitujen divisioonien määrää, mieluiten kaikkien näiden käyttöä painopisteisesti.²⁷

Muistiot lähetettiin edelleen maavoimien esikuntaan (OKH)²⁸, mutta maavoimien ko-mentaja kenraalieversti Walther von Brauchitsch ja yleisesikunnan päällikkö tykistöken-raali Franz Halder eivät lämmenneet ajatukselle, vaan pitivät Ardennien aluetta liian vai-keana hyökkäysmaastona.

Edellä mainitun pakkolaskun seurauksena haluttiin kuitenkin etsiä vaihtoehtoisia rat-kaisuja ja v Mansteinin suunnitelmaa testattiin kahdessa sotapelissä helmikuun alussa 1940 Armeijaryhmä A:ssa Koblenzissa. Molemmissa sotapeleissä olivat Guderian ja Hal-der eri mieltä panssarijoukkojen käytöstä. Guderianin mukaan panssarit tuli keskittää yhteen syvään iskuun. Tällöin ne tulisivat porrastetuksi koko hyökkäyskiilan syvyyteen eikä huomattavasti hitaampia jalkaväkidivisioonia tarvitsisi odottaa suojaamaan sivusto-ja. Halder korosti sivustojen suojaamisen merkitystä. v Rundstedt ei myöskään tukenut Guderiania eikä v Manstein ollut paikalla ”aateveljeään” puolustamassa.

Samanaikaisesti myös Hitler haki yllättävämpää ratkaisua, koska pelkäsi aikanaan länsirintamalla kokemansa kuluttavan asemasotavaiheen toistuvan. Saatuaan adjutant-tinsa²⁹ kautta selville Mansteinin poikkeavista ja omaa ajatuksenjuoksuaan vahvistavista ajatuksista, Hitler käski Mansteinin Berliiniin esittelemään vaihtoehtoaan³⁰. Tämä muut-ti tilanteen ja pian tapaamisen jälkeen antoi OKW OKH:lle käskyn uusista suunnittelu-perusteista. Painopiste siirrettiin pohjoisesta, Armeijaryhmä B:stä etelämmäksi Armei-jaryhmä A:lle. Guderianin armeijakunta alistettiin painopistesuuntaan muodostetulle kenraali Ewald von Kleistin panssariryhmälle, jonka tarkoitus oli hyökätä kärkenä liit-

26 Frieser, s. 79. Muistioita oli kaikkiaan seitsemän lokakuusta 1939 helmikuuhun 1940, jonka jälkeen Manstein siirrettiin perustettavan XXXVIII armeijakunnan komentajaksi.

27 Guderian, s. 79. Guderian toimi Operaatio Keltaisessa XIX AK:n (1.6.1940 alkaen Gruppe Guderian) komentajana.

28 OKH, Oberkommando des Heeres oli Saksan / Wehrmachtin maavoimien esikunta, josta johdettiin hyökkäystä län-teen ylemmänä johtoportaan asevoimien esikunta OKW, Oberkommando der Wehrmacht.

29 Eversti Schmudt oli v. Mansteinin palvelustoveri uran aikaisemmalta vaiheelta ja vieraili helmikuussa 1940 Koblenzis-sa Armeijaryhmä A:n esikunnassa ja vastuualueella tutustumassa tilanteeseen.

30 Esittely tapahtui helmikuun lopussa uusien armeijakuntien komentajien tapaamistilaisuuden jälkeen valtakunnankans-liassa.

toutuneiden päävoimien oikeaan sivustaan. Tosin tuolloin jäi avoimeksi se, miten tulisi toimia tilanteessa, jossa panssarikärki saavuttaa Maasjoen yläjuoksun.³¹

Liittoutuneet eivät havainneet saksalaisten operatiivisia muutoksia ja jatkoivat lisäjoukkojen siirtoja olettamaansa painopistesuuntaan. Hyökkäyksen alkuvaiheessa voima-suhteet Armeijaryhmä B:n alueella olivat divisioonissa laskettuna 60:29 liittoutuneitten hyväksi, mutta saksalaisten painopistesuunnassa 45:18 saksalaisten eduksi. Tilanne oli Armeijaryhmä A:lle edullinen, varsinkin kun se kykeni painopisteen muutoksilla muodostamaan paikallisesti moninkertaisen ylivoiman. Tätä haittasi kuitenkin lähtöalueelta Sedanin tasalle ulottuva Ardennien kukkulainen metsämaasto sekä poikittaiset joet. Liittoutuneiden puolustus Belgian suuntaan perustui siihen, että saksalaisten hyökätessä siirrettäisiin puolustusryhmitys maan keskiosiin joki- ja kanavalinjoihin tukeutuen. ”Pyöröovi” tämäkin, mutta eri suuntaan kuin loppukesällä 1914.

Liittoutumaton Belgia ei edellisen sodan tapaan antanut liittoutuneiden joukkojen ryhmittyä alueelleen ennen saksalaisten rajanylitystä.³² Näin ollen ei tarvittavia puolustusvalmisteluja ehditty tehdä ja ajauduttiin kohtaamistaisteluihin Armeijaryhmä B:n kanssa, mikä tehosti sivusta suuntautuneen ”sirpinsivalluksen” tehoa.

Kevään aikana Saksan armeijaryhmissä suoritettiin salaa tarvittavat kokoonpano- ja ryhmittämissuunnitelmat. Näin oli Schlieffen-suunnitelmaan perustunut operaatio muuttunut täysin toisenlaiseksi. Strateginen tavoite oli sama, mutta operatiivinen toteutustapa ja samalla taktiikka ei. Perusteina oli sotataidollisten syiden lisäksi yksittäisten upseerien rohkeus seistä ajatustensa takana.

Sirppi sivaltaa

Kun hyökkäys 10. toukokuuta 1940 alkoi, pyrki Wehrmacht kaikin keinoin vahvistamaan vastapuolen käsitystä hyökkäyksen painopisteestä pohjoisessa ja onnistui tässä hyvin.³³ Harhautukseen liittyi viholliselle suunnatulla radio- ja lehdistöpropagandalla annettu viesti sekä tätä tukeva joukkojen toiminta. Myös eteläisimmän Armeijaryhmä C:n alueella³⁴ pyrittiin antamaan kuvaa vahvasti miehitetystä länsivallista panssarireserveineen. Maavoimien kahdeksan propagandakomppaniaa toimivat rintamalla ja ilmavoimat pudottivat miljoonia lentolehtisiä selustaan aiheuttamaan epätietoisuutta muun muassa

31 Guderian, s. 80. Panzergruppe Kleist käsitti iskuvoimana kaikkiaan 5 panssaridivisioonaa, joista 1., 2. ja 10. Panssaridivisioona (+ SS-Jalkaväkirykmentti Grossdeutschland sekä armeijakuntajoukot) olivat Guderianin johdossa. Guderian puolsi välitöntä jatkamista kohti Kanaalia, mutta muut olivat tilanteessa syntyvien pitkien sivustojen muodostaman uhan johdosta eri mieltä. Hitler ei tässä vaiheessa (suunnittelu/sotapeli) ottanut asiaan kantaa.

32 Joukkoja ei annettu siirtää, mutta tulevien asemien ryhmittäystä voitiin tiedustella ja valmistella.

33 Laajasti mm. Frieser, s. 168–172.

34 Armeijaryhmä C (kenraalieversti von Leeb) oli ryhmittynyt Metzin tasolta etelään Sveitsin rajalle.

englantilaisten joukkojen motiiveista.³⁵ Wehrmachtin päivä- ja viikkokatsauksissa kerrottiin Armeijaryhmä B:n saavutuksista, jopa niin, että päähyökkäyssuunnassa sotilaat olivat pettyneitä saamaansa vähäiseen julkisuuteen. Vaikutelmaa pohjoisesta painopisteestä vahvistettiin lisäksi operatiivisesti tekemällä maailmansodan ensimmäiset merkittävät maahanlaskuoperaatiot ja iskuosastoiskut Armeijaryhmä B:n tavoitealueille. Toimet vahvistivat liittoutuneiden käsitystä siitä, että omien pääjoukkojen ryhmitys siirrot pohjoiseen, Belgian keskiosien puolustuslinjoille olivat oikea toimenpide.

Hyökkäyksen alettua saksalaisten kannalta oli keskeistä, että hyökkäyksen kärki ylittää Maasjoen ennen kuin liittoutuneille selviää sotatoimen todellinen painopiste. Tämä onnistui ja jo sodan kolmantena päivänä kärkiyksiköt ylittivät Maasin Sedanin kaupunkilinnoituksen pohjois- ja eteläpuolitse. Tällöin alkoi liittoutuneille vähitellen selvitä kokonaisuus, mutta liian myöhään. Tärkeimmät reservit olivat jo kiinni pohjoisessa ja toiminnan vapaus oli menetetty.³⁶

Saksalaisten menestyksen kannalta keskeisessä roolissa ollut kenraaliluutnantti Guderian oli sopinut armeijakunnan ja ilmavoimien yhteisessä sotapelissä saatujen kokemusten perusteella tarkasti yhteistoiminnasta Luftwaffen kanssa. Päädyttiin toimimaan siten, että ei keskitytä yhteen voimakkaaseen ilmaiskuun pommittajilla ja syöksypommittajilla, vaan jatkuvaan, hyökkäyksen mukana seuraavaan ja nopeasti reagoivaan, erityisesti vastustajan tykistön tuliasemat lamauttavaan ilmatukeen. Hyökkäyksen osalta valmisteltiin yhteinen kartta sovittuine aikamääreineen ja maalialueineen.³⁷

Guderian tahtoi jatkaa hyökkäystään Maasin sillanpään jälkeen välittömästi eteenpäin. Hänen päätöstään vahvisti saksalaisten käsiinsä saama liittoutuneiden joukkojen komentajan, ranskalaisen kenraali Gamelin kirjoittama epätoivoinen käsky, jossa käskettiin lopultakin pysäyttää saksalaisten panssarijoukkojen hyökkäys. Käsky hyökkäyksen pysäyttämisestä tuli kuitenkin yllättäen Saksan sodanjohdolta ja Guderianin armeijakunnan piti toistaiseksi ryhmittyä saavuttamalleen tasalle. Eroamisella uhannut Guderian oli jo jättämässä paikkansa, mutta kompromissin jälkeen suostui jatkamaan armeijakuntansa komentajana, koska sai luvan jatkaa hyökkäystä tiedustelujoukoillaan. Guderian lähetti voimakkaan tiedustelun eteenpäin ja siirtyi eteentyönnetylle komentopaikalle, joka oli kaapeliyhteydessä varsinaiseen komentopaikkaan, jotta maavoimien radiotiedustelu ei havaitsisi hänen edenneen länнемmäksi kuin oli käsketty.³⁸

35 Masson, Philippe, *Die deutsche Armee, Geschichte der Wehrmacht 1935–1945*. 7. painos. Herbig, Huber Diessen 2001, s. 96–98. Lentolehtisissä muun muassa varoitettiin siitä, että brittisotilaat turmelevat ranskalaisotilaiden puoliset ja morsiammet.

36 Frieser s. 171–172.

37 Guderian, s. 87–88.

38 Guderian, s. 99.

Maanpuolustuskorkeakoulu
PL 7, 00861 HELSINKI

Puh. +358 299 800

www.mpkk.fi

ISBN 978-951-25-3091-5 (sid.)
ISBN 978-951-25-3090-8 (pdf)
ISSN 2343-5275 (painettu)
ISSN 2343-5283 (verkkajulkaisu)

Puolustusvoimat
mpkk.fi